

Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta

**Reflexe osobností Lecha Wałęsy a Václava Havla
v autobiografiích, biografiích a memoárové literatuře**

Michaela Ditrichová

Diplomová práce
2018

Prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně. Všechny literární prameny a informace, které jsem ve své práci použila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a především se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 14. 6. 2018

Michaela Ditrichová

Poděkování

Ráda bych poděkovala především mé babičce Anně Horákové za podporu a trpělivost po celou dobu mého studia a bratru Tomovi za stálý přísun kávy. Díky patří i všem kamarádům a kamarádkám, kteří mě motivovali, vedoucímu mé diplomové práce Mgr. Michalu Térovi, Ph.D. za důvěru a P. za veškerou pomoc a čas.

Anotace

Následující diplomová práce je komparací osobností Lecha Wałęsy a Václava Havla, důležitých mužů druhé poloviny 20. století, jež stály u zrodu nových demokratických států a staly se symbolem výhry nad komunistickým režimem. V práci je komparován obraz, jež o nich byl vytvořen v autobiografické, biografické tvorbě a memoárové literatuře. Práce zároveň předkládá přehled historických událostí v Polsku a Československu v době, ve které se vybrané osobnosti pohybovaly.

Klíčová slova

Dějiny 20. století, Lech Wałęsa, Václav Havel, Solidarita, období komunismu

Annotation

Following master thesis is comparison of personalities of Lech Wałęsa and Václav Havel, important men in the second half of the twentieth century, who stand behind the birth of democratic republics and who became symbols of victory with communist régime. The thesis is based on comparison of autobiographies, biographies and memoir literature. The paper submits an overview of historical epochs in Poland and Czechoslovakia in the period of chosen person lives.

Key words

History of 20th century, Lech Wałęsa, Václav Havel, Solidarita, communist era

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Tradice stávkování v socialistickém Polsku.....	6
2.1 Poznaňský Červen 1956 a Říjen 1956.....	8
2.2 Březen 1968.....	9
2.3 Prosinec 1970.....	10
2.4 Červen 1976.....	12
3 Dětství, mládí, školní docházka.....	14
3.1 Rodinné zázemí a původ.....	14
3.2 Školní docházka.....	21
4 První kroky.....	26
4.1 Praha, první působení v divadle.....	26
4.2 Gdaňsk, začátky v loděnicích.....	32
4.3 Pražské jaro.....	37
5 Ženy.....	39
5.1 Matka.....	39
5.2 Manželka.....	40
5.3 Milenky.....	46
6 Období opozice.....	51
6.1 Působení v disentu a Charta 77.....	51
6.2.1 Před Solidaritou.....	59
6.2.2 Narození Solidarity, Strajk.....	65
6.2.3 Co bylo dál.....	73
7 Vězení.....	97

7.1 Vězení Václava Havla.....	97
7.2 Internace Lecha Wałęsy.....	103
7.3 Rok 1981 a internace Lecha Wałęsy a rok v memoárové literatuře.....	108
8 Cesta k převratu.....	115
8.1 Václav Havel a cesta k převratu.....	115
8.1.1 Sametová revoluce.....	116
8.2 Cesta Solidarity ke svobodě.....	120
8.2.1 Nobelova cena.....	122
8.2.2 Přebrot začíná v Gdaňsku.....	127
8.2.3 Kulatý stůl.....	128
8.3 Přebrot a Lech Wałęsa v memoárové literatuře.....	135
8.3.1 Adam Michnik v obraně Lecha Wałęsy.....	141
9 Závěr.....	145
Resume.....	151
Prameny a literatura.....	152

1. Úvod

„Některé kulturní epochy mají to štěstí, že jejich naplnění a vyvrcholení je ztělesňováno v neopakovatelné osobnosti, povoláné podat sumu předchůdců i celého duchovního usilování své doby.“¹

Takovými osobnostmi byly beze sporu první prezidenti nových demokratických států někdejšího východního bloku ve střední Evropě Lech Wałęsa a Václav Havel. Žádná publikace dosud nezprostředkovala komparaci těchto osobností, národní historiografie a žurnalistická biografistika v obou zemích zpracovaly v rámci žánru pouze tradiční životopisy každé z obou osobností protikomunistického odporu zvlášť. Přesto lze v jejich životech vysledovat mnoho zajímavých paralel, ale i rozdílů, objasňujících rozdílný charakter a průběh protikomunistických hnutí a následné cesty ke svobodě a nastolení demokratických pořádků po událostech roku 1989. Skromnou ambicí předkládané práce je první pokus o takové srovnání.

Cílem práce je především přiblížení osobnosti Lecha Wałęsy, neboť Václav Havel je nejen v českém, ale i zahraničním prostředí osobností velice známou osobností a to nejen díky svým aktivitám občanským, ale též jako filozofující esejista a dramatik svérázné poetiky absurdního divadla². Kromě komparace obou osobností práce přináší i podrobnější vhled do veřejného a politického života Polska druhé poloviny 20. století, především na genezi konfliktů mezi pracujícím stavem větších měst a politickou garniturou, které vzešly z čím dál krutějšího rozporu mezi ideály socialismu a krutou realitou nedostatku potravin, otravných pracovních podmínek, malých mezd a veskrze nuzných životních podmínek. Ve své práci věnují více prostoru Lechu Wałęsowi, neboť zájem o jednu z nejvýznamnějších osobností polských dějin byl a je v české historiografii i publicistice poněkud překvapivě velice malý a z polského tisku i biografické tvorby se mu věnující proniká za hranice Polska jen velice malá část informací. Především mladší generace o Lechu Wałęsowi ví buď velice málo, nebo její příslušníci toto jméno dokonce nikdy neslyšely.³ Důvodem, proč ve své práci se zaměřuji především na Lecha Wałęsu a skrze život a občanské aktivity Václava Havla se snažím nastavit zrcadlo jeho činům, je i množství pramenů v polštině, které jsou u nás (a to i ve státních vědeckých knihovnách) jen stěží dostupné a prameny paměťové povahy jako rozhovory a vzpomínky či deníky nejen že nejsou přeložené do češtiny, ale – jak jsem se mohla zevrubným studiem přesvědčit – tak o ně

---

¹ HRON, Zdeněk, *Básník Starého i Nového světa*, in DONNE, John, *Komu zvoní hrana*, Praha, 2014, s. 151.

² Např. DANAHER, David S., *Čist Václava Havla*, Praha, 2016.

³ Toto tvrzení zohledňuje mou osobní zkušenost, jak na téma diplomové práce reagovali mí vrstevníci, kteří se zajímali, jakým tématem, resp. historickým výzkumem, se zabývám, a také okruh přátel vrstevníků mého mladšího bratra Tomáše (nar. 1995).

není velký zájem ani mezi současnými polskými badateli. Důvodem je jistě jak jejich nepřehledné množství, tak i skutečnost, že tento druh literatury rychle ztrácí na aktualitě a v poryvech aktuálnějších problémů dnešního Polska upadá v zapomnění. Příkladem mohou být vzpomínky na výjimečný stav v Polsku v roce 1981, jichž v písemné podobě vyšlo velké množství a jež jsou často složeny z dílčích vzpomínek dobových aktérů událostí do větších sborníků. Jelikož však pamětníci byli významní „pouze“ tím, že zažili výjimečný stav, ale později se nijak neproslavili, občansky či politicky se dále jen skromně nebo vůbec neangažovali, a tím pádem ani nevešli v širší veřejné povědomí, nikdo příliš o takovéto vzpomínky nejeví zájem. Proto se do své práce snažím zahrnout nejen vzpomínky známých osobností a spolupracovníků Wałęsy, ale i těchto „bezejmenných“ pamětníků.⁴

Pozornost věnuji především kruciólním okamžikům v životech obou hlavních postav, ve kterých nacházím podobnosti, a také charakteristickým povahovým rysům, jež jsou autory biografií a memoárové literatury oběma bývalým prezidentům připisovány a které často významně ovlivnily jejich dílčí i podstatná a pro vývoj dalších událostí jak v Čechách, tak i v Polsku osudová rozhodnutí. V tomto ohledu, tj. vlivu osobního naturelů, zařatosti pro věc občanské svobody a vášnivého přesvědčení o své pravdě a její správnosti a jejich účinku na někdy nečekaná strategická rozhodnutí, vykazují Václav Havel i Lech Walesa překvapivé filiace. Václav Havel by si v práci snad zasloužil více pozornosti a podrobnějších popisů, o jeho životě však bylo napsáno a v domácím prostředí od roku 1991 publikováno množství publikací, včetně posmrtných sborníků,⁵ zatímco o životě Lecha Wałęsy dosud nevyšla žádná původní česká monografie a ani nebyla do češtiny přeložena žádná polská biografická práce⁶.

Svou práci jsem strukturovala podle životních a profesních fází života obou mužů, které nebyly časově souměrné, ale svou vnitřní povahou se shodují. Řazeny jsou v chronologické posloupnosti tak, jak po sobě následovaly. I z důvodu časových vychýlení v životech Wałęsy a Havla není práce koncipována dle striktních datací, ale spíše tematicky. V různých oblastech životů Lecha Wałęsy a Václava Havla, které měly vliv na jejich ve veřejném dění, vytyčuji shodné body a situace, které by se mohly zdát na první pohled rozdílné, ale vliv na utváření

---

⁴ Na tomto místě bych ráda poděkovala Fakultě filozofické Univerzity Pardubice za umožnění a finanční podporu badatelských pobytů v Gdaňském ECS (*Europejskie Centrum Solidarności*) v roce 2017 a ve Varšavě v roce 2018, kde jsem v odborných knihovnách mohla excerpovat převážnou většinu pramenů a materiálů.

⁵ Usp. FREIMANOVÁ, Anna, *Příležitostný portrét Václava Havla*, Praha, 2013.

⁶ V překladu vyšly pouze autobiografie Lecha Wałęsy (WAŁĘSA, Lech, *Cesta k pravdě: vlastní životopis*, Praha, 2011 – originál v polštině 2008) a vzpomínky jeho manželky (WAŁĘSA, Danuta, *Touhy a tajemství: život po boku Lecha Wałęsy: paměti první dámy Polska*, Praha, 2014 – originál v polštině 2011).

osobností obou lídrů protikomunistických opozice v obou státech a jejich budoucích prezidentů měly obdobný (např. pobyt ve vězení).

Prameny, s nimiž v následujícím textu pracuji, jsou vybrány tak, aby prezentovaly základní kategorie mnou stanovené teze – snahy o podchycení tří různých žánrových biografických „hlasů“: objektivně laděných historických prací, obdivných až vzývačských oslavných vyprávění a difamujících žurnalistických pamfletů, nerespektujících základní pravidla slušného biografického řemesla. Druhy biografii a vzpomínek je tak možné rozdělit do tří zástupných kategorií: 1.) popisné, snažící se o objektivní pohled, autoři v nich, respektující historické prameny, nezrcadlí vlastní názory nebo jen málo a to čtenáři formou jasně rozpoznatelných pasáží a glos; 2.) „hagiografické“ – takové, jež přináší na osobnosti obdivný náhled, chválí je, podporují a samy přispívají ke konstruování a společenské fixaci mýtů a symbolů, kterými se Wałęsa a Havel stali a 3.) hanlivé – zobrazující primárně a cíleně negativní stránky obou osobností, zakládají svou kontroverznost na domýšlení a spekulativních úvahách (které ez ohledu na jejich historickou nepravdu předkládají čtenářům jako odvážné zvěstování historické, oficiálními médii zatajované „pravdy“), bulvární a „škvárovitý“ tón svých pojednání přitom jejich autoři často ani neskrývají.

Život a dílo každého člověka je vždy neoddělitelný od kontextu své doby a vlivu historických událostí, kterých je ať – již pasivně jako pozorovatel nebo naopak jako jejich aktivní spolutvůrce – účasten. Ohledně pramenů paměťové povahy je důležité si uvědomit rozdíl mezi paměťmi napsanými v době rozbouřených emocí těsně po tom, co se udály, nebo zda jsou sepsány po letech, s dlouhým odstupem a možností si vše znovu promyslet, přehodnotit (součástí přehodnocovací fáze bývá často „ztráta paměti“ o věcech a dějích z pohledu současnosti nevhodných) a podívat se na události z jiného úhlu. Je samozřejmé, že s během času se vzpomínky mění, na některé události pamětníci vzpomínají s časovým odstupem jinak, nebo je jejich paměť již ze vzpomínek vyřadila úplně. I to dotváří obraz osobností, který je prezentován. Pokud jde o biografie a memoáry, hraje vždy podstatnou roli, zda autor Lecha Wałęsu či Václava Havla osobně znal, byl s ním v přátelském vztahu nebo zda s ním měl rozpory, jestli byl vrstevníkem, nebo šlo o někoho, kdo tyto osobnosti sledoval pouze zpozzdálí a nikdy se s nimi nedostal do bližšího kontaktu. I tyto okolnosti ve své práci zmiňuji a zařazuji do celkového kontextu. Dalším hlediskem je také rok vydání knihy, sepsání paměti či provedení rozhovoru. Cílem mé práce je zjistit, jak se spisovatelé, historici a pamětníci vyjadřují o Lechu Wałęsowi a Václavu Havlovi a tyto jejich výpovědi na pozadí doby vzájemně zkonfrontovat. Co vybraní autoři považují za důležité, jak a proč se rozhodli tyto osoby představit světu a

převyprávět jejich příběh? Cílem předkládané práce není soudit, zda autoři psali pravdu, zda se opravdu přesně drželi historických údajů, nebo zda si pro svůj účel realitu trochu upravili.

Hlavními prameny v biografické části jsou čtyři rozdílně pojaté životopisy Václava Havla. První z nich napsala v roce 1989 (vyšlo 1991-1992) Eda Kriseová – přítelkyně a spolupracovnice Václava Havla a nemá ani tak charakter běžného životopisu jako spíše vzpomínkovo-biografické knihy, v níž autorka vypráví o životě Havla ze svého pohledu a podle svých zážitků. Kniha nese věnování „Vaškovi“ a Kriseová se v ní netají tím, že měla Havla velice ráda a že v době disentu patřila do blízkého okruhu jeho přátel. Celá kniha je proložená množstvím často humorných vyprávění o Havlovi i jeho blízkých. Kriseová si, i jako přímá účastnice disentského světa a odbojných protirežimních aktivit, všímá především Havlova každodenního života v nepřetržitém hledáčku státní bezpečnosti.⁷ Druhou vybranou biografií je kniha Jana Bauera z roku 2002, novinářsky pojatá biografie, uznávající Havlovo místo na piedestalu moderních českých dějin (a stavící jej nejednou do pozice pokračovatele odkazu T. G. Masaryka a sleduje povrchní paralelu jejich osudů), aby jej z této pozice vzápětí srazil snůškou domněnek o jeho nepevné a zištné povaze a zkratkovitými vývody z Havlových dopisů manželce Olze a dalších textů vylíčil jeho osobnost v nepříznivém světle. Literární komparatista a historik Martin C. Putna pojal svůj životopis Václava Havla z jiného úhlu než běžné biografie. Putnova kniha *Václav Havel: Duchovní portrét v rámu české kultury 20. století* byla vydána v roce 2011, tedy v roce smrti Václava Havla, a lze ji číst jako popis Havlova testamentu moderní české kultury. Putna se snaží pojmout Havlovu biografii z hlediska duchovního. Nejedná se však o duchovnost ve smyslu spirituality, potažmo víry, ale spíše jako svodku veškerých kulturních vlivů, které mohly na Havla působit, ať už se jedná o jeho rodinu a pestré zájmy jejích jednotlivých členů, nebo osoby a osobnosti české kultury, které se nacházely v jeho nejbližším okolí. Putna se v knize vyhýbá množství suchých životopisných dat a o to více prostoru věnuje intelektuálním činnostem Havla, jeho rodiny i blízkých osob, se kterými byl budoucí prezident v kontaktu. Zahraniční pohled je v mé práci zastoupen biografií australského profesora politologie a absolventa proslulé univerzity v Cambridgi Johna Keana, jehož kniha je při všech bystrých a pronikavých soudech a glosách v ní obsažených, především barvitým, téměř pohádkovým vyprávěním ala „Jak chudý Vašek z Čech ke štěstí přišel“. Keane

---

⁷ První hagiograficky laděná ucelená biografická práce z pera spisovatelky a Havlovy přítelkyně z disentu Edy Kriseové, vyšla v roce 1991. Předcházela ji knižní podoba obsáhlého rozhovoru s Václavem Havlem, který v polovině osmdesátých let vedl a k tisku připravil tehdejší exilový novinář Karel Hvižd'ala. Havlovské interview prvně pod názvem Dálkový výslech vydala samizdatová edice Expedice v roce 1985 a následně kniha vyšla v exilovém londýnském nakladatelství Rozmluvy Alexandra Tomského (1986). Ve svobodných poměrech byl Dálkový výslech vydán hned v závěru revolučního roku 1989.

s oblibou používá divadelní rétoriky a metaforicky Václava Havla připodobňuje ke královi, jehož osud a budoucí věhlas byly vetkány do útek jeho osudu již při jeho narození do elitní rodiny meziválečného Československa. Zároveň, respektující fakt, že publikaci píše pro zahraničního čtenáře, který má o české politice a kultuře jen chabé nebo omezené vědomosti, věnuje pečlivou pozornost popisu historických událostí, obšírnému vysvětlování politické situace a různých střeoevropských kontextů.

V případě Lecha Wałęsy jsou základními prameny biografie polského historika Jana Skórzyńskiego s názvem *Zadra: Biografia Lecha Wałęsy* (2009), který se snaží být nestranný a pokud možno objektivní. Jedná se o jednu z mála biografií věnovaných Lechu Wałęsovi, která nenese výrazně znatelný subjektivní pohled. Ze zahraniční autorů využívám knihy anglické novinářky a spisovatelky Mary Craig (1989) a německého žurnalisty Reinholda Vettera (2010, polské vydání 2013), které mají podobné rysy jako havlovská biografie Johna Keana – jsou prvotně věnovány zahraničním čtenářům a přistupují k životu Lecha Wałęsy značně popisně, se snahou o přehlednost a jasnost výkladu. Stejně jako biografie Václava Havla i o Wałęsovi vyšly publikace, které mají skeptický přístup. Nutno dodat, že v případě Wałęsy je jich podstatně více a jsou ve svých soudech mnohem radikálnější, často až nactiutrhácké. Ve zmíněném ohledu vyniká kniha gdaňského rodáka a současného polského historika Sławomira Cenckiewiczze. Kniha má titul *Wałęsa: Człowiek z teczki* a ačkoliv v ní její autor deklaruje vědecký a historicky objektivní přístup k walesovské tematice, nazvala bych ji raději nevráživou dvěstěpadesátistránkovou pomluvou, než objektivní historickou biografií. Jak již napovídá samotný titul knihy (do češtiny lze přeložit jako „*Wałęsa: Člověk ze složky*“), cílem Cenckiewiczzowa zájmu o Walesu je ukázat jej jako člověka lži, spolupracovníka *SB* a temnou skvrnu v historii Solidarity, zištného, slabošského a zlostného muže, který svým komplotem s komunistickým režimem hnutí zostudil a zpronevěřil veškeré jeho čisté myšlenky a ideje. Tato biografie je tak ideálním příkladem antiwalesovské publikace.

Z důvodu rozsáhlosti tématu jsem se již nevěnovala poslední plánované části – zobrazení Lecha Wałęsy a Václava Havla ve filmové tvorbě.

Nakonec bych ráda uvedla, že veškeré překlady z polských pramenů a literatury jsou mými překlady.

2. Tradice stávkování v socialistickém Polsku

Než se začnu věnovat samotným osobnostem Lecha Wałęsy a Václava Havla a událostem jejich života, krátce nastíním historické události a vývoj, které předcházely konečnému převratu a pádu komunismu v obou zemích. Dějiny ČSR a ČSSR jsou v českém prostředí a nedávné české historiografii vícekrát a z mnoha úhlů pohledu detailně zpracovány, zmiňovat je proto nebudu. Více prostoru chci věnovat vývoji v Polsku, jenž stanovil podloží pro události, které se odehrály v 80. a 90. letech a které jsou hlavním obdobím pro pozadí mé práce. Polsko bylo pod vládou komunismu více než 45 let.

Po skončení druhé světové války bylo na konferenci na Jaltě rozhodnuto o vzniku nového dočasného vedení Polské lidové republiky a co nejdřívejších volbách. Na polských územích však už vláda spadala pod kontrolu sovětů, kteří zde skrze vojenské posádky a jednotky NKVD vytvořili administrativní instituce ovládané polskými komunisty. Od začátku roku 1944 fungovala v Polsku komunistická dočasná vláda (*Rząd Tymczasowy*), jejíž premiérem byl Edward Osóbka-Morawski. Tato dočasná vláda se starala především o vznik krajských bezpečnostních úřadů (*Urząd Bezpieczeństwa*) a dalších kontrolních orgánů.⁸ V září 1944 komunisté ze společensko-hospodářských, ale i propagandistických důvodů navrhli a uvedli v platnost novou reformu zemědělství. Tato reforma sice uspokojila potřebu soukromých rolníků po vlastním pozemku, ale zároveň s sebou nesla příznak budoucí krize v zemědělství.⁹ Komunisté začínali získávat převahu a aby dosáhli monopolu, bylo jejich prvním krokem zničení legální opozice. K tomu si dopomohli zfalšováním prvních poválečných parlamentních voleb v roce 1947. Vedoucí hlavní opoziční strany Stanisław Mikołajczyk byl donucen k útěku ze země a zbytek vedení rozhodl o sloučení opoziční strany PSL (*Polskie stronnictwo Ludowe*) se stranou *Zjednoczone Stronnictwo Ludowe*, které bylo pod kontrolou komunistů. Další strana – *Polska Partia Socjalistyczna* byla vtělena do komunistické *Polskiej Partii Robotniczej* a v lednu 1948 byla vytvořena *Zjednoczona Partia Robotnicza*. V roce 1947 začaly také první politické procesy a teror opozičních politiků, čistce strany tehdy padlo za oběť více než 28 tisíc členů PPR a ze strany PPS bylo odstraněno více než 80 tisíc členů. Pro polskou společnost to znamenalo zavedení masového nátlaku, jemuž se nemohl ubránit téměř nikdo, pokud se stal jeho cílem. Komunisté získali vládu nad státem tím, že vytvořili kontrolní aparát a dosáhli vládnoucího monopolu.¹⁰

---

⁸ TERLECKI, Ryszard, *Polska w niewoli 1945-1989: Historia sowieckiej kolonii*, Kraków, 2015, s. 8-9.

⁹ BORUCKI, Marek, *Historia Polski do 2009 roku*, Warszawa, 2009, s. 288-289.

¹⁰ JAROSZ, Dariusz, *Stalinizm w Polsce*, in: PRL od lipca 44 do grudnia 70, Warszawa, 2010, s. 112-117.

První změny v Polsku nastaly jako v dalších zemích Východního bloku v roce 1953 po smrti Stalina. Moskva začala měnit svoji taktiku řízení vojenských sil v satelitních zemích, a tak v byla v roce 1955 podepsána Varšavská smlouva (oficiálně Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci) mezi Albánií, Bulharskem, NDR, Polskem, Československem, Rumunskem, Maďarskem a Sovětským svazem. Zároveň sovětský premiér Grigorij Malenkov vytyčil nový směr ekonomiky v zemích Sovětského svazu. V Polsku shodně s doporučeními z Moskvy byla rozdělena pozice *I sekretarza Komitetu Centralnego*¹¹, jímž byl Bolesław Bierut a premiéra, kterým se stal Józef Cyrankiewicz. Místo *Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego* bylo vytvořeno *Ministerstwo Spraw Wewnętrznych*, které mělo na starost MO (*Milicja Obywatelska*) a *Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego*, pod jehož správu spadaly krajské bezpečnostní úřady (*Urzędy Bezpieczeństwa*). V roce 1954 byl také propuštěn Gomułka, vězněný od roku 1951. K pomalému „tání“ docházelo i v jiných oblastech, především v hospodářství a soudnictví. Také tisk se stal znatelně odvážnější a svobodnější, což se odráželo i na pocitech obyvatelstva, jež žádalo odchod do té doby panujících pohlavárů. Nespokojenost se projevovala ve společnosti čím dál více, vznikaly literární kroužky a diskuzní kluby. V roce 1955 se ve Varšavě konal V. Světový den mládeže a studentů, jehož se po několika letech absolutní izolace zúčastnilo až 30 tisíc cizinců. Po XX. Sjezdu KSSS, kde Nikita Chruščov pronesl svůj slavný kritický projev, se jeho text začal šířit po celém Polsku. Obyvatelé požadovali čím dál více politických změn, mimo jiné přerušení procesu kolektivizace nebo navrácení Gomułky na pozici Generálního tajemníka. Když v roce 1956 zemřel vůdce strany Bolesław Bierut (zároveň se v Polsku rozvinuly debaty o jeho odstranění), na jeho místo se dostal Edward Ochab, jehož popularita ve společnosti nebyla příliš velká.¹² Rozvíjejících se diskuzí o Chruščovově referátu a čím dál větší odvahy obyvatel využila tzv. puławská skupina¹³, která se rozhodla získat na svou stranu rehabilitovaného Gomułku. Ten byl v roce 1951 obviněn ze zrady, spolupráce se zahraničními zpravodajskými službami a špionáže. Byl vyloučen ze strany a zároveň zatčen a uvězněn. Nešlo však o opravdové surové vězení, jemuž byla vystavena řada komunistickému režimu nepohodlných osobností v tehdejší socialistickém Československu. Byl zadržován ve vile *Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego* v Międzeszynie blízko Varšavy. V roce 1956 po červnových událostech v Poznani opět přišla jeho chvíle a od září 1956 se o něm začalo mluvit jako o možném nástupci na funkci

---

¹¹ Jedná se o zrcadlovou pozici Generálního tajemníka UV KSČ, pouze pro polskou komunistickou stranu.

¹² DUDEK, Antoni, ZBLEWSKI, Zdzisław, *Utopia nad Wisłą*, Warszawa – Bielsko-Biała, 2008, s. 126-134.

¹³ Jednalo se o několik stranických politiků, kteří se oddělili od původního směru a měli liberálnější myšlenky, název od ulice, ve které bydleli a scházeli se členové tohoto proudu. BUHLER, Pierre, *Anatomia oszustwa: Polska w czasach komunizmu*, Warszawa, 2014, s. 274.

tajemníka strany. Na VII. Zasedání sjednocené dělnické strany v listopadu 1956 byl na tuto funkci zvolen. Zajímavé na tom bylo, že šlo o volbu, která nebyla posvěcena z Moskvy, což se nezamlouvalo Chruščovovi a Polsku hrozila reálná intervence. Nakonec se podařilo Chruščova přesvědčit o schválení této volby.¹⁴

2.1 Poznaňský Červen 1956 a Říjen 1956

V červnu roku 1956 došlo v Polské lidové republice k prvnímu hromadnému protestu v dějinách PLR z důvodů ekonomické nespokojenosti občanů. Občané povzbuzení uvolněním poměrů začali čím dál více dávat najevo svou nespokojenost. Přestože k tomuto protestu došlo z důvodu snížení platů, neplacení přesčasů a nedodržování pracovní doby, nelze pominout i společenský podtext, kdy obyvatelé cítili, že deklarovaný stav rovnosti a spravedlnosti není úplně pravdivý. Nejdříve byli dělníkům slíbeno napravení situace, ale hned druhý den vzal ministr průmyslu své sliby zpět, a tak poznaňští dělníci začali 28. června stávkovat a vyšli do ulic. Demonstranti se dožadovali splnění závazků ohledně platů, ale v davu se objevovala i hesla politická a národní symboly. Dav demonstrantů tvořilo až sto tisíc osob, což v té době byla třetina obyvatel Poznaň. Nespokojené dělníky se snažila milice zastavit pomocí vody z hasičských cisteren, což ovšem vyvolalo násilnou odpověď v podobě salvy kamenů a dlažebních kostek, a protože akce vyvolává reakci, byli vypáleny první ostré střely proti dělníkům. Ve městě vzplálo několik rvaček, při kterých bylo užito zápalných lahví a později i střelných zbraní, které použili obě strany, jak dělníci, tak milice. Bylo rozhodnuto, že zasáhnou jednotky polské armády a stávka tak byla zastavena, přičemž necelých osm desítek lidí bylo zabito a několik set zraněno.¹⁵

Jedním z méně známých symbolů přeměny se stal i říjen roku 1956. Čtyři měsíce po předchozích protestech začala další shromáždění a protesty, nejznámější na Varšavské univerzitě, polytechnice a v několika větších podnicích. Přestože se události října nestaly tak známým, patřily k důležitým událostem protirežimních aktivit v zemi. Účastníci polského října doufali především v liberalizaci státu a nastolení nových hospodářských reforem. Mezi nejdůležitější požadavky stávkujících patřilo především odstranění sovětských poradců v polské armádě, amnestie vězňů z března '56 a propuštění kardinála Stefana Wyszyńskiego, který byl počátkem padesátých let uvězněn. Mimo jiné bylo požadováno zveřejnění pravdy o Katyni. Revoluční protesty začaly po zasedání, na němž byl zvolen Gomułka a proti němuž se

---

¹⁴ PLESKOT, Patrik a kol., *Historia PRL: wielka kolekcja 1944-1989: politika, ludzie, życie codzienne*, sv. 7, Warszawa, 2009, s. 13-14.

¹⁵ EISLER, Jerzy, „Polskie miesiące“ czyli krzyzys(y) w PRL, Warszawa, 2008, s. 19-24.

stavěla Moskva. Protesty byly především znamením odporu proti ruské nadvládě. Nakonec došlo ke splnění žádosti protestujících, byli amnestováni vězni, propuštěn kardinál Wyzynski a Chruščov akceptoval volbu Gomułki.¹⁶ Byl vypracován pětiletý hospodářský plán, na němž se podílel právě Gomułka. Měl napravit především životní podmínky obyvatelstva. Začalo velké budování průmyslu a růst zemědělské produkce. V tomto období nastal také rozvoj stavebnictví a stavby nových sídlišť, bohužel většina z těchto staveb sestávala z malých těsných bytových jednotek, ale přesto bylo v tomto období nedostatek bytových prostor a i tyto malé byty byly pro běžného občana nad poměry. Dalšími z opatření, která měla napomoci nastartování větší prosperity polského hospodářství, bylo otevření velkých těžebních dolů, jak uhelných, tak kamenných. Další pětiletka (1961-1965) sice pozvedla vzrůst polského průmyslu až o 50 %, to se ovšem negativně projevilo na zemědělství, kterému se kvůli odňatým dotacím nedostávalo potřebných výsledků. V obchodech začaly scházet základní potraviny, což způsobovalo další nespokojenost obyvatelstva. Problémy s potravinami vyvolaly velké podvody a rozkvět černého trhu. Třetí plán (1965-1970) byl už pouze vynuceným krokem, který nepřinesl žádné hmatatelné výsledky, spíše naopak. Realizace tohoto třetího pětiletého plánu byla přerušena protesty veřejnosti, které vyústili až v události března 1968.¹⁷

2.2 Březen 1968

Březen v PLR v roce 1968 se nesl především ve znamení studentských stávek a demonstrací, ale také velké antisemitské kampaně, kvůli které emigrovalo mnoho polských Židů. Studenti bojovali za demokracii, svobodu slova a pravdivé neovlivněné informace v médiích. Rok 1968 se stal základnou pro budoucí vývoj, který nastal v 70. a 80. letech a mnoho studentů, demonstrujících v roce 1968, se stalo budoucími aktivisty Solidarity a dalších opozičních hnutí. Březen byl také měsícem, kdy komunistická strana vedla skrze média tažení proti inteligenci, jejíž mnoho členů taktéž opustilo PLR. Tyto události byly z velké míry způsobené vnitřní válkou mezi ministrem vnitra Mieczysławem Moczařem a skupinou Władysława Gomułky a Edwarda Gierka. Situace v kraji se stupňovala a docházelo k zostřování politiky, oklešťování zpravodajství západních médií, snahám o regulaci a cenzuru tisku a muziky, kterou především mladí lidé obdivovali. Události odstartovali studenti z hlavního města, kdy po představení *Dziadów* Adama Miczkiewicze v Národním divadle ve Varšavě manifestovali v ulicích proti cenzuře a změnám v představení. Pochod studentů skončil u Mickiewiczowa pomníku, kde byl dav rozehán obušky a několik desítek lidí bylo zatčeno a

---

¹⁶ SEMKA, Piotr, *My reakcja – Historia emocji antykomunistów 1944-1956*, Poznaň, 2015, s. 546-859.

¹⁷ PETRYKA, Paweł, *Polska Ludowa – Prawdy niechciane*, Kraków-Wrocław, 2015, s. 160-164.

vzato do vazby. Po několika týdnech byli z Varšavské Univerzity vyhozeni studenti Adam Michnik a Henryk Szlajfer, formálně z důvodu porušení studijního řádu. Jedním ze skutečných důvodů pro jejich perzekuci bylo však to, že o situaci na univerzitě informovali zahraničního korespondenta. Studenti Varšavské univerzity se postavili proti tomuto rozhodnutí a na dvoře univerzity 8. března stávkovali proti vyloučení studentů, o zákazu *Dziadów* v Národním Divadle a otevřeně se postavili proti tomu, jak je současný polský kulturní život cenzurován politikou. Na studenty opět zaútočily oddíly milice, což vyvolalo několika týdenní vlnu studentských stávek a protestů v téměř celé Polské lidové republice. Odpovědí vlády byla shromáždění, která odsuzovala studentské stávky, a na kterých bylo tvrzeno, že za zády studentů a mladých dělníků stojí političtí extrémisté, kteří využívají dezorientace studentů. Na těchto shromážděních se také ve velkém objevovala antisemitská hesla. Během dalších dní proběhla politická čistka ve straně a všech státních organizacích. Ze strany, médií, vysokých škol a všech dalších institucí byly vylučovány především osoby židovského původu, na které byla kladena vina za zločiny období stalinismu. Z PLR v této době emigrovalo více než patnáct tisíc osob. Přestože Gomułka začal ve stejném období ztrácet na popularitě, udržel se u moci a dopomohly k tomu i události Pražského jara v tehdejší ČSSR. Gomułka byl již od začátku protivníkem liberalizace systému a „socialismu s lidskou tváří“. Byl jedním z těch, kteří Leonida Brežněva podporovali v intervenci na československé území, a tak když 20. srpna vojska Varšavské smlouvy vstoupila na území ČSSR, bylo mezi nimi skoro dvacet pět tisíc vojáků polské armády.¹⁸ „*Kromě druhé světové války nebyla polská armáda nikdy angažována na zahraničním území v tak velkém měřítku. Podobných prostředků bylo použito už jen k potlačení dělnického povstání na Pobřeží¹⁹ v prosinci 1970 a ještě větších během výjimečného stavu.*²⁰

2.3 Prosinec 1970

Další významný protest se odehrál v PLR v prosinci roku 1970. Vyvolán byl velkou politicko-společenskou krizí. Již několik let pociťovalo obyvatelstvo nedostatky politického, ekonomického a společenského systému, nastaveného Gomułkou a jeho vládou. Řešením měla být hospodářská reforma, při které bylo naplánováno drastické zvýšení cen zboží, především potravin, které mělo být uskutečněno jen několik dní před Vánoci. Tato reforma byla veřejně

---

¹⁸ EISLER, Jerzy, „*Polskie miesiące*“, cit. d., s. 29-36.

¹⁹ Jde o ustálený vžitý název konurbace měst Gdaňsk, Gdyně a Sopoty.

²⁰ „*Po II wojnie światowej wojska polskie poza granicami kraju nigdy i nigdzie nie były zaangażowane w takiej skali. Podobnych środków użyto tylko do tłumienia robotniczego buntu na Wybrzeżu w grudniu 1970 r., a jeszcze większych w stanie wojennym.*“ EISLER, Jerzy, „*Polskie miesiące*“, cit. d., s. 36.

oznámena teprve den před zahájením platnosti, a to ještě ve večerních hodinách, kdy už byly obchody zavřené a nikdo tak neměl šanci nakoupit si zásoby ve starých cenách. Stávkovat začala města na Pobřeží a epicentrem stávkových aktivit se staly Leninovy loděnice (*Stocznia im. Lenina*) v Gdaňsku. Dělníci žádali odvolání reformy a po několika hodinách stávky se loďaři vydali pochodem k budově *Komitetu Wojewódzkiego PZPR (KW)*²¹. Než dorazili na místo, přidávalo se k nim více a více obyvatel města. Přestože tato manifestace byla klidná, a kromě vyvolávání hesel nedošlo k žádným násilným projevům, byli protestující zastaveni v pochodu a oddíly milice zaútočili na protestující slznými granáty a petardami. V první den nedošlo k použití střelných zbraní, přesto bylo několik desítek lidí zraněno. Když další den protesty i počty stávkujících sílily, začalo docházet k prvním potyčkám a byli zabiti první protestující. Obě strany zostřovali své útoky. Protestující podpálili několik vozů policejních složek a také zapálili sídlo místní stranické vlády, které bylo gdaňskými obyvateli přezdívané „Reichstag“. Bylo zabito několik lidí, několik stovek zraněno a přibližně pět set zatčeno. Další den, 15. prosince, byly do Gdaňsku dopraveny armádní jednotky, které byly vyzbrojeny palebnými zbraněmi a těžkou technikou a když následující den ráno vycházel dav stávkujících z loděnic, již připravené jednotky začaly do protestantů střílet. Podle oficiálních zpráv byly zabity dvě osoby. Dělníci se vrátili na území loděnic a vyhlásili okupační stávku, která však byla během několika hodin pokořena. Mezitím však začaly stávky i v dalších pobřežních městech a množství stávkujících narůstalo i v Gdaňsku, kde se shromažďovali před budovou stranického vedení. Demonstranti seskupení okolo hořící budovy nenechali hasiče, aby požár uhasili, připustili pouze nouzové polévání okolních budov a tajemník Krajské komise rozhodl o evakuaci budovy. K nejdramatičtějším událostem došlo v Gdyni, kde zemřelo 18 osob. Symbolem prosince v Gdyni se stala fotografie (a filmy) pochodu, který nesl na vylomených dveřích tělo mladého muže a zakrvavenou červeno-bílou vlajku. Během pětidenních protestů bylo podle oficiálních zpráv zabito 45 osob a 1165 osob zraněno. O pravdivosti těchto údajů jsou však velké pochybnosti. Protestujících bylo několik desítek tisíc, zasahujících vojáků bylo 27 tisíc a dalších 9 tisíc milicionářů, jednotek bezpečnostní služby²² (*SB – Służba bezpieczeństwa*) a strážníků vězeňské služby. Do toho přes pět set tanků a téměř 3 tisíce dalších vozidel, kromě jiného i letadla a námořní jednotky. Stávky na Pobřeží se staly zápalnou šňůrou pro další stávky v celé zemi, kterých se účastnilo přes 22 tisíc lidí. Tato čísla však byla pravděpodobně záměrně snížena, neboť jen v okolí Štětína stávkovalo téměř 120 podniků a

---

²¹ Obdoba Krajského národního výboru fungující pro Polskou sjednocené dělnickou stranu (PZPR).

²² Polská komunistická tajná policie a státní orgán fungující v PLR v letech 1956-1989, který měl sloužit k zajištění bezpečnosti uvnitř i vně státu.

oficiální statistiky odkazují jen na 100 podniků v celém Polsku. V důsledku těchto událostí byl odvolán Władysław Gomułka ze své pozice prvního tajemníka a byl nahrazen Edwardem Gierkem a vláda odvolala zvýšení cen a nastala dekáda Gierka.²³ Od jeho nástupu si mnoho lidí slibovalo zásadní změny v polském hospodářství, větší společenskou ale i politickou svobodu a potrestání viníků z masakru v prosinci 1970. Ze začátku svého působení si získal popularitu díky setkáním s obyvatelstvem a hospodářským reformám, které se ale nakonec ukázaly pro situaci v zemi jako vražedné. Jedním z dalších kroků, přičteným mu obyvatelstvem k dobru, bylo podepsání *Aktu końcowego* KBWE v Helsinkách. Šlo o závazek dodržování práv člověka a občanských svobod, nicméně ani tato slíbená práva a svobody nebyly v PLR příliš dodržovány.²⁴

2.4 Červen 1976

Pomineme-li události z roku 1970, byla první polovina sedmdesátých let celkově klidným obdobím z dějin Polské lidové republiky. To se však mělo opět změnit v roce 1975, kdy byla naplánována a vyhlášena další hospodářská reforma a mělo dojít ke zvýšení cen tzv. „strategických surovin“, mezi které patřily především masné a mléčné výrobky a cukr. Ceny se měly zvýšit průměrně o 70 %, v případě cukru dokonce o 100 %. Toto zvýšení bylo v senátu predestováno 24. června a již 25. června začaly první stávky v Radomi. Fakt, že vláda navrhla také plošné zvýšení příjmů, situaci příliš nepomohl, neboť se jednalo o velice neracionální systém, kdy ti, kteří vydělávali nejméně, měli dostat nejméně přidáno a ti, jejichž platy činily mnohonásobně více, měli také dostat až 2,5krát vyšší mzdu než běžný dělník. V Radomi se stávkující obdobně jako v roce 1970 vydali do ulic a mířili k budově radomské KW PZPR. Zde se se shromáždění protestující domáhali dialogu s vedením KW. Mezitím již zareagovalo vedení PZPR a vyslalo do Radomi jednotky ZOMO i oddíly milice z blízkých měst, a dokonce přepravní letadla, která měla za úkol dopravit do města studenty Vyšší důstojnické školy. Ještě než tyto posily dosáhly svého cíle, dostali se manifestující do budovy KW, kterou začali pustošit – vyhazovat nábytek a elektrické spotřebiče z oken a později přistoupili k zapálení budovy. Poté co do Radomi dorazily jednotky, začaly ve městě probíhat boje a vznikat barikády. Oproti stávkám v Gdaňsku se ke stávkujícím přidávaly i podpůrné hlasy inteligence, jichž se stávkujícím v Gdaňsku příliš nedostávalo. Po několika hodinách se podařilo jednotkám milice a armády situaci opanovat, načež se začalo masové zatýkání téměř všech osob, které se buď jen vyskytly na ulici. Tyto osoby byly zadržovány ve vazbě většinou tři dny, přičemž byly brutálně

---

²³ EISLER, Jerzy, „*Polskie miesiące*“, cit. d., s. 37-44.

²⁴ BORUCKI, Marek, *Historia Polski*, cit. d., s. 321-324.

bity a vyslýchány. Současně s Radomí docházelo ke stávkám a jejich stejnému průběhu v městě Ursus²⁵ a postupně v celé zemi. Bylo zatčeno přes 2 tisíce lidí a okolo tisíce lidí bylo následně vyhozeno z práce. Z tisíce uvězněných osob byla nakonec většina z nich propuštěna v roce 1977 díky amnestii. Výsledkem však bylo ustoupení vlády od zvyšování cen. Přestože premiér Jaroszewicz, odpovědný za toto zvyšování, ohlásil svoji rezignaci, v konečném důsledku k ní nedošlo, neboť nebyla Gierkem přijata. I přesto, že ke zvyšování cen nedošlo, ekonomická krize v zemi se dále prohlubovala a od této doby byl zaveden lístkový systém přidělů na cukr a postupně i také na další potraviny.²⁶

---

²⁵ Ursus – dnes část Varšavy. V letech 1952 až 1977 měl statut samostatného města.

²⁶ EISLER, Jerzy, „*Polskie miesiące*“, cit. d., s. 44-49.

3. Dětství, mládí, školní docházka

3.1 Rodinné zázemí a původ

Dětství, rodinné zázemí i dospívání Lecha Wałęsy a Václava Havla bylo naprosto odlišné. To, že se Václav Havel narodil v roce 1936, tedy o 7 let dříve než Lech Wałęsa, je tím nejmenším rozdílem, který oba muže odlišuje. Dětství Václava Havla bylo podstatně bezstarostnější než to, které prožil Lech Wałęsa. O dětství Václava Havla je toho známo mnohem více, neboť několik členů jeho rodiny bylo literárně a podnikatelsky činných a obecně šlo o osobnosti veřejně známé, navíc Václav Havel byl vždy ohledně své rodiny daleko sdílnější než Lech Wałęsa.

Většina Havlových životopisců píše o Havlovi jako o dítěti, které se narodilo do movité rodiny. Ostatně i sám Havel se o svém původu vyjadřuje jako o „buržoázním“ a v Hvíždalově interview, vydaném roku 1989 s titulem *Dálkový výslech* shrnuje krátce i svůj rodokmen, ve kterém začíná svým prapradědečkem, jenž byl mlynářem. Dědeček Havel vystudoval architekturu a poté se stal stavebním podnikatelem a jeho syn, otec Václava ho ve stejné činnosti následoval, bratr Havlova tatínka byl zase filmovým producentem.²⁷ Dědeček z druhé strany, Hugo Vavrečka sice nepocházel z movité rodiny, zato byl vlivnou osobností, redaktorem a vyslancem.²⁸ V podobném duchu jako sám Havel popisují jeho původ a rodinné zázemí i většina autorů jeho biografii²⁹. Příkladem za všechny je Daniel Kaiser, který se věnuje především havlovské větvi, tedy dědečkovi Václavovi a otci Václavovi Máriovi. Zmiňuje samozřejmě stavbu Lucerny dědečkem a Barrandova otcem a následné znárodnění rodinného majetku. Jen krátce pak omluví o dědečku Vavrečkovi, který byl spisovatelem, manažerem v Baťových závodech a diplomatem. O matce Václava Havla Boženě píše, že měla mít na výchovu syna velký vliv.³⁰ Mezi autory popisujícími život Václava Havla i jeho dětství patří také Jan Bauer; i on biografii Václava Havla začíná informacemi o rodině, prapradědečkovi, otci a přisuzuje jim vliv na formování mladé osobnosti a také na Havlem zděděné vlastnosti: „*Právě po nich nepochybně zdědil mnohá nadání a předpoklady – svou urputnou posedlost myšlenkami, jež pokládal za správné, potřebu vyniknout a prosadit se, chuť stále něco organizovat – a rovněž literární talent.*“³¹ Věnuje se rodině Václava Havla trochu blíže (působení obou dědečků i otce a strýce VH), často zmiňuje jiné známé osobnosti, se kterými se

---

²⁷ Viz WANATOWICZOVÁ, Krystyna, *Miloš Havel: Český filmový magnát*, Praha, 2017.

²⁸ HAVEL, Václav, *Dálkový výslech: Rozhovor s Karlem Hvíždalou*, Praha, 1989, s. 7-8.

²⁹ Srov. ČERMÁK, Petr, *Člověk Havel*, Praha, 2009, s. 40-42; FORMÁČKOVÁ, Marie, *Václav Havel: Život jako absurdní drama*, Praha, 2012, s. 9-14.

³⁰ KAISER, Daniel, *Disident: Václav Havel 1936-1989*, Praha-Litomyšl, 2009, s. 11-15.

³¹ BAUER, Jan, *Václav Havel: Necenzurovaný životopis*, Praha, 2002, s. 13.

rodina Havlových znala a přátelila (např. strýc Miloš Havel s Janem Werichem, Oldřichem Novým atd.)³² a už tímto popisem dává čtenáři najevo, jakým způsobem se bude jeho práce ubírat – tedy se snaží vypíchnout jakousi Havlovu touhu být vidět a být ve středu pozornosti. Nepochybně klade důraz na známosti (rodiny i samotného Havla), čímž upozorňuje na jeho privilegovanost.

Eda Kriseová ve své publikaci mluví o rodině Václava Havla dosti nostalgicky, staví je do pozice obětí režimu a věnuje se především uznáníhodným počinům, které mají podpořit obraz Václava Havla jako člověka předurčeného k velkým věcem. Píše například o tom, že v důsledku situace, která nastala po podepsání Mnichovské dohody, se začala životní úroveň rodiny Havlových zhoršovat. Přišli o rodinné sídlo Havlov, kde malý Václav i jeho bratr Ivan vyrůstali, který byl nejdříve propůjčen škole, a nakonec zabrán celý, přičemž rodina za něj nedostala vůbec žádnou náhradu, a na začátku šedesátých let přišli Havlovi v podstatě o celý zbývající majetek. O malém Václavovi se zmiňuje jako o nadaném dítěti, které bylo velice všestranné, přečetlo vše, co mu přišlo pod ruku, včetně knih o fyzice, biologii nebo chemii, ze kterého se v dospělosti stal životní optimista, který se na všem snažil najít to dobré, nikdy nepodlehł komunistické ideologii a zajímal se o dění ve světě a jeho dětství mu dalo předpoklady pro to být spisovatelem. O dědečkovi Hugo Vavrečkovi zase píše jako o člověku, s nímž se již během studií radil podnikatel Baťa, později i o ekonomice a politice, zmiňuje jeho velvyslaneckou funkci v Maďarsku i to, že také psal (povídky, román a jednu divadelní hru). Ani v její knize nechybí informace o tom, že Havel pocházel z „buržoázní“ rodiny, ale z kontextu jejího vyprávění to byly právě takové rodiny jako rodina Havlova, které ovlivnily budoucnost a směřování československého hospodářství, vzdělanost a kulturu. V této souvislosti popisuje dědečka z havlovské rodinné větve Václava, kterého představuje jako člověka milujícího Prahu nade vše, jenž dle Kriseové postavením polyfunkčního paláce Lucerna³³ přinesl Praze kulturní centrum na úrovni světových velkoměst, které nabízelo vše, co si člověk mohl ke kulturnímu využití svého času jen přát (čajovna, kabaret, kino...). Zároveň dal práci studentům, kteří si potřebovali přivydělat a jež tam zaměstnával. Obecně dědečka Havla popisuje v samých superlativech. Václav také pro svoji rodinu postavil dům na Palackého (dnes Rašínově) nábřeží³⁴, kam se v roce 1905 celá rodina přestěhovala. I o rodičích Václava Havla píše Kriseová velice laskavě. O mamince jako o vzdělané ženě, o tatínkovi zas

---

³² BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 14-16.

³³ LUKEŠ, Zdeněk, *Praha Václava Havla: Průvodce po stavbách spojených s životem dramatika, disidenta a prezidenta*, Praha, 2016, s. 25-27.

³⁴ Tamtéž, s. 39.

jako o ambiciózním a chytrém muži. Rodiče Václava Havla bydleli právě v domě na Rašínově nábřeží a zde také vychovávali Václava Havla a jeho o dva roky mladšího bratra Ivana. Zmiňuje také to, že maminka Havlová zemřela v 57 letech, což znamenalo velkou ránu pro celou rodinu.³⁵ Takovouto prezentací Havlovy rodiny se velice zřetelně odlišuje od podání Bauera, který rozhodně žádné superlativy nepoužívá a ani se nesnaží příslušníkům rodiny dodat nádech prvorepublikové atmosféry, který z popisu Kriseové přímo srší.

Jeden z prvních podnětů, kterému i Martin Putna logicky připisuje brzké působení na vytváření Havlovy osobnosti, byla rodina, konkrétně mluví o jeho dědečkovi Václavovi a stycích, které dědeček navázal ještě předtím, než se malý Václav narodil. Putna se v kontextu dědečkova duchovního působení věnuje především osobnosti Anny Pammrové (1860-1945), jež byla přítelkyní Václava Havla a také jeho rodiny. Anna Pammrová byla česká básnířka, spisovatelka, feministka a mystička, známá také svou korespondencí s Otokarem Březinou. S dědečkem Václava Havla a jeho rodinou se setkala na Vysočině poblíž obce Žďárec, kde Václav Havel postavil pro svou rodinu dnes již neexistující letní domek. Anna a její spiritistický kroužek pořádali okultní sezení, jichž se účastnil i Václav Havel a z těchto sezení sepsal a vydal záznamy opatřené svým komentářem pod pseudonymem Atom v knize nazvané *Kniha života* (1920).³⁶ Na konci první kapitoly o vlivu dědečka na Václava Havla Martin Putna dodává, že přestože se Václav narodil až po smrti Václava, je jeho duchovní vliv na vnuka patrný a obdobné motivy a názory lze vysledovat v motivech Havlových esejů, prezidentských projevů i her.³⁷ „*Václav Havel se sice už s dědečkem osobně potkat nemohl, ale podle svědectví I. M. Havla se vědomí o 'Atomovi' v rodině udržovalo. I kdyby však nebylo prokazatelné „genetické“ souvislosti – je tu zřetelná kontinuita v autorské intenci myšlenkách i stylu: Text Václava Havla obsahuje – navzdory odlišnému kontextu a perifernímu žánru – mnoho z toho, co bude pak příznačné pro „regulérní“ esejistické texty jeho vnuka Václava Havla.*“³⁸

I britský politolog John Keane začíná své barvitě vyprávění života Václava Havla od jeho předků, tedy prarodičů. Hned v úvodu píše o výjimečnosti malého chlapce, od kterého jeho rodina očekávala velké věci a mluví o něm zásadně jako o „Venouškovi“³⁹: „*Lidé, kteří se pohybovali v blízkosti malého Venouška, si byli hned po jeho narození v pondělí 5. října 1936 jisti, že před sebou mají někoho vskutku výjimečného. [...] nejenže se mu dostávalo maximální*

³⁵ KRISEOVÁ, Eda, *Václav Havel – životopis*, Brno, 1991, s. 24-35.

³⁶ PUTNA, Martin, *Václav Havel: Duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*, Praha, 2011, s. 27-34.

³⁷ Tamtéž, s. 40-41.

³⁸ Tamtéž, s. 41.

³⁹ Překlad knihy z anglického originálu Jiří Vaněk.

*péče, ale chovali se k němu jako k nějakému králi.*⁴⁰ Dramatičnost Keanova popisu se projevuje i v líčení narození, běhu života a obdivu, jež byl malému chlapci věnován: „*Na světě se objevil neopakovatelný jedinec, vybavený jedinečnými a nepředvídatelnými vlastnostmi. Vážil pouhé 3 kilogramy 27 dekagramů a měřil jen 50 centimetrů, ale po jeho narození již svět nebude tím, čím byl dříve. Jeho zrození stejně jako zrození všech jiných lidí bylo počátkem něčeho, co mělo nepředvídatelné důsledky. Mohli bychom dokonce říci, že Venouškovo narození bylo počátkem porážky těch, kterým se nezamlouvaly žádné novoty a chtěli svět jen udržovat v pravidelném, předvídatelném chodu.*“⁴¹ Popis Havlova dětství je popisem života chlapce, který žil v blahobytu, měl vše a byl z bohaté „buržoazní“ rodiny.⁴² Keane ve své práci věnuje mnoho prostoru historickým údajům, okolnostem a pojmům, které jsou českému čtenáři známy, ale pro zahraničního rozhodně nepředstavují samozřejmost (mladočeši, vyhlášení nezávislosti Československa 1918 apod.). Dlouhé a abstraktní popisy Prahy i každodennosti zabírají podstatnou část v první čtvrtině knihy, ale je třeba brát v potaz, že kniha byla psána pro zahraniční recipienty, takže je pochopitelné, že se Keane snaží přiblížit prostředí Československa a popisuje historii, slavná místa a známá jména (Bedřich Smetana, divadelní duo Voskovec a Werich atd.) Do toho všeho vplétá popis politické situace, která panovala při narození Václava a v jeho ranném dětství, jako například katastrofu Mnichovské dohody. Mluví o tom, jak Mnichovská dohoda uškodila Havlovu otci, kterého popisuje jako energického a s téměř hrdinským zabarvením jako kapitalisticky zaměřeného antifašistu se sociálně-liberálními a vlasteneckými názory, které Václavovi vštěpoval už od mladí.⁴³ Obecně rodinu lehce glorifikuje, když mluví o pradědečkovi a prababičce, taktéž jako o vlastencích, kteří byli proti rakousko-uherské nadvládě. O dědečkovi Václavovi dodává několik zajímavostí, které mu lze přičíst k dobru a vykreslují ho jako extrémně zajímavou osobnost: „*Založil první umělé kryté kluziště v Praze na Primátorském ostrově, pojmenoval je Harmonie, a začala se tam scházet pražská kulturní elita. Jeho nejvýznamnějším projektem po roce 1905 byla výstavba Lucerny, prvního a největšího zábavního střediska v Praze. K této stavbě jej inspirovaly cesty do evropských velkoměst, do Paříže, Kodaně, Milána a Berlína, a jako vlastenec věřil, že se i Praha jednou stane evropskou metropolí.*“⁴⁴ Zmiňuje jeho dobré známosti, a představuje ho jako elitu a zástupce inteligence, který se přátelil i s umělci. Také píše, že Václav již jako malé dítě hodně cestoval, prázdniny trávil s rodinou v cizině, na lyžích a při podobných aktivitách.

---

⁴⁰ KEANE, John, *Václav Havel. Politická tragédie v šesti dějstvích*, Praha, 1999, s. 7.

⁴¹ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 8-9.

⁴² Tamtéž, s. 10.

⁴³ Tamtéž, s. 16-17.

⁴⁴ Tamtéž, s. 18.

Havlov nazývá „velkým rodinným letním sídlem“, kde se scházeli významné osobnosti doby jako malíři, právníci, politici, spisovatelé. Příkládá velký důraz tradici (např. tomu, že studoval stejnou školu jako otec) a obecně matku i otce dává za dobrý vzor, stejně tak i prarodiče, všichni byli vlastenci a dobří lidé.⁴⁵ Často se zmiňuje o historických událostech, do jejichž popisu „obsazuje“ Havlovu rodinu, přestože není vůbec jisté, že se situace opravdu odehrála takto. Na historické pozadí si pokládá Havlovu rodinu skoro jako herce, kteří ve scénáři českých dějin mají hrát hlavní party.⁴⁶ Vytváří z rodičů Havlových tak trochu hrdiny a například spekuluje o tom, že v období protektorátu za nacistické okupace pomáhali židovské rodině. Samozřejmě se věnuje i strýci Václava Havla, a to především ohledně útlaku od nacistů, který zažíval, zase o něm mluví hrdinsky, zmiňuje, jaký byl bohém, že se přátelil s dobovou kulturní smetánkou, herci a režiséry, podporoval český film a nesnášel fašismus.⁴⁷ Další velice obsáhlou biografií je kniha Michaela Žantovského, který – taktéž stejně jako Keane a další zmínění – připisuje Havlovu dětství a výchově jisté předurčení a popisuje malého chlapce jako výjimečného ať už jménem, které mu bylo dáno, nebo jeho zájmem o svět nebo vrozenou inteligencí.⁴⁸

Ve srovnání s poměrně pohodlným životním stylem a kulturními aktivitami a kontakty rodiny Václava Havla i způsobu, jakým byl vychováván, obzvláště pokud jde o obšírný popis Johna Keana, bylo dětství Lecha Wałęsy pravděpodobně utrpením, jak se můžeme dočíst v jeho biografiích, například v životopisu od Jana Skórzyńskiego. Lech Wałęsa se narodil 29. září 1943 v polském Popově – malé vesnici v severovýchodní části Polska, která dnes již neexistuje. Byl čtvrtým dítětem a jeho otec Bolesław Wałęsa byl zemědělcem. Druhá světová válka zanechala na rodině velké újmy. Otec Bolesław zemřel v roce 1945 na důsledky nucených prací a matka Wałęsy se podruhé vdala za bratra svého bývalého manžela – Stanisława. Lech byl vychováván v katolickém duchu a velmi tradičně, pokud jde o vesnický život. Rodina byla nemajetná, dalo by se říci až chudá. Například oblečení dostávaly děti z domova pro mládež (*Państwowe Domu Młodzieży*), občas jim přišel balíček od tety, která žila v USA. Celkem tvořilo členy domácnosti kromě rodičů 7 dětí – jedna dcera a šest synů. Wałęsa a jeho sourozenci z prvního manželství prý velice pociťovali nepřítomnost otce a rodinný život nebyl bezproblémový. Všechny děti musely pracovat v rodinném hospodářství a starší si hledaly další možnosti

---

⁴⁵ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 19-20.

⁴⁶ Tamtéž, např. s. 31: „Na Havlově poslouchali Havlovi v rozhlase zprávy o mohutné manifestaci uprostřed léta roku 1942 na Václavském náměstí [...]“ nebo Zase hrdinsko-beletristické popisy událostí konce II. SV: s. 41: „Celý předcházející rok se rodina Havlova chvěla ve chladném svítání přicházejícího míru. Děsil je pocit, že i mír může jednou být válkou v převlečení, že nebe a země ve střední Evropě se budou otřásat činy lidí, kteří se budou zabíjet jako divá zvířata.“

⁴⁷ Tamtéž, s. 37.

⁴⁸ ŽANTOVSKÝ, Michael, *Havel*, Praha, 2015, s. 26-30.

přivýdělků ve volném čase. Lech se podle vlastních slov nejvíce napracoval od osmi do čtrnácti let, jídla bylo doma málo, a tak často chodil na houby, maso téměř nejedl, zato brambory byly každodenním pokrmem. Podle Wałęsovy sestry Izabely byl malý Lech na matce závislý a velice si jí vážil, byl schopen se s nevlastním otcem pohádat, pokud by jí křivdil. Sourozenci mu říkali, „*nasz soltys*“, což by se dalo přeložit jako „*náš starosta*“, tedy už jako dítě se o vše zajímal a chtěl mít pod kontrolou. Přezdívku si vysloužil hlavně proto, že byl podle jejích slov tvrdohlavý a všichni ho museli brát vážně.⁴⁹

Kniha německého novináře Reinholda Vettera *Jak Lech Wałęsa przechytrzył komunistów* (*Jak Lech Wałęsa přechytračil komunisty*/orig. *Polens eigensinniger Held. Wie Lech Walesa die Kommunisten überlistete*, Berliner Wissenschafts-Verlag (BWV), Berlin 2010) začíná podobně jako kniha Johna Keana historickým vstupem, jež je pro zahraniční čtenáře nezbytný. Ve zkratce přibližuje historickou situaci nejenom v Polsku, ale obecnou situaci ve střední Evropě, nerozepisuje se ovšem tak obsírně, jako Keane. Část o rodině Lecha Wałęsy obsahuje obdobné informace jako většina dalších publikací⁵⁰ i samotný Wałęsa ve své autobiografii, který se sice více rozepisuje, ale informace jsou stejné.⁵¹ Vetter tak seznamuje čtenáře s místem, kde se Lech Wałęsa narodil a životní situaci rodiny. O tom, že jeho otec musel do armády a matka Feliksa tak zůstala na celou domácnost sama. Otec Stanisław se nakrátko vrátil domů, když Němci získali převahu, ale brzy se přidal k *Armii Krajowej*⁵² a zbytek rodiny tak opět osiřel. Když bylo Lechovi několik týdnů, jeho otec byl zatčen a uvězněn v německém pracovním táboře. Tento pobyt sice přežil, ale nedlouho po návratu domů na následky mučení v roce 1945 zemřel. Tehdy byly Lechovi dva roky a jeho matka se znovu provdala za bratra svého mrtvého manžela, který se tak stal Lechovým otčímem. Vetter hned v úvodu vyjadřuje Wałęsovi pochvalný obdiv za to, že přestože jeho rodina trpěla útlakem Němců, nikdy k nim necítil zášť a byl férový i v budoucích polsko-německých vztazích.⁵³

I Sławomir Cenckiewicz svou knihu začíná běžnými údaji o rodině, sourozencích, ale u takového střízlivě objektivního popisu dlouho nezůstane a brzy začíná mít narážky na rodinu Wałęsů, což komentuje tím, že jako rodina formuje každého člověka, tak utvářela i malého Lecha. Nutno dodat, že Cenckiewicz často cituje i z Wałęsových knih, popř. internetového

---

⁴⁹ SKÓRZYŃSKI, Jan, *Zadra: Biografia Lecha Wałęsy*, Gdaňsk, 2009, s. 11-12.

⁵⁰ Srov. GACH, Zbigniew, *Antybohater*, Wrocław, 1991 s. 50; CRAIG, Mary, *Lech Wałęsa: The leader of Solidarity and campaigner for freedom and human rights in Poland*, London, 1989, s. 4-10; BRZEZIECKI, Andrzej, BURNETKO, Krzysztof, SKOCZYLAŚ, Jerzy, *Wałęsa – ludzie, epoka*, Warszawa, 2005, s. 17-19.

⁵¹ WAŁĘSA, Lech, *Droga nadziei*, Kraków, 2006, s. 18-29.

⁵² Zemská armáda – konspirační vojenské oddíly v období druhé světové války, bránící Polsko na území okupovaném SSSR a Německem.

⁵³ VETTER, Reinhold, *Jak Lech Wałęsa przechytrzył komunistów*, Warszawa, 2013, s. 14-15.

blogu, ale pokud tak činí, používá výraz, že se Lech Wałęsa „přiznal“, čímž automaticky dodává následnému sdělení pejorativní nádech. Pokud jde o rodinu, Lech Wałęsa se dle něj „přiznal“, že neměl v rodině žádné velké vzory a že hlavním středobodem jeho dětského života byla matka. Také dodává, že přestože byl Lech Wałęsa vychovaný ve víře a rád se tvářil jako křesťan, jeho matka ani on sám do kostela nechodili. Poté mluví o rodinném původu a o tom, a že rodin nesoucí příjmení Wałęsa je hodně a nikdo proto pořádně nezná a nemůže vypátrat Lechův původ. Píše o dědečkovi a otci Lecha Wałęsy, přičemž zřetelně naznačuje, že jsou to nedůvěryhodné informace. I když Cenckiewicz v úvodu tvrdí, že se striktně drží zásad vědecké práce, píše o tom, že Lech Wałęsa byl počat v pracovním táboře, kam jeho matka dostala svolení k „intimní návštěvě“ Lechova otce, což podkládá jakousi výpověď anonymního svědka. Mluví i o dalších dětech a smrti otce a téměř bulvárně píše o tom, jak se nesnášely děti Stanisława (otce Wałęsy) s dětmi otčíma. Zmiňuje, že Lech miloval svou matku a žárlil na nejmladšího (nevlastního) bratra Wojciecha. Cenckiewicz také hojně cituje další práce, které mají podobný charakter jako *Człowiek z teczki* – kniha Pawła Zyzaka a anglického žurnalisty Rogera Boyse⁵⁴, kteří například Wałęsovi připisují Oidipův komplex.⁵⁵ Podrobně se věnuje nejen otčímovi, ale i ostatním členům rodiny. Cituje z Wałęsovi knihy, ale její pravdivost opět znevažuje, jak to v podstatě dělá až do konce své knihy: „*nie wiadomo, ile w tej relacji jest prawdy*“ (neví se, nakolik je toto vyprávění pravdivé) a píše, že dokumenty tvrdí ohledně otčíma něco jiného, než Wałęsa ve své autobiografii. Cenckiewicz uvádí, že Wałęsův otčíim byl ve vězení v Lipně za držení zbraní, které nedokázal vysvětlit, a již zde začíná svůj „písemný útok“ na Wałęsu, jak lze tuto publikaci směle nazvat. „*Vysvětloval to nelogicky a vykrucoval se takovým způsobem, který je velmi charakteristický pro pozdější Lechova vystoupení.*“⁵⁶ Na otčímovi nenechává Cenckiewicz nit suchou a ještě dále rozebírá „případ“ otčíma a Stanisławovův způsob chování i argumentace při výsleších činitelů SB, jež přirovnává k Wałęsovi, který dle jeho tvrzení bude mít v budoucnu stejně jako jeho otčíim problém s nelegálním držením zbraně, který se nakonec zakončí bez vyjasnění podivným způsobem.⁵⁷

---

⁵⁴ BOYES, Roger, *The naked president. A political life of Lech Wałęsa*, London, 1994.

⁵⁵ CENCKIEWICZ, Sławomir, *Wałęsa. Człowiek z teczki*, Poznań, 2013, s. 13-14.

⁵⁶ Tamtéž, s. 15: „*Tłumaczył się z tego w pokrętny i nielogiczny sposób, który jest bardzo charakterystyczny dla późniejszych wystąpień Lecha.*“

⁵⁷ Tamtéž, s. 15-17.

3.2 Školní docházka

Když uzrál čas raného dětství tak byli Václav Havel i Lech Wałęsa nuceni nastoupit do školy. I tyto světy byly rozdílné, což se odráželo samozřejmě jak od výchovy, tak od možností rodin i vlastností a nadání obou chlapců. Jako o jednom z vlivů, které se do povahy Václava Havla zapsaly, mluví i Bauer a představuje školní čas Václava Havla jako období, kdy byl pro spolužáky terčem posměchu kvůli svému vzhledu – zavalité postavě – a zároveň proto, že pocházel z bohaté rodiny, což mezi ním a spolužáky vytvořilo jistou propast.⁵⁸ Dle Bauerova úsudku musela už tehdy v mysli Václava Havla vzniknout touha po tom se ostatním vyrovnat, která ho provázela celý jeho život. „*Instinktivní touha se ostatním nejen vyrovnat, ale dokonce je překonat získávala živnou půdu a provázela ho dalším životem.*“⁵⁹ Dále se věnuje období Havlova prvního studia, kdy byl poslán do internátní školy do Poděbrad. Zde získal přezdívku, kterou je pojmenována celá kapitola – Chrobák. Dodává ovšem, že Jan Škoda, který přezdívku vymyslel, se stal Havlovým přítelem a také tím, kdo ho později pustil na balkón v budově Melantrichu. Na stejné škole se Václav seznámil i s o čtyři roky starším Milošem Formanem.⁶⁰ Tuto internátní školu musel roku 1950 opustit, neboť rodině byl zabaven majetek. Havel tak dokončil školu v Praze a po jejím ukončení v roce 1951 šel do zaměstnání, neboť pro svůj z pohledu komunistického režimu nevhodný třídní původ nemohl studovat. Celá Bauerova kniha je zaplněna spekulacemi, předpoklady a historkami, Bauerovými úvahami, jako např. když komentuje Havlův nástup na internát, píše: „*Malý obtloustlý chlapec jistě tajně uronil nejednu slzičku stesku.*“⁶¹ Kromě toho, že jsou tyto informace spekulativního charakteru, vypadá to, jako by se snažil vzbudit v čtenáři pocit, že utrpení malého Václava, který byl přecitlivělý nebo terčem posměchu, se později odrazilo v jeho budoucím působení a chování.⁶² Nutno také dodat, že celkově kniha působí nepříliš konzistentním dojmem.

O škole Jiřího z Poděbrad (jejíž název čtenářům vysvětluje), píše i Keane, který pokračuje ve stejném duchu, ve kterém popisoval jeho dětství a označuje školu jako elitní, přísnou a pro vybrané, velice intelektuální jedince, ovšem také školu, která podporovala chudé a sirotky. Taktéž zmiňuje oblíbenou historku s Chrobákem, stejně jako Čermák⁶³ i Žantovský⁶⁴ a Bauer a vyjmenovává osobnosti, které stejnou školu navštěvovaly. Je očividné, že klade velký

---

⁵⁸ HAVEL, Václav, *Rozhovory s Karlem Hvižd'alou*, Praha, 2011, s. 12.

⁵⁹ BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 20-21.

⁶⁰ Krátkou zmínku poděbradské koleji věnuje i Petr Čermák, také neopomíjí setkání s Milošem Formanem, přestože se o tomto období příliš nerozepisuje. ČERMÁK, Petr, *Člověk Havel*, Praha, 2009, s. 52-53.

⁶¹ BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 23.

⁶² Tamtéž, s. 24-25.

⁶³ ČERMÁK, *Člověk Havel*, cit. d., s. 52.

⁶⁴ ŽANTOVSKÝ, *Havel*, cit. d., s. 41.

důraz na popis toho, jací lidé se okolo Havla pohybovali, píše, že sice byl v roce 1950 vyloučen a nucen chodit obyčejné školy, později pracoval jako tesař a poté jako laborant, ale že tuto práci mu sehnala matka díky rodinnému známému, protože nechtěla, aby intelektuálně zaostával a také z důvodu toho, že se bál výšek. Zmiňuje studium večerního gymnázia, a také to, že již v tak mladém věku zde začal diskutovat o filozofii a velmi vážně o politice. Maturitu měl průměrnou, poté se dvakrát hlásil na vysokou školu a na FAMU, ale nebyl přijat, tak šel na ČVUT. Mladému Havlovi opět připisuje brzké filozofické smýšlení a mluví o jeho duchovním učiteli filozofu J. L. Fischerovi. O tomto Havlovu počínání píše viditelně nadšeně a velebí ho.⁶⁵ Dalo by se říci, že Keanův popis Václava Havla v mládí je téměř modlářský: „*Tam dole, v polostínu státní moci se mladí lidé jako Václav Havel snažili zachránit filozofické dědictví minulosti. Nahoře, na hrůzném vrcholku totalitní moci, se zase muži v šedých oblecích snažili svými intrikami odstranit své konkurenty.*“⁶⁶ Obdobný popis a informace přináší i Žantovský, který popisuje školu jako elitní a mladého Havla jako inteligentního studenta a nadějného humanistu.⁶⁷ Ze svého pohledu píše o Havlových pokusech o studium na vysoké škole i Bauer. Havel se po ukončení gymnázia pokusil dostat na pražskou Univerzitu Karlovu na obor filozofie, ale kvůli svému původu neměl šanci. Přihlásil se proto na technický obor, který ho nezaujal, po dvou letech odešel a chtěl přejít na AMU, kam se i přes přímluvu levicově angažovaného mladého dramatika a básníka Milana Kundery nedostal. Po tomto neúspěchu nastoupil na vojnu.⁶⁸ I Eda Kriseová se ve své biografii zmiňuje o školním a studentském období, avšak jen velice krátce a stručně, stejně jako Kaiser⁶⁹ a Formáčková, která přeskakuje pobyt na internátu a sleduje Havlův život až od okamžiku vyloučení.⁷⁰ Václav Havel chtěl jít studovat na FAMU, ale když se na školu nedostal, přihlásil se na ČVUT, neboť se bál vojny. Když chtěl přestoupit, samozřejmě to nebylo možné. Kriseová se jen útržkem zmiňuje o vojně, které se nakonec nevyhnul a kde byl předpisovým a pečlivým vojáčkem, sprátelil se zde se svým budoucím blízkým přítelem a pozdějším divadelním režisérem Andrejem Krobem a Karlem Bryndou a poprvé v životě napsal divadelní hru. Okruh lidí, do kterého se Havel dostal během studia, vojny i po vojně hodnotí jako volnomyšlenkářské neoficiální uskupení lidí, kteří chtěli samostatně tvořit a nezajímali se o oficiální socialistickou kulturu. Veškeré materiály a literaturu si sháněli a studovali samostatně.⁷¹ Například Kaiser však ve své knize uvádí, že

---

⁶⁵ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 60-65.

⁶⁶ Tamtéž, s. 65.

⁶⁷ ŽANTOVSKÝ, *Havel*, cit. d., s. 39-45.

⁶⁸ BAUER, *Necenzurovaný životopis*, cit. d., s. 29.

⁶⁹ KAISER, *Disident*, cit. d., s. 23-33.

⁷⁰ FORMÁČKOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 25.

⁷¹ KRISOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s.19-24.

Havlův pobyt na vojně nebyl tak předpisový, jak by se mohlo zdát. Naopak „*byl rozhodnutý přežít vojnu tak, že si z bude dělat decentní legraci.*“⁷²

Stejně jako Václav Havel i Lech Wałęsa vychodil základní školu, kterou ukončil v roce 1958 a poté začal chodit na střední školu, na *Zasadniczej szkole Zawodowej* v Lipně (jedná se o odborné učiliště), kde se dostal do třídy zaměřené na zemědělskou techniku. V této době také začal bydlet na internátě. Prý ho výuka příliš nezajímala a obzvláště neměl rád historii. Po skončení učiliště, což bylo v roce 1961, začal pracovat jako elektrikář v *Państwowym Ośrodku maszynowym* v Łochocině. Za použití slov samotného Wałęsy ho Skórzyński popisuje velice pochvalně jako jednoho z nejzručnějších odborníků v okolí, který byl schopen opravit vše, co mu přišlo pod ruku a také jako oblíbeného společníka. Přestože se Skórzyński v tématu vzdělání a první práce Wałęsy nepouští do žádných spekulací a raději volí cestu citace z Lechovy autobiografie, i tak v tomto období nachází jisté Wałęsovo předurčení: „*Důležitější, než dovednosti mechanika byly jeho vůdčí talenty, které se již tehdy začaly projevovat. Od přírody odvážný, ochotně řečníci na schůzích a kolegy považován za svého zástupce. Dokázal se domluvit s vedoucím podniku a zařídit různé požadavky zaměstnanců.*“⁷³ Práci přerušil kvůli své dvouleté vojenské povinnosti. Na vojně získal Wałęsa hodnost kaprála a vzpomíná na ni v dobrém. Dle Skórzyńského i zde získal cenné vlastnosti, především schopnost mluvit a řídit lidi, ale také sympatie k armádě. Když ukončil vojnu, vrátil se do rodného Popowa, ale nedlouho po návratu v květnu 1967 odjel do Gdaňsku. Skórzyński uvádí, že důvodem mohl být rozchod s jeho tehdejší dívkou, ale možná jen obyčejná touha po lepší práci a větším výdělku.⁷⁴ Pravděpodobně není překvapivé, že popis v Cenckiewiczově biografii se od nestranné popisné a mírně pochvalné verze Skórzyńského velice liší. Cenckiewicz s chutí řeší do detailu školní útrapy malého Lecha i jeho následné zaměstnání. Na rozdíl od Skórzyńského a jiných autorů jako jsou Mary Craig⁷⁵ nebo Reinhold Vetter, který dokonce přisuzuje „škole života“ větší důležitost, než té opravdové⁷⁶, a kteří se o školním období zmiňují pouze krátce nebo vůbec⁷⁷, se podrobně pouští do popisu Wałęsovy povinné školní docházky. Na základní školu nastoupil Wałęsa v roce 1950 a Cenckiewicz píše, že s ní měl velké problémy – například opakoval sedmou třídu. Poté se věnuje jeho studiu na učilišti, kde vytahuje především ty nemilé

---

⁷² KAISER, *Disident*, cit. d., s. 47.

⁷³ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, s. 12 „*Ważniejsze od zdolności mechanika były ujawniające się już wtedy jego talenty przywódcze. Śmiały z natury, chętnie zabierał głos na zebraniach, a koledzy traktowali go jak swego reprezentanta. Potrafił dogadać się z kierownikiem, załatwić sprawy socjalne załogi.*“

⁷⁴ Tamtéž, s. 12-13.

⁷⁵ CRAIG, *Lech Wałęsa*, cit. d., s. 10-11.

⁷⁶ VETTER, *Jak Lech*, cit. d., s. 16-17.

⁷⁷ GACH, *Antybohater*, cit. d.; BRZEZIECKI a kol., *Wałęsa – ludzie*, cit. d.

příhody a představuje Wałęsu jako problémového žáka – několikrát byl u kárné komise za kouření na internátu a také uvádí, že byl na střední škole označován za „*zawadiaka*“ (ztreštěnce) a „*lobuza*“ (darebáka), ale protože byl členem Svazu socialistické mládeže a celkově veselý mladík, nikdo to příliš neřešil a neplynuly z toho pro něj žádné následky. Mluví o tom, že v sedmnácti letech si mladý Lech, žijící na internátu bez dozoru rodičů začal užívat života. Vzdálil se víře, zajímal se o děvčata a alkohol. Opět píše takovým způsobem, aby mohl Wałęsu znevážit a čtenáři představit ve špatném světle. Už tehdy dle Cenckiewiczze projevoval Lech sklony ku dvojímu životu⁷⁸, prezentoval se jako apolitický občan, ale pravda byla jiná. Píše o jeho sourozencích, kteří se snažili dostat na výhodné pozice a dalších vzdálených příbuzných, kteří byli ve straně, milici nebo pracovali pro bezpečnost. Záměrně vybírá a dopodrobna popisuje negativní příklady, jako třeba bratra Władysława, který měl být propuštěn z práce kvůli závislosti na alkoholu, zmiňuje se o ženě Władysława, která propůjčovala svůj byt SB a podobně. Vytahuje jeho špatné školní výsledky – jen ze tří předmětů měl lepší známku než dostatečnou a chodil „za školu“. Cituje „jistou ženu středního věku“, která si údajně pamatuje Wałęsu z tancovaček ve vedlejší vesnici: „*Pamatuji si ho jako hádavou a agresivní osobu. Jestliže se začínala nějaká šarvátka, člověk si mohl být jistý, že s tím měl něco společného. Chňapli cokoliv [Wałęsa a jeho bratři] co jim přišlo pod ruku – kameny, klacky, cokoliv. Končilo to množstvím monoklů a rozbitých nosů... A i když byl spíše průměrné postavy, Wałęsa většinou byl tím, kdo podával pomocnou ruku. Myslím, že to tak bylo kvůli jeho vnitřní zarytosti. Byla v něm jakási zloba.*“⁷⁹ V podobném popisu pokračuje dále. Wałęsa a jeho bratři byli prý postrachem celého okolí, dokonce pokud byli ve skupině, „znamenali největší ohrožení pro obyvatele okolních vesnic“ ale pokud byli osamocení, byli zbabělí. Wałęsu označuje jako vůdce této rodinné „tlupy“. Píše o bratrech, kteří byli běžně ozbrojeni noži, vyráželi zuby, měli problémy se zákonem a že v roce 1980 se prý Wałęsa „přiznal“, že mu jeden z vyučujících řekl, že skončí v kriminále. Opět nenechává rodinných příslušnících Wałęsou ani pomyslnou nit suchou: o bratrovi Zygmondovi se zmiňuje, že byl zatýkaný a stíhaný, sourozenec Edward dva roky seděl a Wojciech byl výtržník a alkoholik. První práci v autodílně pak prý Wałęsa využíval především jako přístup k náradí pro své „melouchy“ a aby udělal dojem na holky. Sice přiznává, že Lech Wałęsa byl pokládán za zručného řemeslníka, ale podle údajů lipenské bezpečnosti se

---

⁷⁸ Narážka na pozdější spolupráci s SB, která je vlastně středobodem celé biografie.

⁷⁹ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 18: „*Pamiętam go jako człowieka klótlwego i agresywnego. Jeżeli zaczynała się jakaś burda, można było mieć pewność, że miał on z tym coś wspólnego. Łapali cokolwiek (LW a bratři) było pod ręką – kamienie, kije, cokolwiek. Było mnóstwo podbitych oczu i rozbitych nosów... i chociaż był raczej miernej postury, Wałęsa zwykle wychodził obronną ręką. Sądzę, że działo się tak ze względu na jego determinację. Była w nim jakaś złość.*“

Lech ani jeho bratři v okolí netěšili dobré pověsti vzhledem ke svému násilnickému stylu života, sklonům ke krádežím a vyvoláváním rvaček. Pokud jde o krádeže, měl se Lech v mládí dopustit krádeže motoru a podle slov kolegy z práce byl také obviněn z držení zbraně a vyrobení nelegální radiostanice. Zbraň i rádio si měl přivést z vojny. Vyšetřování bylo uzavřeno, když se při prohlídce nenašel ani motor ani zbraň ani radiostanice, ale Cenckiewicz vyjadřuje názor, že vše byla patrně pravda. Nezpochybňuje, že byl považován za schopného a šikovného, ale to Wałęsu mělo ještě více podněcovat k velkému sebevědomí. „*Jednal s ostatními povýšeně a mluvil [s nimi] blahosklonným tónem.*“⁸⁰ Zneužíval toho, že měl k dispozici různé díly a části potřebné k opravám, a svým známým je také vždy dokázal pod rukou sehnat. Oblékat se měl výstředně, vyžadoval pozornost a předváděl se, hlavně před děvčaty. Rád pil a za vodku nebo pivo se s ním dalo na ledasčem domluvit.⁸¹

---

⁸⁰ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – Człowiek*, cit. d., s. 26: „*Traktował innych z wyniosłością i pozwalał sobie na protekcyjnalny ton.*“

⁸¹ Tamtéž, s. 17-26.

4. První kroky

4.1 Praha, první působení v divadle

První cesty ve světě dospělých pracujících lidí se u obou pozdějších prezidentů opět ubíraly jinými směry, i když zde také můžeme spatřovat jistou podobnost v tom, jak byli Václav Havel a Lech Wałęsa vnímáni svým okolím a jak se v novém prostředí dokázali prosadit.

Po návratu z vojny se Havel dostal do divadelního prostředí, když začal pracovat jako kulisák v divadle ABC, psát články a recenze, ale také samostatně tvořit. Jedna z jeho prvotín, hra *Vyrozumění* byla na jevišti poprvé uvedena v roce 1965. Poté se Havel přesunul do divadla *Na zábradlí*, kde sice dále pracoval jako kulisák, ale postupem času se stal pomocným dramaturgem a pod vedením Jana Grossmana později i hraným autorem – jeho první hra se zde hrála v roce 1963. Bauer se kromě divadelní tvorby věnuje i vlastnostem Havlovy osobnosti, která se projevovala nejen při práci. Píše o tom, že Havel byl přehnaně puntičkářský, na což vzpomíná i dramatik a herec Ivan Vyskočil, který uvádí, že se mu s Havlem dobře povídalo, ale že ho děsila organizovanost veškerých věcí u něj v domácnosti. Bauer tuto úzkostlivou vnitřní disciplínu povyšuje téměř na úroveň psychické nemoci, s tím že „*Havel se této až chorobně úzkostlivé pořádkumilovnosti nikdy nezbalil.*“⁸². Dále mluví o Havlových hrách, které měly u kritiky i publika velký úspěch, který Bauer připisuje především dobovým narážkám zakomponovaných ve scénáři a shledává, že v jiné, než tehdejší situaci by hry tak úspěšné nebyly, neboť narážky na režim, které se v nich nacházejí, byli tím, co obecenstvo přitahovalo, a diváci vyhledávali. Zahraniční úspěch Havlových absurdních dramát pak dle Bauera vyrostl díky tomu, že jejich autor byl na Západě znám jako disident a odpůrce režimu. „*Bez tohoto dráždivého ideologického spojení ztrácely na popularitě a až na výjimky, např. Žebráckou operu nebo jednoaktovku Audience, byly pro širší publikum takřka nesrozumitelné, a tím pádem i nepochopitelné.*“⁸³ Bauer Havlovi téměř vyčítá, že omezoval svou tvorbu pro malá divadla a sám sebe tak limitoval. Podle Bauera mu: „*Lehkost v zacházení se slovy [...] nebyla dána.*“⁸⁴ a pokračuje slovy, že se Václav Havel „přiznal“ (v rozhovoru s Karlem Hvížd'adou⁸⁵), že hry nepsal jednoduše, ale dokončení finální podoby textu mu trvalo třeba i několik let, při čemž z mnoha verzí sestavoval tu oficiální a konečnou. Použití slova „přiznal“ je však velice zavádějící, neboť stejně jako Cenckiewicz v případě Wałęsy podvědomě naznačuje, že dělal něco špatného nebo že by takový fakt jindy popřel a předstíral opak. Tímto způsobem psaní se

---

⁸² BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 36.

⁸³ Tamtéž, s. 39.

⁸⁴ Tamtéž, s. 39.

⁸⁵ HAVEL, *Dálkový výslech*, cit. d., s. 57.

Bauer snaží nenápadně vzbudit ve čtenáři dojem, že Václav Havel vlastně až tak dobrým autorem divadelních her nebyl, jen měl štěstí na okolnosti a poukazuje na to, že nebýt specifika té doby, Havel by se pravděpodobně dramatikem nestal, a pokud ano, tak rozhodně ne tak úspěšným. Jeho další úspěchy, dálkové studium a působení v literárním časopise *Tvář* popisuje celkem běžně. Z dalších autorů Daniel Kaiser také mluví o jeho začátcích v divadle *ABC* ve spojitosti s užíváním drogy fenmetrazinu, ke kterému jej přivedly tanečnice z uvedeného divadla, o jehož užívání se zmiňuje i Petr Čermák, ten však dodává, že prášek určený na hubnutí neměl přílišné účinky a nešlo v podstatě o nic závažného.⁸⁶ Zmiňuje Havlovu práci kulisáka, první hry a velice oceňuje i Václavovo proniknutí na zahraniční scény, které nebylo běžné, natož v tak mladém věku.⁸⁷ Zato Eda Kriseová podává stejné události a období zcela odlišně. Když v šedesátých letech začal Havel pracovat v divadle Na Zábradlí, byl soubor v krizi, avšak Havel udělal v divadle na všechny dojem a situace se začala pomalu měnit: „*Václav Havel se staršímu Vyskočilovi jevil jako chytrý a bystrý chlapec. [...] Václav urovnával zpočátku nejen spory, ale i věci fyzické dával na místo se svou příslovečnou pořádkumilovností, která může někdy vypadat až jako pedanterie.*“⁸⁸ Havel psal hry, články a studoval večerně AMU, přestože o studium už tehdy příliš nestál. Kriseová s oblibou používá citace, které představují Havla jako vtipálka, kterého má každý rád, člověka intelektuála a všuměla a zodpovědnou osobu. Například Ivana Vyskočila, který mluví o Havlovi právě v tomto duchu: „*On se rád seznamoval s lidma, byl šťastnej, když ho v hospodě vzali do party, nosil piva, zářil a zpíval.*“⁸⁹ Celek pak Kriseová doplňuje a proplétá různými vtipnými, někdy nostalgickými příběhy a ukazuje ho jen v nejlepším světle. Oceňuje a prezentuje čtenářům jeho schopnost udělat si legraci sám ze sebe a nebrat se vážně, stejně jako člověka slušného a až stydlivého vůči potlesku. Zmiňuje i jeho pořádkumilovnost, kterou Bauer označuje za chorobnou, v jejím podání jde však o praktickou a zvláště v uměleckém, z povahy věci vždy lehce chaotickém prostředí, velice ceněnou vlastnost. Když do divadla Na Zábradlí přišel Jan Grossman, udělal z Václava Havla svého nejbližšího spolupracovníka. V roce 1963 měla divadelní premiéru hra *Zahradní slavnost*, jejíž byl Václav Havel jediným autorem, ne jako doposud pouze spoluautorem. O jeho působení v divadle píše také jen v superlativech a cituje Havlovy známé a vybírá takové citace, jež její

---

⁸⁶ ČERMÁK, *Člověk Havel*, cit. d., s. 81.

⁸⁷ KAISER, *Disident*, cit. d., s. 50-56.

⁸⁸ KRISOVÁ, Eda, *Václav Havel*, cit. d., s. 35.

⁸⁹ Tamtéž, s. 37.

výklad potvrzují.⁹⁰ Nikdy necituje nikoho, kdo by se o Havlovi vyjadřoval jakkoliv špatně.⁹¹ Své vyzdvihování Václava Havla jako literáta umocňuje mimo jiné i tím, že ho přirovnává k proslulému autoru pražského česko-německo-židovského okruhu – Franzi Kafkovi. Mluví o rysech jeho osobnosti, resp. těch, které měli společné: „*Mají s Kafkou snad společně poznanou absurdní dimenzi světa, společný zážitek vyvrženosti, plachosti, neustálého pochybování o sobě a svých schopnostech, pocit viny a nesamozřejmosti.*“⁹² Mluví o tom, že obdivovatelů Kafky, kteří se s ním srovnávali a snažili se napodobovat jeho existenciální psaní je mnoho, ale u Havla nešlo o předstírání, ale opravdové vnitřní spříznění. „*Oba předpokládali ve svém díle budoucí podobu světa. Kafkova vize byla nešťastná, ba tragická. Havlův svět byl už v takové bídě, že se mohl jedině zlepšit.*“⁹³ Jeho díla označuje jako „věštecká“, což je opět rozdílný pohled od Bauera, který připisuje Havlův úspěch pouze příznivým okolnostem. Kriseová popisuje Havla nejen jako úspěšného dramatika, mluví i o jeho působení v redakční radě časopisu *Tvář*, jejíž členem se stal v roce 1965. Pro Václava Havla prý byli členové *Tváře* skoro režimními spisovateli, neboť on se pohyboval v prostředí okruhu proti oficiálnímu režimu se vymezující nezávislé kultury⁹⁴, nemohl studovat a publikoval v samizdatu, zatímco oni byli zaměstnáni v oboru a jejich práce vycházely v oficiálním tisku. Jako jiní autoři, píše Kriseová o projevu na sjezdu Svazu československých spisovatelů v roce 1967, kde zkritizoval Svaz spisovatelů a se svým vystoupením měl velký úspěch.⁹⁵ Oproti Bauerovi, který tento počín zmiňuje je krátce a uznává, že byl sice Havel skvělý řečník, ale že jeho proslov byl mírnější než např. spisovatele Ludvíka Vaculíka⁹⁶, jej Eda prezentuje velice nadšeně: „*Byla to už druhá spisovatelská konference, kterou Havel rozbil.*“⁹⁷ Nakonec snad ještě příklad toho, jak Kriseová prezentuje Havla a z jejíhož popisu je patrný neskonalý obdiv k tomuto muži a její okouzlení: „*Kde se tady vzal nevysoký, čilý člověk, který víc běhá, než chodí a pohybuje se s lehkou nemotorností? Má světlé kučeravé vlasy, modrý pohled plný nevinnosti a chlapecký úsměv. Všechno ho zajímá a nad vším žasne, jako by to viděl poprvé. Má tolik energie, že dokáže všechny kolem utahat. Dokáže někde sedět celou noc, ráno se hodinu cachtá v koupelně a nastoupí do práce. Nikdy se*

---

⁹⁰ Např. KRISEOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 42: „*Jak Vašek vstoupí do divadla, už se tam jiný autor nevejde.*“ – v pochvalném smyslu Libor Havla a „*Tady se rodí velký politik.*“ – otec Anety Fárové, když si přečetl Havlovy hry nebo s. 39 Landovského: „*Tenkrát jsem zjistil, že hraje šachy dobře, že je v něm sveřepost, která nedopustí, aby nezvládl těch šedesát čtyři polí. On neohrožoval, ale kombinoval. Ve vězení byly pak šachy naše záchrana.*“

⁹¹ KRISEOVÁ, Eda, *Václav Havel*, cit. d., s. 35-44.

⁹² Tamtéž, s. 18.

⁹³ Tamtéž, s. 18.

⁹⁴ Více BOLTON, Jonathan, *Světy disentu: Charta 77, Plastic People of Universe a česká kultura za komunismu*, Praha, 2015 nebo KUDRNA, Ladislav, *Reflexe undergroundu*, Praha, 2016.

⁹⁵ KRISEOVÁ, *Václav*, cit. d., s. 44-47.

⁹⁶ BAUER, *Václav*, cit. d., s. 34-48.

⁹⁷ KRISEOVÁ, *Václav*, cit. d., s. 47.

nešetří. Rád sedává v hospodách čtvrté cenové kategorie s kamarády na pivu. Svetr a džíny jsou jeho nejmilejší oblečení. A pak si oblékne smoking a objeví se v tanečním sále a tančí šestikrokový valčík doleva. S bílou hedvábnou šálou na krku vypadá jak mladý Swann⁹⁸. Je tak hodný, že se lidem zdá, že by se s ním dalo orat. Tento dojem vzniká proto, že je neosobní, jde mu vždycky o věc, a nikoli o sebe sama. To někdy lidi plete, protože sami takoví neumějí být. Neumějí se takhle dát všanc. Nevím, jestli tyto vlastnosti jsou vrozené, nebo jsou dány výchovou. Vím ale, že je těžké vymyslet strategii nějaké akce, trvat na svém, a zároveň ctít tajemství a překvapení, které nám život každou chvíli vyjevuje, a podřizovat se mu.“⁹⁹

Tím, kdo se tomuto období Havlova života věnuje velice do hloubky, je Martin C. Putna. Na Václava Havla měla mít velký vliv hnutí šedesátých let a celé období filozoficko-literárního působení českých osobností snažících se o změnu. I zde se navrácí k vlivu jeho otce, obdivovatele TGM, podporovatele jeho myšlenek o socialismu a současně demokracii. „*Na této trojjediné – myslitelské, politické a umělecké – demokraticko-levicové scéně nachází tedy své místo i Václav Havel.*“¹⁰⁰ Toto prezentuje Putna na příkladech jeho her ze šedesátých let¹⁰¹, které „byly vnímány jako výsostná svědectví o onom znelidštění a odcizení.“¹⁰² Také popisuje Havlův proslov na konferenci Svazu spisovatelů v roce 1956 v Dobříši o „nedemokratických poměrech v literárním životě a o umlčených spisovatelích“ i jeho článek v *Literárních listech* nazvaný *Na téma opozice*, kde „jako jeden z prvních navrhl zrušit mocenský monopol komunistické strany“¹⁰³, což je rozhodně jiná prezentace, než jakou si vybírá Bauer a který Havlovu účast na konferenci Svazu spisovatelů viditelně podceňuje. Putna také upozorňuje, že přes všechny tyto Havlovy činnosti, pokud chceme dospět k poznání Havlova opravdového duchovního světa, musíme jeho zdroje hledat právě v divadelních hrách z tohoto období.¹⁰⁴ Věnuje tak celou podkapitulu právě rozboru Havlových her. Rozebírá především Havlovo absurdní divadlo z hlediska politizace a dramatikových názorů, intelektuálních postojů a jejich začleňování (vpracovávání) do samotných her.¹⁰⁵ Také působení Václava Havla v časopise *Tvář* se věnuje daleko podrobněji, než další Havlovi biografisté. Působnost časopisu mu měla být blízká především rámcem, ve kterém se autoři snažili působit – pokus o legálně vycházející „nemarxistický“ kritický časopis, jehož programem byla reflexe neideologické poezie a

---

⁹⁸ Hlavní postava románu Marcela Prousta *Swannova láska*.

⁹⁹ KRISOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 50.

¹⁰⁰ PUTNA, *Václav Havel*, cit. d., s. 109.

¹⁰¹ Konkrétně *Zahradní slavnosti* (1963), *Vyrozumění* (1965) a *Ztížená možnosti soustředění* (1968).

¹⁰² PUTNA, *Václav Havel*, cit. d., s. 109.

¹⁰³ Tamtéž, s. 110.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 105-110.

¹⁰⁵ Tamtéž, podkapitola 4.2, s. 111-134.

literatury. V tomto časopise se Havel seznámil s filozofy Ladislavem Hejdánkem a Jiřím Němcem, kteří se později stali jeho spolupracovníky při zakládání *Charty 77*. Dle Putny zde ale Václav Havel poprvé pocítil, že jeho vůdčí duch není všude a za každých okolností vnímán jeho okolím stejně. „*Zejména je však epizoda Tváře významná proto, že Havlovi vynesla dosud nejtvrďší konflikt jeho života. Konflikty s totalitní mocí se pro nezávislého umělce jaksi rozumějí samy sebou. V Tváři však dochází ke konfliktu mezi Havlovou skupinou¹⁰⁶ a původní zakladatelskou skupinou, v jejímž čele stojí britký, všechny české literární myty programově bořící literární kritik Bohumil Doležal (nar. 1940) a (další) Kafkou inspirovaný prozaik Emanuel Mandler (1932-2009). Tato skupina začne Havla pokládat za uzurpátora Tváře. To je pro Havla nová situace. Pro Šestatřicátníky i Post-Šestatřicátníky byl Havel nezpochybňovaným vůdcem. Pro reformně komunistické spisovatele je respektovaným partnerem společného úsilí. Ve Tváři však Havel stanul poprvé tváří v tvář lidem, kteří jsou stejně nezávislí, stejně protirežimně naladěni jako on – ale nejenže nechtějí uznat jeho autoritu, ale dokonce se ho pokusí v rámci časopisu „porazit“ a „vytěsnit“.*“¹⁰⁷ Putna také poukazuje na zajímavý a pro budoucnost důležitý spor Doležala a Mandlera, který podle něj způsobil pozdější protihavlovskou kampaň. Oba dva spolupracovníci z časopisu *Tvář* byli sice také v disentu, ale již tehdy působili „protihavlovsky“. Později společně založili politickou stranu, která ovšem neuspěla a začali přičítat Havlovi veškeré problémy, které se ve státě a společnosti vyskytovaly a které vyústily z mnoha vůči Havlovi negativně laděných článků v knihu, kterou napsal Emanuel Mandler *Oba moji prezidenti* (2004) a kterou Putna označuje jako „nejinteligentěji napsanou protihavlovskou knihu“. Dle Putny jak konflikty z *Tváře*, tak i postupný obrat ve vnímání Václava Havla ve společnosti po roce 1989 zanechali na jeho psychickém ustrojení znatelnou stopu.¹⁰⁸ Samotným způsobem, jakým Putna píše o Havlovi a jeho „protivnicích“ z časopisu *Tvář*, se znatelně staví na stranu prohavlovskou a spíše se vůči těmto dvěma osobnostem vymezuje. Podvědomě (nebo vědomě), se tak pokouší o jisté znovunavrácení Havlovy úcty. Časopis *Tvář* zmiňuje i Bauer, ovšem v jiném kontextu, a to ohledně článku, nazvaném „Český úděl?“, který v něm Havel publikoval (č. 2/1968), ironizoval v něm Kunderův patetický výklad o tom, že událostmi Pražského jara „*Češi a Slováci poprvé od konce středověku stanuli opět ve středu světových dějin a adresovali světu svou výzvu*“ a který byl reakcí na článek Milana Kundery „Český úděl“ z vánočního čísla časopisu *Literární listy* (č. 7-8/1968). Havlův polemický článek vyústil v Kunderovu odpověď, otištěnou tentokrát na

---

¹⁰⁶ Autoři ze skupiny Post-Šestatřicátníků.

¹⁰⁷ PUTNA, *Duchovní portrét*, cit. d., s. 136.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 135-138.

stránkách časopisu *Host do domu* pod názvem *Radikalismus a exhibicionismus*. Kundera v něm o Havlovi tvrdí, že je mravní exhibicionista a trpí chorobou lidí, kteří si musejí dokazovat svou integritu. Bauer se zmiňuje i o ukončení působení časopisu *Tvář* a o neshodách s Bohumilem Doležalem a Emanuelelem Mandlerem. Zde Bauer cituje historika a žurnalistu Mandlera, který říká o Havlovi: „*Havel byl výtečný dramatik. Dříve měl výtečnou schopnost teoretického myšlení, která dnes vzhledem k jeho nemoci už bohužel pohasla. Kdysi uměl výtečně a o čemkoliv hovořit. Každý si ho zapamatoval. Horší je, že si z těchto svých pozitiv udělal poněkud nedemokratický závěr – totiž, že je něco víc než ostatní.*“¹⁰⁹ Čímž Bauer opět připisuje Havlovi jisté vlastnosti a nadřazenost, kterou mu bude ve své výše zmíněné publikaci vyčítat ještě mnohokrát.¹¹⁰

O hrách Václava Havla mluví i John Keane. Zároveň ve své knize vysvětluje pojem umělecký kánon socialistického realismu a skutečnost, že Havlova tvorba tomuto zideologizovanému druhu umění absolutně odporovala. Velebí Havla jako geniálního dramatika. „*Havlovi nebyl socialistický realismus k smíchu. Celý tento žánr byl nudný, únavný – a filosoficky pochybený. Proto se rozhodl zkusit jiný, zajímavější směr, který nic nekázal, ukazoval meze socialistického režimu a přesahoval jeho úzký horizont; snažil se, aby divadlo bylo konkrétnější, radikálnější a zajímavější. Jeho cílem bylo dělat divadlo dobře a zároveň nebrat sám sebe příliš vážně.*“¹¹¹ Píše, že tento postoj zaujal již během vojny, a proto se rozhodl přihlásit na AMU, kam bohužel nebyl přijat. A tak se díky rodinným známostem s dramatikem a divadelním a filmovým hercem Janem Werichem, jedním z tvůrců meziválečného českého avantgardního divadla, dostal k práci kulisáka v divadle *ABC*. Poté začal psát články do časopisu *Divadlo* a o něco později začal pracovat v již zmiňovaném divadle Na zábradlí, které vedl Ivan Vyskočil a Jiří Suchý, kterým se zalíbila jeho hra *Rodinný večer* (1959). Zde také poprvé uvedl svou hru, napsanou společně s Ivanem Vyskočilem a nazvanou *Autostop* (1961). Stejně jako Kriseová píše o Grossmanově důvěře v Havla a o uvedení *Zahradní slavnosti* (1964), která měla u diváků velký úspěch a zároveň i samotnému divadlu se díky ní dostalo určitého věhlasu. Popisuje, jak Havel skrze hry vyjadřuje svůj nesouhlas s režimem a také o jeho boji za jiné autory, o petici a zákazu vydávání časopisu *Tvář*, i o jeho snaze o liberalizaci literatury a publicistiky.¹¹² Také Marie Formáčková se věnuje především Havlově literární tvorbě a dodává, že Havel byl také básník a biografii doplňuje i o pár ukázek Havlovy básnické

---

¹⁰⁹ BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 61.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 59-61.

¹¹¹ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 113-114.

¹¹² Tamtéž, s. 114-130.

tvorby. Ten ovšem nikdy tuto svou tvůrčí stránku příliš neprezentoval.¹¹³ Oslavuje ho především jako úspěšného a nadějného literáta.

4.2 Gdaňsk, začátky v loděnicích

Zatímco kroky Václava Havla mířily na prkna, která „znamenají svět“, nebo alespoň do zákulisí divadelních scén, kroky Lecha Wałęsy se ubíraly do pobřežního města Gdaňsk. Jak již bylo řečeno, vedly ho k tomu pravděpodobně ekonomické důvody a touha po lepším zaměstnání. V Gdaňsku Lech Wałęsa náhodně potkal starého kamaráda a ten mu domluvil práci v Gdaňských loděnicích (*Stocznia im. Lenina*). Jednalo se o tehdy největší průmyslový podnik ve městě. Dostal práci lodního elektrikáře v oddělení W-4. Skórzyński při vyprávění této kapitoly Wałęsova života popisuje těžkou práci v loděnicích, která probíhala za každého počasí, bez potřebného zázemí a možnosti občerstvení (až do sedmdesátých let), bez toalet a neustále chybějících potřebných dílů a náradí pro zadané pracovní úkoly. Zručný Wałęsa se rychle v Gdaňsku zabydlel a také se poprvé dostal do kontaktu s poslechem rádia *Svobodná Evropa*. Stejně, až téměř totožné informace podává i kniha *Wałęsa: Ludzie i epoka*, kde jsou zmíněny nejen podmínky práce v loděnicích, ale taktéž *Svobodná Evropa*. Mimo jiné je zde Wałęsa popisován jako přátelský a oblíbený mezi kolegy i vedením.¹¹⁴ V roce 1968 probíhaly v Gdaňsku stávky studentů, ke kterým se ale dělníci z loděnic tehdy ještě nepřipojili. Skórzyński zde využívá vzpomínky Lecha Wałęsy¹¹⁵ z jeho autobiografie *Droga nadziei* (první vydání 1988), který prý už tenkrát mezi dělníky z loděnic loboval za solidaritu se studenty. Využívá vzpomínku, kde je Wałęsa zobrazován v dobrém světle¹¹⁶, když přemluvil své kolegy, aby nešli na protistudentské shromáždění, a ti, přestože na sraz šli, vypískali místního šéfa strany.¹¹⁷ Další z významných událostí, kterých byl Wałęsa svědkem a na které vzpomíná ve své autobiografické knize, byly stávky v roce 1970, které byly způsobeny rozhodnutím vlády o zvýšení cen potravin a dalšího zboží. Tyto změny byly vyhlášeny 12. prosince a hned o dva dny později začala loděnice stávkovat. Tyto stávky skončily drsným zásahem milice, pouliční rvačky trvaly až do večera a dělníci se při nich pokusili zapálit budovu *Komitetu Wojewódzkiego* (krajského výboru). Lech Wałęsa se těchto událostí neúčastnil, protože sháněl dětský kočárek (který tenkrát nebyl k sehnání) a jak sám říká, v tomto období se věnoval

---

¹¹³ FORMÁČKOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 36-45.

¹¹⁴ BRZEZIECKI a kol., *Wałęsa – ludzie*, cit. d., s. 14.

¹¹⁵ WAŁESA, *Droga do prawdy*, cit. d., s. 33.

¹¹⁶ I když pokládám za nutné dodat, že ve vzpomínkách Lecha Wałęsy je jen málo popisů, kde by sám sebe neprezentoval pozitivně.

¹¹⁷ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 13-15.

především rodině, kterou plánovali s manželkou Danutou co největší. Zúčastnil se však druhého protestu 15. prosince.¹¹⁸ Skórzyński píše (shodně se vzpomínkami Wałęsy), že se Lech rychle dostal mezi vůdčí osobnosti protestu a v prostředí kolegů byl tou dobou už známou postavou díky svým dřívějším smělym a bezprostředním proslovům. Byl vybrán za své oddělení společně se třemi dalšími pracovníky jako zástupce pro skupinu, která měla jednat s vedením. Díky své výřčnosti se stal mluvčím vyjednávacího komitétu a představil požadavky dělníků. Požadavky na snížení cen a propuštění zatčených protestujících z předchozího dne však zůstaly nevyslyšeny, a tak Wałęsa vyhlásil z okna megafonem, že jednání byla neúspěšná, s již legendární větou „*Co robimy?*“ (Co uděláme?). Dělníci se rozhodli v protestech pokračovat a z areálu loděnic vyšli pochodem do města. Wałęsa se přidal a rychle se dostal do čela pochodu, kde sice zaváhal a začal se bát, ale nakonec zůstal. Bezpečností byl poté označen jako jeden z „vůdců pouliční demonstrace“. Byl také mezi těmi, kteří se pokusili o kontakt s představiteli vedení. Skórzyński mluví o Wałęsovi trochu ve stylu Keanova líčení Havla, kdy mu už předem přisuzuje vůdčí roli a schopnosti, jako by byl pro svou budoucí kariéru stvořen: „*Věkem i zkušenostmi ještě nevypělý, našel v sobě toho dne ambice vůdce, když se snažil nedopustit unáhlené konfrontace a krveprolití.*“¹¹⁹ Poté Skórzyński popisuje, jak se Wałęsa dostal do velitelství *Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej*¹²⁰ a snažil se vyjednat propuštění dělníků, jež byli zatčeni při protestech v předchozích dnech. Když se vyklonil z okna, dělníci na něj pískali a křičeli, že je zrádce, dokud jim nehodil kartu a helmu z loděnic – což je důležitým symbolickým okamžikem, kterému se později obšírně věnoval a po svém jej prezentoval Cenckiewicz. Další Walesovy biografisté, například Reinhold Vetter, se však drží stejného scénáře, jaký je popsán u Skórzyńského¹²¹. Podle některých informací pak bylo pár dělníků skutečně propuštěno, ale brzy na protestující milice zaútočila, což vyvolalo vlnu pouličních bitek. Lech Wałęsa měl nutkání se vzdát a nechtěl se těchto rvaček účastnit. Vydal se proto domů, ale později se opět do města vrátil. Skórzyński také píše o jeho snaze mluvit s milicionáři, aby nechali starší dělníky projet po městě autem a rozbouřené dělníky uklidnit, „posbírat“ ty opilé, kteří rabovali v obchodech s alkoholem a vzhledem ke své opilosti byli schopní čehokoliv. Dav se mezitím přesunul k budově *Komitetu Wojewódzkiego PZPR*¹²², kde události nabraly nečekané obrátky. Bezpečnost začala do demonstrantů střílet a budova vedení

---

¹¹⁸ WAŁĘSA, *Droga nadziei*, cit. d., s. 70-71.

¹¹⁹ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 16: „*Młody jeszcze wiekiem i stażem robotnik odkrył w sobie tego dnia ambicje przywódcze, starając się nie dopuścić do gwałtownej konfrontacji i rozlewu krwi.*“

¹²⁰ Budova krajské milice.

¹²¹ VETTER, *Jak Lech*, cit. d., s. 27-29.

¹²² Sídlo krajského výboru Polské sjednocené dělnické strany.

byla protestujícími zapálena. Hořelo tehdy i na dalších místech, třeba hlavní vlakové nádraží. Teprve poté se dělníci vrátili do loděnic. Patnáctého prosince se sešla protestní delegace loděnických dělníků, kam byl za svoje oddělení vybrán i Wałęsa. Byly sepsány požadavky a měla proběhnout jednání. Dělnické delegaci se však nepodařilo nic vyjednat. O den později, 16. prosince se několikatisícový dav znovu shromáždil u budovy vedení loděnic a domáhal se snížení cen potravin a propuštění zatčených. Loděnice byly obklopeny tanky, a když se někteří dělníci pokusili dostat ven přes bránu číslo dva, začala milice opět střílet. Dva dělníci byli zabití a několik dalších zraněno. Protestující tedy vybrali pětičlenný tým zástupců, mimo jiné Wałęsu, který měl za úkol sepsat požadavky a vymyslet strategii stávků. Nakonec však 17. prosince dělníci opustili loděnice s neúspěchem pod pohrůzkou vojenského zásahu. Mimo jiné popisuje Skórzyński jednu z legendárních „historek“ o Lechu Wałęsovi, která se váže k tomuto dni. Když se vrátil po přerušení stávek domů, všiml si tajných agentů, kteří ho sledují. Druhý den, jak již očekával, pro něj přišli. Položil tehdy před manželku na stůl hodinky a snubní prstýnek. Aby je mohla prodat a z utržených peněz aspoň na nějakou dobu zajistit rodinu, kdyby se již nevrátil¹²³. A tak byl zatčen. Skórzyński zdůrazňuje významnou roli Wałęsy ve stávkách v roce 1970, kdy byl zatčený na základě udání jednoho z pracovníků loděnic, který ho popsal jako důležitou vůdčí osobu. Ve chvíli, kdy seděl ve vazbě, byl dle Skórzyńského již přední osobností opozice, na kterou se režim zaměřil a rozhodl se ho „zkrotit“. Ve spojení s touto událostí mluví Skórzyński¹²⁴ o Wałęsově možné spolupráci s SB. Sice nevynáší vlastní soudy, ale pokud bychom měli rozhodnout na základě způsobu prezentace této záležitosti, staví se jednoznačně na stranu jeho nevin. Když byl Lech Wałęsa poprvé zatčen, agenti SB vyžadovali podpis, aby mohl být propuštěn a Wałęsa měl tehdy podepsat. Poté byl zatýkán a vyslýchán ještě mnohokrát. Skórzyński o kauze píše: *„Víme, že se setkával s SB. Dají se však takové kontakty považovat za pravidelnou donašečskou spolupráci s policií? Mezi rolí agenta a chováním člověka zapleteného, přinuceného k informování o atmosféře v podniku je velký rozdíl.“*¹²⁵ Skórzyński také dodává, že Lechovi bylo sotva 27 let, měl mladou ženu, která na něm byla finančně závislá a malé dvouměsíční dítě. Okolo viděl příklady brutálních likvidací protestujících a v takovéto situaci člověk lehce podlehne nátlaku a přistoupí na kompromisní kontakt s bezpečností. *„Mladý dělník, který se náhle ocitl v centru dění jako jeden z vůdčích*

---

¹²³ Také v BRZEZIECKI, *Wałęsa – ludzie*, cit. d., s. 34.

¹²⁴ Také VETTER, *Jak Lech*, cit. d., s. 30-31, téměř stejný popis, vyjmenovává i tři dokumenty, které měl Wałęsa podepsat a které se za spolupráci nedají považovat.

¹²⁵ *„Wiemy więc, że chodził na spotkania z SB. Czy kontakty te można uznać za regularną współpracę donosielską z policją? Między rolą agenta a postawą człowieka uwikłanego, przymuszanego do informowania o atmosferze w swoim zakładzie pracy, jest duża różnica.“* SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 19.

osobností protivládních vystoupení byl relativně snadným cílem zastrašování.“¹²⁶ Podle statistik se mezi lety 1970 a 1971 dohodlo z dělníků z loděnic na spolupráci s gdaňskou SB více než 130 osob. Jednou z touto osob je i osoba s krycím jménem „Bolek“. V dokumentech je tento kryptonym spojován právě s Lechem Wałęsou. Skórzyński však říká, že rozhodně není jisté, že se opravdu jednalo o Wałęsu. Ten prý podepsal několik nespecifikovaných dokumentů a několikrát se setkal s agenty SB. Rozhodně však odmítá jakoukoliv dohodnutou spolupráci a donášení, což vzhledem k dobovým praktikám státních bezpečnostních sborů, jak dodává Skórzyński, ještě neznamená, že bezpečnost si ho takto nezaznamenala do svých dokumentů. Spolupráci také odmítá funkcionář SB, který měl v této době mladého Lecha odposlouchávat a vést složku „Bolek“. *„Dokument, který by záležitost rozhodl, tedy vlastnoručně podepsaný závazek spolupráce a přijetí pseudonymu, neexistuje. Neexistují ani vlastnoručně psaná udání, ani podpisy obdržení peněžní odměny.“*¹²⁷ Skórzyński tuto kauzu střízlivě zakončuje tím, že bychom neměli vynášet soudy, když dokumenty potvrzující tuto spolupráci neexistují, a navíc v osmdesátých letech existoval trend falešných dokumentů, které měly defamovat určitou nepohodlnou osobu a jednou z těchto klíčových osob, která měla být takto zdiskreditována, byl právě Wałęsa. Docházelo k manipulaci s dokumenty, které byly falšovány a až do roku 1976, v období před vznikem KORu¹²⁸, se vyslyšení lidé těmto praktikám příliš nebránili, občas se snažili příslušníky zmást nebo oklamat. Až v období KORu, který měl již k dispozici své opoziční právníky, se přijala praxe mlčení, neodpovídání a nepodepisování. Dle Skórzyńského mohl Lech Wałęsa doplatit na vlastnosti, které Lechovi připisuje, tedy svou vrozenou ambici a touhu po hlavní roli ve svém prostředí. Dodává, že jestli opravdu docházelo ke kontaktům s SB, nemohly trvat dlouho: *„[...] přikláním se k názoru těch historiků, kteří mluví o letech 1971-1972. Nepochybně skončily několik let předtím, než Wałęsa vstoupil do opozičního hnutí.“*¹²⁹ Skórzyński předpokládá, že prosincové události zanechaly na Wałęsovi nejen stopu, ale i ponaučení z toho, že jakékoliv protestní hnutí, které není řízeno a strategicky vedeno, ztrácí smysl a bez vůdčích osobností takové protesty příliš nezmůžou. Také to, že vůdcovství vyžaduje více než energii a odvahu, a to především podporu blízkých, spolupracovníků, známých a rodiny, neboť jakýkoliv osamělý vůdce nezmůže bez masy svých podporovatelů nic

---

¹²⁶ SKÓRZYŃSKI, Zadra, cit. d., s. 19: *„Młody robotnik, który nagle znalazł się w centrum wydarzeń jako jeden z przywódców wystąpień antyrządowych, był stosunkowo łatwym celem szantażu.“*

¹²⁷ Tamtéž, s. 21: *„Dokumentu rozstrzygającego w takich sprawach, czyli własnoręcznie podpisanego zobowiązania do współpracy i przyjęcia pseudonimu, nie ma. Nie ma też własnoręcznych donosów ani pokwitowań odbioru pieniędzy.“*

¹²⁸ Komitet Obrony Robotników – opoziční organizace, která byla založena roku 1976, více viz. FRISZKE, Andrzej, *Czas KOR-u: Jacek Kuroń a geneza Solidarności*, Kraków, 2011.

¹²⁹ SKÓRZYŃSKI, Zadra, cit. d., s. 22: *„[...] prychylam się do opinii tych historyków, którzy mówią o latach 1971-1972). Z pewnością zakończyły się na kilka lat przed przystąpieniem Wałęsy do ruchu opozycyjnego.“*

zásadního. Události roku 1970 měly být pro Wałęsu předehtou a ponaučením pro rok 1980. Krize ledna 1970 byla dokončena pádem Władysława Gomułki a převzetím vlády Edwardem Gierkem.¹³⁰

To, že se autoři biografii Lecha Wałęsy věnují a vyjadřují k tématu spolupráce s agenty bezpečnosti, je samozřejmé, neboť v Polsku se od devadesátých let jednalo a stále ještě jedná o velké společenské téma, i když v současné době již pomalu upadá v zapomnění pod tlakem jiných pro současné Polsko a jeho veřejný život aktuálnějších událostí a hrozeb. Svůj pohled na kauzu Wałęsovy možné spolupráce se SB prezentuje i gdaňský rodák, historik a publicista Sławomir Cenckiewicz, ovšem jak je jasné z názvu knihy, téma spolupráce je středobodem celé jeho štvavě pojednané a moralizující antiwałęsovské biografie. Nově nabitá práce v loděnicích měla být pro Wałęsu problémem. Nedokázal být podrženy a přizpůsobit se. Nechtěl být jedním z mnoha. Autor se sice krátce zmiňuje o tom, že se nejednalo o jednoduchou práci, ale ihned navazuje „odkrýváním“ Lechova druhého života. V loděnicích měl mít Wałęsa jistého kamaráda, se kterým hrál neustále o přestávkách vrhcáby a kolegové je nazývali Bolek a Lolek. Je tedy hned jasné, kam bude toto vyprávění směřovat. O událostech roku 1970 se Cenckiewicz zmiňuje pouze krátce s tím, že Wałęsa tvrdí pokaždé něco jiného, když je tázán na události tohoto roku. Pokračuje ve stejném duchu jako v předešlém popisu mládí a Lech se dle něho měl po práci odreagovávat pitím a náruživě se zajímat o něžné pohlaví.¹³¹ „*Výjezd do Gdaňsku tedy nic nezměnil na Wałęsove vztahu k životu. Ihned stejný životní styl – vodka, holky a oportunistus, který mu předurčoval aktivitu v ZMS*“¹³².¹³³ V protikladu k tomu, jak málo prostoru věnuje ve svém líčení událostem roku 1970, upírá svou podrobnou pozornost na osud složek, o kterých Skórzyński mluví jako o neexistujících a nedůvěryhodných, a spřádá o nich vratké hypotézy a také „zkoumá“ Wałęsovu roli v protestech 1970, ovšem ne z historického hlediska, ale z hlediska jeho možné spolupráce se SB. Označuje Wałęsu jako zrádce a donašeče. Píše o tom, že mnoho dokumentů ze složky *TW Bolek* zmizelo. Údajně si dokumenty měl Wałęsa několikrát půjčit v roce 1999, dvakrát složky vrátit, potřetí již ne, neboť se mu podařilo si je půjčit bez povinného propůjčovacího dokumentu. Ohledně zmizení složek mělo proběhnout vyšetřování, které nakonec bylo ukončeno bez výsledku. Cenckiewicz spekuluje, že Wałęsa měl se SB spolupracovat už v roce 1970 a že se tak mohl podílet na přípravě zásahu proti protestujícím. Například se zmiňuje o událostech v budově velitelství, kde Wałęsa

---

¹³⁰ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 16-22.

¹³¹ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 37.

¹³² ZMS – *Związek Młodzieży Socjalistycznej* – Svaz socialistické mládeže.

¹³³ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 38: „*A więc wyjazd do Gdańska nie zmienił stosunku Wałęsy do życia. Od razu ten sam styl – wódka, dziewczyny i oportunizm dyktujący mu aktywność w ZMS...*“

vyjednával propuštění zatčených dělníků a údajně nebyl nikdy schopen vysvětlit, jak je možné, že se dostal dovnitř. V dělnické delegaci protestujících se měl ocitnout, přestože řada kolegů měla být proti a to, že byl nominován do této rady, způsobilo, že se začal sám chválit a označovat jako vůdce stávky, přestože jím nikdy nebyl. Wałęsu taktéž neměli zatknout doma, ale měl jet na výslech autobusem s dalšími dělníky, které dovedli identifikovat jako ty, kteří se účastnili stávky v loděnicích. Právě tehdy (29. prosince 1970) údajně podepsal spolupráci – jako jediný ze stávkového výboru – a přijal krycí jméno *Bolek*. SB si ho měla za jeho aktivitu velice cenit: „*Byl bezohledný ke svým kolegům, na které donášel. Špehoval je, odposlouchával, donášel bezpečnosti ručně psané poznámky, aby mohla porovnat písmo s nelegálními letáky a když neznal příjmení, do detailů popisoval jejich vzhled s ujištěním, že příjmení zjistí.*“¹³⁴ Po roce 1989 se složky Lecha Wałęsy (resp. *TW Bolka*) ztratily neznámo kam. Cenckiewicz také obviňuje Lecha Wałęsu, že si v období svého prezidentsví „vypůjčil“ kromě svých složek tisíce dalších dokumentů, a postaral se o zmizení těchto materiálů, ale dnes na světlo vyplývají další a další důkazy, jedním z nich je například rozhovor s bývalým agentem SB, kterého měl Wałęsa prosit o pomoc se zamlčováním důkazů a další výpovědi různých svědků, kteří měli dokumenty vidět. Jedním z důkazů má být i dokument nalezený v pražském ABS a další se podle Cenckiewicze nacházejí i v jiných archivech západních zemí a v Moskvě.¹³⁵ Nutno říci, že kniha Sławomira Cenckiewicze v jistých částech již ztrácí standardní žánrový biografický charakter a stává se pouze seznamem „důkazů“ proti Wałęsovi a výčtu obvinění, soudních pří a spekulací o Wałęsově pokřiveném charakteru a vině.

4.3 Pražské jaro

Stejně jako události polského prosince 1970 i události roku 1968 znamenaly nejen zlom v dějinách obou států, ale jedná se také o první politické události, s nimiž jsou postavy Lecha Wałęsy a Václava Havla historicky spojovány. Období Pražského jara se věnuje Jan Bauer a oceňuje, že Havel byl tím, kdo měl odvahu napsat a vydat zamyšlení v *Literárních listech* o ukončení mocenského monopolu KSČ a možnosti vlády alespoň dvou stran. Součástí tohoto rozhovoru je i pasáž, kde Havel mluví o tvůrčích osobnostech, které se začaly angažovat i v politice, což dle jeho tehdejšího úsudku není úplně možné tyto dva světy smysluplně propojit. Nelze, aby jeden člověk byl schopen stát na obou stranách, tvůrčí i politické a že on sám si

---

¹³⁴ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 67: „*Był bezwzględny wobec kolegów, na których donosił. Śledził ich, podsłuchiwał, dostarczał bezpiece ich rękopiśmienne notatki, by mogła porównać charakter pisma z kolportowanymi ulotkami, a jak nie znał nazwiska, to opisywał w szczegółach ich sylwetki, zapewniając przy tym, że ustali, jak się nazywają.*“

¹³⁵ Tamtéž, s. 57-77.

nedokáže představit, že by vstoupil do politiky, neboť úkolem spisovatele je ukazovat pravdu. Bauer to komentuje: „Zdalipak si Václav Havel na tato svá slova vzpomněl jako prezident republiky, když uvěřil tomu, citujme podle jeho útlé knížky úvah z roku 1991 *Letní přemítání*, že „politika jako praktikovaná mravnost je možná“? Nebo mu moc, když ji získal, stejně jako mnohým před ním náhle zachutnala?“¹³⁶ Za důležité uznává Bauer například uvést fakt, že když si Havel zakoupil chalupu u Trutnova, budoucí legendární Hrádeček, stála 24 000 Kčs a že na tehdejší poměry to bylo mnoho peněz, ale mohl si to dovolit díky tomu, že jeho hry se hrály v zahraničí a Havel tedy „patrně tuto částku zaplatil v tuzexových bonech“¹³⁷ a přidává informaci, že v roce 1986 obdržel Havel několik zahraničních cen za své hry, u čeho spekuluje, že mohlo jít o plánovanou podporu ze Západu.¹³⁸ Vpád vojsk Varšavské smlouvy zastihl Václava s manželkou na návštěvě u přátel v Liberci, kde se po obsazení okupačními vojsky se svým přítelem Třískou přesunuli do místní rozhlasové stanice, kde sepisovali a hlásili protesty.¹³⁹ Václav Havel začal být odposloucháván a v červnu 1969 se zúčastnil mítinku, kde naposledy před zákazem pronesl veřejný projev. Rok po začátku okupace napsal otevřený dopis Alexandru Dubčekovi, kde ho žádal, aby odešel z politiky.¹⁴⁰ Havel byl vyloučen ze Svazu spisovatelů, jeho díla zakázána a zároveň byl obviněn z trestného činu přípravy podvracení republiky.¹⁴¹ Což Jan Bauer sugestivně komentuje „Byl to zoufalý pokus osamělého hrdiny nebo projev exhibicionisty, který si úmyslně nárokuje být svědomím národa?“¹⁴²

---

¹³⁶ BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 52.

¹³⁷ Tamtéž, s. 54.

¹³⁸ Tamtéž, s. 51-60.

¹³⁹ ŽANTOVSKÝ, *Havel*, cit. d., s. 123.

¹⁴⁰ Dopis je datován 9. srpna 1969.

¹⁴¹ FORMÁČKOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 60-63.

¹⁴² BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 65.

5. Ženy

5.1 Matka

Prvními ženami, které určujícím způsobem ovlivnily oba budoucí prezidenty hned v zárodcích jejich života, byly jednoznačně jejich matky. V biografích jim však nebývá věnována větší pozornost. Daniel Kaiser se o Václavově mamince zmiňuje jen stručně, jednou v kontextu činnosti kroužku *Šestatřicátníků*, kdy syna podporovala, a podruhé o faktu, že neměla v lásce Havlovu manželku Olgu.¹⁴³ Jan Bauer mluví o matce Václava Havla jako o ženě, které se líbil společenský život, byla vzdělaná a pro své syny sice pokládala za velice důležité vzdělání, ale vztah k nim měla spíše chladný. Havel měl s matkou složitý vztah a připadal si kvůli ní pod kontrolou, která se mu nelíbila a proti které revoltoval. Jednou ze vzpour měl být i jeho budoucí sňatek s Olgou Šplíchalovou, která se jeho matce rozhodně nezamlouvala. Matka měla podle Bauera na Havla veliký vliv a ve zmínce o skupině *Šestatřicátníků* dokonce tvrdí, že tento kroužek měla na svědomí vlastně Havlova matka. Ne tím, že by ho zakládala, ale proto, že Václava postrkovala k intelektuálním činnostem. „Zmíněné „nekonečné debaty“ [ve skupině *Šestatřicátníků*] měla vlastně na svědomí Václavova ctižádostivá matka. Nezdá se totiž dost pravděpodobné, že by patnáctiletý chlapec, byť by byl sebechytřejší, zakládal sám od sebe uměleckou či filozofickou skupinu.“¹⁴⁴ Z jejího podnětu se pak Václav Havel začal se spolužáky scházet. Již tehdy prý v sobě Havel objevil vůdčí a organizační schopnosti, když celou skupinu řídil.¹⁴⁵ O podnětu Havlovy matky k vytvoření literárního kroužku Václava a dalších vrstevníků píše i John Keane. Dokonce Václavovu příteli básníku Jiřímu Kuběnovi poradit, aby vyšel na světlo se svou homosexuální orientací. Jeho maminka byla podle Keana zodpovědná, občas až arogantní, ale přesto laskavá. Syna se rozhodla vychovávat sama, byla to silná, odvážná a sebevědomá žena, která sama své syny vzdělávala, intelektuálně pobízela, velice jí záleželo na výuce jazyků, a kromě jiného i malovala, což mělo malému Václavovi také jít od ruky.¹⁴⁶ „*Silná matka, silný syn, to bylo heslo, ve kterém Václav Havel přežil nástup komunistické moci. Jeho maminka Božena byla skutečně energická žena.*“¹⁴⁷ I Putna se věnuje Havlově matce pouze ve zkratce, píše, že Božena Vavrečková (1913-1970) byla intelektuálně činná a vystudovala dějiny umění. Kreslila a při vlastní výuce svých synů používala učebnice, jež sama vytvořila a ilustrovala.¹⁴⁸ Příklon

---

¹⁴³ KAISER, *Disident: Václav*, cit. d., s. 37 a 50.

¹⁴⁴ BAUER, *Václav*, cit. d., s. 27.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 27.

¹⁴⁶ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 57-73.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 58.

¹⁴⁸ Učebnice Boženy Havlové vyšly i knižně: HAVLOVÁ, Božena, *Didasko-Učim: Naučené obrázky Boženy Havlové*, Praha, 2003.

Václava Havla k výtvarnému umění měla nepochybně na svědomí její výchova a vlastní tvořivost.¹⁴⁹ Stejně jako Bauer, i Keane označuje Havlův vztah s matkou za složitý, a když Havel požádal o ruku Olgu, která také pracovala v divadle *Na zábradlí*, nesla to jeho matka velice těžko. Špatně snášela kromě budoucí manželky i synův rozšafný život divadelníka a nedostudovanou vysokou školu. Ze strany Olgy se vůči své budoucí tchýni jednalo o stejný nesoulad, neboť Boženu neměla příliš v lásce. Olga a Václav se vzali 9. července 1964 na radnici bez prstýnků a kytice, jen se svědky, slavnostním obědem a večer šli oba zase do práce.¹⁵⁰ Havlův složitý vztah k matce se snaží reflektovat i Žantovský, i když poměrně opatrně. Všímá si, že Václav Havel o své matce mluví jen málo. Popisuje jeho touhu po ženské společnosti a dodává, že ženy, jež mu stály po boku, se často v některých rysech podobaly mamince Boženě. Ženy pro něj, stejně jako jeho matka, představovaly autoritu, jíž se vzpouzel, v čemž Žantovský nachází – podobně jako ostatní Havlovi biografisté – gesto podvědomé vzpoury proti své matce. K ženám a k jejich veřejné angažovanosti měl Václav Havel občas snad až lehce přezíravý vztah, který se dle Michaela Žantovského projevil i v prezidentském období, kdy ženám povětšinou nesvěřoval významné funkce, pokud se však jednalo o věci osobního charakteru, byl ženám často oddán.¹⁵¹

Vzpomínka na Boženu Němcovou se objevuje i v rozhovoru Jana Lukeše s bratrem Václava, Ivanem M. Havlem, který ji popisuje jako laskavou. Jedinou věcí, která ji dokázala rozohnit, bylo vědomí, že její synové nemohou kvůli režimu studovat univerzitu, což byl její sen. Nakonec oba studovali a mamincino přání tak bylo vyplněno. Kromě jiného zmiňuje, že mladý Václav mohl trochu trpět tím, že starší Ivan mu byl maminkou dáván za příklad. Maminka také o Václavovi říkala, že je „bohorovný“, ale Ivan netuší, co tím mínila.¹⁵² V Ivanově popisu také můžeme najít jeho hodnocení maminky jako ženy s citem pro estetiku, která byla vzdělaná a zajímala se o vědu.

5.2 Manželka

O Havlově první manželce Olze¹⁵³ mluví všichni pisatelé Havlových životopisů, někteří méně, někteří více, všichni jí však připisují důležitou nebo dokonce nejzásadnější roli v jeho životě. Výjimkou není ani Daniel Kaiser, který Olgu označuje za nejdůležitější osobu Havlova života, která Václavovi dříve nebo později nahradila matku. Nejenom péčí o svého manžela,

---

¹⁴⁹ PUTNA, *Václav Havel*, cit. d., s. 64.

¹⁵⁰ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 117.

¹⁵¹ ŽANTOVSKÝ, *Havel*, cit. d., s. 33-35.

¹⁵² LUKEŠ, Jan, „Právě proto, že jsem“: rozhovor s Ivanem M. Havlem, Praha, 2017, s. 21-22.

¹⁵³ Více viz KOSATÍK, Pavel, „Člověk má dělat to, nač co má sílu“: život Olgy Havlové, Praha, 2008.

ale především citovým významem, který pro jeho bytí měla. Píše, že Václav Havel byl na své manželce závislý, především po psychické stránce. Jak však obratem dodává, ani to mu nezabránilo, aby Olgu podváděl. I Kaiser nachází v manželství s Olgou skrytou revoltu proti matce, neboť mezi jeho budoucí manželkou a matkou Boženou bylo od začátku jisté napětí.¹⁵⁴ Vztahu Václava a Olgy, se kterou se Václav seznámil v roce 1953, a již z vojny jí psal a stěžoval si, se věnuje i John Keane. Před a v období vojenské služby a spolu ještě nechodili, ale už tenkrát ho zaujala svojí krásou, inteligencí a sebevědomím. Keane se krátce věnuje i Olžinému původu, popisuje ji jako aristokratku (povahou, nikoli původem), akční ženu, která se podílela na volnočasových čtenářských aktivitách pro ženy a nebála se StB.¹⁵⁵ Zmiňuje se také o jejím postoji k Václavovým mimomanželským vztahům. O vztahu k Olze mluví z psychologického hlediska a opět ve spojitosti s matkou: „*Šlo o abstraktní pojetí síly – velmi důležité, pokud chceme pochopit dětství –, že totiž pokud vůči dítěti uplatňuje moc například matka, dítě to nepovažuje za nátlak, kterému by se mělo bez výhrad podrobit. Samozřejmě k tomu dojít může, protože moc na nás skutečně někdy působí tak, že se v daném vztahu cítíme méněcenní a jako druhořadá osobnost. [...] Zdá se tedy, že například moc Havlovy matky nad jejím prvorozeným synem má i psychický dopad, nevyvolává pouze podřízenost, ale vytváří osobnost, formuje člověka, který je schopen konat činy.*“¹⁵⁶ Keane pak vyslovuje v souvislosti s tímto myšlenku, že nadvláda jeho matky mohla v Havlovi vyvolat touhu vzepřít se moci, což se týkalo nejen silných a sebevědomých žen, které obdivoval a současně jim toužil vzdorovat, ale i tlaku a moci režimu. Touhu překračovat hranice a trvat si na svém. O Olze se John Keane vždy vyjadřuje obdivně, v celé knize o ní píše velice mile a vypichuje její přednosti, nenamyšlené a obyčejné chování a upřímnost. „*Olžiny morální zásady byly jednoduché, ale náročné. Neměla ráda snoby a pohrdala předsudky, například vůči Romům nebo starým lidem. Preferovala upřímnost, obyčejnost, poctivost a nesnášela zbytečnou buzeraci. Není divu, že se s některými klíčovými postavami na Hradě nepohodla. Její přátelé tvrdí, že znala lidi lépe než Havel.*“¹⁵⁷ Zmiňuje i její zápal pro charitativní činnost a založenou nadaci¹⁵⁸, které její muž zprvu pokládal za pouhý koníček, ale nakonec na ni byl pyšný a sám založil vlastní Nadaci Václava Havla.¹⁵⁹ Když se Havel v roce 1997 vrátil z nemocnice, překvapil část české veřejnosti tím, že si týden na to vzal

---

¹⁵⁴ KAISER, cit. d., s. 49-50.

¹⁵⁵ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 105-107.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 237-238.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 317.

¹⁵⁸ Dodnes fungující nadace *Výbor dobré vůle*, více: [cit. 2018-05-10]. URL <<http://www.vdv.cz/o-nadaci/historie-nadace>>

¹⁵⁹ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 234-319.

za manželku herečku Dagmar Veškrnou, necelý rok po smrti své první ženy Olgy. Známi ho měli před sňatkem varovat, ale on trval na tom, že mu zachránila život a že ji miluje. Při svatbě se pak měl odvolávat na Olgu, vzpomínat na ni, a proklamovat, že se ji nesnaží nahradit, ale že ona sama by si přála, aby nezůstával sám. Přesto se s Havlovou novou manželkou česká veřejnost nesmířila. Nelíbila se očividně ani Keanovi: „*Láska bývá špatným rádčem, a pravděpodobně proto se Havel v roce 1997 choval jako láskou opilý dramatik, třeshťící po mladé herečce, která se pokouší hrát roli Její Jasnosti.*“¹⁶⁰ Mluví také o nespokojenosti Veškrnové a o tom, že požadovala různé pravomoci, jako samostatnou kancelář na Hradě, či možnost navštěvovat manžela v úřadě kdykoliv se jí zachtělo nebo volné víkendy pro manžela. Přestože jí bylo dáno na srozuměnou, že takové podmínky není možné vytvořit, snažila se dále. I když se již jednalo o zákonnou manželku, Keane o ní urputně mluví jako o Dagmar Veškrnové, nikoliv Havlové. Dává najevo, že pro Václava vůbec nebyla dobrou osobou a že mu rozhodně nepomáhala: „*Havlovy politické problémy se ještě prohloubily tím, že podporoval Dášina neuvážená veřejná prohlášení. [...] Situace se ještě zhoršila tím, že Havel ztrácel kontakt se svými známými, přáteli i rodinou; dokonce i jeho bratr Ivan si stěžoval, že jej nyní vidí tak jednou za rok, zatímco když byl ve vězení, měl povoleny čtyři návštěvy ročně.*“¹⁶¹ Keane situaci vyhodnocuje tak, že Václavovi chyběla Olga, která mu byla oporou, dokázala ho krotit a měla neomylný instinkt varovat ho před nesprávnými lidmi a falešnými spolupracovníky z jeho okolí.¹⁶² Havel se měl po boku Dagmar především snažit o zvýšení své popularity, což se mu nevyplatilo, neboť „*sláva mu nepřinesla žádné přátele, jen se dostal do centra pozornosti. Jeho záliba v hraní hlavních rolí tento dojem ještě posilovala. V den své svatby například řekl novinářům, že jen on sám může posoudit mravnost toho, co udělal a udělá.*“¹⁶³

Ani Petr Čermák není v hodnocení první manželky výjimkou a zaujímá k Olze velice obdivný postoj. Popisuje ji jako inteligentní, sečtělou a velice silnou mladou ženu, která měla ve svém životě i názorech jasno, a dokonce na začátku jejich vztahu byla oproti Václavovi duševně vyvrážděnější, přestože dle Čermáka Havel po jejím boku dozrál a jejich role se vyrovnaly. Václav i Olga se dle Čermákovy hodnocení navzájem potřebovali a jejich vztah byl nejen o hluboké lásce a spřízněnosti, ale i o chápajícím přátelství. I on píše, že vztah Olgy a Havlovy matky byl složitý a v souvislosti s jejich neshodami skládá Olze hold za to, že se nenechala nepřízní své budoucí tchýně Boženy Havlové odradit a Václava si vzala.¹⁶⁴ Popis svatby

---

¹⁶⁰ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 374.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 376.

¹⁶² Tamtéž, s. 373-376.

¹⁶³ Tamtéž, s. 377.

¹⁶⁴ ČERMÁK, *Člověk Havel*, cit. d., s. 74-90.

Václava s Olgou, která se odbyla na radnici za přítomnosti pouze dvou svědků, můžeme nalézt například u Bauera, přestože je krátký a sňatek byl podle Bauera způsobem, jak se vzbouřit proti matce, která nevěstu nesnášela. O Olze se vyjadřuje velice nepěkně a přirovnává ji podobně jako Kaiser k Havlově matce. Z Havla svým popisem vytváří muže, který byl pod nadvládou žen a neustále se jim musel vzpírat. „*Václav Havel se najednou svatbou sice vymkl matce, ale jeho novomanželka se jí v leckterých ohledech podobala. Měla snahu ho řídit, ovlivňovat, pečovat o něj, podrobovat si ho, dokázala ho věčně srážet na zem, když se chtěl ve společnosti předvádět.*“¹⁶⁵ O Olze se pak zmiňuje už jen v souvislosti s její nemocí, kdy se dva roky léčila na rakovinu a v roce 1996 zemřela. Trpěla tím, že nemůže mít děti, a i její přítelkyně a bratr tvrdili, že s Havlem trpěla a žili spíše jako bratr a sestra. Bauer pak dodává: „*Ve skutečnosti byla „matkou“ svému záletnému manželovi, který se k ní vracel, jako se dospívající mladík vrací od milenek ke své mamince. Přitom jen s krajním sebezapřením vykonávala povinnosti spojené s postavením jejího manžela jako hlavy státu.*“¹⁶⁶ Píše, že sice smrt ženy Havla zasáhla, ale zároveň se mu muselo ulevit, protože už nebyl nucen tajit vztah se svou budoucí ženou Dagmar Veškrnovou. Té věnuje podstatně více času, především různým mediálními aférám, jež se točily kolem její osoby, a tomu, že Havla měla celkově pod kontrolou. Havel si dle Bauera potrpěl na hvězdy showbyznysu a rád se ukazoval například na velkolepých koncertech. Na koncertě Michaela Jacksona v roce 1996 se také poprvé veřejně ukázal s Dagmar Veškrnovou. „*Byl v tom až jakýsi komplex dodávat si sebevědomí blízkostí mediálně známých lidí.*“¹⁶⁷ Obecně byl Havel podle Bauera posedlý medialitou a ženami, především těmi slavnými.¹⁶⁸ Dagmar Veškrnová se měla po svatbě s Václavem na Hradě chovat povýšeně a roli první dámy velice prožívala a chovala se ztřeštěně. „*Václav Havel tehdy v rozhovoru pro BBC přiznal svou závislost na ženách a vlastní submisivní roli ve vztahu k nim.*“¹⁶⁹ Bauer také srovnává Olgu a Dagmar, Olga měla být ženou, která stojí pevně nohama na zemi, přestála s Havlem všechny dobré i špatné okamžiky, prohlídky státní bezpečnosti, zinscenované soudní procesy, roky vězení a držela ho takřikajíc „nad vodou“, zatímco Dagmar ho zase stahovala ke dnu a trpěla pocitem, že se musí snažit nahradit Olgu. Kvůli její neoblíbenosti klesala i Havlova oblíbenost. Havel však přesto Dagmar zbožňoval a byl schopen pro ni udělat cokoli, například jí zařídil zmiňovanou kancelář a charitu na Hradě, přestože se to řadě blízkých spolupracovníků a pracovníkům hradní prezidentské kanceláře nelíbilo. Popisuje ji jako ctižádostivou a chtivou

---

¹⁶⁵ BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 40.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 205.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 207.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 205-208.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 231.

herečku, která v rodině rozpoutala majetkové spory. Srovnává Dagmar se švagrovou (druhou manželku Ivana Havla): „*obě jsou velmi ambiciózní a obě mají rády majetek a peníze.*“¹⁷⁰ Dagmar měla svého manžela donutit k soudním přím se švagrovou ohledně vlastnění Barrandova a Lucerny, a přestože Havel o tyto spory ani majetek nestál, donutila ho nakonec, aby Lucernu prodal, zatímco svůj podíl na Barrandovských terasách převedl na ni. Bauer v podstatě celou jednu kapitolu věnuje Dagmar Havlové a aférám kolem ní, soudním sporům s výrobcem obuvi, nebo jejímu nevhodnému chování na společenských událostech, kterého by se Olga nedopustila. Všechny vyjmenované konflikty mají dát čtenáři najevo, jak s Václavem Havlem „zametala“.¹⁷¹ „[...] je ale jen ukázkou toho, jakými lidmi se Dagmar Havlová v roli prezidentovi choti obklopovala. Je pouze součástí toho pokřiveného obrazu, který o sobě někdejší populární herečka na Pražském hradě vytvořila. *Série afér, soukromých vichřic, soudních sporů a tahanic, které je následovaly, ve svých důsledcích ubližovala osobnosti Václava Havla a přetvářela ho do jakési zvláštní postavy jako vystřižené z jeho vlastní absurdní komedie. Autor vstoupil do své nenapsané hry.*“¹⁷²

Co se týče manželky Lecha Wałęsy Danuty, ve většině biografii se nachází stejné základní informace, které ve svých pamětech vypráví i sama Danuta. Budoucí manželku poznal Wałęsa v roce 1968. Děvče, za svobodna nosící příjmením Gołoś, pracovalo v květinářství, které měl Lech při cestě do práce. Wałęsa si jednou do květinového stánku přišel rozměnit peníze, o pár dní později přišel Danutě poděkovat a přinesl jí žvýkačku. V té době četl hodně knížek, nějakou si od ní půjčil, a od té doby, co ji přinesl vrátit, se začali vídat. Vzali se o rok později, tedy v roce 1969, ve Węgrově, odkud pocházela Danuta. Mladí manželé na začátku společného života neměli prostředky na zajištění vlastního bydlení, a tak si pronajímali jen jednu místnost, průchozí pokoj. Později bydleli v menším podkrovním bytě a poté vystřídali ještě několik dalších.¹⁷³ V téměř pravidelném odstupu se jim narodilo šest dětí: 1970 Bogdan, 1972 Sławomir, 1974 Przemysław, 1976 Jarosław, 1979 Magdalena, 1980 Anna.¹⁷⁴ Zatímco jiní autoři¹⁷⁵ popisují vztah celkem běžně a stručně, v podobném sledu jako vzpomínková kniha Danuty Wałęsové, Sławomir Cenckiewicz si bere „na paškál“ Danutu i jejího manžela.

---

¹⁷⁰ BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 234.

¹⁷¹ Tamtéž, s.229-249.

¹⁷² Tamtéž, s. 259.

¹⁷³ Kompletní seznam míst, kde Wałęsa a jeho rodina bydlela, včetně míst práce a zmapování důležitých okamžiků v ADAMOWICZ, Piotr, DRZYCIMSKI, Andrzej, KINASZEWSKI, Adam, *Gdańsk według Lecha Wałęsy*, Gdańsk, 2008.

¹⁷⁴ WAŁĘSOVÁ, Danuta, *Touhy a tajemství: život po boku Lecha Wałęsy*, Praha, 2014, s. 13 a 28-29.

¹⁷⁵ CRAIG, *Lech Wałęsa*, cit. d., s. 17; SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 13-14; VETTER, *Jak Lech*, cit. d., s. 21-22.

Popisuje, z jakého prostředí pocházela Danuta a uvádí, že chudý vesnický původ jí způsoboval komplexy a traumata, což se promítlo i do její memoárové knihy: „*Z jejího příběhu vyniká skryvaný stud, nelibost k vesnickému stylu života, stud za rodinu a odpor ke studiu (skončila pouze základní školu), pohrdání vzdělanými lidmi i tradiční zbožností. Na rodiče a sourozence vzpomíná neochotně, omezuje se pouze na několik lakonických vět.*“¹⁷⁶ O její rodině dále píše v podobném duchu jako o té Wałęsově. Členové rodiny měli mít problémy se zákonem, otec i bratři měli být alkoholiky a rváči. Bitky a pitky. V okolí o nich dle Cenckiewiczze smýšleli ve zlém a byli považováni za alkoholiky, chuligány a zloděje. V souvislosti s tím nezapomíná najít podobnosti s manželem. Dle Cenckiewiczze se k sobě velice hodili s ohledem na vesnický původ a pochybné rodiny. „*Danuta a Lech se k sobě hodili nejen svým původem, ale i deklasovanou třídní mentalitou. Podobné kořeny, patologické rodiny, traumata z dětství a silná touha po útěku do velkého města. Neurvalý Lech konečně potkal ženu, která mu dala oporu a stálou péči. Navíc byla poslušná, podřízená a vždy loajální.*“¹⁷⁷ Setkání manželů popisuje Cenckiewicz stejně jako ostatní životopisci. Uvádí, že Lech po svatbě ani nevzal manželku do rodné vesnice, neboť se styděl za rodinný dům a chudobu a ke všemu se bál vrátit kvůli smrti údajného syna. Zmiňuje se také o jeho spolupráci, kdy měl za udání dostávat peníze, údajně téměř tolik, kolik dostával v práci. Danuta mu byla oporou a neptala se, kde bere peníze na živobytí, což je dle Cenckiewiczze jen stěží uvěřitelné a dokládá to, že přinejmenším musela něco tušit. Když se jí ptali, například odkud mají peníze na novou pračku, tvrdila jim, že muž vyhrává ve sportovních sázkách. Po událostech v roce 1980 měl Wałęsa odsunout manželku na vedlejší kolej a vynahrazovat si komplexy z mládí, užívat si své moci a úspěchů, kdy se konečně dostal na výsluní: „*Lech už hrál v úplně jiné lize. Sam, bez Danuty, se přesunul do úplně jiné, vyšší sféry. Dosahoval vrcholů! Danuta se tak vědomě přesunula do ústraní.*“¹⁷⁸ O Danutě mluví publicista Cenckiewicz dále velice nehezky. Například popisuje příhodu, kdy, když v roce 1980 dostali manželé nový byt, přišla Danutě pomoci děvčata z loděnic, neboť má přece šest dětí a nezbývá jí tak žádný čas. Ale když pomocnice přišly, tak uviděli Danutu, jak sedí oblečená v kostýmku a diriguje kadeřnici. Jen jim ukázala na hadry a odkázala na úklid. Dle Cenckiewiczze byla sice

---

¹⁷⁶ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 38. „*Wyziara z jej opowieści skrywany wstyd, niechęć do wiejskiego stylu życia, do rodziny, wstręt do nauki (ukończyła jedynie podstawówkę), lekceważenie ludzi wykształconych i tradycyjnej pobożności. O rodzicach i rodzeństwie wspomina niechętnie, ograniczając się zaledwie do kilku lakonicznych opinii.*“

¹⁷⁷ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – Człowiek*, cit. d., s. 39: „*Danuta i Lech, swoim pochodzeniem i lumpenproletariacką mentalnością, pasowali do siebie. Podobne korzenie, patologie rodzinne, traumy z dzieciństwa i silna wola ucieczki do wielkiego miasta. Awanturniczy Lech spotkał wreszcie kobietę, która dała mu oparcie i stała opieką, do tego była posłuszna, uległa i zawsze wobec niego lojalna.*“

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 48: „*Lech grał już w zupełnie innej lidze. Przeniósł się, ale sam, bez Danuty, do zupełnie innej, wyższej sfery. Osiągnął szczyty! Danuta świadomie usunęła się w cień.*“

Danuta materiálně zajištěná, ale neměla manželovu pozornost a péči, proto s ním chtěla mít další potomky, aby si ho udržela.¹⁷⁹ V dalších biografiích není většinou Danutě věnováno víc než krátké pasáže, mnoho z nich se o ní vůbec nezmiňuje a pokud ano, jen velice stručně. Například Zbigniew Gach píše, že na světě jsou jen dvě osoby, které Wałęsa poslechne, a to papež a jeho žena, když je na něj naštvaná.¹⁸⁰ O jiných dívkách se zmiňuje kniha *Wałęsa – ludzie, epoka*, ve které se nachází zmínka o dalších ženách, se kterými se Wałęsa v Gdaňsku stýkal, nejdříve jakási „Lala“, která si vymýšlela, že její otec je důležitým hodnostářem a Wałęsa si měl pro změnu vymyslet, že je ředitel malého podniku, neboť chtěl mladou ženu oslnit. Jistého dne ji měl potkat, jak roznáší mléko, čímž jejich známost skončila a on už nikdy nepředstíral nikoho jiného. Dle knihy měl Wałęsa také krátký vztah s nemocniční sestrou, ale ta měla být na Lechův vkus moc svobodomyšlná a bezprostřední. O jeho setkání s Danutou pak již mluví stejně jako ostatní zmiňovaní autoři.¹⁸¹ O přítelkyni Lale píše i Paweł Zyzak. Obě publikace přebírají tuto informaci z autobiografie Wałęsy nebo opisují od sebe, čímž v podstatě dodržují „dané schéma“. O samotné manželce Danutě a jejich partnerském vztahu mluví Zyzak velice přívětivě. Sice říká, že její život s Lechem Wałęsou nebyl jednoduchý, neboť se mu většinou přizpůsobovala, ale že jejich vztah byl silný, a přestože se občas zdálo, že ji neposlouchá, vždy na ni dal.¹⁸²

5.3 Milenky

Tématu milenek Václava Havla věnuje Jan Bauer ve své knize až přebytně velký prostor. Nejprve se Václav zamiloval do druhé ženy Pavla Kohouta, Anny Kohoutové, kterou potkal na Kohoutových padesátých narozeninách v roce 1978, kdy však již bylo jejich manželství úředně rozvedeno. Anna ho měla odmítnout s tím, že si o něm myslela, že je to „frajírek“. Havel jí však neustále psal dopisy a nakonec ji přemluvil ke schůzce, na kterou nepřišel. Omlouval se jí poté, že důvodem byla skutečnost, že byl zrovna pronásledován Státní bezpečností. Nakonec se ale sešli a ona se do něj také zamilovala. Bauer rozebírá i Havlovy slavné dopisy¹⁸³, které psal z vězení své manželce a které měly milenku a manželku sblížit. Podivuje se nad tím, že Olze nikdy nepíše vřele a nevyjadřuje jí téměř žádné city. V dopisech prý pozdravoval své přítelkyně a tím tak Olze podsouval své nevěry a pozdravy Anně schovával

---

¹⁷⁹ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – Człowiek*, cit. d., s. 38-48.

¹⁸⁰ GACH, *Antybohater*, cit. d., s. 13.

¹⁸¹ BRZEZIECKI, *Wałęsa – ludzie*, cit. d., s. 20-21.

¹⁸² ZYZAK, Paweł, *Lech Wałęsa: Idea i historia: biografia polityczna legendarnego przywódcy „Solidarności“ do 1988 roku*, Kraków, 2009, s. 73.

¹⁸³ HAVEL, Václav, *Dopisy Olze*, Praha, 1999.

pod přezdívku „švagrová“. „*Havel považoval jaksi za samozřejmé, že Olga bude Annu tolerovat a obě ženy se domluví.*“¹⁸⁴ Během pobytu ve vězení však Havlova náklonnost k Anně vyprchala. Krátce zmiňuje Terezu Boučkovou (dcera Anny), které se měl stát Václav předlohou pro jednu z postav její knihy, Bauer podsouvá myšlenku, že ve scéně mělo jít o Václava Havla, i když píše, že nelze zjistit, zda tomu tak opravdu je. V próze se jedná o scénu, kdy ona postava žádá na večírku Annu a její dcery, aby se před ním vysvlékly. Popisuje i další událost, kdy si Anna sehnala vstupenku na oslavu narozenin Havlových šedesátých narozenin a vzala si na sebe náhrdelník z chleba, který pro ni Havel ve vězení vyrobil. Ten se však k ní choval, jako by ji neviděl a úplně je s její dcerou ignoroval. Měl se k ní chovat velice nehezky, křičet na ni a být sprostý. Interpretace Jana Bauera ohledně Havlova vztahu k ženám, je taková, že Havel byl závislý na pozornosti příslušnic něžného pohlaví: „*Havel neměl rád, když mu ženy odporovaly, to snesl jen u Olgy. Jeho přítelkyně ho však musely obdivovat, musely mu přitakávat a hlasitě dávat najevo své okouzlení jeho intelektem.*“¹⁸⁵ Další vztah začal Havel s psycholožkou Jitkou Vodňanskou. Olga prý tento vztah tolerovala, a dokonce s ní a jejím milencem navštěvovali Hrádeček společně. Po roce vztahu měla Vodňanská s Havlem otěhotnět a Olga prý navrhla, že si dítě s Havlem nechá sama, neboť ona děti mít nemohla a budou se o něj starat všichni společně. „*Ve skutečnosti nešlo z její strany o abnormální toleranci, ale jen o zoufalou snahu si přes to všechno Václava udržet. Sám Havel se však zachoval jinak. V první chvíli nabídl Jitce, stalo se to v ateliéru u sochaře Olbrama Zoubka, že se s Olgou rozvede a vezme si ji. Poté odjel na Hrádeček to sdělit Olze. Ale teprve pak si uvědomil, jak je na své manželce závislý, jak moc ji potřebuje. Z jeho úvah o rozvodu nakonec sešlo a Jitka Vodňanská šla na potrat.*“¹⁸⁶ Olga pak prý ukončila poměr, který navázala s hercem Janem Kašparem, když byl Václav Havel ve vězení, aby o manžela nepřišla, přestože Havel s Vodňanskou nadále udržovali poměr. „*Dramatikovo ego bylo uspokojeno. Manželka mu byla věrná a družka ho neopustila.*“¹⁸⁷ Bauer toto Havlovo chování připisuje psychické újmě, kterou utrpěl ve vězení, a tak si ji vynahrazoval na ženách, od kterých chtěl být obletován, obdivován a opečováván. Tuto svoji frustraci promítl dle Bauera také do hry *Largo desolato*, kde sám sebe ztělesnil v hlavní roli. Věnuje se i dalším milenkám a spekulacím o dítěti.¹⁸⁸ Jako další Havlovu možnou milenku označuje novinářku a prozaičku Edu Kriseovou, přičemž zpochybňuje její práci pro Václava Havla jako prezidenta:

---

¹⁸⁴ BAUER, *Václav*, cit. d., s. 94.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 101. I když v případě Dagmar Havlové se vyjadřuje téměř protikladně.

¹⁸⁶ BAUER, *Václav*, cit. d., s. 101-102.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 102.

¹⁸⁸ Nutno podotknout, že Bauer v částech, kde se věnuje milenkám a „aférám“, cituje nejen podivnou knihu *Aféry prvního páru*, ale i čerpá i z rozhovorů „Havlových blízkých“ z časopisu Blesk, což rozhodně nelze považovat za korektní a důvěryhodný zdroj.

„[...]po zvolení prezidentem následovala na Pražský hrad a byla nějakou dobu jeho poradkyní. Těžko rozhodnout v jakém oboru, nicméně v té době na Hradě působilo hodně podivných existencí, o jejichž kvalifikaci by se dalo úspěšně pochybovat. [...] Kriseová také napsala Havlův patrně nejoslavnější životopis, který vyšel v roce 1991 a lze z něho vyčíst nejen autorčin obdiv, ale i nijak neskryvanou zamilovanost.“¹⁸⁹ Dle Bauerových slov se Havlovi tato oslavná kniha líbila a z některých pasáží lze vyčíst, že mezi nimi mohlo být i něco víc.¹⁹⁰ Samotná Kriseová však mluví o Olze a o Václavovi jako o spřízněných duších. Byli podle ní své druhé poloviny a nemohli bez sebe udělat téměř ani krok. Míní, že pro sebe byli stvořeni a jistým způsobem naznačuje jako jiní výše zmínění, že na Olze byl Havel závislý, k čemuž přidává historku o tom, jak se Václav ztratil během pobytu na Hrádečku v lese, po kterém pak chodil a vyvolával Olgu. Tato příhoda má i symbolický význam, značící jeho ztracenost, když mu manželka nebyla po boku. „Byli tak odlišní, že si byli blízcí, a nikdy už se od sebe neodloučili. [...] Od té doby s ním Olga všude chodila a dělali všechno spolu. Ona je první, kdo čte jeho rukopisy. Ona s ním staví plot.“¹⁹¹

O Havlových záletech píše i Keane. Popisuje vztah Olgy a Havla, kdy Olga o manželových nevěrách věděla. Nedá se říci, že by si je přímo nechala líbit, ale spíše je tiše respektovala, neboť neočekávala nesmrtelnou lásku na celý život, ale spíše trvalý vztah s důvěryhodným a sebejistým mužem, který jí bude imponovat a který ji v životě, především duševním, nezklame. Proto Olga svého muže tolik podporovala v jeho protirežimní činnosti a vždy za ním stála a podílela se na jeho aktivitách. O jeho nevěrách se však vždy nakonec dozvěděla, hádala se s ním a dávala mu najevo, že se jí takové chování nelíbí. „Olga tvrdila, že je typický hříšník, který rád podléhá ženám. Nemstila se mu však, ani jej jinak netrestala, částečně i proto, že jeho chování považovala za neškodné a nedospělé a jednak možná také proto, jak se domnívaly některé její blízké přítelkyně, že jej trochu považovala za syna, který sexuálně experimentuje.“¹⁹² Stejně jako Bauer mluví o Anně Kohoutové, ovšem ne tak bulvárně a spekulativně jako on. Když byl roku 1983 Havel propuštěn z nemocnice, měl si přát už jen klidný život s Olgou. Rozdílně než Bauer interpretuje i Havlovy *Dopisy Olze*, v nichž vězněný dramatik dává své ženě, aspoň jak to vnímá Keane, silné city a emoce najevo, pokládá ji za stéblo svého tonoucího života. Keane popisuje, jak Havel duševně strádal, když jí psal mnoho dopisů a Olžiny odpovědi byly strohé a dopisů mnohem méně. Dodává, že nejvíce si Václav

---

¹⁸⁹ BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 106.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 93-106.

¹⁹¹ KRISEOVÁ, cit. d., s. 18.

¹⁹² KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 236.

Havel začínal se ženami, když se vrátil z vězení. Keane neopomíná ani vztah s Jitkou Vodňanskou, které měl psát zamilované pohlednice, a také zmiňuje její těhotenství a Olžinu nabídku na společný život a výchovu. Havel prý potomka chtěl, ale podle Keana se k dětem neuměl chovat. Někdy byl na syna Vodňanské velkorysý, jindy na něj žárlil a ona se nakonec rozhodla pro potrat. Olga mu prý oznámila, že má také milence a ať si tedy svojí přítelkyni nechá. To byla pro Havla velká rána, ale Olga se nakonec kvůli záchraně manželství rozhodla jen pro Havla, i když on s Vodňanskou nadále zůstal. Její milenec Kašpar se později zranil a byl odsouzen strávit zbytek života na invalidním vozíčku, což v Havlovi vyvolávalo pocity viny a soucitu. Zároveň si uvědomoval křehkost svého vztahu s Olgou a fakt, že ji nemá tak jistou, jak si vždy myslel. Upadl do post-vězeňské deprese, ze které byl schopen se dostat jen psaním, které pro něj bylo vysvobozením z těchto vyčerpávajících stavů. Líčí a svým způsobem vysvětluje Havlův vztah k ženám. Ten měl podle něj potřebu vzdorovat síle a tuto potřebu vzdoru si opakovaně naplňoval u žen. Jeho vztahy, stejně jako manželství byly vlastně protestem proti moci; to vše pak měla přeneseně na svědomí jeho matka, které vyčítal její nedostatečnou péči a tímto způsobem jí oplácel.¹⁹³

Pokud jde o Lecha Wałęsu, téma milenek není v biografích příliš reflektované. Samozřejmě o nich ale mluví Sławomir Cenckiewicz. Kromě budoucích Wałęsových milenek mluví o jedné, téměř bulvární příhodě – Lech Wałęsa měl údajně mít nemanželského syna ještě ze svého pobytu v rodném Popově a tato událost ho také mimo jiné přinutila, aby utekl do Gdaňsku. Dítě měl mít se svou první přítelkyní, se kterou se dal dohromady v roce 1962 a která se jmenovala Wanda Lewandowska. Měla pocházet z velice chudé rodiny, za což se Lech Wałęsa styděl a proto nechtěl, aby ho u ní kdokoliv spatřil, a tak za ní chodil až po setmění. Wanda měla s Wałęsou otěhotnět a když mu to oznámila, Wałęsa se s ní rozešel, nechal ji na pospas bídě, přestěhoval se neznámo kam a k dítěti se nikdy nepřiznal. O Wałęsově otcovství mluví jako o samozřejmosti, nikoliv jako o domněnce. Chlapec se měl utopit, když mu byly čtyři roky. Poté Cenckiewicz popisuje, jak se v rámci bádání vydal najít hrob mrtvého chlapce, ten však nenalezl – Wałęsa se prý postaral o to, aby byl hrob odstraněn. Přesto se Wałęsa zúčastnil pohřbu syna a brání se ve své autobiografii i na blogu, čímž se snaží zachránit to, co je mu nejmilejší – svou pověst a slávu. Na blogu tvrdí, že se Wanda setkávala i s jinými a Cenckiewicz ho za toto tvrzení označuje za lháře. Cenckiewicz řeší záležitost nemanželského syna velice dlouho, hraje na čtenářovi city, když popisuje, jak malý chlapec trpěl a žil v bídě, nemá hrob ani malý křížek a že se sám postará o nápravu, předá záležitost soudu a zařídí, aby

---

¹⁹³ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 221-240.

památka po zesnulém synovi na hřbitově existovala. „*Možná nejsmutnější v lochocińském příběhu je to, že celý život Wałęsy je potvrzením jeho strategie útěku a vytlačování z paměti těch vzpomínek, které jsou pro něho nevýhodné. [...] Metoda odmítání morální odpovědnosti mu zajistila pozdější postavení a oslňující úspěch.*“¹⁹⁴ Celou tuto kauzu považuje Cenckiewicz za důkaz toho, že svobodné Polsko je založeno na lži, která je spojena s neodhalenou minulostí Wałęsy.¹⁹⁵ Přesto, že ve své práci často kritizuje další polské historiky, kteří údajně tuto záležitost úmyslně opomíjejí¹⁹⁶, ani jeho práce a popis údajného otcovství nemá charakter vědeckého textu, vycházejícího z kritiky pramenů. Sám Cenckiewicz ohledně celé záležitosti okolo Wandy zmiňuje, že první přišel s touto informací Paweł Zyzak. Ten opravdu popisuje vztah Wałęsy s Wandou společně s popisem úmrtí chlapce, pohřbu a chybějícího hrobu, jedná se však spíše o stručný popis, ve kterém nikdy nevysloví, že se jednalo o nemanželského syna Wałęsy, ovšem celý popis je tak pojednán, aby bylo jasné, že opravdu byl. Nikde však sám nevyslovuje, že to tak je, věnuje se jen popisu událostí.¹⁹⁷ Ve stejném duchu píše Cenckiewicz o mnoha dalších údajných milenkách Wałęsy a o podvádění Danuty. V období 1980 – 1981, kdy dosáhl největšího věhlasu, se mu ženy měly samy nabízet a on je rozhodně neodmítal. Vedl dvojí život a scházel se se ženami, což má být potvrzeno záznamy z vyšetřování SB. Jednou z milenek měla být Wałęsova sekretářka Kuczyńská, která mu byla velice blízko a sama měla donášet bezpečnosti, že mají s Lechem milostný vztah. Další mimomanželský poměr dle Cenckiewiczze Wałęsa udržoval s Marií Duchniewskou, tlumočnicí, která pracovala rovněž pro SB a taktéž podávala relace z jejich milostných setkání. Když byl později Wałęsa internován v Otwocku a Arlamowě, znamenalo to pro něj vlastně úlevu a klid. Danuta za ním do internačních středisek jezdila, a měla tak šanci ho znovu získat. Manžel k ní byl opět milý, citlivý a otevřený. V Cenckiewiczově vyprávění se dostane Danutě jen malá pochvala za převzetí Nobelovy ceny, ale to je jen zrnko v poušti drbů a odsouzení, jež se jí dostává – například po zvolení Wałęsy prezidentem měla v Belvederu¹⁹⁸ zaměstnat bývalé agenty bezpečnosti, kteří předtím dohlíželi na jejího muže. Také odsuzuje knihu vzpomínek Danuty,

---

¹⁹⁴ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – Człowiek*, cit. d., s. 34: „*Może najsmutniejsze w lochocińskiej historii jest to, że całe życie Wałęsy jest potwierdzeniem jego strategii uciekania i wypierania z pamięci tego, co jest i było dla niego niewygodne. ... Metoda odrzucania obowiązków moralnych zapewniła mu późniejszą pozycję i oszałamiający sukces.*“

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 26-34.

¹⁹⁶ Nazývá je pseudohistoriky a pohádkáři, neuvádí však, koho má na mysli.

¹⁹⁷ ZYZAK, *Lech Wałęsa*, cit. d., s. 49-52.

¹⁹⁸ Belvederský palác ve Varšavě, sídlo prezidenta Polské republiky. Více viz KOLMASIAK, Mariusz, *Belweder oraz jego mieszkańcy i użytkownicy (1818-2014)*, Częstochowa, 2014.

kteřá byla dle jeho soudu vyvolána pouze snahou podpořit upadající popularitu Lecha Wałęsy a měla ambici znovu postavit pilíř jeho bortící se legendy.¹⁹⁹

6. Období opozice

6.1 Působení v disentu a Charta 77

V roce 1974 začal Havel pracovat v trutnovském pivovaru, a jak tvrdí Michal Žantovský, není jasné, z jakého důvodu do práce nastoupil. Možná z finančních důvodů, ale daleko pravděpodobněji proto, aby změnil prostředí. Ať už byl původ rozhodnutí jakýkoliv, Žantovský píše, že i v této práci se projevila jeho schopnost dorozumět se s různými druhy lidí, ať už s inteligencí nebo obyčejnými pracovníky či sociálními vyvrženci, což se projevilo nejen v pivovaru, ale později i ve vězeňském prostředí. Žantovský dodává, že ani jeho odchod z práce po devíti měsících není příliš jasný, předpokládá však, že se tak stalo kvůli napjaté atmosféře, jež vyvolávali činitelé státní bezpečnosti, jejichž dohledu se ani zde nevyhnul. Dalším důvodem mohly být i nepříznivé podmínky chladného sklepa, kam byl na práci přiřazen.²⁰⁰ Jan Bauer k této jeho práci přináší velice zmatený popis, kdy podle souseda Václava z Hrádečku, Havel zaměstnání finančně rozhodně nepotřeboval a do pivovaru šel pracovat dobrovolně. Bauer z této situace vyvozuje, že „*Havel musel nepochybně své spolupracovníky v pivovaru popuzovat, když do práce jezdil v mercedesu, zatímco oni si mohli dovolit nanejvýš trabanta nebo škodovku.*“²⁰¹ K čemuž přidává informaci, že se Havel „*přiznal, že šel pracovat z finančních důvodů*“ a hned na to zase, že jeho přítelkyně Eda Kriseová „*v rozporu s jeho přiznáním*“ tvrdí, že nešlo o peníze a že pouze potřeboval mezi lidmi. Bauer píše, že je pravdou, že většina lidí z kulturní branže mohla pracovat pouze na podřadných pozicích, ale že Havel pracoval v pivovaru pouze necelý rok. Krátce se zmiňuje o Havlově *Expedici* a Vaculíkově *Petlici* a o tom, že se na Hrádečku scházeli zakázaní literáti. Píše o premiéře Havlovy hry, která se konala sice legálně, ale po jejím uvedení v restauraci U Čelikovských se strhla vlna výslechů a hrozících trestů. Nakonec se však úřady z této věci stáhly, neboť o ní bylo slyšet i v zahraničí. Bauer zde cituje slova režiséra představení a Havlova dlouholetého přítele Andreje Kroba, který byl podle svých slov jediný potrestaný, neboť ho vyhodili z divadla a musel si najít jiné, podřadnější zaměstnání. Bauer to komentuje slovy: „*Krob na Havla nezanevřel, ačkoliv zcela otevřeně řečeno jím byl vlastně zneužit. Právě na Havlovu bezohlednost a sebestřednost režim*

---

¹⁹⁹ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – Człowiek*, cit. d., s. 49-53.

²⁰⁰ ŽANTOVSKÝ, *Havel*, cit. d., s. 148-149.

²⁰¹ BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 67.

spoléhal.“²⁰² Píše i o tom, jak se začal Havel dávat dohromady s hudební skupinou *The Plastic People of Universe* a s undergroundovým hnutím, kdy se díky jeho vztahům začalo o perzekucích a trestním stíhání členů hudební skupiny mluvit i v zahraničí, na rádiu *Svobodná Evropa* a postavily se za ni různé další osobnosti. Poté se věnuje založení *Charty 77*, jejíž iniciativa podle něj vznikla především kvůli nespokojenosti Václava Havla a Pavla Kohouta se zákazem cestování na premiéry vlastních her v zahraničí²⁰³, a tak byl po několika schůzkách a úpravách navržen text *Charty*. Český historik Jiří Suk uvádí věc na pravou míru, když píše, že hlavním důvodem bylo především společné úsilí o boj za lidská práva a občanské svobody. Založením *Charty* se Havel dostal do čela opozice, když se stal jedním ze tří mluvčích sdružení. Dalšími byli filozof Jan Patočka a někdejší politik a diplomat Jiří Hájek²⁰⁴. Zmiňuje i slavnou historku o tom, jak se Pavel Landovský a Václav Havel pokusili odeslat text *Charty* jejím signatářům a během akce byli zatčeni.²⁰⁵ Václava Havla, herce Pavla Landovského, spisovatele Ludvíka Vaculíka a Zdeňka Urbánka po zatčení celý den vyslychali příslušníci StB, načež byli propuštěni a o *Chartě 77* následně začala referovat západní média. Ta domácí, ideologicky kontrolovaná média se vyjádřila až o několik dní později, kdy v *Rudém právu Chartu* i její tvůrce hanili²⁰⁶. Poté byla 28. ledna 1977 podepsána tzv. *Anticharta*. Podepsali se pod ní – částečně pod nátlakem a hrozbami z osobních sankcí, částečně dobrovolně – různé známé osobnosti z řad kulturních pracovníků (herců a hereček, filmových a divadelních režisérů, spisovatelů, zpěváků a zpěvaček ad.), které ovšem skutečný text prohlášení *Charty* neměli možnost číst. Okamžikem, kdy se *Charta* objevila na denním světle, začal být Václav Havel vnímán jako disident a politický aktivista.²⁰⁷ „*Stal se samozřejmě postupně, politickou osobností, čelným disidentem, a to, jak se dále ukáže, i za tu cenu, že omezil styk s dosavadními přáteli, byl příslušníky disentu, a postupně se stále více obklopoval mladými bezvýznamnými přítakávači.*“²⁰⁸ Pozornost věnují autoři Havlových biografii i zahraničí, kde nebyl až tak známou osobou, ale dostal se do povědomí díky *Chartě* a pak znovu po roce 1989. Západ chartisty podporoval, neboť šlo o jedno z mála hnutí v socialistickém bloku, které se snažilo s komunistickými režimy bojovat. Protože režimní vládu Havlovy aktivity přímo ohrožovaly,

---

²⁰² BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 70.

²⁰³ Jedná se o triviální zdůvodnění, jaká jsou pro tohoto biografistu typická.

²⁰⁴ Jiří Hájek (1913-1993) byl československý politik a diplomat, v šedesátých letech ministr školství. Během Pražského jara zastával post ministra zahraničních věcí Československa. V srpnu 1968 protestoval v OSN proti sovětské invazi.

²⁰⁵ Bauer se o této příhodě taktéž zmiňuje a dodává, že měl Havel podle vzpomínek Landovského pronést: „*To nám ten boj za lidský prráva hezky začíná!*“ s. 78-79; Též Kriseová s. 79, píše o nich „*naši hrdinové*“.

²⁰⁶ *Rudé právo*, č. 24/1977, dostupné v online archivu Ústavu pro českou literaturu [cit. 2018-06-09]. URL: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php>>.

²⁰⁷ SUK, Jiří, *Politika jako absurdní drama: Václav Havel v letech 1975-1989*, Praha-Litomyšl, 2013, s. 50-54.

²⁰⁸ BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 81.

byla proti čím dál populárnějšímu chartistovi vznesena obvinění – trestný čin podvrácení republiky – (za aktivity *Charty 77* a otevřený dopis Husákovi z roku 1975), protože však tato obvinění nemohla stačit k jeho odsouzení, pokusili se činnost Václava Havla a *Charty 77* propojit se zahraničními centrály a exilovým vydavatelem, novinářem Pavlem Tigridem. Ve vězení podal Havel žádost o propuštění z vazby a vyjádřil se, že se vzdá funkce mluvčího *Charty 77* a zároveň se nebude již podílet na žádném jednání, které by mohlo být protistátní. Při jeho propuštění již bylo ohlášeno, že se vzdal funkce mluvčího.²⁰⁹

Bauer v souvislosti s výsledky Václava Havla podsouvá myšlenku, že mohl spolupracovat s StB: „*V této souvislosti stojí za to zmínit se o Havlových stycích s příslušníky Státní bezpečnosti. Popravdě řečeno jejich okolnosti zůstávají tak trochu záhadou. Po listopadu 1989 se čas od času vynořily nejrůznější dohady, zda také on nebyl mezi vědomými spolupracovníky StB, zda pod značným nátlakem, jemuž byl jako čelný chartista vystaven, nepodepsal nějaký závazek. Dokument tohoto druhu se však nikdy neobjevil a asi se nikdy neobjeví. Už proto, že pokud by snad náhodou doopravdy existoval, po faktickém převzetí moci Občanským fórem koncem roku 1989 by byl jistě skartován, nebo velmi dobře uložen. Ne že by se uvnitř Charty a později dalších organizací disentu nepohybovali agenti.*“²¹⁰ Mluví také o tom, že v *Chartě* působili členové StB a měli dokonce možnost ji ovlivňovat. Poté cituje Pavla Landovského, který dle Bauera Havla velice obdivoval: „*Má určitý zdržovačky, aby se mu to rovnalo v hlavě, jak potřebuje. Když o tom vypráví, tak zjistíš, že estébáka sleduje jako divadelní postavu, pamatuje si naprosto všechno, pohyb, ukazovák, je v tom doma a pozoruje lidi mnohem schopněji než oni jeho. Má na lidi postřeh a pozná, co si myslí.*“²¹¹ Ovšem Bauer tvrdí, že tento Landovského názor je přehnaný, že vlastně ve skutečnosti nic takového Havel předem rozmyšlené neměl, že improvizoval a řekl StB o všem, co se v *Chartě* dělo. Ať už kvůli stresu, zmatení, anebo proto, že to bylo vyjádření jeho exhibicionismu, kdy se choval, jako by hrál divadlo. Bauer usuzuje, že Václav Havel nebyl pro bezpečnost vlastně ani tak důležitý jako jiné osobnosti, především bývalí komunisté jako levicový politik a další představitel reformy Pražského jara Zdeněk Mlynář, Jiří Hájek nebo dramatik a spisovatel Pavel Kohout. „*Pro estébáky byl pouze jedním z „ostatních“ signatářů Charty. Nikterak je svou důležitostí nepřevyšoval. Důležitým se stal prakticky až za pět minut dvanáct, tedy v průběhu roku 1989.*“²¹² Naopak velkou důležitost přisuzuje Havlovi vzhledem k zahraničním médiím, pro

---

²⁰⁹ KAISER, *Disident*, cit. d., s. 124-138.

²¹⁰ BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 84-85.

²¹¹ Tamtéž, s. 86.

²¹² Tamtéž, s. 87.

kteřé byl hvězdou. Na své vztahy se zahraničím později Havel podle Bauera nejvíce doplatil, především šířením *Charty 77* do západních médií. Za tyto kontakty byl Havel postaven před soud, kdy byl společně s dalšími třemi chartisty obviněn za pokus poškozování zájmů Československé socialistické republiky v cizině. Vyvázl jen s podmínkou. Jan Bauer mluví i o pomlouvačné kampani domácího tisku a dalších médií zaměřené proti *Chartě* z roku 1977, tím pádem i proti Václavu Havlovi. V rádiu byla tehdy odvysílána dezinformační rozhlasová relace „*Kdo je Václav Havel*“. Pak Bauer cituje autora této relace Tomáše Řezáče, který o Havlovi tvrdil, že je namyšlený a všemi pohrdal. Bauer mimo jiné informuje čtenáře o tom, že měli disidenti spoustu peněz, neboť byli podporováni z *Nadace Charty 77*, která vznikla ve Stockholmu, a zdrojem se jí staly peníze, které dostala *Charta* za Cenu svobody od dánského listu *Politiken* a švédského periodika *Dagens Nyheter*²¹³. Potom srovnává, jaký byl plat běžného občana ČSR a kolik bylo vypláceno disidentům. Cílem jeho sdělení je upozornit, že se chartisté vlastně neměli vůbec špatně. Vypisuje i další různé organizace, které disidentům finančně pomáhaly, literární ceny a možnosti si vydělat (např. za rozhovory nebo informace poskytnuté rádiu *Svobodná Evropa*, *Hlasu Ameriky* nebo *BBC*). Dle Bauera byl Havel jednou z nejvíce přispívajících českých osobností (vedle levicového aktivisty a novináře Petra Uhla a bývalého politického komentátora a novináře Jiřího Dienstbiera st.). Tyto „peněžní příspěvky“, jak Bauer peníze obdržené za výhry v literárních soutěžích nazývá, měly Havlovi umožnit, aby si žil „na vysoké noze“.²¹⁴

Období normalizace ve své havlovské knize zachycuje i Eda Kriseová. V jejím podání je však Havel daleko více zobrazen jako trpící umělec než v popisu jízlivého Bauera. „*Někteří známí se tak báli, že když měli Václava potkat, přešli na druhý chodník. Ředitel Zábradlí dr. Vodička mu zakázal vstup do divadla. Při své ohleduplnosti Václav nerad uváděl lidi do rozpaků, proto chodil málo do společnosti. Do divadel nebylo ani nač chodit. Lidé, kteří se s ním stýkali, měli větší nebo menší potíže se Státní bezpečností.*“²¹⁵ Kriseová stejně jako jiní píše o tom, že šel Václav Havel pracovat do pivovaru, ale ne pro peníze, nýbrž aby unikl z pocíťované izolace a zůstal ve styku s lidmi. K tomu dodává: „*Za pár měsíců věděl o sudech a o pivu víc než lidé, kteří tam pracovali desetiletí. Věděl také skoro všechno o nich.*“²¹⁶ Zmiňuje se o tom, že se Václav s Olgou uchýlili na Hrádeček, avšak na jejich vesnické sídlo už jezdilo méně kamarádů než dříve. Pouze Landovský, Kohout a Zdeněk Urbánek. Havel zde psal své

---

²¹³ Jeden z největších švédských deníků vycházející od roku 1864.

²¹⁴ BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 85-90.

²¹⁵ KRISOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 55.

²¹⁶ Tamtéž, s. 56.

hry a pracoval zásadně v noci, což Kriseová popisuje velice poeticky: „*Dodnes je noční člověk. Noční lidé, jak jsem se někde dočetla, bývali prý v minulých životech strážci ohňů. Byli to lidé nejodpovědnější, neboť střežili zítřejší život obce. Zatímco o samotě hlídali oheň, přemýšleli o mnohém a filozofovali.*“²¹⁷ Vzhledem k tomu, že Havel byl jako autor zakázán, vydával pouze v zahraničí, například ve Škvoreckého torontském nakladatelství *Sixty-Eight Publishers*. Kriseová svého přítele neustále chválí, mluví o tom, jak dokáže ve svých hrách zobrazit pravdu a současnost a jak vyniká pronikavou a omračující inteligencí. Mimo jiné cituje Havlova přítele Andreje Kroba, který Havla taktéž chválí za to, jak se v pivovaru všechno rychle naučil a pak dával svým známým přednášky jako pivovarský odborník. „*On má schopnost rychle věci pochopit, perfektně analyzovat situaci, ve které se z ničeho nic ocitne a má o ní opravdu minimální zprávy. Já jsem ho vždycky porážel v šachu. Já si myslím, že on měl šanci buďto stát se prezidentem, nebo geniálním mistrem světa v šachu. Byl by v tom dobrý, kdyby se tomu věnoval jako třeba spisovatelství, filozofii, nebo politice. U něho jediná věc nezůstala nedokončena, jediný slovo nebylo řečeno marně. Každou vteřinu, každou hodinu je cílevědomý, ví o smyslu. Umí si zařídit život i v kriminále. Je to člověk, který vždycky byl na svém místě. Já jsem jeden z mála lidí, který to ví jistě. To není jen schopnost s každým vyjít, to je schopnost každého navést v jeho chybném a zkratovém myšlení na nejužitečnější cestu.*“²¹⁸ Kriseová tak ve své knize umocňuje obraz/konstrukt Václava Havla jako úžasného myslitele, téměř génia. Andreje vykresluje jako Havlův přímý opak, ale zároveň velkého přítele. Hraje na čtenářovy city a vybírá si ty historky, které se pro takovýto emotivně laděný pohled hodí. Často jej doplňuje dojemnými komentáři o lásce a přátelství, boji za svobodu apod. Například o tom, že Václav Havel má nad svou postelí fotku Andreje, čímž dává najevo jejich obrovské přátelství. Kriseová píše také o samizdatové edici *Petlice*, řízené Ludvíkem Vaculíkem a Havlem moderované edici *Expedice*, přičemž je v její popisu opět Havel ten statečný, který ji podepisoval pouze svým jménem a vydával, co sám chtěl. Když později Václava Havla zavřeli, pokračovala v činnosti edice jeho žena Olga. Havel se také nadále scházel se spisovateli, často na Havlově, ale i na jiných místech.²¹⁹ *Chartu 77* nazývá „*Havlovo dítě, ať se k němu hlásí nebo ne*“. O podepisování samotné Charty píše stejně jako Bauer – sbíral podpisy u lidí, u kterých si myslel, že to v konfliktu s komunistickým režimem ustojí, jiným to zase rozmlouval. Druhý mluvčí Charty 77 Jan Patočka zase – z obavy před jejich brutální perzekucí – nechtěl, aby ji podepisovali studenti. Píše stejně také o odesílání a rozvážení obálek signatářům. Ohledně

---

²¹⁷ KRISEOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 56.

²¹⁸ Tamtéž., s. 63.

²¹⁹ Tamtéž., s. 56-66.

výslechů pak spisovatelka vyzdvihuje Havlovu schopnost „číst v lidech“, což využíval pro své hry s činiteli StB. Kriseová dodává, že i na ní samotné prý všechno hned poznal. Když byl Václav Havel zatčen, začali ostatní chartisté ještě více protirežimně pracovat, než aby se nechali zastrašit. Havel byl vzat do vazby 15. ledna 1977 a za několik dní byl obviněn z trestného činu podvracení republiky za otevřený dopis tehdejšímu prezidentu ČSSR JUDr. Gustávu Husákovi z dubna 1975. Další mluvčí charty Jiřího Hájka a někdejšího univerzitního profesora Jana Patočku, oba staré pány, StB neustále předvolávalo k fyzicky vyčerpávajícím a psychicky úmorným výslechům, které trvaly i 24 hodin. Jan Patočka napsal poslední text 8. března, následně byl hospitalizován v nemocnici a několik dní poté na mozkovou příhodu zemřel. Kriseová také popisuje, jak probíhaly výslechy a jak se StB snažila, mj. za pomoci nalétávání hlučné policejní helikoptéry a túrování motocyklů příslušníků Rudé hvězdy na nedalekém plochodrážním stadionu na Markétě, narušit Patočkův pohřeb, který se změnil v masivní protikomunistickou manifestaci.²²⁰

S ohledem na duchovní nebo intelektuální zaměření své havlovské biografie se Martin C. Putna se na rozdíl od jiných životopisů věnuje podrobněji osobě a odkazu Jana Patočky a vlivu, jenž tento fenomenologicky zaměřený myslitel na Havla měl a ke kterému se Havel sám hlásil, mj. když Jana Patočku zmiňoval ve svých prezidentských proslovech nebo v děkovném dopise za Cenu Erasma Rotterdamského, kterou obdržel v roce 1986. Ještě před rokem 1977 se Havel o Patočkovi nikde nezmiňoval, teprve až když jeho předchozí filozofický vzor Jan Šafařík²²¹ odmítl účast v *Chartě*, nahradil dle Putny jeho místo právě Janem Patočkou. S tím sice nikdy nevedl žádný bližší rozhovor, ale pravidelně se s ním stýkal. Poprvé spolu o filozofii mluvili, až když společně čekali na výslech po zveřejnění textu *Charty*. Dle Havlových vzpomínek (*Poslední rozhovor*²²²) to byl slibný začátek dalších delších diskuzí, ale bohužel Jan Patočka několik dní po tomto výslechu zemřel. Slavný politický esej *Moc bezmocných*, sepsaný v říjnu 1978 na Hrádečku, pak věnuje Havel právě Patočkovi. Dále Putna přikládá velkou důležitost postupnému sblížování lidí z okruhu undergroundu a *Charty 77*. Signatáři *Charty 77* a disidenti byli většinou veřejně činní lidé, kteří přestali oficiálně působit během normalizace, představitelé undergroundu byli ti, kteří nechtěli s režimem diskutovat, nesnažili se režim reformovat, ale absolutně ignorovali. Martin C. Putna se o undergroundu vyjadřuje poměrně obdivně: „S odmítnutím „běžné“, „první“ kultury souviselo i odmítnutí „běžného“ životního

---

²²⁰ KRISEOVÁ, Václav Havel, cit. d., s. 75-85.

²²¹ *Sedm listů Melinovi* českého filozofa Šafaříka bylo pro VH stěžejní knihou.

²²² Text dostupný v online archivu Knihovny Václava Havla [cit. 2018-05-15]. URL: <<http://www.vaclavhavel-library.org/docs/archive/texty-1969-1989/posledni-rozhovor.pdf>>

stylu. Život lidí z undergroundu nesl formu permanentní performance a provokace, naruby obracení všech stereotypů, konvencí a představ o „slušnosti“. Undergroundové společenství je bratrství vyvržených – a současně vyvolených, kteří jsou povoláni k onomu „životu navzdory“. Okázale „pohoršlivý“ životní styl undergroundu, k němuž patří hojnost alkoholu, drog všeho druhu a sexuálních experimentů, je tedy něco poněkud jiného, než ono rozmarné bohémství a erotické libertinství, v němž si libovaly umělecké kruhy šedesátých let – přestože vnější projevy jsou analogické a přestože se oba okruhy nakonec scházejí v téže Chartě a často na týchž divokých večírcích.“²²³ Václav Havel se dle Putny stal v Chartě jakýmsi středem, který nezastával ani jeden z proudů, naopak spolupracoval se všemi a stal se jakýmsi balančním bodem, který rozdílné proudy vyrovnával. Sblížení disentu a undergroundu má „na svědomí“ setkání z roku 1976. Setkání neoficiální hlavy českého disentu s neoficiální hlavou českého undergroundu – Václava Havla s vystudovaným historikem umění a kritikem Ivanem Martinem Jirousem, na který vzpomíná jak Havel²²⁴, tak i Jirous, přezdívaný Magor²²⁵. Havel se pak postavil za avantgardní hudební skupinu The Plastic People of the Universe, již byl Ivan Martin Jirous uměleckým vedoucím a s ním byl veden zpolitizovaný proces. Když byla v roce 1977 zveřejněna Charta 77, podepsala ji následně velká část undergroundového společenství. „V prostředí undergroundu se pak rovněž zrodilo cosi, co mělo dalekosáhlé důsledky pro Havlovu budoucnost. Cosi, co lze legitimně nazvat „počátky havlovského mýtu“. Neboť jak už bylo naznačeno, undergroundová poezie je prvotně svědectvím. O pohledu na svět, který má komunita jako celek, i o osudech jednotlivých jejích členů. Pro svět vnější, nezasvěcený, jsou často jen těžko pochopitelné všechny ty narážky, přezdívký, aluze a zkratky, s jejichž pomocí toto společenství uvnitř komunikuje. Klíčovou roli však hrají JMÉNA: Jména konkrétních osob, jejichž osudy se proměňují v komunitní – ale potažmo i národní mýty. A mezi desítkami jmen, které se objevují v undergroundové poezii, hraje specifickou roli jméno Václava Havla. Havel se stává jedním z mytizovaných hrdinů, „svatých“, svědků duchovního odporu národa. Tematizace Václava Havla začíná roku 1977, tedy v době Havlova prvního zatčení.“²²⁶ Putna píše, že právě díky undergroundu se mohl Václav Havel stát symbolem a mýtem, neboť tato komunita si mezi sebou předával jména a příběhy, které často zkresluje. Havel se začal objevovat jako téma undergroundové poezie a jeho největší sláva v těchto kruzích začala s jeho zatčením v roce 1977, kdy jméno Václav Havel začalo žít svým vlastním životem. Underground

---

²²³ PUTNA, *Václav Havel*, cit. d., s. 166-167.

²²⁴ HAVEL, *Dálkový výslech*, cit. d., s. 111.

²²⁵ JIROUS, Martin Ivan, *Pravdivý příběh Plastic People*, Praha, 2008.

²²⁶ PUTNA, *Václav Havel*, s. cit. d., 172.

končí s rokem 1989, kdy se cesty členů undergroundu rozešly, když někteří začali působit v oficiální kultuře a jiní zůstali v ústraní. Končí tím i undergroundový mýtus o Havlovi a jeho „zobrazování“ v undergroundové tvořivosti. Avšak tento, zprvu jen na „podzemní“ společenství omezený mýtus, položil základ mýtu, který se rozrostl do mnohem větších rozměrů, a to až rozměrů mýtu a legendy pro celý národ.²²⁷

John Keane ve své biografii udržuje ohledně popisu *Charty* nestranný popis, zmiňuje však všechny důležité události (dopis Husákovi, zatčení Havla a kolegů 6. ledna 1977, *Antichartu*). Obecně se u něj projevuje směřování publikace k zahraničním čtenářům, a tak například zevrubněji než domácí životopisci vysvětluje význam a smysl *Charty 77*, politické události v tehdejší Československu a celém tzv. Východním bloku nebo změny ve vládě. Dodává, že Václav Havel využil mediálního zahraničního zájmu a upozorňuje, že *Charta* jeho kariéře velice prospěla. Mluví o pohřbu Jana Patočky a faktu, že byl Havel pod neustálým dohledem bezpečnostních složek a téměř denně vyslýchán. Také píše o tom, že strávil 3,5 měsíce ve vazbě a zmiňuje rozhovor o *Chartě 77*, který vyšel v Londýně 1. října 1977 a že byl Václav Havel obžalován „z trestného činu podvracení republiky“ a pak 18. října 1977 odsouzen na 14 měsíců s podmíněným odkladem tří let. Neopomíná ani ples v Domě železničářů, kam se Havel rozhodl vyrazit společně s Pavlem Landovským a Jaroslavem Kukalem, neboť se podle Keana rád ukazoval. Poté byli lští zatčeni a obviněni z útoku na veřejného činitele, což způsobilo, že další 6 týdnů Havel čekal v cele na soud. Přidává vtipnou historku: „*Jednou večer asi v polovině trestu seděl Havel před zhasnutím světel na svém vězeňském kavalci, pokoušel se zahnat bolest hlavy způsobenou ranami obušků a najednou zaslechl, jak na vězeňské chodbě někdo volá: „Je tady někdo z výboru na obranu Václava Havla, Pavla Landovského a Jaroslava Kukala“ „Ano!“ ozval se neznámý hlas. „Tak už proboha něco udělejte,“ řekl ten první, „já jsem Jarda Kukal!“*“²²⁸, ale zároveň dodává, jak Havel ve vazbě trpěl a byl bit. Reakcí byla v roce 1978 organizace *VONS – Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných*, kterou založil Václav Havel se svými přáteli z *Charty*, poté co ho propustili ze šestitýdenní vazby za útok na veřejného činitele. Keane představuje chartisty jako velice odvážné a usuzuje, že je potřeba takové osobní odvahy jako měl Václav Havel a jeho kolegové, aby někdo mohl změnit svět. Celá kapitola o hrdinství má vlastně ukázat, že Havel byl herojská postava. Anglický publicista zde melodramaticky říká, že obyčejní lidé, kteří odporují režimu, jsou hrdiny a že jejich utrpení není marné.²²⁹ Kromě jiného věnuje prostor i rozboru eseje *Moc bezmocných*, kterou Havel

---

²²⁷ PUTNA, *Václav Havel*, s. cit. d., s. 145-176.

²²⁸ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 194.

²²⁹ Tamtéž, s. 183-197.

napsal krátce po vzniku *Charty 77*, a byla inspirována statečnými Poláky. „*Esej byl inspirován iniciativou československých a polských intelektuálů na obranu občanských práv z roku 1978, kdy uspořádali společný seminář a probírali na něm cíle, problémy a možnosti iniciativ obou zemí.*“²³⁰ Cílem *Moci bezmocných* má být vysvětlení *Charty* a její text věnován Janu Patočkovi. Obecně se John Keane přiklání k Putnově koncepci, v níž je Havel přirovnáván nebo přímo prezentován jako filozof. Keane také Havlovy texty prokládá myšlenkami renesančního italského politického myslitele Nicolly Machiavelliho, anglického filozofa Thomase Hobbesa nebo dramatika Williama Shakespeara a celkově o Havlových textech diskutuje z pohledu jejich filozofické podstaty. Mluví o filozofii bezmocných a mocných, přístupu k moci a k tomu, jak by se měla chovat společnost, občas Keane zmíní i antické filozofy, aniž by je k Havlovi přímo přirovnával, ale srovnává některé jejich myšlenky, čímž Havla výrazně staví do pozice myslitele a filozofa. Celou kapitolu věnuje Havlově ideologii a snaží se vysvětlit jeho postoje a způsob myšlení. Celé toto vysvětlení pak doplňuje domněnkou, že Havlova představa budoucího fungování společnosti má jisté mezery, které shledává především v přehnaném optimismu a také v naivitě, se kterou Havel věří, že lidé chtějí přirozeně a sami od se „žít v pravdě“. V podstatě s ním John Keane do jisté míry na stranách své biografie polemizuje. Píše také o tom, že když se *Moc bezmocných* objevila, získala si obdiv davů a zvýšila jeho popularitu, ovšem také dodává, že například v okruhu Emanuela Mandlera byl pranýřován za to, že nenahlíží na situaci realisticky a že by tento postoj mohl jen prohloubit rozpor mezi běžnými občany a disidenty. Úspěch, kterého Havlův esej dosáhl v zahraničí, mimo jiné u nezávislé opozice v sousedním Polsku, však převýšil všechny kritické ohlasy. Keane se v úhrnu věnuje *Moci bezmocných* a její filozofické ideji více než *Chartě 77* a dalším historickým událostem.²³¹

6.2.1 Před Solidaritou

Roku 1971 proběhly v Polsku další stávky, kdy dělníci požadovali snížení cen a potrestání viníků z prosincového masakru v předchozím roce. Tajemník komunistické strany Edward Gierek²³² tehdy s vícepremiérem Piotrem Jaroszewiczem přijeli do gdaňských loděnic a jednali s vybranými zástupci, mimo jiné Lechem Wałęsou. Tehdy se Wałęsa poprvé objevil na stránkách gdaňských deníků. Při těchto jednáních Gierek označil jako viníka událostí Prosince '70 Władysława Gomułku a zavázal se ke zlepšení životních podmínek pracující třídy,

---

²³⁰ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 202.

²³¹ Tamtéž, s. 202-212.

²³² ROLICKI, Janusz, *Edward Gierek: Przerwana dekada*, Warszawa, 1990.

přičemž svůj projev prokládal patriotickými slogany.²³³ K tomuto dni se váže jedna z legend novodobé polské historie, kdy měl Gierek vykřiknout z okna k dělníkům „*Pomożecie?*“ a dělníci davem zařičet „*Pomożemy!*“, podle vzpomínek Lecha Wałęsy je však nepravdivá.²³⁴ Dělníci podle něj Gierkovi pouze umírněně zatleskali.²³⁵

Dělníci z Gdaňsku, ale i většina země tehdy novému vedoucímu komunistické strany uvěřili. Wałęsa vstoupil do *Rady Oddziałowej Związku Zawodowego Metalowców (ROZZM)*, která měla na starosti záležitosti dělníků jako pracovní oděvy, sociální otázky a vybavení v práci. Nové směřování Gierkovi vlády se projevilo i v loděnicích. Dělníci sice vydělávali o něco více peněz, tyto přídavky byly však vykoupené velkým množstvím přesčasů a neměnicími se těžkými pracovními podmínkami. Wałęsa nesouhlasil s propagandickými slogany o růstu státní ekonomiky a zlepšování situace dělníků a v roce 1972 z *ROZZM* odešel. Tehdy se začínalo v loděnicích mezi pracovníky mluvit o tom, že je potřeba jiného řešení hospodářské situace a podle nahrávek *SB* měl Wałęsa své kolegy přesvědčovat o tom, že je třeba zbavit se komunistů, kteří myslí jen na sebe, že momentální politický režim sice změnu nedovolí, ale budoucnost tkví v nezávislých odborech. V roce 1976 pronesl během volebního setkání ostrou kritiku odborových organizací – sice existujících, ale absolutně pod kontrolou vládnoucí komunistické strany, nastavení pracovních plánů, které jsou pro dělníky nesplnitelné, nepotrestání viníků z *Prosince '70*, a celkové situace, kdy Gierek nedodržel své sliby a národ se cítil podvedený. Tehdy přišel Lech Wałęsa poprvé o práci. V této době měli manželé Wałęsovi už tři děti a čtvrté na cestě. Jejich živobytí bylo skromné, přestože v roce 1972 dostali dvoupokojový byt v gdaňské části *Stogi*. V roce 1976 začal Wałęsa pracovat v dopravním středisku *Mechanizačního stavebního podniku Zremb* v Gdaňsku (*bazie transportowej Gdańskich Zakładów Mechanizacji Budownictwa Zremb*). Živil se opravováním automobilů nejen v práci, ale bokem i pro své známé. V této době probíhaly dle Skórzyńského první pokusy ze strany *SB* získat Wałęsu ke spolupráci, ale ten jednoznačně odmítal. Protestů v červnu 1976 se neúčastnil, ale nadále vyjadřoval svou nespokojenost s nespravedlnostmi vůči dělníkům a nedostatku práv pracujících.²³⁶ V *Cenckiewiczově* podání jde opět pouze o snahu čtenáři ukázat Wałęsu jako agenta bezpečnosti. Vzhledem k tomu, že ho *SB* údajně uznala jako nedůvěryhodného, neboť se snažil do hlášení propašovat svůj názor, vydávaje ho za obecnou situaci, a radit agentům bezpečnosti, koho vyšetřovat, měly mu být příjmy z donášení omezeny.

---

²³³ KOT, Wiesław, *Lata 70: od propagandy sukcesu do narodzin „Solidarności“*, Poznań, 2000, s. 4.

²³⁴ WAŁĘSA, *Droga do prawdy*, cit. d., s. 88.

²³⁵ Shoduje se i Skórzyński, s. 23, oproti tomu Mary Craig tvrdí, že šlo o bouřlivou odpověď, s. 21.

²³⁶ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 23-27

Poté se údajně s příslušníky SB Wałęsa sám spojil a požadoval finance, zvažovali tedy, že jeho působení omezí. Situace pokračovala ve stejném tempu až do roku 1976, kdy byl Wałęsa za své projevy proti vedení propuštěn ze zaměstnání. Dle Cenckiwickovy verze mu vedení podniku dávalo možnost zůstat, Wałęsa ovšem odmítl. Díky imunitě, kterou mu měla bezpečnost poskytovat, byl propuštěn normální způsobem, oproti běžnému postupu skrze disciplinární komisi, a ještě dostal pozitivní doporučení. Když v květnu 1976 začal pracovat v dopravním středisku, vyhýbal se účasti na dělnických aktivitách a neúčastnil se ani stávky podniku v témže roce. Dle Cenckiewiczze měl finanční problémy, a tak opět jako v dřívějších dobách a zaměstnáních (narážka na mládí) pronášel z podniku díly a nářadí a dělal „fuchy“ (melouchy). Z ukradených dílů si měl dokonce postavit auto *Warszawu*, za což mu hrozilo disciplinární řízení.²³⁷

V letech 1976-1977 se začaly v Trojměstí²³⁸ Pomořského vojvodství vytvářet první skupiny opozice – *Komitet Obrony Robotników (KOR)* a *Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela*. Nejdůležitějšími postavami v opozici byli v této době Bogdan Borusewicz²³⁹, Andrzej Gwiazda²⁴⁰, jeho žena Joanna Gwiazda, Antoni Sokołowski a bratři Krzysztof a Błażej Wyszko. V dubnu 1978 tato skupina založila podle příkladu Katovic založitelský Výbor Svobodných odborových svazů (*Komitet Założycielski Wolnych Związków zawodowych Wybrzeża*, dále *WZZ*)²⁴¹. Toto hnutí založil Krzysztof Wyszowski, který k iniciativě přesvědčil vedoucího *KOR* Jacka Kuroně²⁴². Lech Wałęsa se s *WZZ* zkontaktoval nedlouho po jejich založení. Nejdříve je prý kritizoval, ale poté se vydal do jejich sídla, setkal se s manžely Gwiazdovými a řekl jim, že je potřeba stávkovat lépe – píše o událostech Skórzyński a opírá se přitom o vyprávění Lecha Wałęsy²⁴³. Dodává i druhou verzi, kdy podle Aleksandra

---

²³⁷ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 44-45.

²³⁸ Jde o ustálený historicky vžitý název konurbace měst Gdaňsk, Gdyně a Sopoty.

²³⁹ Narodil se v roce 1949 v Lidzbarku warmińskim, studoval historii. Byl jednou z nejdůležitějších postav *Solidarity* a podzemních opozičních aktivit. Byl zatčen v roce 1968 za tisk a kolportaci opozičních letáků. Spolupracovník *KOR* a jeden ze zakladatelů *WZZ*. Nechtěl se účastnit jednání u Kulatého stolu. Od roku 1991 poslancem a v politice se pohybuje dodnes. Více o jeho činnosti viz SZCZESIAK, Edmund, *Borusewicz: jak runął mur: rozmowy z liderem opozycji demokratycznej, legendą Sierpnia '80 oraz podziemia „Solidarności“, pierwowzorem „Człowieka z żelaza“*, Warszawa, 2005.

²⁴⁰ Narodil se 1935, studoval elektroniku, později pracoval jako asistent na gdaňské Politechnice. Jeden z neaktivnějších členů opozice, spoluzakladatel *WZZ*, místopředseda hnutí *Solidarity*, během výjimečného stavu internován. Více o jeho činnosti viz GWIAZDA, Andrzej, DUDA-GWIAZDA, Joanna, *Poza układem: publicystyka z lat 1988-2006*, Łódź, 2008.

²⁴¹ Více KOŁODZIEJ, Andrzej, *Wolne Związki Zawodowe*, Gdynia, 2012.

²⁴² Jan Kuroń (*1934-2004) – polský historik, občanský aktivista a politik; jeden z představitelů komunistické opozice v období PRL. V nových demokratických poměrech po roce 1989 působil jako poslanec Sejmu (1909-2001), v demokratických vládách zastával mj. posty ministra práce a sociálních věcí. BURAKOWSKI, Jan, *Uczniowie czarnoksiężnika: Jaruzelski, Kuroń, Rakowski i ich czasy*, Sierpc, 2005; PACZKOWSKI, Andrzej, *Pół wieku dziejów Polski 1939-1989*, Warszawa, 2000, s. 291-292.

²⁴³ WAŁĘSA, *Droga nadziei*, cit. d., s. 109.

Halla vše probíhalo trochu jinak: Lech Wałęsa byl jedním z lidí, kteří roznášeli propagační letáky a chodili na demonstrace. V květnu 1978 měl přijít za Boruszewiczem do bytu Wyszkowkého, kde zrovna probíhala protestní hladovka proti zatčení a zmlácení spolupracovníka *KOR-u* Blažeje Wyszkowského. Lech měl přijít a začít jim vysvětlovat, co dělají špatně a jak by se mělo postupovat správně. Ze začátku prý měl razantní představy o tom, jak postupovat v boji s režimem, ale nechal se přesvědčit o mírnějším postupu a od července se už účastnil všech schůzí, které probíhaly v bytě Bogdana Boruszewicze. Na začátku července 1978 byl Wałęsa zatčen, když rozdával vydání *Robotnika*²⁴⁴, po svém propuštění byl o dvanáct dní později zatčen znovu a v říjnu 1978 po něm *SB* žádala odstoupení z *WZZ*, které odmítl. Také se ho znovu pokoušeli přesvědčit ke spolupráci, což odmítl a prý svým kolegům řekl o svých kontaktech s policejními složkami ze začátku sedmdesátých let a uznal to jako svou chybu. Skórzyński oceňuje Wałęsův způsob jednání s agenty a píše, že Wałęsa měl kuráž, byl mazaný a zkušený, což byly také jeho obecné charakteristické vlastnosti. Týden po říjnovém výsledku se stal Wałęsa pro bezpečnost „figurantem“, neboli osobou pod neustálým dohledem a jeho složky byly vedeny pod kryptonymem „*Bolek*“. Přesto dále roznášel letáky, byl zavíran na 48 hodin a domovní prohlídky byly v rodině Wałęsů na denním pořádku. V roce 1978, když chtěl položit věnec padlým z *Prosince '70*, byl opětovně zatčen. V roce byl 1979 propuštěn z práce, Skórzyński však dodává, že tentokrát se již nenechal zastrašit: „*Jak sám vzpomíná, do podniku, jehož adresu dostal v kanceláři zprostředkovatelný práce, se vypravoval s aktovkou nacpanou čísly „Robotnika Wybrzeża“, knížkami nezávislých nakladatelství a letáky. Na místě se představoval jako aktivista nezávislých odborů a rozdával tiskoviny vedení i pracovníkům. Politicky nejistou osobu samozřejmě nikdo nechtěl přijmout, a tak se vrátil do pracovní agentury pro další adresu.*“²⁴⁵ Nakonec našel práci v *Zakladu Robót Elektrycznych Elektromontażu*, ale i tady byl antisocialistickým živlem, rozdával letáky a brzo začal organizovat podskupinu *WZZ* i v tomto podniku.²⁴⁶ Podle Cenckiewiczze není jasné, proč se vůbec Wałęsa v červnu 1978 do *Wolnych Związków Zawodowych* přidal, ale vyslovuje domněnku, že šlo pravděpodobně – jak je pro Cenckiewiczovu opakovanou a nepodložené hypotézy vršící argumentaci ostatně příznačné – o zjištěné důvody, totiž o peníze. Jeden z dělníků

---

²⁴⁴ Časopis vydávaný organizací *KOR*, čtrnáctideník určený dělníkům, sloužil k informování, prezentování ideí i k organizaci protestů, roznášený aktivisty opozice, většinou na dvou stránkách A4, ale díky speciální technice obsahoval až 12 stran strojopisu. KURON, Jacek, ŻAKOWSKI, Jacek, *PRL dla początkujących*, Wrocław, 1996.

²⁴⁵ SKÓRZYŃSKI, Zadra, cit. d., s. 33-34: „*Jak sam wspomina, do zakładu, którego adres dostawał w biurze pośrednictwa pracy, udawał się z teczką wypchaną numerami „Robotnika Wybrzeża“, książkami wydawnictw niezależnych i ulotkami. Tam przedstawiał się jako działacz wolnych związków i rozdawał bibulę dyrekcji oraz pracownikom. Politycznie niepewnego osobnika nikt naturalnie nie chciał przyjąć, więc wrócił do pośredniaka po kolejny adres.*“

²⁴⁶ Tamtéž, s. 30-33.

účastníci se stávky v červnu 1976 totiž dostal o dva roky později, po podepsání zakladatelské deklarace WZZ, od vlády 200 000 zł. za to, že podepsal dokument o odstoupení z WZZ. Cenckiewicz uvádí, že ve svých veřejných projevech se Wałęsa o záležitosti těchto peněz velice často zmiňoval a pravděpodobně byla i důvodem vstupu do WZZ. Důvod Wałęsova vyhození z práce také interpretuje jinak než Skórzyński a to tak, že údajně měl být propuštěn kvůli svému chování – za krádeže a za častou konzumaci alkoholu. Manželům Gwiazdovým si na něj měla v tomto smyslu stěžovat i manželka Danuta a na setkání organizace měl taktéž přicházet podnapilý. Jak je již z našeho výkladu patrné, Sławomir Cenckiewicz využije jakéhokoliv momentu Wałęsova života, který může být jen trochu zpochybnit a podat jej takovým způsobem a v takovém kontextu, který způsobuje, že držitel Nobelovy ceny za mír z roku 1983 a pozdější polský prezident (1990-1995) vypadá jako skrz naskrz špatný člověk. Ohledně okamžiku, kdy začal Wałęsa působit ve WZZ tento fanatický antiwałęsovec taktéž podává jinou a to velice nelichotivou verzi. Wałęsa prý již od začátku údajně nebudil sympatie u Wyszowského, u kterého v bytě se konala zmiňovaná hladovka a, alespoň dle Cenckiewiczze, neexistují žádné podklady potvrzující Wałęsovu verzi, že protestním hladovkářům tehdy poradil, co je třeba dělat dál. Když do bytu dorazil, začal přítomným vysvětlovat svou radikální taktiku – totiž že je potřeba vyhazovat do povětří budovy vedení strany, a to za každého uvězněného jednu. Cenckiewicz tvrdí, že všichni v místnosti byli přesvědčení, že se jedná o absolutního blázna, nebezpečného svému okolí. Poté měli do bytu přijít členové pozdějšího *Ruchu Młodej Polski*²⁴⁷ a oznámit, že se koná v bazilice Panny Marie mše za zavřené dělníky a Wałęsa dle Cenckiewiczze využil aktuální situace a odešel s nimi. Tam měl udělat dojem nejen na členy *Ruchu Młodej Polski*, ale i na ostatní shromážděné, neboť to byl otec čtyř dětí, ale kromě toho se zajímal i o veřejné dobro a dlouho vydržel klečat na kamenné kostelní podlaze a zpívat modlitby. Členové WZZ prý Wałęsu podezřívají, že je agentem bezpečnosti, ale zároveň nemohli uvěřit, že by bezpečnost stála o takového „prostáčka“, jako je on. Z tohoto důvodu se také nikdy nedostal do vedení WZZ, neboť byl v očích členů vedení obtížným a rizikovým, neuměl se chovat konspiračně a kdyby to bylo možné, zbavili by se ho. Členové vedení WZZ se údajně snažili, aby věděl co nejméně, nechtěli ho zvat na svá setkání, ale on se stále snažil, stále přicházel na jejich konspirační schůze a tak mu to nakonec dovolili, aby byl na poradách přítomen. Nedostal však možnost jakéhokoliv rozhodování a mohl pouze roznášet letáky.²⁴⁸

---

²⁴⁷ Ideová deklarace podepsaná v roce 1979 opozičními aktivisty ohruhu časopisu *Bratniak*, [cit. 2018-05-23]. URL: <<http://dzieje.pl/aktualnosci/ruch-mlodej-polski>>

²⁴⁸ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 86-89.

V této době se Wałęsa seznámil s Jackem Kuroniem a mimo jiné okouznil opozičníky z Varšavy. V roce 1979 vznikla *Karta Praw Robotniczych* (Charta dělnických práv) – podepsalo ji 65 osob včetně Lecha Wałęsy. Požadovala právo na svobodné odbory, odpovídající mzdu, slušné bezpečnostní podmínky na pracovištích, dodržování pracovní doby a právo na stávku. Během roku 1979 byl Wałęsa pravidelně zatýkán, vždy na 48 hodin. „*Když byl Wałęsa propouštěn z vazby po čtyřicetiosmi hodinovém zadržení, měl ve zvyku vyprávět lidem v tramvaji o tom kdo je, proč byl zatčen a co dělá svobodný odborový svaz. Zpravidla se setkával s projevy sympatie a podpory. I tato tramvajová agitace měla svůj význam v propagaci opozice.*“²⁴⁹ Na výročí Prosince roku 1979 bylo opět několik opozicionářů zatčeno, mimo jiné Bogdan Boruszewicz, ale Wałęsa se tentokrát zatknout nenechal. Dne 18. prosince 1979 se u brány číslo 2 gdaňských loděnic sešlo několik tisíc lidí. Wałęsa, který byl o rok dříve při příležitosti tohoto výročí zatčen, se tentokrát zúčastnil a na konci setkání pronesl ohnivý proslov. Na místo se měl dostat bez zatčení díky tomu, že ho spolupracovníci z jeho podniku provedli do areálu v zaplombovaném kontejneru. „*Vyhlásil slavnou výzvu, aby za rok každý přinesl kámen k vystavění pomníku obětí Prosince.*“²⁵⁰ Jedná se o jeden z dalších stěžejních momentů Wałęsovi kariéry a tento proslov následně otevře Wałęsovi dveře do vysoké politiky.²⁵¹ Skórzyński v této souvislosti vyzvihuje Wałęsovi řečnické schopnosti, tak jako již mnohokrát. Mluví o tom, jak Wałęsa dokázal promluvit ke všem, trefit na tu správnou notu a náladu shromážděných a říci přesně to, co chtěli lidé v těch okamžicích slyšet. Brzo po manifestaci byl Wałęsa opět zatčen a v práci mu to velice znesnadnilo fungování. Společně s několika dalšími propuštěnými pracovníky vytvořil dělnickou komisi (*Komisja Robocza*) a 24. ledna přinesl do práce magnetofon a všem pouštěl nahlas vysílání rozhlasové stanice *Svobodná Evropa*²⁵². V únoru 1980 byl Wałęsa ze zaměstnání opět propuštěn, což mělo pro jeho rodinu neblahé následky, ale rozhodně jej to neodradilo od další opozičních činností. Dále

---

²⁴⁹ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 37: „*Wychodząc z aresztu po czterdziestoosmiogodzinnej odsiadce, Wałęsa miał zwyczaj opowiadania ludziom w tramwaju o tym, kim jest, dlaczego go zamknięto i co robią Wolne Związki Zawodowe. Zazwyczaj spotykał się wówczas z wyrazami sympatii i wsparcia. Ta tramwajowa agitacja też miała swoje znaczenie w propagowaniu celów opozycji.*“

²⁵⁰ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 38: „*Wygłosił słynne wezwanie, aby za rok każdy przyniósł kamień na budowę pomnika ofiar Grudnia.*“

²⁵¹ CRAIG, cit. d., s. 29; *Epoka*, cit. d., s. 46; VETTER, cit. d., s. 47;

²⁵² *Svobodná Evropa* (v originálním názvu Radio Free Europe/Radio Liberty, RFE/RL) byla rozhlasová organizace, založená Kongresem USA pro šíření objektivních informací v komunistických režimech, vládnoucích ve východoevropských zemích považovaných za satelity Sovětského svazu. Stanice, sídlící v Mnichově se od roku 1951 zaměřovala na podávání objektivního ideologicky nekomoleného zpravodajství o politické, hospodářské, sociální a kulturní situaci v zemích za „železnou oponou“. Od začátku svého působení byla vystavena diverzním atakům ze strany komunistických režimů a bezpečnostních složek, viz např. kauza polského historika Andrzeje Czechowicze, který v REF začal působit v roce 1965, aby se v roce 1971 odhalilo, že šlo o nasazeného vyzvědače a kapitána polské SB.

tiskl a rozdával letáky. Začal ve svém bytě ve Stogách přijímat zahraniční delegáty, mezi jinými dokonce konsula Velké Británie.²⁵³ „*Wałęsa se choval přirozeně, jako by už mnoho let mluvil s novináři. Pravděpodobně byl už tehdy rád středem zájmu.*“²⁵⁴ Kromě ocenění Wałęsových dovedností tedy Skórzyński poukazuje na Wałęsovu zálibu v pozornosti spojenou s popularitou své vlastní osoby.²⁵⁵ Zatímco Skórzyński kvituje Wałęsův projev, u Cenckiewiczze se můžeme dočíst, že jeho slavný proslov o „kamenech“ nebyl jeho vlastním nápadem, nýbrž myšlenkou ukradenou příteli, na kterého ještě ke všemu donášel bezpečnosti. Z cizí ideje tak měl budoucí polský prezident vytvořit část falešné legendy o sobě samém.²⁵⁶ Součástí literárního a mediálního obrazu Wałęsy je i jeho sebezprezentace a časté zobrazování jako hluboce věřícího člověka, který se například každodenně chodil modlit za zatčené kolegy do kostela Panny Marie v Gdaňsku. Celkem byl Wałęsa zatčen a vzat do vazby dvanáctkrát, z toho jednou dokonce s několikaměsíční dcerou v kočárku, což se později stalo dalším z příběhů/legend posilujících obraz Wałęsova trpitélského a současně hrdinského mýtu. „*Na policejní služebně propukla další pře – o výměnu plenky. Nakonec radši strážníci pustili Wałęsu i s dítětem domů, aby se vyhnuli nepříjemnostem. Jednalo se o jediné zadržené nemluvně v historii opozice.*“²⁵⁷

6.2.2 Narození Solidarity, Strajk

V červenci 1980 znovu došlo ke zvýšení cen potravin a po celé zemi vybuchly stávky. Vedení podniků se je snažila uhasit pomocí zvyšování mezd, a protože se komunistická vláda bála, že do čela stávek se brzy dostane opozice, snažila se učinit preventivní kroky, tím pádem byli někteří opoziční aktivisté propuštěni z práce, mimo jiné odborářská aktivistka Anna Walentynowicz²⁵⁸, dělnice z gdaňských loděnic. Tehdy se WZZ rozhodly pro stávku přímo na

---

²⁵³ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 34-41

²⁵⁴ Tamtéž, s. 42: „*Wałęsa zachowywał się naturalnie, tak jakby od wielu lat rozmawiał z dziennikarzami. Chyba już wtedy lubił być obiektem zainteresowania.*“

²⁵⁵ Tamtéž, s. 42.

²⁵⁶ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 95.

²⁵⁷ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 43-44: „*Na komisariacie wybuchła kolejna awantura – o zmianę pieluchy. W końcu funkcjonariusze woleli pozbyć się kłopotu i zwolnili Wałęsę z dzieckiem do domu. Była to jedyna niemowlęca odsiadka w historii opozycji.*“

²⁵⁸ Anna Walentynowiczová (*1929 – 10. dubna 2010, Pečersk, Rusko) byla polská odborářka – aktivistka, na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let byla členkou svobodných odborů, (WZZ) později členkou Solidarity, s níž se ovšem pro kritické postoje k Wałęsově politice, rozešla. Její propuštění z gdaňských loděnic pro ilegální odborovou činnost, k němuž došlo 7. srpna 1980, bylo hlavním podnětem k následné protestní stávce, jejímž důsledkem bylo, že se jak ona, tak Wałęsa mohli vrátit zpět do pracovního poměru v loděnicích. Po pádu komunismu v Polsku se již ve veřejném životě neangažovala. PENN, Shana, *Sekret „Solidarności“: Kobiety, które pokonały komunizm w Polsce*, Warszawa, 2014, s. 57-97. Zemřela při leteckém neštěstí u ruského Smolensku v roce 2010. V souvislosti naší práce stojí za připomenutí, že Sławomir Cenckiewicz je autorem i její biografie (*Anna Solidarność. Życie i działalność Anny Walentynowicz na tle epoki (1929-2010)*, Zysk i S-ka, 2010) a právě v její osobě (a podle jeho podání její oprávněné legendě) spatřuje právě hrdinství a morální autoritu kontrastující s Wałęsovým pokřiveným a zjištěným charakterem.

území loděnic, které byly dobrým výchozím místem a požadavek propuštění Walentynowicz dobrou záminkou pro zorganizování protestu.²⁵⁹ Hlavním organizátorem se stal Bogdan Boruszewicz, který rozhodl pro vyhlášení stávký na 14. srpna. Boruszewicz vybral do čela stávký Wałęsu, který měl být v loděnicích už známý, přičemž dalším plusem byl fakt, že byl Lech otcem rodiny, což mělo působit přesvědčivě i na starší pracovníky loděnic. Plánem bylo, že mladí dělníci dostanou ráno Wałęsu do loděnic a propagace stávký mezi dělníky bude uskutečněna pomocí vytištěné spousty letáků s výzvou ke stávce za Annu Walentynowicz.²⁶⁰ Toho dne šlo všechno podle plánu, kromě výrazného Lechova zpoždění. Už brzy ráno začal Boruszewicz s kolegy rozdávat letáky v gdaňské veřejné dopravě. Bylo požadováno znovupřijetí Anny Walentinowicz do práce, postavení památeční tabule k uctění obětí Prosince 1970 a zvýšení mezd. Několik oddělení se ke stávce připojilo, ale když se pracovníci začali hromadit u brány číslo 2, nastal krizový moment. Vedení loděnic se snažilo přesvědčit dělníky k práci. Tehdy se v loděnici objevil Wałęsa a podle slov Jerzygo Borowciaka šel k řediteli „*a hrozivým hlasem se zeptal: pamatujete si mě? Deset let jsem pracoval v loděnicích a nadále se cítím jedním z dělníků, protože mám důvěru kolegů. A poté řekl: vyhlašujeme okupační stávku! Po těchto slovech se ze všech stran ozvalo hlasitě: hurá!*“²⁶¹ Do loděnic se měl Lech dostat přeskočením přes zed²⁶², což je dnes jeden z legendárních momentů, popisovaný téměř ve všech publikacích popisujících průběh stávký.²⁶³ Skórzyński se ve svém vyprávění drží verze, kterou podává Lech Wałęsa ve své autobiografii²⁶⁴ a dodává, že je potvrzená zprávou v dokumentech SB a uznává tuto verzi za pravdivou. Počátek tohoto památného dne ve své knize prezentuje odlišně Sławomir Cenckiewicz. I ten mluví o stávce plánované Bogdanem Boruszewiczem na obranu Walentynowicz a píše, že když Boruszewicz požádal Wałęsu o pomoc, ten se vystrašil. To, že na plánovaný sraz v 6 hodin ráno Wałęsa nedorazil, podle Cenckiewiczze vytváří mnoho pochybností a podezření. Podle polského publicisty, který se sám pokládá za odvážného bořítele Wałęsova falešného mýtu, je tato událost jednou z mnoha dalších věcí, které Wałęsa dodnes není schopen vysvětlit. Měl podávat mnoho různých verzí, proč se zpozdil i jak se do loděnic dostal, například, že důvodem jeho zpoždění byl strach ze zatčení.

---

²⁵⁹ MATERKA, Dorota, PILAK, Estera, *Anna Walentynowicz* in: *Solidarność: ludzie i idee*, red. Marek Górka, Koszalin, 2012, s. 179.

²⁶⁰ KEMP-WELCH, Anthony, *Polska pod rządami komunistów: 1944-1989*, Kraków, 2010, s. 292.

²⁶¹ SKÓRZYŃSKI, Zadra, cit. d., s. 46 „*i groźnym głosem zapytał: poznaje mnie pan? Dziesięć lat pracowałem na stoczni i czuję się nadal stoczniovcem, ponieważ mam mandat zaufania załogi. A potem powiedział: zakładami strajk okupacyjny! Na te słowa ze wszystkich stron rozległo się: hurra!*“

²⁶² Někteří mluví o zdí, jiní uvádějí slovo plot, ustálená je však verze se zdí.

²⁶³ CRAIG, cit. d., s. 30; *Epoka*, cit. d., s. 65 – citace z Wałęsovi autobiografie; VETTER, cit. d., s. 55; ZYZAK, cit. d., s. 200.

²⁶⁴ WAŁĘSA, *Droga nadziei*, cit. d., s. 148.

To hodnotí Cenckiewicz jako prachsprostu výmluvu a kalkulaci, která situaci naopak ještě více komplikuje a navíc potvrzuje, že *SB* znala podrobný plán organizátorů. Wałęsa se měl v loděnicích ukázat až po 10 hodině a neměl nejmenší důvod přeskakovat plot, neboť loděnice i vstupní brány byly plně pod kontrolou stávkujících dělníků. Cenckiewicz dodává, že nejsou žádní svědci, kteří měli na Wałęsu u plotu z druhé strany čekat kromě jednoho, který byl ovšem agentem polské bezpečnosti. Zmiňuje i verze dalších svědků, kteří ho viděli přicházet z různých stran, ale ani jedna nepodporuje verzi budoucího prezidenta. „*Protichůdné verze, „amnézie“ a nevyjasněné výpovědi Wałęsy ohledně „skoku přes plot“ dlouhé roky posilovaly hypotézy o motorovém člunu vojenského námořnictva, kterým měl do loděnic připlout.*“²⁶⁵ Cenckiewicz však uznává, že pro tuto verzi neexistují žádné dokumenty, tudíž nelze její pravdivost potvrdit. Informuje však o existenci jistého dokumentu, ve kterém mluví o dopravení Wałęsy na místo jednotkou *SB*, která ho následně měla vysadit na zed'. Wałęsa se prý hájil tím, že šlo o jeho policejními složkami nastrčeného dvojníka. Cenckiewicz mluví i o dalších variantách události, například o výpovědi jistého svědka, kolegy z loděnic (zároveň potvrzeného agenta *SB* a obdivovatele Wałęsy), který měl Wałęsovi přes plot pomoci, ale kvůli problémům s páteří nemohl, a tak jiný spolupracovník půjčil Wałęsovi svou pracovní propustku, se kterou ho ovšem koridorem hlavního vstupu nepustili, a tak budovu obešel a přeskočil plot. Není však jisté, že relace tohoto kolegy je jednoznačným potvrzením spolupráce Wałęsy a *SB* a nelze ani dokázat (a rozhodnout), zda šlo ze strany kamaráda o spontánní pomoc, nebo příkaz bezpečnosti. „*Nicméně vzniká tak otázka, zda se historický „skok přes zed'“ neproběhl nejen za vědomí a se souhlasem SB, ale také v okamžiku a místě SB určeným?*“²⁶⁶ Další rozporuplnou otázkou je pro Cenckiewiczze to, kde byl Wałęsa těch několik hodin, než dorazil, proč hledal místo, kde by se mohl dostat do loděnic, když brány už byly obsazeny dělníky a mohli by jej dovnitř areálu bez překážek pustit. Kauza Wałęsova vstupu do loděnic má pro Cenckiewiczze o to větší význam, neboť se prý Wałęsa objevil v loděnicích přesně „za pět minut dvanáct“, tedy v okamžik, kdy měl poslední možnost dostat se do stávkového výboru (*Komitet Strajkowy*).²⁶⁷

---

²⁶⁵ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 110: „*Sprzeczne wersje, „amnezja” i niejasne wypowiedzi Wałęsy na temat „skoku przez płot” przed długie lata wzmacniały hipotezy o „motorówce” Marynarki Wojennej, którą miał on przyplynąć do stoczni.*“

²⁶⁶ Tamtéž, s. 113: „*Jednak nasuwa się pytanie, czy historyczny „skok przez mur” odbył się nie tylko za wiedzą i zgodą SB, ale również w chwili i miejscu przez SB wskazanym?*“

²⁶⁷ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 108-114. Přestože není cílem mé práce hodnotit pravdivost nebo nepravdivost životopisů, nýbrž pouze sledovat to, jak jsou osobnosti prezentovány, dovolím si zde vlastní poznámku. Wałęsa spěchal, protože měl být v loděnicích ráno a šel pozdě. Mohl se zdržet, protože zaspal, nebo váhal a bál se, což je prostě lidské. Krom toho, i kdyby byl agentem a přišel včas, nemusel chodit „na poslední chvíli“ aby se dostal do stávkové komise. Mohl tam počkat od začátku. Tyto úvahy však nic nemění na tom, že i takové prezentace dějin se dostávají mezi veřejnost, a ne všichni čtenáři si přečtou více publikací, aby se na danou věc podívali i z druhé strany a rozvážili i jiné možnosti.

Přestože Wałęsa nikdy nevysvětlil, proč dorazil pozdě, důležité bylo především to, že do loděnic dorazil, což změnilo celou situaci a pomohlo výhře stávkujících, jak říká Skórzyński.²⁶⁸ Jeho příchod přesvědčil ke stávce mnoho nerozhodných a Skórzyński také dodává, že byl osobou, která věděla, co je třeba a jak se zachovat, aby protest neopakoval neúspěch a tragické vyústění z *Prosince* 1970. Wałęsa se stal mluvčím protestu, byly sepsány požadavky, které kromě požadavku na návrat Anny Walentynowicz do práce zahrnovaly zvýšení platu dělníků i možnost Wałęsova návratu do práce a vybudování pomníku prosincové tragédie. Všechny rozhovory s vedením loděnic byly živě vysílané pomocí pracovního rozhlasu do celého areálu, díky čemuž se stávkující pracovníci cítili být živou součástí jednání a celého protestu. Skórzyński připisuje tento moudrý krok Wałęsovi, jenž o vysílání v rozhlase rozhodl, což dle Skórzyńského vypovídá o jeho politických schopnostech a zároveň odpovídalo jeho pojetí stávky – být blízko lidem. Cituje např. Krysztofa Wyszowského, který se vyjádřil tak, že jedině Wałęsa se mohl stát vůdcem stávky, neboť byl sám dělníkem z loděnic, který byl vyhozen ze zaměstnání. Dodává ovšem, že všechny jeho vůdcovské schopnosti překvapily. První jednání s vedením loděnic nepřineslo žádné výsledky, takže bylo rozhodnuto o pokračování ve stávce. Jednání s vedením se účastnili všichni členové stávkového výboru (*Komitetu strajkowego*), ale Wałęsa byl hlavním vyjednávačem. Skórzyński popisuje jeho výborné schopnosti a oceňuje, že se nepoddal, nenechal se ošálit sliby a stál si pevně za svým. Wałęsa vyhlásil, že stávka bude pokračovat i přes noc, neboť nebylo dosaženo žádných výsledků. Přesvědčil i ty loďařské dělníky, kteří s večerem plánovali odejít domů. Síla stávky mezitím narostla do nevídaných rozměrů. Třetí den konečně došlo k jisté dohodě a ke schválení téměř všech požadavků. Wałęsa i Walentynowicz dostali opět práci, bylo slíbeno postavení památníku a zvýšení platů. Mimo jiné i ochrana, resp. beztrestnost pro stávkující dělníky a stávkový výbor po ukončení protestů. V té době však již stávkovalo mnoho dalších podniků, které se připojily k požadavkům na zvýšení mezd. Stávkový výbor se zvětšil, byli do něj přijati další členové a dosáhl počtu přesahujícího sto osob. Nový výbor hlasoval a rozhodl o pokračování solidární stávky. Stalo se tak ovšem v sobotu odpoledne, kdy již většina dělníků začala opouštět území loděnic, a členové výboru byli nuceni pokusit se odcházející dělníky zastavit. Wałęsa prohlásil, že odejde z loděnic až jako poslední a vyzval stávkující, aby ještě setrvali. Velké množství protestujících již však bylo na cestě domů, a tak přes noc zůstalo jen několik stovek dělníků. Další den začala stávka nanovo. „*Protest tehdy překročil rámeček*

---

²⁶⁸ Polemiku zmiňuje i Vetter.

*sociálního konfliktu – stal se zápalnou šňůrou politické revolty v celé zemi.*²⁶⁹ Zásahu na tom, že tato stávka překročila hranice jednorázového protestu, který se týkal jedné skupiny lidí z jednoho podniku, i když obrovského, připisuje Skórzyński hlavně Wałęsovi a také aktivistkám ze skupiny WZZ. Především oceňuje Wałęsovu schopnost přizpůsobit se situaci, rozhodnout o pokračování stávky a přesvědčit a podnítit lidi k tomu, aby se solidárně postavili za své další spoluobčany. V noci ze soboty na neděli se do loděnic dostavilo dalších 28 delegací z různých podniků a továren, které společně vytvořily mezipodnikový stávkový výbor (*Międzyzakładowy Komitet Strajkowy*), v jehož čele stanul Lech Wałęsa. V neděli 17. srpna se konala mše u brány číslo 2 gdaňských loděnic, kterou sloužil kněz Henryk Jankowski.²⁷⁰ Kromě protestujících dělníků se jí zúčastnilo i mnoho obyvatel Trojměstí.²⁷¹ Po mši Wałęsa se svými spolupracovníky postavili dřevěný kříž v místě, kde v prosinci 1970 zahynuli dělníci z loděnic. Místo samotné a kříž na něm vztyčený se následně staly symbolem Solidarity a gdaňských stávek. Další den se začalo s vyhlášením dalších požadavků, mimo jiné mezi nimi zazněl i požadavek na svobodné volby – první jasně deklarovaný politický požadavek. Skórzyński píše, že Wałęsa měl instinkty vůdce, uměl vyjít mezi lidi, strhnout dav ke zpívání hymny, dovedl vycítit náladu panující ve společnosti. „*Uměl fenomenálně ovládnout dav.*“²⁷² Třetí den stávky, v pondělí 18. srpna, se do loděnic vrátila většina dělníků, kteří ji v sobotu opustili. Skórzyński opět připisuje zásluhy Wałęsovi, který přesvědčoval dělníky a už v 7 hodin ráno stál u brány a pobízel je, aby se přidali. V dalších dnech se zastavila průmyslová výroba skoro celého Trojměstí a ke stávce i do výboru se připojovaly další a další podniky. Hlavním cílem stávky se stalo vytvoření legálních svobodných odborů nezávislých ani na komunistické straně, ani na zaměstnavatelích.²⁷³ Komunistická strana se samozřejmě bránila a různými způsoby se snažila stávku ukončit, mimo jiné tím, že se snažila přimět menší podniky k ukončení stávky, ale zvažovala se i možnost intervence speciálních jednotek milice a ukončení stávky hrubou silou. Bylo zatčeno mnoho aktivistů *KORu*, především těch, kteří se nenacházeli v loděnicích a milice tak k nim měla přístup. Mimo jiné byli zatčeni i Adam Michnik, Jacek Kuroń, Jan Lityński nebo Zbigniew Romaszewski.

²⁶⁹ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 50: „*Protest przekroczył wtedy ramy lokalnego konfliktu socjalnego – stał się zarzewiem politycznej rewolty w całym kraju.*“

²⁷⁰ Henryk Jankowski (1936-2010) byl polský katolický kněz, po dlouhá léta služebně příslušející k farnosti gdaňského kostela sv. Brigity, člen Solidarity. Patřil k hlavním postavám katolického kléru, který v událostech srpnové stávky v roce 1980 podpořili stávkující z gdaňských loděnic. V demokratických poměrech po roce 1989 vystupoval jako kritik EU. V některých jeho prohlášeních se objevily i antisemitské výroky. V tomto směru se angažoval i na pravcovém zpravodajském portálu Polonica.net. Za své postoje byl následně suspendován z kněžské funkce. Více viz DANILEWICZ, Jerzy, *Bursztynowy pralat*, Warszawa, 2014.

²⁷¹ Ustálený výraz pro tři blízká města ležící na pobřeží Gdaňsk, Gdyně a Sopoty – *Trójmieście*.

²⁷² SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 51-52 „*Potrąfił fenomenalnie panować nad tłumem.*“

²⁷³ Tamtéž, s. 46-52.

Prvním signálem ustupující vlády bylo přijetí delegace MKS Mieczysławem Jagielským, který nastoupil na místo Pyky. Mezitím se stávky rozšířily po celé zemi a 22. srpna dorazili do loděnic Bronisław Geremek²⁷⁴ a Tadeusz Mazowiecki²⁷⁵ s podpisy 64 umělců a akademiků, kteří vyjádřili slova podpory. Wałęsa tehdy vytvořil skupinu poradců právě z akademických kruhů, tzv. *Komisja Ekspertów*.²⁷⁶ „Jedním z fenoménů srpnové stávky byl fakt, že dělníkům absolutně neznámí „chytrolíni“ z hlavního města si rychle získali důvěru Wałęsy i jeho kolegů. Nejlepší referencí pro dělníky byla odpověď Mazowieckého na otázky, jak dlouho tu s námi budete. – Do konce.“²⁷⁷ Debaty s vládní delegací začaly 23. srpna večer. Tehdy vešli na území loděnic zástupci vlády a dokonce i Skórzyński, snažící se jindy o objektivitu a udržující si ve svém výkladu od popisovaných dějů záměrně odstup, následnou situaci popisuje velice emotivně: zástupci vlády museli projít davem, který volal: „Leszek, Leszek“ a také před celým stávkovým výborem a MKS. Dle Skórzyńského museli v tu chvíli pocítit sílu, rozhodnost a jednotnost dělníků. MKS reprezentoval 370 podniků ze tří krajů (*województw*), tedy v úhrnu tisíce lidí. Skórzyński cituje z Wałęsových proslovů a staví ho role hrdiny, který se nebál jednat s premiérem a říct mu pravdu a svůj názor do očí. Wałęsův biografista vybírá pro ilustraci těchto historických chvil citace dojemné, které budí emoce a obdiv. Další debaty se konaly až 26. srpna, kdy bylo konečně obnoveno dříve přerušené telefonické spojení z Trojměstí a ke stávce se postupně připojovala další velká města jako Vratislav, Krakov nebo Lodž.²⁷⁸ Už z prvních jednání bylo jasné, že názory na požadavky jsou velice rozdílné. Vedení ve Varšavě opět zvažovalo použití síly, ale nakonec se kvůli nesouhlasu Gierka, Kani a Jaruzelskiego²⁷⁹

---

²⁷⁴ Bronisław Geremek (*1932 –2008) byl polský politik a historik – medievista, díky svým knihám o středověké každodennosti s mezinárodním renomé. Ve druhé polovině sedmdesátých let se aktivně zapojil do polské demokratické opozice (mj. od roku 1979 stál za obdobou české disidentské „podzemní univerzity“ – kurzy podzemního Sdružení vědeckých kurzů (pol. *Towarzystwo Kursów Naukowych*). V době srpnové stávky v roce 1980 se podílel na vzniku nezávislého odborového hnutí Solidarity a na prvním sjezdu Solidarity, upořádaném rok poté, předsedal její programové komisi. Po vyhlášení válečného stavu v prosinci 1981 byl komunistickým režimem internován a následně opakovaně za své politické postoje a aktivity vězněn. V letech 1983 až 1987 byl poradcem a blízkým spolupracovníkem Lecha Wałęsy. V roce 1989 se podílel na vyjednáváních mezi opozicí a vládou a sehrál tak významnou roli v procesu přechodu Polska k demokracii. Působil jako poslanec Sejmu, v letech 1997-2000 jako polský ministr zahraničí, později v roli europoslance. Více viz GŁAŻEWSKI, Jacek, *Bronisław Geremek: rozmowy polskie 1988-2008*, Kraków, 2015.

²⁷⁵ Tadeusz Mazowiecki (*1927 –2013) byl polský katolický intelektuál, novinář a politik, jeden z předáků odborového hnutí polské Solidarity, mj. působil jako šéfredaktor jeho týdeníku. V prosinci 1981 byl komunistickým režimem na rok uvězněn. V letech 1989–1990 zastával post ministerského předsedy Polské republiky. Více viz BRZEZIECKI, Andrzej, *Tadeusz Mazowiecki: biografia naszego premiera*, Kraków, 2015.

²⁷⁶ MATEJA, Anna, *Ludzie znaku*, Kraków, 2015.

²⁷⁷ SKÓRZYŃSKI, Zadra, cit. d., s. 54: „Jednym z fenomenów sierpniowego strajku był fakt, że zupełnie nieznanymi stoczniowcom „jajogłowi“ ze stolicy tak szybko potrafili zdobyć zaufanie Wałęsy oraz jego kolegów. Najlepszą referencją dla robotników stanowiła odpowiedź Mazowieckiego na pytanie, jak długo tu z nami będziecie. – Do końca.“

²⁷⁸ Tamtéž., s. 53-57.

²⁷⁹ Wojciech Witold Jaruzelski (*1923-2014) byl polský komunistický generál a politik. Od počátku šedesátých let až do roku 1989 byl poslancem Sejmu. Od roku 1968 do roku 1983 byl polským ministrem národní obrany. V

nekonalo. O situaci se začalo mluvit i v Sovětském svazu. Kreml naléhal na Varšavu, aby neustupovala kontrarevoluci. Mezitím se v loděnicích dále jednalo o 21 požadavcích (21 *postulatów*). Protest byl velkou měrou podpořen i obyvateli Gdaňsku, kteří se každý den shromažďovali u brány číslo 2, dávali najevo svou podporu a Wałęsa se s nimi každý den setkával a informoval jejich řady o situaci. Poslední rozhovory se odehrály 30. srpna. V té době stávkovala už téměř všechna města a vládnoucí komunistická strana souhlasila se všemi hlavními požadavky stávkujících. V neděli 31. srpna v 16:40 hodin byla v sálu *BHP*²⁸⁰ podepsána tzv. Srpnová dohoda (*Porozumienia sierpniowe*).²⁸¹

Skórzyński chvíli opět popisuje jako obrovskou zásluhu Lecha Wałęsy a také vykresluje jeho ocenění hodné chování: po podepsání dohod zástupci vlády opustili sál, taktéž Wałęsa, ale pak se vrátil, omluvil se, že nepoděkoval expertům z komise, jejíž vedoucím byl Tadeusz Mazowiecki a dodal, že radili dobře, že musí pokračovat a všechny členy vyjmenoval. Poté byl odnesen na ramenou dělníků k hlavní bráně, kde řekl svůj poslední improvizovaný projev. Také při líčení této situace se Skórzyński nechává unést a Wałęsu velebí: „*Během rozhovorů se sympatizanty stávky se ukázaly jeho schopnosti lidového tribuna. [...] Napůl žertem, napůl vážně mluvil o nejdůležitějších záležitostech a získával si popularitu daleko překračující brány loděnic.*“²⁸² Dle jeho mínění čím déle trval protest, tím bylo očividnější a samozřejmější, že v čele stane Lech Wałęsa a předběhne všechny své spolupracovníky. Vykládá, že v okamžik podepsání dohody nebyl už jen vůdcem gdaňských loděnic, ale stal se symbolem pro celé Polsko. To on dělal nejdůležitější rozhodnutí, on vedl jednání s delegací vlády a on také mluvil s lidmi, kteří podporovali stávku. Využil svoje vrozené schopnosti, věděl, jak se vcítit do emocí, podpořit a motivovat lidi: „*Lépe než jiní si byl vědom významu mediálních gest, o čemž skvěle vypovíдалo ohromné pero s obrázkem papeže, kterým podepsal Dohody.*“²⁸³ Tehdy se uskupení WZZ rozdělilo na dvě frakce, přičemž jedna z nich nebyla s výsledkem, kdy se Wałęsa stal

---

letech 1981 až 1985 vykonával funkci předsedy vlády. 13. prosince 1981 vyhlásil v Polsku výjimečný stav, aby zastavil rostoucí vliv opozičního hnutí Solidarity. Od listopadu 1985 do července 1989 byl pak předsedou státní rady PRL, od července 1989 do listopadu 1990 prezidentem Polské republiky. V soudním procesu, proběhlém v roce 2008, v němž čelí spolu se sedmi dalšími vysokými komunistickými činiteli obžalobě z několika trestných činů v souvislosti s vyhlášením výjimečného stavu v Polsku v prosinci roku 1981, se omluvil se rodinám obětivýjimečného stavu a hájil se tím, že jeho vyhlášením zabránil vojenské invazi sovětského svazu. KOWAŁ, Paweł, *Jaruzelski: życie paradoksalne*, Kraków, 2015; KOSMAN, Marcei, *Wojciech Jaruzelski: mąż stanu w czasach przełomu*, Toruń, 2013.

²⁸⁰ Historická budova z 19. století, která je součástí komplexu gdaňských loděnic.

²⁸¹ KOT, Wiesław, *PRL czas nonsensu*, Poznań, 2007, s. 195.

²⁸² SKÓRZYŃSKI, Zadra, cit. d., s. 58: „*Podczas dialogów z sympatykami strajku ujawniły się jego talenty trybuna ludowego. [...] Mówiąc pół żartem, pół serio o najważniejszych sprawach, zdobywał sobie popularność daleko przekraczającą bramy stoczni.*“

²⁸³ Tamtéž, s. 62: „*Lepiej niż inni zdawał też sobie sprawę ze znaczenia gestów mediálních, o czym znakomicie świadczył ogromny długopis z wizerunkiem papeża, jakim podpisał porozumienie.*“

vůdčí osobností a reprezentantem, spokojena. Neviděli v něm vůdce. Dle Skórzyńského šlo především o soutěživost, rivalitu, a to, kdo bude hrát hlavní roli v nově vzniklém hnutí. Usuzuje, že kolegové z WZZ tak smýšleli především proto, že původně nebyl Wałęsa žádným vůdcem, ale tím, který roznáší letáky, nikdy si proto nepředstavovali, že bude figurovat v hlavní pozici a řídit davy. Přesto dle Skórzyńského to byla perfektní volba, neboť Wałęsa se dokázal držet svých zásad, být blízko lidem, kteří nechtěli salónního teoretika, ale chtěli člověka, který jim rozumí. „*Trzydziestymiletý Lech Wałęsa, promlouvající k davům shromážděným poslední srpnový den u bran loděnic, již nebyl neznámou osobou. Během dvou týdnů se vyšvihl na přední strany časopisů z celého světa i do prvních řad osobností v polském veřejném životě.*“²⁸⁴ Jediné konflikty, které Wałęsa sám vyvolával, vznikaly podle mínění Skórzyńského kvůli tomu, že Wałęsa byl umírněný ve svých názorech a prioritou pro něj bylo se dohodnout, zatímco radikálnější část očekávala jiné postupy. O zástupcích z komunistické strany nesmýšlel osobně s nechuť, ale jako o lidech, kteří mají jiné pohledy a se kterými je třeba najít shodu a kompromis. Dodává, že neplánoval dostat se do takové pozice a stát se symbolem a sám byl vývojem situace překvapen. Oceňuje mimo jiné, že uměl přimout kompromis, který původně nechtěl a nechal se přesvědčit Karolem Modzelewským²⁸⁵, Janem Olszewským²⁸⁶, Janem Rulewským²⁸⁷ a dalšími. Tímto počinem tak vznikla slavná polská Solidarita – nezávislý samosprávný odborový svaz (*Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Solidarność* – dále jen Solidarita), který mnoho osob z gdaňské protestní skupiny nechtělo, z důvodu obav o vliv a možnost převzetí jeho kontroly neznámými lidmi. Rozhodnutí o tom, kdo stane v čele hnutí, nebylo podle Skórzyńského pochyb – Lech Wałęsa.²⁸⁸ Pokud jde o druhou stranu mince, tedy verzi Cenckiewiczze, ten se událostem v loděnicích nijak podrobně nevěnuje. Pouze dokládá několik svědectví, jež mají potvrzovat Wałęsovu spolupráci s bezpečností, kromě jiného se

---

²⁸⁴ Tamtéž, s. 60: „*Trzydziestosiemioletni Lech Wałęsa, przemawiający do tłumów zgromadzonych pod bramą stoczni w ostatnim dniu sierpnia, nie był już postacią nieznaną. W ciągu dwóch tygodni trafił na czołówki gazet całego świata i do pierwszych rzędów polskiego życia publicznego.*“

²⁸⁵ Karol Modzelewski (1937*), profesor historie středověku, držitel řádu Bílého orla. Původně byl členem komunistické strany, ale v roce 1965 napsal společně s Adamem Michnikiem *List otwarty do partii*, který byl jedním z přelomových kroků ve vytváření polské antikomunistické opozice. V éře Polské lidové republiky působil jako opoziční aktivista. V roce 1980 vstoupil do Nezávislých samosprávných odborů „Solidarita“ (připisuje se mu autorství vlastního názvu hnutí). Byl členem prezidia Mezitovárního výboru svazů Dolního Slezska. Po vyhlášení stanného práva 13. prosince 1981 byl internován. V září 1982 byl oficiálně zatčen a obviněn z pokusu o svržení komunistického režimu. 6. srpna 1984 byl propuštěn na amnestii. MICEWSKI, Andrzej, *Ludzie i opcje: 53 sylwetki sceny politycznej*, Warszawa, 1993, s. 149-152.

²⁸⁶ Jan Ferdynand Olszewski se narodil v roce 1930 ve Varšavě, vystudoval právo, v letech 1953-54 pracoval na Ministerstvu spravedlnosti, v letech 1954-56 v redakci týdeníků *Po prostu*. Byl jedním z poradců Solidarity, v letech 1991-92 premiér. SKÓRZYŃSKI, Jan, *Opozycja w PRL: Słownik biograficzny 1956-1980*, Warszawa, 2000, s. 274-275.

²⁸⁷ Jan Rulewski (*1944) – polský politik, po vyhlášení výjimečného stavu v roce 1981 zatčený a vězněný až do amnestie, vyhlášené v srpnu 1984. Po roce 1989 poslanec Sejmu, od 2007 senátor.

²⁸⁸ SKÓRZYŃSKI, Zadra, s. 60-63.

různí komunističtí funkcionáři měli chlubit tím, že Wałęsa je „jejich“ člověk a celou dobu byl pod jejich ochranou a vedením. A tak oni i ředitel loděnic měli radost, že v čele stávkového výboru stanul právě Wałęsa. Situaci, která nastala po prvních stávkových dnech, kdy byla stávka ukončena a následně znovu vyhlášena solidární stávka, Cenckiewicz přirovnává k situaci z roku 1970, kdy se po oficiálním ukončení stávky, začaly ozývat hlasy, že Wałęsa a ostatní zaprodali „sprátelené dělníky“ z dalších podniků, kteří se protestů také zúčastnili, ale uznány byly pouze požadavky loďářů. Wałęsa se tak stal pro část protestujících zrádcem a k pokračující stávce se měl přidat pouze pod tlakem kolegů z WZZ. Dle Cenckiewiczze byl Wałęsa požádán, aby dále vedl stávku, je proto, aby „napravil, co zkazil“ a taky proto, že hledali zástupce, který by již byl činný v opozici, ale zároveň dokázal mluvit s dělníky. Wałęsa prý odmítl a došlo k hádce. V té chvíli ale už hádku sledovalo více lidí a někteří z nich Wałęsu „vystrčili“ na elektrický vozík, jiní skandovali jeho jméno, takže mu nezbylo nic jiného, než začít mluvit a už podruhé se stát vedoucí osobností stávky. Když byl 16. srpna vybrán na vůdčí pozici, byl údajně pod dohledem osob z WZZ jako byli Gwiazda, Pienkowska a Boruszewicz. Chování Wałęsy v okruhu osob z WZZ bylo dle Cenckiewiczova hodnocení neloajální a mezi WZZ a Wałęsou tak vznikl první vážný spor. Tento konflikt a v jeho důsledku poničené vztahy budou ovlivňovat dění v hnutí Solidarity ještě po dlouhou dobu.²⁸⁹

6.2.3 Co bylo dál

Ohledně dalšího průběhu událostí v Polsku a Wałęsova působení pokračuje Skórzyński v pochvalném duchu. Na podzim 1980 vyjel Wałęsa na turné po Polsku, všude vítaný, „*Rozený řečník se na setkáních cítil skvěle, improvizoval, vtipkoval a odpovídal na otázky z davu. Neznámo odkud měl načerpanou dovednost mluvit o nejsložitějších tématech, jako polsko-sovětské vztahy. Uměl bránit Solidaritu před výčitkami z nerozumného antikomunismu, který vystavoval zemi sovětské invazi.*“²⁹⁰ Dobovou euforii a nadšení z Wałęsy dokládá citacemi osob, které ho téměř glorifikovali: „*V té době bylo setkání s Wałęsou něco, co člověka stavělo na nohy. Bylo to něco neuvěřitelného, když plná hala zpívala „Jeszcze Polska nie zginęła“.* Až člověku chodil mráz po zádech, byla cítit ta moc.“²⁹¹ Takovými citacemi a popisy Skórzyński

---

²⁸⁹ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 115-118.

²⁹⁰ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 65: „*Urodzony trybun świetnie się czuł na wiecach, improwizował, dowcipkował, z refleksem odpowiadał na padające z tłumu pytania. Miał nie wiadomo skąd zaczerpniętą umiejtność poruszania najtrudniejszych tematów, takich jak stosunki polsko-radzieckie. Potrafił bronić Solidarność przed zarzutami o nierozumny antykomunizm, narażający kraj na inwazję sowiecką.*“

²⁹¹ Tamtéž, s. 67: „*W tym okresie spotkanie z Wałęsą to było coś, co stawiało człowieka na nogi. Było w tym coś niesamowitego, kiedy pełna hala zaśpiewała „Jeszcze Polska nie zginęła...“ Taki dreszcz po człowieku przeszedł, widać było tę moc.*“

umocňuje čtenářův dojem o Wałęsově vyjímečnosti a darech osobnosti, jimž se těšil. Dále zmiňuje dojemná slova novináře z Bielsko-Bialej: „*Mluví k lidem tak, jak se mluví s kamarádem – nenuceně. Až se lidem zamlžují oči... Všichni v něm cítí kus sebe a tento jejich kousek v něm je duchem každého davu.*“²⁹²

Nově vzniklá Solidarita měla sympatie Západu, ale také se začaly objevovat první problémy a konflikty. Určité části vedoucích Solidarity se nelíbilo, jak se Wałęsa nadměrně ukazuje, předvádí a libuje si ve své popularitě. Začala vznikat skupina mladých vůdčích osobností, kteří se ve svých okresech těšili oblibě – Zbigniew Bujak²⁹³ ve Varšavě, Władysław Frasyniuk²⁹⁴ ve Vratislavi, Andrzej Słowik²⁹⁵ v Lodži, Jan Rulewski v Bydhošti, ale nejvíce v Gdaňsku, kde se dle Skórzyńskiego utvořila „protiwałęsovská“ frakce, ve které figurovali především manželé Gwiazdowi, Anna Walentynowicz, Andrzej Kołodziej a Jacek Kuroń. Kritizovali především autoritativní a egocentrický styl, kterým Wałęsa Solidaritu vedl. Bezpečnost se snažila tento konflikt uvnitř hnutí Solidarity ještě více vyostřit. Druhou skupinu, tzv. podpůrců Wałęsy, tvořili Tadeusz Mazowiecki, Bronisław Geremek a další. Komunisti se snažili zastavit rozvoj Solidarity a Wałęsa následně v prohlášení ze dne 1. října vládu obvinil, že porušila dohody a začal vyhrožovat dalšími stávkami v celé zemi. Varovná stávka proběhla 3. října a byla velice úspěšná. Chování a působení Wałęsy v nově vzniklé Solidaritě komentuje i Cenckiewicz. V listopadu měl být Wałęsa už úplně jiným člověkem, než jak ho dosud kolegové znali. „*Náhle mu osud daroval vše, o čem kdy snil – moc, slávu a dokonce větší bydlení, než měl vojvoda. Později také čím dál více peněz, úspěchy u žen, setkání s papežem, rozhovory, pochvaly od „chytrolínů“ a duchovních, první strany světových časopisů, účast na setkáních vrcholných politiků...*“²⁹⁶ Cenckiewicz pokračuje v líčení dalších událostí ve svém obvyklém duchu. Mladý vůdce měl zapomenout na loděnice a své předchozí dělnické pozice a jeho hlavním cílem se stalo udržet si své nové postavení a výhody z něj plynoucího. O svou

---

²⁹² SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 79: „*Mówi do ludzi tak, jak się mówi do kumpla – na luzie. I ludziom oczy zachodzą mgłą... Oni wszyscy czują w nim swoją częśćkę i ta ich częśćka w nim jest nobilitacją dla każdego tłumu...*“

²⁹³ Zbigniew Bujak (*1954) – polský politik a , představitel protikomunistické opozice v době PRL. Po vyhlášení výjimečného stavu v roce 1981 se před zatčením ukrýval nejprve v Grand Hotelu v Sopotech, později ve Varšavě. Pozdější poslanec Sejmu. Podrobněji viz [cit. 2018-05-10]. URL: <http://www.encycol.pl/wiki/Zbigniew_Bujak>

²⁹⁴ Władysław Frasyniuk (* 1954) – polský politik a představitel protikomunistické opozice v dobách PRL, v Solidaritě zastával různé posty. V devadesátých letech působil v regionální politice ve Vratislavi. SKÓRZYŃSKI, *Opozycja w PRL*, cit. d., s. 87-90.

²⁹⁵ Andrzej Eugeniusz Słowik (* 1949) – vyučený pekař, polský odborář a opozičník v dobách PRL, v letech 1992-1993 zastával post viceministra práce. Po roce 2000 zastupoval Polskou jako konzul v Austrálii a v Kanadě.

²⁹⁶ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 122: „*Nagle dostał od losu to, o czym od zawsze marzył – władzę, sławę, a nawet większe mieszkanie niż wojewody. Później było coraz więcej pieniędzy, powodzenie u kobiet, spotkanie z papieżem, wywiady, pochwały ze strony „jajogłowych” i duchownych, okładki światowych gazet, spotkania na politycznym szczytce...*“

pozici, však musel neustále bojovat, neboť proti němu stála většina WZZ i Jacek Kuroń z KORu, který přijel do Gdańska s plánem na úplně novou organizaci, kde už neměl Wałęsa hrát vůdčí roli. Požadoval po něm rezignaci, ale Lech tuto myšlenku absolutně odmítal. Vzhledem k tomu, že se měl Kuroń snažit dostat od vlivu i členy WZZ (Gwiazdu, Boruszewicze, Walentynowicz atd.), snaha jich samých odsunout Wałęsu na vedlejší kolej, byla zatlačena do ústraní. Když 17. září 1980 oficiálně vznikla Solidarita, byl Wałęsa informován o všech snahách KOR a WZZ ujmout se vedení. Zároveň si měl být ve své vypočítavosti jistý svou pozicí, neboť vláda i bezpečnost byla zásadně proti oběma organizacím, a tak mohl vždy počítat s jejich tichou taktickou podporou. Dodává také, že přestože se spolupracovníkům nelíbil jako vůdce, dobře věděli, že jeho jméno je již proslavené v celém Polsku i zahraničí a tím pádem byl pro ně potřebný. „*Na rukou nošený Wałęsa uvěřil, že je opravdovým vůdcem národa, mužem prozřetelnosti, který nemusí brát ohled na vnitřní demokratické mechanismy hnutí a názor kolegů.*“²⁹⁷ Na setkáním se prý nudil, když s ním někdo nesouhlasil, byl agresivní a pro kolegy, kterým by měl být za mnohé vděčný, se stával nesnesitelným. Například se měl snažit odcházet ze schůzí, a tak byli ostatní přítomní nuceni zamykat dveře a postrkovat ho zpět na místo. Nedodržel, na čem se při jednání domluvili, rozhodoval sám za sebe a tato rozhodnutí měnil z minuty na minutu. Při svých výbuších zlosti si měl brát na paškál především ženy, mezi jinými se dle Cenckiewiczze pokusil odstranit Annu Walentynowicz. Podle svého biografisty byl zkrátka člověkem posedlým mocí, člověkem, který si vymýšlel, když měl být konfrontován se svou minulostí a přeháněl, pokud šlo o prezentování sebe sama jako legendy.²⁹⁸ Naopak Skórzyński vyjadřuje názor, že Wałęsa byl v této situaci rozumný a na rozdíl od některých zbrklých a extrémních požadavků jiných kolegů ze Solidarity (má na mysli skupinu z „protiwałęsovské“ frakce), věděl, že nelze stávkovat v každé situaci a kvůli každému problému a snažil se přesvědčovat na srazu KKP (*Krajowa Komisja Porozumiewawcza*), že stávkovat lze pouze v extrémních situacích, kdy nezbývá jiná možnost. Dalším problémem bylo, když Krajský soud ve Varšave 24. října 1980 úředně zapsal Solidaritu do registru nezávislých svazů, ale současně v zápise vynechal část o právu na stávkou a dopsal do něj formulace o vůdčí roli komunistické strany. V reakci na tento podvodný úřední akt byla ohlášena další celostátní stávkou, která se však nakonec nekonala, a na jednáních se dohodlo, že soud dá situaci co nejdříve do pořádku.²⁹⁹

---

²⁹⁷ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 123: „*Noszony na rękach Wałęsa uwierzył, że jest prawdziwym przywódcą narodu, mężem opatrnościowym, który nie musi liczyć się z wewnętrzną związkową demokracją i zdaniem kolegów.*“

²⁹⁸ Tamtéž, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 122-125.

²⁹⁹ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 66-70.

Formulka o vůdčí pozici polské komunistické strany byla nakonec přidána v dodatku do fragmentu ustanovení gdaňských dohod. Skórzyński zmiňuje, že Wałęsa s tímto postupem nesouhlasil, ale nechal se přesvědčit primasem Stefanem Wyszyńským. Z budovy soudu byl Wałęsa opět vynesena na ramenou a tento akt se stal obrovským vítězstvím Solidarity a celého opozičního hnutí. Skórzyński opět chválí politickou zdatnost a rozumnost mladého vůdce, kdy se i při dalších debatách ukazovala jeho schopnost zdatného a chytrého vyjednavče. „*Lech Wałęsa dodával do entuziasmu svobody velkou dávku zdravého úsudku a politické šikovnosti. Během dalších debat s vládou se projevovaly jeho vyjednávací schopnosti: pružnost a pragmatismus spojené s oddaností nejdůležitějším cílům hnutí. Také se nikdy nevyhýbal jednáním s představiteli vlády. Po vyřešení krizové registrace se ochotně setkal se Stanisławem Kaniou, novým představitelem strany, který zastoupil Edwarda Gierka.*“³⁰⁰

Moskva si dále stěžovala na to, že polská komunistická strana není schopná držet pod kontrolou a opanovat situaci, že Wałęsa jezdí po celé zemi, všude je vítán potleskem a ani televize se ve svém zpravodajství už nebrání vysílání antisocialistických názorů a nejvyšší sovětský představitel, předseda prezidia Nejvyššího sovětu SSSR Leonid Brežněv tehdy předpověděl možnost vyhlášení výjimečného stavu k uklidnění situace. Lech Wałęsa ještě v rozhovorech z roku 1980 ujišťuje, že Solidarita neplánuje vystoupit s politickým programem a nemá politické ambice, že jde čistě o podnikové odbory. Společně s odbory, které chtěly být nezávislé na vládě, se od komunistické strany odvracelo a dostávalo mimo kontrolu mnoho dalších organizací, jako byly například studentské spolky, zemědělské podniky nebo výtvarné sdružení s celostátní působností.³⁰¹ Přesto bylo vyhlášení výjimečného stavu neodůvodněné, neboť ani Wałęsa ani Solidarita nechtěli svrhnout režim, jen požadovali svobodnou diskusi, možnost změny a vyjádření nespokojenosti. Na přelomu let 1980 a 1981 se Wałęsa snažil umírnit mnoho stávek, které vznikaly v různých místech země, přestože byl většinou úspěšný, konflikty přesto nepřestávaly. Skórzyński ve svém výkladu událostí opět Wałęsovi připisuje samé dobré vlastnosti – na pozadí všeho, často vyhroceného dění měl zachovávat klidnou hlavu a rozvahu, i když byl stále obviňován nejbližšími spolupracovníky a kladně hodnotí jeho neradikální postoje. Oceňuje také, že přestože byl Wałęsa hluboce věřící člověk, každý den chodil na mši a veřejně projevovat svoji víru (mimo jiné se jedním z jeho ikonických

---

³⁰⁰ SKÓRZYŃSKI, Zadra, cit. d., s. 72: „*Lech Wałęsa dodawał do tego wolnościowego entuzjazmu sporą dozę zdrowego rozsądku i politycznego sprytu. Podczas kolejnych rokowań z rządem dawały o sobie znać jego zdolności negocjacyjne: elastyczność i pragmatyzm połączone z wiernością najważniejszym celom rucu. Toteż nigdy nie uchylał się od rozmów z przedstawicielami władz. Po rozwiązaniu kryzysu rejestracyjnego chętnie spotkał się ze Stanisławem Kanią, nowym szefem partii, który zastąpił Edwarda Gierka.*“

³⁰¹ KARPIŃSKI, Jakub, *Polska po przejściach*, Lublin, 2003, s. 156.

poznávacích znaků stala plaketka s vyobrazením zázračné Matky Boží Čenstochovské, kterou nosil na klopě), neřídil se názory episkopátu, jeho víra byla vnitřní a nebyl poddaný církevní instituce. Co se týče politických záležitostí, dokázal oddělit víru a politiku. Pomoci církve se však nebál využít, pokud bylo třeba. Uměl se držet svých principů a předsevzetí, ale zároveň se elasticky přizpůsobit politickým podmínkám a věděl, kdy si stát za svým, kdy přijmout kompromis a kdy počkat, až přijde šance na realizaci vlastních plánů. V lednu 1981 se poprvé vydal za hranice a setkal se s papežem Janem Pavlem II., od kterého se mu dostalo mnoho pochval a vyjádření obdivu. Jan Pavel přijal Wałęsu ve stejném protokolu a s poctami, s jakými papeži přijímají hlavy států. „*Bylo to první setkání dvou Poláků, kteří změnili průběh dějin v posledních desetiletích 20. století.*“³⁰² V říjnu Wałęsa navštívil Francii a stejně jako v Itálii se mu zde dostalo bouřlivého přivítání od různých opozičních skupin a exilových poboček Solidarity. Byl také v Japonsku, Švédsku a Švýcarsku, kde se zúčastnil konference Mezinárodní organizace práce, kde byl hlavním řečníkem za Polsko, za účasti ministra práce PRL. Dne 16. prosince 1980 došlo také konečně na slib postavení pomníku padlých dělníků – obětí protestů z Prosince 1970. Slavnostního odhalení monumentu se zúčastnili tisíce lidí, dokonce i zástupce komunistické strany.³⁰³ Jedním z důležitých setkání byla i schůzka s polským spisovatelem a držitelem Nobelovy ceny za literaturu Czesławem Miłoszem³⁰⁴ v roce 1981. Jednalo se o symbolické setkání a vyjádření podpory proslulého polského exilového spisovatele vůdci Solidarity.³⁰⁵ Czesław Miłosz dokonce věnoval Wałęsovi jednu ze svých básní.³⁰⁶

Jedním z problémů mezi vládou a Solidaritou, které zůstaly nevyřešené, bylo právo zemědělců na nezávislé odbory. Nakonec pod nátlakem další stávkou se podařilo i pro zemědělce toto právo vymoci. Dalším závažným problémem se kterým se nově vzniklá Solidarita pokoušela vypořádat, byla nespokojenost s praxí rozsáhlé korupce. Vznikaly další stávky a Wałęsa se opět snažil zachraňovat situaci. V únoru 1981 se stal komunistickým premiérem generál Wojciech Jaruzelski, který poprosil Polsko o „90 klidných dní“ bez stávek a konfliktů. Také vybral zástupce, který bude jednat s odborovým hnutím, vicepremiéra Mieczysława

---

³⁰² SKÓRZYŃSKI, Zadra, cit. d., s. 75: „*Było to pierwsze spotkanie dwóch Polaków, którzy zmienili bieg historii w ostatnich dekadach XX wieku.*“

³⁰³ Tamtéž, s. 74-77.

³⁰⁴ Czesław Miłosz (1911-2004) byl polský básník, esejista a překladatel, nositel Nobelovy ceny za literaturu za rok 1980. Na politický nátlak v roce 1951 emigroval do Francie. Od roku 1960 přednášel polskou literaturu a slovanské jazyky na Kalifornské univerzitě v Berkeley a roku 1970 získal americké občanství. V období komunistického režimu jeho knihy v polsku nemohly vycházet. Více viz FRNASZEK, Andrzej, *Miłosz: biografia*, Kraków, 2011.

³⁰⁵ DAVIES, Norman, *Polsko: Dějiny národa ve středu Evropy*, Praha, 2003, s. 343.

³⁰⁶ MIŁOSZ, Czesław, *Wiersze wszystkie*, Kraków, 2011, s. 775: „*Po dwustu latach, Lechu Wałęso./Po dwustu latach odzyskiwanej i now traconej nadziei/Zostałeś naczelnikiem polskiego ludu/I tak jak tamten, masz przeciw sobie mocarstwa./Gorzko jest wiedzieć, co wiemy, Lechu Wałęso./Ofiara wymagana w każdym pokoleniu [...]*“

Rakowskiego, který, když působil jako redaktor „*Polityki*“, žádal zacházení se Solidaritou jako s rovnocenným partnerem, kterého je třeba respektovat. Na setkání Wałęsy a Rakowského se jednalo především o přístupu Solidarity do celostátních médií: televize a rozhlasu a také o povolení vycházení její, zatím pozastavené tiskoviny „*Tygodnika Solidarność*“. Desátého března se Wałęsa setkal i s generálem Jaruzelským. Jaruzelski na Wałęsu udělal dojem, přestože jejich názory a požadavky byly dále odlišné. V roce 1981 nastal krok k urovnání situace zemědělců, kdy bylo podepsána dohoda o neporušitelnosti vlastnění půdy sedláky. Wałęsa také zastavil studentskou stávkou v Lodži díky svým jednáním s ministrem školství a nezávislý studentský svazek, který studenti požadovali, byl zlegalizován.

Po slibných začátkách došlo v březnu bohužel k prvnímu zjištění, že situace se nevyvíjí tak pozitivně, jak se zdálo, a že s Jaruzelským se nebude dát uspokojivě spolupracovat. Dne 19. března došlo v Bydhošti k brutální intervenci milice během zasedání Krajské národní rady (*Wojewódzkiej Rady Narodowej*), kterého se účastnili i bydhošští představitelé Solidarity. Jan Rulewski a další dva opozičníci byli odvezeni do nemocnice a vedení Solidarity odvolalo všechny nadcházející debaty s představiteli vlády. Od srpna 1980 se jednalo o nejvážnější konflikt, jehož důsledkem bylo opětovné varování před stávkou. Již těžce nemocný primas Wyszyński přemluvil v dopise Wałęsu, aby nepřestával s protistranou jednat, a tak se konaly rozhovory Wałęsy s Jaruzelským. Představitelé strany však nehodlali potrestat viníky incidentu a obviňovali z rozpoutání konfliktu Solidaritou. Bylo tedy rozhodnuto o varovné stávce, která pokud nepřinese výsledky, změní se na stávkou generální. Pro Solidaritou by se však jednalo o krok dozadu, neboť by se z již vyjednaných pozic musela vrátit na „bojovou“ úroveň. Nadále také existovala hrozba intervence sovětských vojsk, ale Solidarita zároveň nemohla přihlížet stále se zostřujícímu přístupu strany a brutálnosti milice.

Dne 22. dubna se konala další jednání s Rakovským, která nic nepřinesla. Ten stejný den se Wałęsa opětovně setkal s Jaruzelskim. Na události v Bydhošti měli opět rozdílné názory a každý z nich se držel a obhajoval svou verzi. V rozhovoru si oba vypomínali na další incidenty jak ze strany aparátu, tak ze strany radikální opozice. Na této schůzce se dohodli, že generál Jaruzelský vydá varování před přehnanými řešeními sporu a zavázal se, že pokud by mělo dojít k intervenci nebo výjimečnému stavu, bude Wałęsa informován 4 dny předem, aby měl šanci tomuto aktu zabránit. Ve své knize Jaruzelski také dodává, že Wałęsa měl právo na námítky proti výjimečnému stavu, který byl později tohoto roku vyhlášen, neboť informován nebyl.³⁰⁷ Dvacátého sedmého března 1981 proběhla varovná stávka, která trvala 4 hodiny, a zapojilo se

---

³⁰⁷ JARUZELSKI, Wojciech, *Pod prąd: refleksje rocznicowe*, Warszawa, 2005, s. 26.

do ní celé Polsko. Přestože se jí dokonce zúčastnili i někteří členové strany, lze ji vnímat jako antikomunistická manifestace početné části národa. Generální stávka měla proběhnout o 4 dny později. Wałęsa se opět nechal přesvědčit primasem Wyszyńským, aby generální stávku odvolali z ohledu na možnou invazi sovětské armády. To se ovšem nelíbilo radikální části Solidarity. Jedinou možností byla podle Wałęsy další vyjednávání, což mnoho aktivistů Solidarity vzalo jako ústupek a zradu. Nakonec byla tato krize ukončena podpisem požadavků Solidarity, ne však v plné výši. Bylo podepsáno tzv. Varšavské ujednání (*ugoda warszawska*) a na Wałęsu se snesla vlna kritiky, že sám rozhodl o odvolání stávky a také bez debaty s ostatními představiteli Solidarity podepsal dohodu. Pro širokou veřejnost se však jednalo o významný krok ke svobodě a po podepsání dohod jej nadšený dav varšavských obyvatel nesl i s autem slavnostním průvodem. Přestože ho Jacek Kuroń Wałęsu obvinil z porušení práv *Solidarity*, proběhlo dodatečné hlasování ve prospěch Wałęsova rozhodnutí. Stávka byla oficiálně odvolána, ale z pozice mluvčího *Solidarity* odešel na protest Karol Modzelewski, který se nechal slyšet, že se Wałęsa chová jako král absolutní monarchie. V tuto chvíli se pozice Lecha Wałęsy začala lehce otrásat. Byl obviňován ze zbabělosti a sklonů k diktatuře. Jak ale míní Skórzyński, odvolání Wałęsy by bylo pro hnutí sebevraždou, neboť byl symbolem pro miliony lidí, což později přiznal i Modzelewski. Tyto rozdílné pohledy uvnitř Solidarity se navenek spíše neprojevovaly a mezi běžnými lidmi byl proto Wałęsa nadále hvězdou.³⁰⁸ Této mediální slávě se věnuje i Cenckiewicz, který píše, že Wałęsa schválně nechal Andrzeje Gwiazdu, kterého předtím k podepsání dokumentu o odvolání generální stávky přinutil, aby on oznámil v médiích podepsání Varšavského ujednání, a tak mohl později svalovat vinu na něj. Zatímco Wałęsa si užíval slávy, tisíce děkovných dopisů a hřál se na výsluní popularity. Gwiazda chtěl údajně pod nátlakem odstoupit, ale nakonec se nechal přesvědčit, aby v pozici místopředsedy organizace zůstal. Cenckiewicz tvrdí, že pokud šlo o „bydhošťskou krizi“, bezpečnost i Jaruzelski podporovali Wałęsu, neboť měli obavy, aby nebyl odvolán do kvapem se blížících voleb do vedení Solidarity. Aparát se prý podle Cenckiewiczze začal vědomě zbavovat všech Wałęsových možných soupeřů. Předzvěstí průběhu voleb na podzim byl sjezd v červenci 1981, který byl dle Cenckiewiczze již otevřenou válkou podporovatelů Wałęsy a přívrženců „*Gwiazdozboru*“.³⁰⁹ Solidarita se začala topit v hádkách a frakčních bojích, což mělo hrát do karet bezpečnosti i vládě, kteří s takovýmto vývojem již předem počítali.³¹⁰

---

³⁰⁸ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 81-88.

³⁰⁹ Český „hvězdokupa“, název používaný pro okruh podporovatelů Andrzeje Gwiazdy. Více viz. DUDA-GWIAZDA, Joanna, *Gwiazdozbiór w „Solidarności“*, Łódź, 2009.

³¹⁰ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 129-131.

V květnu proběhl pohřeb Stefana Wyszyńskiego, kterého se zúčastnilo přes třicet tisíc lidí, a stal se jednou z dalších manifestací svobody. Wałęsa si s Wyszyńským dobře rozuměl nejen na úrovni víry, nýbrž i na úrovni politických kompromisů. Nový kardinál Józef Glemp, ovšem již nebyl Solidaritě a Wałęsovi tak nakloněný. Během září a října 1981 proběhl I. celostátní sjezd delegátů Solidarity (*I. Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ Solidarność*). Hnutí mělo tehdy 9,5 milionu členů, které na sjezdu zastupovalo 896 delegátů. Zde také proběhla volba nového předsedy Solidarity. Tentokrát však nebyl Wałęsa od samého začátku jednoznačným vítězem, i když nakonec vyhrál s 55 % hlasů. Jeho konkurenty se stali Marian Jurczyk ze Štětína, Andrzej Gwiazda z Gdaňsku a Jan Rulewski z Bydhoště.³¹¹ V souvislosti s tímto sjezdem mluví Skórzyński poprvé sám za sebe o Wałęsovi kriticky. Mnoho účastníků bylo zklamáno chováním Wałęsy, jeho sebejistotou, nezájmem, podceňováním debat a problémů, tím, že tentokrát mluvil „špatně, bez své charakteristické jiskry“ a že se obecně choval viditelně povýšeně.³¹² Dle Cenckiewiczze byl Lech Wałęsa nadále agentem bezpečnosti a měl od ní přijímat informace, které mu pomohly zbavit se svých soupeřů a zároveň plnit plány, jež mu SB připravila. Snažil se sesbírat co nejvíce funkcí, aby skrze ně získal co největší pole působnosti a moc a mohl zásadním způsobem ovlivňovat každé rozhodnutí a krok Solidarity. Byl vedoucím Solidarity v loděnicích, v gdaňském regionu a po výhře na sjezdu i celé země. Například se Lech Wałęsa bál, aby proti němu na sjezdu Anna Walentynowicz otevřeně nevystoupila a nemluvila o jeho spolupráci, takže Wałęsa i SB udělali vše, co bylo v jejich silách, aby neměla šanci se vyjádřit. Anna Walentynowicz tedy nebyla vybrána mezi delegáty sjezdu a stejně tak další oponenti jako Bogdan Boruszewicz, Alina Pienkowska ani Joanna Gwiazdová.³¹³

Ekonomická a hospodářská situace v Polsku stále nedosahovala žádných viditelných zlepšení, k dostání bylo jen málo potravin, které byly těžko k sehnání dokonce i na poukázky, což způsobovalo čím dál větší nárůst protestů. Situaci mělo vyřešit setkání „velké trojky“, tj. Jaruzelského, Glempe a Wałęsy, na které Wałęsa přijal pozvání, přestože celostátní výbor Solidarity byl proti. Setkání proběhlo 4. listopadu 1980 a mezi Wałęsou a vedením celostátního výboru vznikly velké neshody. Mnoho ze zástupců si myslelo, že se Wałęsa chová diktátorsky a v nesouladu s rozhodnutími a ujednáními celého vedení, což vedlo k čím dál větším kolizím a ohrožovalo fungování Solidarity. Wałęsa se snažil tlumit probíhající stávkové neshody v Solidaritě se stupňovaly. Během listopadu na protest proti Wałęsovým postupům odstoupili

---

³¹¹ *Tygodnik Solidarność*, nr. 27/ 2. października 1981, s. 3-7.

³¹² SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 92.

³¹³ CENCKIEWICZ, *Wałęsa – człowiek*, cit. d., s. 132-134.

z vedení Solidarity Anna Walentynowicz, Andrzej Gwiazda a několik dalších odpůrců. Mezi kritiky Wałęsy patřil v této době i Adam Michnik, přestože později změnil názor nejen na Wałęsu, ale i Jaruzelského (jak píše Skórzyński). Popis Wałęsova chování a postupů (snaha o kompromis, debaty atd.) je u Skórzynského v podstatě jednou z dalších pochval Wałęsovi. Z jeho podání vyniká, že Wałęsa byl jeden z mála (ne-li jediný), kdo dokázal reálně odhadnout situaci a z ní možné plynoucí následky a věděl, že nelze bojovat proti režimu a vládě radikální cestou. Vyznával stanovisko, že netřeba „dráždit hada [myšleno – komunistický režim] bosou nohou“ a že lepší a taktičtější je pomalý postup krátkými, zato jistými kroky, než zběsilý běh, při němž by si Solidarita pro samý chvat nevšimla blížící se propasti.³¹⁴

6.3 Lech Wałęsa a Solidarita v memoárové literatuře

Deníky a jiné prameny paměťové povahy ukazují psychické a společenské mechanismy, napětí, nejistoty z budoucnosti a atmosféry každodenního strachu. Jsou důležitým pramenem a zdrojem ke studiu a zkoumání doby nejen z historického, ale i z politického a sociálního pohledu. Deníky a vzpomínky také ukazují, jak začalo a přetvářelo se stávkové hnutí, které se později stalo fenoménem doby. Hnutím, které započalo reformy a celospolečenské změny v Polsku. Tyto vzpomínky, které byly sepsány bezprostředně během stávek nebo těsně po nich, jsou zbaveny veškerých pozdějších představ, ať už utopických nebo katastrofických. Lze v nich najít naději na lepší budoucnost, neboť málokdo z tehdejších aktérů mohl tušit, jak se bude situace vyvíjet dál. Proto jsou důležitou a nedílnou součástí analýzy tehdejší doby a osoby Lecha Wałęsy v klíčových momentech srpna 1980.

Jedním memoárových pramenů, které prezentují toto období, jsou vzpomínky syna Lecha Wałęsy – Bogdana, které jsou zahrnuté v knize novinářů Piotra Gabryela a Karola Jackowského pod titulem *Jabłoń i jablko*. Kniha vznikla v roce 1990 a je souborem rozhovorů s dětmi opozičních činitelů, ale i představitelů tehdejší komunistické vlády. Cílem autorů bylo především zjistit, jaký vliv měly pozice a aktivity jejich rodičů na děti samotné, jak vnímají dnešní Polsko a zda jim umožňují normální život běžného člověka, nebo zda se musí konfrontovat s tím, jakou jejich rodiče zanechali stopu v příběhu novodobých polských dějin. Zda žili v komfortních podmínkách, nebo těžce trpěli nepřítomností rodičů doma. Autoři také dodávají, že většina potomků rozhovor odmítlo, například syn Edwarda Gierka nebo Stanisława

---

³¹⁴ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 93-97.

Kani.³¹⁵ Rozhovor s nejstarším synem Lecha Wałęsy Bogdanem proběhl v roce 1989, když bylo Bogdanovi devatenáct let. Bogdan vypráví o tom, že je těžké být synem Lecha Wałęsy. Především proto, že je nucen žít v jeho stínu. Proto, že je identifikován jako syn „toho Lecha Wałęsy“ a ne jako samostatná osobnost. Chybí mu situace, kdy by ho všichni brali jako normálního devatenáctiletého mladého muže. Dokonce po jistou dobu přemýšlel o změně příjmení a novém životě, ale nakonec od tohoto rozhodnutí upustil, mimo jiné i proto – jak sám říká – že je díky svému otci a matce na svoje příjmení hrdý. Mluví i o tom, jaký byl Wałęsa rodič. Podle jeho vzpomínek byl otec velice přísný. V domácnosti Wałęsů existovalo mnoho pravidel, která museli všichni potomci dodržovat. Od přesného času návratu domů a také hodiny, kdy museli být všichni v posteli, přes brzké ranní vstávání ve víkendové dny až po společné snídane a další jídla. Tato pravidla samozřejmě byla závislá na tom, jestli byla hlava rodiny doma. Pokud Wałęsa zrovna s rodinou moc času netrávil, tedy v letech 1980 a 1981, kdy se aktivně podílel na vedení Solidarity a často zůstával přes noc pryč a také v období Wałęsovy internace, tato pravidla nebyla tak přísně dodržována, přestože na jejich zachování dohlížela matka nebo starší děti. Stejně tomu bylo i v letech 1988, kdy se Wałęsa stal veřejnou osobou. Všichni chodili každou neděli do kostela, ale Bohdan dodává, že to nebylo z donucení, ale proto, že všichni měli vnitřní potřebu víry. Dříve chodili všichni společně, ale v době rozhovoru už chodili Wałęsovi potomci spíše se svými kamarády a Lech Wałęsa sám. Bogdan v rozhovoru mluví i o tom, že až dnes si uvědomuje význam historických událostí, které se v Polsku odehrály a o kterých si musel číst sám, neboť jeho otec s ním odmítal mluvit o jakýchkoliv politických událostech až do jeho osmnácti let – což je podle Lecha Wałęsy magické číslo. Do osmnácti let platila také veškerá domácí přísná pravidla. Lech Wałęsa prý také vždy svým dětem opakoval, že je důležité studium, neboť on sám neměl podmínky, aby mohl studovat a o to více pro něj bylo vzdělání důležité v životě jeho dětí. Lechův syn také vypráví, že rád poslouchá vyprávění svého otce, který dokáže mluvit o politice a příbězích zajímavě a poutavě a zároveň se ptá na názory dětí a zajímá ho, jak danou tematiku vnímá mladé pokolení. Zato prý nerad mluví sám o sobě jako o historickém hybateli dějin. Pokud na něco ochotně vzpomíná a rád o tom mluví, týká se to většinou období, kdy se seznámil s Danutou. Ze svých nejmladších let si Bogdan nepamatuje mnoho. Vzpomíná, jak žili v nuzných podmínkách v gdaňské čtvrti Stogi, jak k nim domů přicházeli cizí lidé, matka plakala, otec se ji snažil uklidnit a poté ho odváděli pryč i na několik dní. Svého otce navštívil v roce 1980 v loděnicích, ale jak sám říká, tehdy jako malý

---

³¹⁵ GABRYEL, Piotr, JACKOWSKI, Karol, *Jabłoń i jabłko: [mówią dzieci prominentów i opozycjonistów Wałęsy, Messnera, Kuronia, Sokorskiego, Mazowieckiego, Gucwy, Moczulskiego i innych]*, Warszawa, 1990, s. 7-8.

chlapec nechápal, o co jde. Později se přestěhovali do jiné čtvrti v Gdaňsku – na Zaspu. Jejich rodina dostala k užívání nový byt, který měl pět pokojů a znamenal pro celou rodinu zlepšení životních podmínek. Zároveň se zlepšila i jejich materiální situace, kdy už nemuseli počítat každou korunu na živobytí. Na vyhlášení výjimečného stavu si příliš nepamatuje. Pouze to, že když šel večer spát, byl otec ještě doma, když se probudil, už tam nebyl. Věděl od matky, že otec byl internován, ale nevěděl, co to vlastně znamená.³¹⁶

Další vzpomínky, které už nejsou z bezprostřední blízkosti Wałęsy, ale přesto mají velice osobní charakter, patří Jerzemu Surdykowskiemu, který napsal knihu, jenž je soupisem jeho vlastních myšlenek a vzpomínek, ale je proložena i poznámkami a vzpomínkami lidí, kteří zažili bouřlivé období stávek v Gdaňsku v roce 1970 a 1980. Kniha byla poprvé vydána v roce 1982 v nakladatelství ANEKS v Londýně a vzhledem k jejímu včasnému napsání a publikování se jedná o vzpomínky nezměněné mnoha lety, které od událostí uplynuly a zároveň tak nedává pamětníkům šanci na další a další informace z jiných později publikovaných zdrojů, které by mohly názory změnit. První vzpomínky, které Surdykowski prezentuje, jsou vzpomínky spolupracovníka Lecha Wałęsy Bogdana Borszewicze, magistra historie, který poznal Wałęsu v roce 1977, během působení ve WZZ a který byl hlavním organizátorem stávek v roce 1980. Bogdan vzpomíná, že byl dvanáctkrát zatčen a jednou zmlácen, ale oproti tomu Wałęsa byl zatčen nebo uvězněn pouze sedmkrát a nikdy zbitý nebyl. Borszewicz také vysvětluje, jak mohli opozičníci fungovat, přestože měli znesnadněné podmínky výdělku – *Polonia*³¹⁷ posílala do Polska peníze, které pak využívali redaktoři „*Robotnika*“ a „*Robotnika Wybrzeża*“, ale také aktivisté opozice propuštění z práce a rodiny zavřených dělníků v Gdaňsku i jiných městech. Borszewicz dodává, že právě díky této podpoře ze zahraničí mohl i Lech Wałęsa ustát období kdy byl bez práce a možná proto se režimu nepodařilo Wałęsu, který měl manželku a šest dětí, od protirežimního angažmá odradit a umlčet. Borszewicz popisuje i plánování samotné stávky, kdy 12. srpna bylo potřeba vytisknout letáky na další den. Jejich počet byl naplánován na 6,5 tisíce letáků, které následujícího dne měli hned ráno roznést po loděnicích, dokud byli všichni pracovníci ještě v šatnách, neboť jakmile by se rozešli na svá stanoviště, nebylo by možné stávku zahájit. Mluví i o tom, že bylo v plánu, že Wałęsa přeskočí plot a připojí se ke stávce, neboť ho v loděnicích všichni znají a vše půjde lépe. Nakonec si podle vzpomínek Borszewicze den konání rozmysleli, protože nestíhali tisknout letáky, tiskárna selhávala a mnoho lidí nepřišlo. Stávka tak byla přesunuta na čtvrtek. Borszewicz vzpomíná, že pochyboval o výsledku a zahájení stávky, neboť těch, kdo se rozhodli ji zorganizovat, byla jen

---

³¹⁶ GABRYEL, *Jabłoń i jablko*, cit. d., s. 79-81.

³¹⁷ Polská diaspora ve světě.

malá skupina přátel, ale sami se cítili slabí. Zároveň však dodává, že stávka má bránit slabé: „*Lavina se spustí jedním malým otřesem, někdy jen výkřikem.*“³¹⁸ Boruszewicz reflektuje i Wałęsův tehdejší pozdní příchod do loděnic: „*Proboha. Wałęsa, takový a makový, znovu zaspal. Musíme začít sami.*“³¹⁹ Je patrné, že Boruszewicz v době Solidarity nepřilíš přemýšlel nad důvodem Wałęsova zpoždění, které později rozebírají jeho životopisci. Byl to pro něj prostě fakt, který ztěžoval situaci. Z jeho je slov patrné, že to pravděpodobně nebylo poprvé, kdy Wałęsa dorazil na domluvené setkání pozdě.³²⁰ K vybrání Wałęsy jako představitele stávky se vyjadřuje Boruszewicz i v rozhovoru s Andrzejem Stankiewiczem a Dariuszem Wilczakem. V otázce je mu sugerováno, zda se tím, že vybral Wałęsu, sám dobrovolně nepřipravil o možnost být onou známou osobností a symbolem stávky. Boruszewicz odpovídá, že ostatní z plánovací skupiny chtěli, aby byl vedoucím stávky Bogdan, ale dal přednost Wałęsovi, protože byl starší a znal loděnice i dělníky. Dodává, že ho o účast požádal záměrně v přítomnosti ostatních, jinak by se Lech vymlouval a jistě by odmítl. V přítomnosti ostatních členů mu to však jeho ego nedovolilo.³²¹

Sám Surdykowski na Wałęsu vzpomíná z pohledu novináře, kterým v Gdaňsku v roce 1980 byl, a zmiňuje, jak bylo tehdy nesnadné Wałęsu dostihnout a přimět k rozhovoru. Odmítal nejen Surdykowského, ale i ostatní, byl nemilý, tvrdil, že nemá čas, že ho otravují, že i tak nenapišou pravdu. Že po novinářích zbyde jen papír, ale on musí myslet na budoucnost, a ne se válet ve vzpomínkách. „*Pro ty, kteří o něm chtějí psát, je těžké ho dostihnout. Zpočátku ještě přijímal novináře ze Západu, byl schopen několik hodin mluvit s představiteli lečjakého dánského nebo holandského magazínu, teď ale odhání všechny, nanejvýš zabrblá pár otřepaných odpovědí na předem připravené otázky. Vzhledem k tomu se šíří fámy: náfuca Wałęsa, sláva mu stoupla do hlavy!*“³²² Surdykowski píše, že lépe jsou na tom novinářky. Pokud jde o slečny, Wałęsa pookřává. Ale také říká, že není potřeba mít ho neustále na očích, aby bylo vidět, v jakém je napětí, že žije v horečce a věří, že je předurčen tragickému naplnění sebe sama, přestože o tom nikdy nemluví. Na Lecha Wałęsu po událostech v loděnicích, kdy se život celého Polska i jeho samého obrátil vzhůru nohama, vzpomíná jako na člověka bytostně

---

³¹⁸ SURDYKOWSKI, Jerzy, *Notatki gdańskie*, Szczecin, 1991, s. 54: „*Lawina rusza od jednego, słabego wstrząsu, czasem ledwie okrzyku.*“

³¹⁹ Tamtéž, s. 54: „*Rany boskie. Wałęsa taki i owaki znowu zaspal, musimy zaczynać sami.*“

³²⁰ Tamtéž, s. 47-53.

³²¹ STANKIEWICZ, Andrzej, WILCZAK, Dariusz, *Wałęsa, zdrajca czy bohater?: niedokończona rewolucja*, Warszawa, 2016, s. 63.

³²² SURDYKOWSKI, *Notatki gdańskie*, cit. d., s. 56: „*Nie jest łatwy dla tych, którzy usiłują o nim pisać. Jeszcze na początku uznawał tych z Zachodu, potrafił przegadać parę godzin z przedstawicielami byle duńskiego lub holenderskiego piśmka, teraz rozgania wszystkich, najwyżej przez ramię rzuca zdawkowe odpowiedzi na z góry przygotowane pytania, idzie więc fama stugębna: Wałęsa bufon, przewróciło się w głowie od gwizdorstwa!*“

napjatého, nervózního a neklidného. Prý byl takový vždycky, ať už šlo o srpen, tiskové konference, rozhovory, fungování v kanceláři, dokonce když mluvil s davu. „*Jen dvakrát jsem ho zažil opravdu uvolněného, nevystresovaného, nenuceného: během jednogodinové výstražné stávky v gdaňských loděnicích, [...]; podruhé mnohem později – během některého z pobytů v mém rodném Gdaňsku – když jsem se mu nabídl se svým malým fiatkem jako řidič a objezdili jsme několik podniků, mluvili s dělníky o Solidaritě, a jak jde život.*“³²³ Z citace je patrné, že Surdykowski se dostal k Wałęsovi opravdu blízko a měl tak šanci poznat ho i z jiné stránky než jeho spolupracovníci. Vypráví například, jak Lech Wałęsa nesnáší kanceláře, jejich prostředí, a především tu svoji, stále se rozrůstající s mnoha sekretářkami, dalšími a dalšími místnostmi, nevěří úředníkům a sám nechce být jedním z nich. Dle Surdykowského mínění to není člověk, který by mohl celý den prosedět za stolem, rozčiluje ho papírování, v důsledku čehož se občas naštve a snaží se všechny odehnat – bohužel nemůže. „*Pokud chce někdo vidět opravdového Wałęsu – člověka, ne vůdce – ať s ním nedělá rozhovory, nesleduje ho na schůzích a konferencích, ať jde za ním do jakékoliv tovární haly, mezi stroje, mezi lidi v kombinézách špinavých od oleje. Jedině tam – oproštěný od svého dvora a družiny – je ještě sebou.*“³²⁴ Surdykowski vzpomíná na to, když se s Wałęsou bavil o jeho představě práce a života dělníků ve fabrikách. Wałęsova představa byla dost utopická: všichni budou dostávat stejně peněz, nehledě na to, v jakém pracují městě, budou končit dříve a půjdou na švestky, zloději vrátí to, co nakradli. Surdykowského zápisky jsou vlastně sladkohořkými vzpomínkami na starého Wałęsu, který už neexistuje. Lituje, že jde už jen o vzpomínky: „*Všechno bylo jasné, očividné a pochopitelné, Polsko bylo Polskem, naděje nadějí a lidé bratry. Škoda, že si nemůžeme pamatovat jen taková setkání, jen s takovým Wałęsou.*“³²⁵ Dále Surdykowski vypráví, jak s Lechem svým fiatem objížděl podniky, protože ten Wałęsův, známý na celém světě, zrovna nefungoval. Jedním z míst, kde měli zastávku a Wałęsa pronášel řeč, byl jeho bývalý podnik ZREMB, kde pracoval 4 roky a poté byl v roce 1979 propuštěn pod jakousi formální záminkou, ve skutečnosti však za opoziční činnost. O průběhu tohoto setkání podává zajímavé svědectví: „*Nic jen – podle protokolu – usednout v předsednictvu a vedle představitelů, kdo byl potřeba.*

---

³²³ SURDYKOWSKI, *Notatki gdańskie*, cit. d., s. 57: „*Tylko dwa razy widziałem go naprawdę rozluźnionego, bez wewnętrzznego podminowania, swojskiego: podczas jednogodzinnego strajku ostrzegawczego w Stoczni Gdańskiej, [...]; drugi raz o wiele później, kiedy – podczas któregoś z moich pobytów na rodzinnym Wybrzeżu – nawinąłem mu się ze swoim fiacikiem jako kierowca i przewędrowaliśmy kilka zakładów, gadając z robotnikami o „Solidarności“ i o tym, co tak w ogóle słycać.*“

³²⁴ Tamtéž, s. 57: „*Jeśli ktoś chce zobaczyć prawdziwego Wałęsę – człowieka, nie przywódcę – niech nie robi z nim wywiadów, niech nie śledzi go na wiecach i konferencjach; niech idzie za ním do jakiegokolwiek fabrycznej hali, pomiędzy maszyny, pomiędzy ludzi w kombinezonach usmarowanych oliwą. Tam tylko – wolny od dworu i orszaku – jest jeszcze sobą.*“

³²⁵ Tamtéž, s. 58: „*Wszystko było jasne, oczywiście i zrozumiałe; Polska była Polską, nadzieja nadzieją a ludzie braćmi. Szkoda, że nie można zapamiętać tylko takich spotkań, tylko z takim Wałęsą.*“

Usedl, napjatý jako obvykle, přednesl projev bez papíru, odpovídal na otázky, odešel před koncem, ještě více napjatý. A šlo přeci jen o to, aby teď – několik měsíců po srpnové přeměně – mu ten samý ředitel stiskl ruku, řekl pár slov uznání, možná se omluvil. Vůdce desetimilionového hnutí, člověk z prvních stran magazínů, laureát mezinárodních cen, doktor honoris causa se nadále cítí pracovníkem téhle firmy na okraji Gdaňsku, jedním z lidí ředitele Millera! Jestli dokážete pochopit toto, začnete chápat i lidský fenomén zvaný Wałęsa. Bože, jak mu na tom tehdy záleželo, víc než na rozhovorech s Orianou Fallaci³²⁶ a na mezinárodních ceremoniích. Ne, nedošlo ke gestu lidské srdečnosti, všichni se zachovali podle schůzového rituálu a neměnných pravidel kanceláře. Oběma se dostalo stejného potlesku: řediteli i vůdci. To bylo vše.“³²⁷ Surdykowski se okrajově zmiňuje o slovníku Lecha Wałęsy. Poté, co se proslavil, už nepoužívá „svoje“ slova, ani o sobě nemluví jako „Lesio“, což dříve způsobovalo, že i cizí ho oslovovali zdrobnělinou „Leszku“. Teď o všem mluví vážně, vzdělaně. Nudně. Surdykowski hodnotí i události 16. srpna 1980 kdy Wałęsa ohlásil ukončení stávký. Davy dělníků byly rozdělené svými názory, někteří si mysleli, že je třeba pokračovat. Když Wałęsa ohlásil konec, odešel z improvizovaného pódia (elektrického vozíku) a ten zůstal prázdný. Surdykowski se domnívá, že kdokoliv jiný by našel odvahu a stoupl si na vozík dřívě, než se na něj Wałęsa vrátil a vyhlásil pokračování stávký, kdokoliv by to udělal, mohl se stát symbolem namísto Wałęsy. „Tyto minuty rozhodly nejen o historii člověka z prvních stran časopisů, ale i o historii celého Polska.“³²⁸ Svě vzpomínání na rok 1980 končí autor zamyšlením o Wałęsovi: „Podařilo se mi ho alespoň částečně popsat? Přiblížit? Člověka vulkán, člověka hádanku, člověka symbol, z prvních stránek časopisů? Možná trochu. Možná se mi podařilo jen ukázat, jak je všechno široké, mnohoznačné a jak moc je hořký příběh polské dělnické ságy. Kolikrát jen jsem se zmýlil ve svých úsudcích? Nejenom já. V září, s celkem inteligentními přáteli, jejichž úsudku si vážím, jsme ho téměř odepsali, s tím, že přílišný úspěch ho přerostl, stoupl mu do

---

³²⁶ Rozhovor ze 7. března 1981 s italskou novinářkou Orianou Fallaci se stal v ikonickým. Viz FALLACI, Oriana, *Dwa wywiady*, Poznań, 1982.

³²⁷ SURDYKOWSKI, *Notatki gdańskie*, cit. d., s. 58: „Nic tylko – zgodnie z protokołem – usiąść w prezydium obok dyrektora i przedstawicielei kogo tam trzeba. Usiadł, napięty jak zwykle, wygłosił mowę bez kartki, odpowiadał na pytanie, wyszedł przed zakończeniem, jeszcze bardziej napięty. A przecież chodziło tylko o to, aby teraz – w kilka miesięcy po sierpniowej przemianie – ten sam wciąż dyrektor zechciał uścisnąć mu rękę, powiedzieć kilka słów uznani, może przeprosin. Przywódca dziesięcimilionowego związku, człowiek z pierwszych stron gazet, laureat międzynarodowych nagród, doktor honoris causa czuje się wciąż pracownikiem tej firmy na peryferiach Gdańska, jednym z ludzi dyrektora Millera! Jeśli potraficie to zrozumieć, zaczniecie rozumieć fenomen ludzki zwany Wałęsą. Boże, jak mu wtedy na tym zależało, więcej niż na wywiadach z Orianą Fallaci i na międzynarodowych ceremoniach. Nie, nie doszło do gestu ludzi serdeczności, wszyscy zachowali się zgodnie z zebraniowym rytuałem i niezmiennymi regułami biura. Obaj dostali oklaski: dyrektor i przewodniczący po równo. Tylko tyle.“

³²⁸ Tamtéž, s. 79: „Te minuty zadecydowały nie tylko o historii człowieka z pierwszych stron gazet, ale o historii Polski.“

hlavy. Poté jsme byli znovu připraveni ho potupit, byli jsme přesvědčeni, že půjde proti lidským pocitům, nechá se unést uraženou pýchou, svým vlastním zápasem. Jak jsme se všichni zmýlili. Vůdce hnutí vyrostl zároveň se svým národem. Určitě ne bez nezdarů, ne bez chyb. Ale jsi – mimo všechno – větší, než jsem si připouštěl. Omlouvám se ti, Lechu. Čím hlouběji sahám, tím méně vím. Jak to všechno popsat?“³²⁹ Takto melodramaticky a nostalgicky zakončuje Surdykowski své vzpomínání na Wałęsu, jedná se ovšem o vzpomínky sepsané v roce 1980.³³⁰ V nejnovějším vydání z roku 1991 je připojena ještě další část nazvaná epilog, zahrnující jeho úvahy psané v roce 1989, tedy s jistým odstupem a se znalostí událostí, které následovaly. Surdykowski zde píše, že žádná z jeho snah o pochopení Wałęsy nestála za to. Píše, že s Wałęsou se pracuje jen velice těžko a vyjadřuje obdiv a úctu těm, kteří to s ním vydrželi od jeho začátků až dodnes (1989), neboť nikdo nemohl vědět, jak věci dopadnou a museli přetrpět jeho nálady a snášet ne vždy loajální chování. Wałęsa si sice názory vyslechne, ale i tak si udělá, co bude chtít, a ještě si postěžuje, že mu někdo zle a ve špatný okamžik poradil. Přestože znovu opakuje, že s Wałęsou se jen těžko spolupracuje, zároveň oceňuje, že všechny roky po vyhlášení výjimečného stavu se nedopustil žádné politické chyby, která by měla vážnější důsledky. „Znameníť procítění okamžiku, nálady a lidských úmyslů bylo vždycky jeho největší silou.“³³¹ Surdykowski píše, že mnozí označovali Wałęsu za „politické zvíře“, a sám s tímto názorem souhlasí. Wałęsa nikdy nepřemýšlel dlouze, choval se podle instinktů, ale žil jen dnešním dnem, neplánoval a nesnažil se zamyslet do budoucnosti. Dodává však, že pravděpodobně tato jeho vlastnost a neschopnost přemýšlet dopředu, ale jen o přítomnosti, mu umožnila vydržet až do konce, neboť někdo jiný v jeho pozici by ztratil víru v budoucnost a možný úspěch a vzdal by se.

Surdykowski také vzpomíná, že poslední dlouhý a hodnotný rozhovor, který s Wałęsou vedl, se odehrál v roce 1985. Poté se už se nikdy k Wałęsovi blíže nedostal, neboť Lech byl obklopen svým „dvořanstvem“ a Surdykowski z něj nedostal nic jiného než pár úsečných odpovědí a tvrzení, že ho dané téma nezajímá nebo to není jeho starost. Surdykowskiému tak zůstala už jen možnost ho pozorovat zvenčí. Nejvíce se prý zamýšlel nad otázkou, kterou se

---

³²⁹ SURDYKOWSKI, *Notatki gadáńskie*, cit. d., s. 81: „Czy udało mi się choć częściowo go opisać, przybliżyć? Człowieka-wulkan, człowieka-zagadkę, człowieka-symbol, z pierwszych stron gazet? Może trochę. Może tylko udało mi się pokazać, jakie to wszystko szerokie, wieloznaczne, jak bardzo piołunowa jest ta polska, robotnicza saga. I ileż to razy pomyliłem się w ocenach? Nie ja jeden. We wrześnie, z całkiem mądrymi przyjaciółmi, których umysły cenię, już prawie położyliśmy na nim kreskę, że nadmiar powodzenia, że go przerosło, że woda sodowa. Potem znowu już byliśmy gotowi go potępić, że pójdzie przeciw ludzkim odczuciom, da się ponieść urażonej dumie, osobistym rozgrywkom. Jakże się pomyliliśmy wszyscy. Przywódca związku urósł razem z tym narodem. Na pewno nie bez wpadek, nie bez wad. Ale jesteś – pomimo wszystko – większy niż przypuszczałem. Przepraszam Cię, Lechu. Im głębiej sięgam tym mniej wiem. Jak to wszystko opisać?“

³³⁰ Tamtéž, s. 56-79.

³³¹ Tamtéž, s. 221: „Wspaniale wyczuwanie chwili, nastroju i ludzkich intencji było zawsze jego największą siłą.“

snažil sám sobě zodpovědět – a to: kolikrát hrozila Wałęsowi absolutní samota. Surdykowski se také opět s novým pohledem vrací k oné historické chvíli, kdy Wałęsa vstoupil na elektrický vozík, poté odešel a nechal jej dlouhou dobu opuštěný a kdokoliv by se na něj v ten moment postavil a oslovil davy, mohl by se stát dalším Wałęsou. Možná lepším, možná horším. Ale tentokrát jde ve své úvaze o něco dále a píše, že ti, kteří ho dnes kritizují, také měli tu možnost. Proč to tedy nebyli oni, kdo se postavili na elektrický vozík před všechny dělníky? „*Wałęsa jako vězeň momentu, ve kterém přeskočil zeď loděnic. Všechno, co se poté stalo v jeho životě a ještě stane, to je výsledek tohoto jediného, v extrémním napětí a rozčilení vykonaného rozhodnutí.*“³³² Surdykowski dodává ještě několik svých myšlenek o tom, proč vlastně Wałęsa je slavným symbolem polských změn, a ne kdokoliv jiný. Spekuluje o několika momentech, které mohly Wałęsu od jeho zářné budoucnosti odříznout. Například, pokud by se do povědomí dostala Henryka Krzywonos, čili žena, která přiměla dělníky i samotného Wałęsu pokračovat ve stávce a dnes na ni už nikdo nevzpomene – má stánek se zeleninou.³³³ Další moment, kdy mohl být Wałęsa zapomenut, byl po událostech v Bydhošti v roce 1981, kdy Wałęsa sám byl odpůrce stávky, ale „vystrčil“ před kamery Andrzeje Gwiazdu, aby příměří ohlásil místo něj.³³⁴

Oproti Surdykowskiému, který byl díky svému novinářskému povolání Wałęsowi blízko, existují i prameny, jež zachycují vzpomínky stávkujících dělníků, kteří Wałęsu pozorovali s odstupem. Takovým pramenem je i kniha, kterou uspořádal Marek Latoszka a ve které zahrnul vzpomínky a deníkové zápisky právě těchto „obyčejných“ lidí z gdaňských loděnic. Kniha vyšla v roce 1991 a jedná se taktéž o výpovědní pramen, který vznikl ihned následující rok po událostech, pamětníci tedy nemohli reagovat na pozdější změny nebo historické a další publikace. Kniha byla dopsána roku 1981 a poté čekala mnoho let na své vydání. Vzpomínky v ní obsažené byly napsány v době srpnových událostí nebo krátce po nich a zobrazují situaci pamětníků a autora právě v této době. Sám redaktor říká, že kniha reprezentuje nejen názory osazenstev pracovních podniků Trojměstí, ale i velké části společnosti v srpnu 1980. Prvním z pamětníků je Edmund Soszyński, bývalý pracovník loděnic, jemuž bylo v době stávek padesát let. Edmund byl jedním ze stávkujících již v roce 1970 a protestů se zúčastnil i v roce 1980. O Lechu Wałęsowi se vyjadřuje hned zpočátku velice familiárně a přátelsky. Začíná prvním dnem stávek, kdy Wałęsa dorazil do loděnic: „*Po krátkém vysvětlení ředitele Gniecha přišel ten náš*

---

³³² SURDYKOWSKI, *Notatki gdańskie*, cit. d., s. 223: „*Wałęsa jako więzeń chwili, w której przeskoczył stoczniowy mur. Wszystko co się w jego życiu dalej stało i dzieć jeszcze będzie jako wynik tej jednej, jedynej, w skrajnym napięciu i zdenerwowaniu podjętej decyzji.*“

³³³ Od doby, kdy vyšel text Surdykowského již byla napsána publikace o H. Krzywonos: WIŚNIEWSKA, Agnieszka, *Duża Solidarność, mała solidarność: Biografia Henryki Krzywonos*, Warszawa, 2010.

³³⁴ SURDYKOWSKI, *Notatki gdańskie*, cit. d., s. 220-223.

*Lešek Wałęsa, také vystoupil na buldozér a sdělil, že přeskočil plot. Jsem si jistý, že většina osazenstva, která byla shromážděna u buldozéru, viděla Leška poprvé, neboť už uplynulo mnoho času od chvíle, kdy byl propuštěn. Někteří se začali ptát, kdo je ten muž s vousy.*³³⁵

Hned poté se Wałęsa ujal vedení stávky a podle Edmunda dělal rozhodnutí velice rychle, i když na něm bylo vidět, že zpočátku byl nervózní a rozčilený. Třetí den stávky v sobotu 16. srpna mezi 9 a 10 hodinou začaly debaty s vedením a předvíдалo se, že stávka toho dne skončí, přestože jistotu neměl nikdo. V odpoledních hodinách bylo podepsáno ujednání a pracovníci měli opustit loděnice. Podle vzpomínek Edmunda lidé už nečekali na Wałęsowo potvrzení konce stávky a sami začali odcházet, přestože Lech upozorňoval, že o ukončení je bude informovat mikrofonem. Všichni byli unavení a chtěli co nejdříve domů. Edmund v době ohlášení o podepsání Dohod byl u druhé brány, a když se vrátil zpět k budově vedení, zjistil, že už zůstala jen malá část dělníků. Přestrojil se a šel ke třetí bráně, kde stál Wałęsa na elektrickém voze a snažil se přesvědčit odcházející, že mají zůstat, že pokračuje solidární stávka s menšími podniky, které se mezitím připojily a že pokud přestane stávkovat loděnice, samy nic nezmůžou. Edmund také dodává, že ho velice mrzelo, když viděl, jak Wałęsa přesvědčuje dělníky, aby neodcházeli, ti se však hrnuli ven. Tato lhostejnost mu utkvěla v paměti. Lechova výzva přeci jen začala nést ovoce a lidé před třetí bránou se začali zastavovat a vracet na svá stanoviště, ale přesto jich bylo velice málo. Edmund se připojil k těm, kteří zůstali, byla jich malá skupinka 300-500 lidí, kteří diskutovali s Wałęsou a jeho zástupcem. Mezi touto skupinou byl i kněz Jankowski, probošt ze svaté Brigity, který stávkující přesvědčoval, aby vytrvali do rána, a v neděli se bude konat mše. Podle slov Edmunda to mnohé přesvědčilo, dodalo jim to sil a odvahy. Ráno 29. srpna odvedl ženu k autobusu, jímž měli společně odjet na plánovanou dovolenou s tím, že za ní dorazí, jak nejrychleji bude moci. Předtím byl v loděnicích od 14. do 25. srpna, tři dny si dal pauzu a vrátil se. Po návratu zjistil, že někteří vedoucí oddělení se snaží přimět dělníky k opětovné práci, jednalo se však výjimky. Ve stejnou chvíli chodil podle vzpomínek Edmunda Wałęsa po loděnici, v ruce měl vlajku a dělníci v pochodu za ním chodili a zjišťovali po celém území loděnic, jestli jsou někde skupiny, které narušují stávku. Podle hodnocení Edmunda byly dny 30. a 31. srpna krizové, neboť všichni už byli vyčerpaní a při sebemenším zádrhelu začínaly bezdůvodné hádky. Dle Edmunda šlo především o starší dělníky. Po mši v neděli 31. srpna ráno krize a rozčilení přešly a okolo 17 hodiny odpoledne se dostavil

---

³³⁵ Red. LATOSZKA, Marek, *Sierpień '80 we wspomieniach*, Gdańsk 1991, s. 34: „*Po krótkich wyjaśnieniach dyr. Gniecha przyszedł ten nasz Leszek Wałęsa, też wszedł na sychacz i powiedział, że przeskoczył przez płot. Jestem pewien, że większość załogi, która była zebrana przy sychaczu, pierwszy raz widziała Leszka, gdyż sporo czasu minęło od chwili zwolnienia go ze Stoczni. Zaczęli niektórzy pytać, kto to jest ten z wąsem.*“

Wałęsa k bráně číslo dva, kde byl přivítán potleskem a úsměvy a ohlásil ukončení stávky. V tu chvíli se brány otevřely a osazenstvo začalo opouštět loděnice. Edmund ještě vzpomíná, že obyvatelé Trojměstí shromáždění okolo loděnic stávkující dělníky mile vítali potleskem a nadšenými výkřiky. Edmund se také vrátil domů odpočinout si a vyspat se a vydal se na zaslouženou dovolenou za svojí manželkou.³³⁶ Jak je patrné z této relace, Edmund Soszyński byl jedním z mnoha loděnických dělníků, kteří k Wałęsovi chovali vřelé city a uznávali ho jako vůdčí osobnost stávky. Kromě Wałęsy a kněze Jankowského se ve své vzpomínce vyjadřuje ještě o Anně Walentynowicz. Je však patrné, že co se týče průběhu jednání a dalších představitelů stávkového výboru nebyl příliš v obraze, nebo je nepokládal za tak důležité. O Wałęsovi mluví zásadně jako o Leškovi (*Leszek*), tedy přátelsky, přestože se v textu nenachází žádná informace o tom, že by byl s Wałęsou v bližším kontaktu, považuje ho za jednoho „ze svých“, chová k němu úctu a má na něj pozitivní názor.

Dalším z pamětníků Srpna '80 je Edward Appel, který pracoval v loděnicích v kanceláři na pozici ekonom-plánovač. V době stávek mu bylo šedesát čtyři let. I Edward reflektuje názor, že Wałęsa byl ještě před stávkou neznámou osobou. Mluví o tom, že během jednání 16. srpna ohlásil Wałęsa rozhlasem konec stávky, ale brány byly přesto zavřené. Po chvíli se dovídají, že stávka sice skončila, ale začala solidární stávka s menšími podniky a *MPK*. U bran se tak začal srocovat dav a většina z dělníků žádala, aby jim pokračování stávky sdělil Wałęsa. Po chvíli opravdu přijel na elektrickém vozíku, dav se rozestoupil, Wałęsa projel, zastavil se mezi pracovníky a vylezl na střechu vozíku. Edward říká, že to bylo poprvé, co ho viděl na vlastní oči. Wałęsa ohlásil konec stávky a zároveň začátek stávky nové. Na to začali někteří z davu reagovat pobouřeně, načež Wałęsa řekl, že stávka opravdu končí, že kdo chce, může jít domů, a kdo chce, může zůstat a podpořit stávku solidární. Pak se otevřela brána a Edward vzpomíná, že většina lidí opravdu začala odcházet, zůstalo jen pár mladších dělníků. Edward také odešel. Následně se dověděl, že během 17. srpna (neděle) vznikl v loděnicích mezipodnikový stávkový výbor (*MKS – Międzyzakładowy Komitet Strajkowy*), který reprezentoval 30 různých podniků. Zároveň se rozrostl seznam požadavků, nově jich bylo 21, měly charakter ekonomický, společenský ale i politický. V pondělí 18. srpna se Edward do loděnic vrátil. Popisuje, že pouštěli jen přes jednu bránu a velice kontrolovali, zda mají všichni legitimace pracovníka a občanský průkaz. Také se zmiňuje o tom, že přivítání kolegů, kteří v loděnicích zůstali, bylo někdy ironické („Jak bylo u maminky doma?“), ale jiní je vítali potleskem. Z Edwardova oddělení nechyběl nikdo.³³⁷ „Zbytek všichni známe z hromadných sdělovacích prostředků.

---

³³⁶ LATOSZKA, *Sierpień '80*, cit. d., s. 4-41.

³³⁷ Tamtéž, s. 59-61.

*Podepsání gdaňských dohod, národní hymna, tisknutí dlaní a závěrečný proslov vicepremiéra Mieczysława Jagielskiego a předsedy MKS, v té chvíli už MKZ, Lecha Wałęsy. Entuziasmus a slzy, mnoho slz.*³³⁸

Dalším pamětníkem, který zažil stávky v Gdaňsku je Mieczysław Szuta, kterému bylo dvacet dva let, pracoval jako svářeč v loděnicích, ovšem v jiných (*Stocznia Północna im. Bohaterów Westerplatte w Gdańsku*), které sousedily s těmi „Wałęsovými“ (*Stocznia im. Lenina*). Pokud dělníci z jeho oddělení vylezli na loď, mohli vidět, co se děje v sousedních loděnicích, a tak když se začaly šířit zprávy, že Leninovy loděnice stávkují, šli se podívat a opravdu, nikde nebylo nikoho vidět. Rozhodli se tedy, že od dalšího dne budou stávkovat také. V čase Mieczysławově příjezdu do Gdaňsku druhého dne, už nefungovala městská hromadná doprava a všichni spěchali do práce pěšky. Když dorazil do loděnic, nikdo nepracoval. Po pár hodinách k nim dorazila skupina pracovníků z jiného oddělení s tím, že se připojují ke stávce. Mieczysławovo oddělení se taktéž připojilo a on vzpomíná, že cestou k bráně se dav zvětšoval a rozrůstal. Když obešli všechna oddělení, došli k bráně v plotu, který dělil obě loděnice, bránu dělníci vylomili a vešli do Leninových loděnic, kde byli přivítáni potlesky kolegů. Tehdy upoutal jeho pozornost právě Lech Wałęsa: „*Pár metrů ode mě řekl jakýsi muž střední postavy, okolo třicítky, s bujnými vousy a vlasy „nahoru“.* Okolo něj bylo shromážděno nejvíce lidí. [...] Toho muže jsem viděl podruhé v pondělí v jednacím sále v budově BHP. Tehdy jsem se dozvěděl, že jde o Lecha Wałęsu. Slyšel jsem jen, že patnáctého mu bude ředitelstvím zpřístupněn pracovní rozhlas. Potom řekl, abychom společně zazpívali *Boże coś Polske a Jeszcze Polska nie zginęła. Mocný hlas zpívajících lidí se rozlehl loděnicemi. My jsme už dozpívali a vzadu byla slyšet poslední slova hymny.*“³³⁹ Když byl Wałęsovi zpřístupněn rozhlas (na pouhých patnáct minut) poděkoval dělníkům ze *Stocznii Północnej*, která se k nim připojila, a pak vyzval k sestavení stávkového výboru.³⁴⁰

Dalším svědkem událostí mimo samotné loděnice je Bronisław Petlic, ze správy gdaňského přístavu (*Zarząd Portu Gdynia*), kterému bylo čtyřicet tři let, a i jeho podnik se připojil ke stávkám. Mluví o tom, že dělníci z loděnic měli u brány svůj kříž a oni se rozhodli

³³⁸ LATOSZKA, *Sierpień '80*, cit. d., s. 71: „*Reszta wiemy wszyscy ze środków masowego przekazu. Podpisanie Porozumienia Gdańskiego, hymn narodowy, uściski dłoni i końcowe przemówienia wicepremiera Mieczysława Jagielskiego i przewodniczącego MKS, a w tej chwili już MKZ, Lecha Wałęsy. Entuzjazm i łzy, wiele łez.*“

³³⁹ Tamtéž, s. 147: „*Parę metrów ode mnie przemawiał jakiś mężczyzna średniego wzrostu, koło trzydziestki, z bujnymi włosami i fryzurą „do góry“.* Wokół niego było najwięcej zgromadzonych ludzi. [...] Człowieka tego widziałem po raz drugi w poniedziałek na Sali obrad w budynku BHP. Wtedy dowiedziałem się, że był to Lech Wałęsa. Słyszałem tylko, że za 15 zostanie mu udostępniony przez dyrekcję radiowęzeł stoczniowy. Potem powiedział, żeby wspólnie odśpiewać *Boże coś Polskę i Jeszcze Polska nie zginęła. Potężny głos śpiewających ludzi rozległ się nad Stocznia. Myśmy już skończyli, a gdzieś tam słychać było ostatnie słowa hymnu.*“

³⁴⁰ Tamtéž, s. 145-146.

si také jeden postavit a nechat ho posvětit. Mluví o tématu Solidarity a náboženství. Vzpomíná, že když později po stávce mluvil s mnoha věřícími lidmi, většina z nich byla pohoršena tím, že měl Wałęsa na krku růženec a také je udivovaly kříže, které byly rozvěšeny ve všech místnostech Solidarity. Bronisław říká, že to bylo proto, že se sami stávek neúčastnili a byli jen diváky, proto nemůžou pochopit symbol kříže a toho, že dělníci se ztotožnili s Ježíšem a byli připraveni nést pomyslnou oběť za zbytek národa.³⁴¹ „*Obyvatelé pobřeží převzali odpovědnost za celý národ, nevědouce, zda je čeká vítězství nebo Golgota sedmdesátého roku násobená mnohonásobnou silou. V tom tkví náš patos.*“³⁴² A ve svém melodramatickém uvažování jde ještě dále, když Wałęsu přirovnává k jedné z postav z románu Jacka Londona: „*Úspěch a vítězství bylo výhrou vůle. Ne náhodou má Wałęsa šerpu Martina Edena. A kromě vůle má i duši romantika. Touha, podle „touhy“ Wańkowicze, jeho boj s větrnými mlýny, se stane zdrojem legendy o Wałęsovi, stejně jako byl pro Piłsudského nájezd na Kielce. Bude jeho cesta do Belwederu trnitá? To ukáže čas.*“³⁴³ Zajímavé je, že přestože jde vzpomínky, zaznamenané těsně po událostech protestů, Bronisław již uvažuje o možnosti, že se Wałęsa stane prezidentem.

To, jak byl Wałęsa vnímán veřejností, reflektují i vzpomínky Małgorzaty Chmielecké, které bylo v době stávek devatenáct let a která sice nepracovala v loděnicích ani v žádném stávkujícím podniku, ale přijela ze Sopotů kvůli probíhajícím protestům. Jela do loděnic s mladším bratrem s úmyslem dovézt stávkujícím cigarety. Jeden z těch, kteří byli u brány, a měl z donesených cigaret radost, jim řekl, že není třeba se obávat, že požadavky určitě schválí a zásluhy za úspěchy připisoval Wałęsovi: „*Žádný problém, Lešek nad vším drží pevnou ruku. A nejdůležitější je, že je to náš chlap. A je ukecaný, i když pro některé citlivější je příliš drzý.*“³⁴⁴ Małgorzata vypráví také o tom, že když byla podepsána dohoda, nastaly dlouhé ovace u brány loděnic. Tleskalo se komisi, loďařům a „*Leszkovi*“. Lidé tleskali a skandovali, volali na Wałęsu, aby přišel, že ho chtějí vidět. „*Lech přichází. Stojí na bráně, přidržován za nohy svými kolegy. Pronáší řeč. Ochraptlý, ale šťastný. Slíbil, že odejde z loděnic jako poslední a svůj slib také dodržel.*“³⁴⁵

³⁴¹ LATOSZKA, *Sierpień '80*, cit. d., s. 174-175.

³⁴² Tamtéž, s. 175: „*Lud Wybrzeża wziął odpowiedzialność za cały naród, nie wiedząc, co go czeka, zwycięstwo czy Golgota roku siedemdziesiątego podniesiona do entej potęgi. W ty m tkwi nasz patos.*“

³⁴³ Tamtéž, s. 185: „*Odniesione zwycięstwo było zwycięstwem woli. Nieprzypadkowo Wałęsa ma szerpkę Martina Edena. A prócz woli ma duszę romantika. Chciejstwo od „chciejstwa“ Wańkowicza, to porywanie się z motyką na słońce, stanie się źródłem legendy o nim, jak źródłem legendy był rajd Piłsudskiego na Kielce. Czy droga do Belwederu będzie wiodła przez krzywopłoty? Czas pokaże.*“

³⁴⁴ Tamtéž, s. 367: „*Nie ma sprawy, Leszek dobrze trzyma nad wszystkim łapę. A najważniejsze, że to nasz chłop. I ma gadanego, chociaż dla niektórych delikátnych za toporny.*“

³⁴⁵ Tamtéž, s. 372: „*Lechu pokazuje się. Staje na bramie, podrzymywany za nogi przez kolegów. Przemawia. Zachrypnięty, ale szczęśliwy. Obiecał, że wyjdzie ze Stoczni ostatni, i słowa dotrzymał.*“

Institucí, která se v Polsku věnuje orální historií, je Centrum KARTA³⁴⁶. Na základě projektu³⁴⁷ Centra KARTA vznikla i publikace Anky Grupińskiej³⁴⁸ a Joanny Wawrzyniak³⁴⁹, jež je souborem textů vzniklých z rozhovorů s pamětníky v letech 2006 – 2010. Z pamětí, které se věnují Wałęsovi, jsou pozoruhodné vzpomínky Lecha Dymarského. Ten poznal Wałęsu v loděnicích, když tam jako zástupce poznaňských příznivců vezl sbírku peněz a podpisy podporovatelů – akademiků, literátů, kněží. *„Tam jsem poznal Wałęsu. Četl jsem o něm v korovských „Biuletynach“, ale osobně jsem ho neznal. Tehdy už byl slavný. Po publikování prvních článků v barevných západních týdenících. Svobodná Evropa informovala, že existuje takový vůdce – Wałęsa. Ukázal jsem mu poznaňský dopis, dal jsem mu peníze. Podsunul jsem mu nějaký papír a říkám: -Možná autogram? A on odpověděl: -Chlape, nech toho. Co blbneš? A Já: -Možná takový: s poděkováním za solidaritu Velkopolska. Tak to napsal a podepsal. Taková gesta měla význam. Vrátili jsme se do Poznaně a domluvili se, že se do Gdaňsku vrátíme s dalšími podpisy a možná dokonce penězi.“*³⁵⁰ Do loděnic jel Dymarski znovu v pátek, před nedělním podpisem dohody. Přivezl s sebou členskou deklaraci podniků z Poznaně, které se ke stávce připojily. Po diskuzi, zda bude každý region sám za sebe, bylo rozhodnuto, že Gdaňsk propojí všechny a bude vůdčím centrem. *„Ukázalo se, že celá země lpí na Gdaňsku a chce držet pohromadě. Na té schůzi padlo heslo – vyslovil jej Karol Modzelewski – „solidarita“. [...] Všem se líbilo, a tak jsme v počtu něco málo přes třicet osob podepsali žádost k soudu o registraci nezávislého odborového svazu Solidarita.“*³⁵¹

Zajímavé svědectví o Wałęsově věhlasu podává i Andrzej Krawczyk: *„Byl jsem několikrát v Československu, protože jsem se věnoval české historii. V srpnu 1980 jsem také byl zrovna v Praze. V metru, na jedné ze stanic jsme jeli nahoru po jezdících schodech a jistý český*

---

³⁴⁶ Organizace zabývající se historií, spravující archiv především soukromých osob obsahující mimo korespondence a deníků i fotografie a další dokumenty paměťové povahy. Organizace publikuje pramenné informace a texty, organizuje výstavy a připravuje výukové materiály pro základní a střední školy.

³⁴⁷ Projekt *Pamiętanie Peerelu. Opowieści o wspólnych i indywidualnych sposobach na system: 1956-1989* prowadzonego przez Ankę Grupińską dla Ośrodka KARTA w latach 2006-2010

³⁴⁸ Začala v 80. letech psát pro podzemní časopisy „Czas Kultury“ a „Czas“. Zajímá se o židovská témata, píše paradokumentární knihy a krátké literární formy. Je autorkou a koordinátorkou projektů orální historie.

³⁴⁹ Socioložka a historička. Pracuje v Institutu Sociologie Varšavské univerzity. Věnuje se historii 20. století a paměťovými studii.

³⁵⁰ GRUPIŃSKA, Anka, WAWRZYŃIAK, Joanna, *Buntownicy: polskie lata 70. i 80.*, Warszawa, 2011, s. 232: *„Tam poznałem Wałęsę. Czytałem o nim w „Biuletynach“ korowskich, ale towarzysko go nie znałem. Już był sławny, po pierwszych publikacjach w kolorowych zagranicznych tygodnikach, Wolna Europa huczala, że jest taki przywódca – Wałęsa. Pokazałem mu ten poznański list, dałem jakieś pieniądze. Coś mu podsunąłem, jakiś papier, i mówię: -Tutaj może autograf? A ten powiedział: - Stary, przestań. No co ty? Ja mówię: -No, niech będzie tak: z podziękowaniem za solidarność Wielkopolski. To napisał i podpisał. Takie gesty miały znaczenie. Wróciliśmy do Poznania i umówiliśmy się, że pojedziemy jeszcze raz, z pulą następných podpisów, może nawet i z pieniędzmi.“*

³⁵¹ Tamtéž, s. 235: *„Okazało się, że wszyscy z kraju chcieli przyłączyć do Gdańska i trzymać się kupy. Na tym zebraniu padło hasło – Karol Modzelewski je rzucił – solidarność“. [...] Wszystkim się to spodobało. Podpisaliśmy w trzydzieści kilka osob wniosek do sądu o rejestrację NSZZ „Solidarność“.“*

novinář se na mě obrací: -Hele, u nás v rádiu říkali, že švédská rozhlasová stanice vyhlásila jméno vůdce té stávky. Já se ptám: -Kuroń? Michnik? On na to: -Ne, někdo jiný. Napsal jsem ti to. Sáhl do kapsy a říká: -Wałęsa. -Wałęsa? To jméno neznám, nic mi to neříká. 31. srpna bylo podepsání gdaňských dohod a já dorazil do Varšavy o den dva dříve. Vystoupil jsem v úplně jiné Varšavě, než ze které jsem vyrazil. To byly časy, na které se dnes už zapomíná.“³⁵²

Dle slov Andrzeje nejdříve vše vypadalo, že vznikne mnoho samostatných odborových hnutí. Koncepce jednotné Solidarity se ujala až po dvou měsících. On sám pracoval pro tu varšavskou, která měla nejdříve vzniknout jen na Varšavské univerzitě, ale později spojila všechny vysoké školy ve Varšavě.³⁵³

Kniha novinářky Anny Herbich je souborem jedenácti vyprávění „žen Solidarity“, které se různými způsoby účastnily odporu, a sama matka autorky byla jednou ze členek Solidarity a společně se svým mužem tiskla a vydávala nelegální letáky a brožury. Kniha je výjimečným pramenem nejen proto, že se jedná o čistě ženský element Solidarity, ale především proto, že se jedná o ženy, které byly v centru dění a zastávaly v Solidaritě důležité pozice. První z „žen Solidarity“ – Joanna Wojciechovicz, vzpomíná již na 15. ledna 1970, první ze stávek dělníků z loděnic a střelení oddílů ZOMO do protestujících, ale i na své pozdější působení v Solidaritě. Byla vystudovanou architektkou, později však otevřela keramickou dílnu, kde našlo práci mnoho propuštěných aktivistů opozice. První dva dny stávky nebyla v Gdaňsku, ale hned po návratu se s ní kontaktoval Jurek Stzrelecki – partner její přítelkyně – a oznámil, že k Joanně okamžitě jedou. Přivedli tehdy Bernarda Guetta, francouzského novináře z časopisu *Le Monde*, který se chtěl dostat do loděnic. Joanna tedy zavolala Aleksandru Hallovi³⁵⁴, který souhlasil, a oni mohli vejít do závodů. Vešli do sálu BHP a tam u dlouhého stolu seděla malá skupina lidí: Lech Wałęsa (nazývá ho zdvojnásobně „Leszkem“), Alina Pieńkowska, Alojzy Szablewski a později Bogdan Boruszewicz i Andrzej Gwiazda. Poté do místnosti přišla i „Henia“ Krzywonos. Joanna také vzpomíná, jak se snažili se svými kolegy dovézt do loděnic celou dodávku proviantu, ale milice nechtěla automobil pustit dál. Museli tedy vše naložit do batohů a potraviny doručit kole. Dodávky jídla byly nakonec vyřešeny díky tomu, že se zaměstnankyně z jídelny vrátily do práce, nastal však problém s oblečením. Joanna proto šla za Wałęsou a

---

³⁵² GRUPIŃSKA, Anka, WAWRZYŃIAK, Joanna, *Buntownicy*, cit. D., s. 256: „Jeździłem kilka razy do Czechosłowacji, bo się zajmowałem historią czeską. W sierpniu 1980 też byłem w Pradze. W metrze na jednej ze stacji jechaliśmy schodami na górę i pewien dziennikarz czeski mówi do mnie -Słuchaj, u nas w radio są nasłuchy, radio szwedzkie podało nazwisko przywódcy tego strajku. Ja pytam: -Kuroń? Michnik? On mówi: - Nie, jakiś inny. Zapisalem dla ciebie. Sięgnął do kieszeni i mówi: -Wałęsa. -Wałęsa? Nie znam takiego nazwiska, nic mi to nie mówi. 31 sierpnia było podpisanie porozumień gdańskich, ja przyjechałem do Warszawy dzień lub dwa wcześniej. Wysiadłem w zupełnie innej Warszawie niż ta, z której wyjechałem. To był taki czas, który dzisiaj jest zapominany.“

³⁵³ Tamtéž, s. 256.

³⁵⁴ Spisovatel a novinář, zakládající člen *Ruchu Młodej Polski*.

Gwiazdou a rozhodla se jim koupit nové košile, neboť ty jejich byly v nepoužitelném stavu. O peníze na nákup košil požádala Annu Walentynowicz, neboť zastávala pozici pokladní a ta se na ni obořila, proč „Danuška“ nepřinese manželovi košili sama? Díky argumentu, že Danuta se musí starat o 7 dětí nakonec Walentynowicz peníze vydala. Vzpomíná, že Wałęsa ji ještě požádal, aby byly košile obyčejné. Nic speciálního. Vykresluje tak Wałęsu jako obyčejného nenáročného člověka, který nekladl na svůj vzhled žádné velké požadavky. V roce 1981 byla Joanna ve Francii, jako „vyslankyně Solidarity“ a spolupracovala s francouzskou organizací *Solidarité avec Solidarność*. Po návratu, dva týdny po vyhlášení výjimečného stavu byla jako aktivní členka Solidarity zatčena. Když se dostala z vězení, její život se brzy navrátil do starých kolejí člena Solidarity. Mluvílo se o ní jako o „matce Solidarity“, jak ji nazval jistý holandský novinář, protože v její kuchyni se scházelo mnoho opozičních aktivistů.³⁵⁵

Další významnou ženou Solidarity je Olga Krzyżanowska, jež po studiích medicíny pracovala na lékařské akademii v Gdaňsku. (*Akademii Medycznej*) a později až do roku 1989 řídila krajskou průmyslovou polikliniku (*Wojewódzka Przychodnia Przemysłowa*). Se Solidaritou se dostala do kontaktu 15. srpna 1980. Všichni lékaři, kteří byli v té době na dovolené (včetně Olgy), byli žádáni o návrat do Gdaňsku, neboť docházelo k nepokojům, a předpokládalo se, že budou potřeba, neboť jsou očekáváni ranění a dokonce mrtví. Olga se tedy vydala zpět do města a hlásila se na poliklinice. Od toho dne zůstala na svém pracovišti až do konce podepsání srpnových dohod. Jako lékař měla právo vstupu do loděnic, a proto tam chodila vždy, když to stav pacientů dovoľoval. „*Když jsem byla v loděnicích, cítila jsem hlubokou satisfakci. Naše strana byla skvěle připravena. Inteligentní, klidná, věčná. Měla nad vládou navrch. Zejména obdivuji Lecha Wałęsu. Bez něho by Solidarita nemohla vzniknout a už určitě by nedosáhla takového úspěchu. Bez něho bychom neskončili úspěchem. Aktuální štvaniče na Wałęsu je absolutně nespravedlivá, hloupá. Velice si vážím jeho ženy, paní Danuty Wałęsové. On nebyl vůbec doma – buď bojoval v loděnicích, nebo seděl v internaci. To ona měla na starost celou domácnost, výchovu osmi dětí. Výjimečně energická žena.*“³⁵⁶ Na Wałęsovu manželku Danutu vzpomíná velmi mile. Danuta prý nebyla vůbec zmatená a ani nafoukaná. Byla milá, chovala se přirozeně. Také vzpomíná, že když bylo rozhodnuto o tom, že Danuta poletí do Osla převzít Nobelovu cenu za svého manžela, zjistila, že nemá nic na sebe,

---

³⁵⁵ HERBICH, Anna, *Dziewczyny z Solidarności*, Kraków, 2016, s. 9-37.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 125-126: „*Bedac w stoczni, czułam głęboka satysfakcje. Nasza strona była świetnie przygotowana. Inteligentna, spokojna, merytoryczna. Górowała nad władzą. Szczególnie podziwiałam Lecha Wałęse. Bez niego Solidarność by nie powstała, a już na pewno nie odniosłaby takiego sukcesu. Bez niego byśmy nie wskórali. Obecna nagonka na niego jest zupełnie niesprawiedliwa, głupia. Bardzo szanuję jego żonę, panią Danutę Wałęsową. Jego cały czas nie było w domu – albo walczył w stoczni, albo siedział w ośrodku internowania. To na jej głowie był wtedy cały dom, wychowywanie ośmiorga dzieci. Wyjątkowo dzielna kobieta.*“

a tak její a Olgy společná známá svolala několik žen, které přinesly svoje nejlepší oblečení a z nich si Danuta vybrala. Paní Olga byla obzvláště hrdá, že mezi jinými i její sako.³⁵⁷

Další z žen Solidarity, která představuje jiný náhled na osobnost Wałęsy, se jmenuje Jadwiga Chmielowska. Jadwiga byla na seznamu hledaných osob a ukrývala se osm let, sedm měsíců a osmnáct dní. Přestože po ní bylo vyhlášeno pátrání, nadále převážela tiskoviny a zakázané texty. Stíhaná přestala být teprve 1. srpna 1990. Když vstoupila do Solidarity, bylo jí dvacet šest let. Její ukrývání začalo den po zavedení výjimečného stavu, kdy jen díky štěstí unikla zatčení. Přesto i dále „z podzemí“, pracovala pro opozici. Jadwiga vystudovala na fakultě automatizace a informatiky na Slezské polytechnice. V roce 1980 se zapsala na postgraduální studium, začala psát doktorát a pracovat v Katovicích. V roce podpisu srpnových dohod se rozhodla vytvořit vlastní odbor a 4. srpna byla na jejich institutu vytvořena pobočka Solidarity. Na Wałęsu vzpomíná ve spojení se setkáním, které proběhlo u nich v regionu: *„Nikdy nezapomenu na setkání našeho MKZ s Lechem Wałęsou na Slezku. Bylo to v červnu 1981. Setkání bylo uzavřené a konalo se v hotelu Silesia. Wałęsa si všiml, že mluvím dost rozumně a poprosil mě, abych si sedla vedle něj a v několika slovech ho informovala o lidech, kteří měli projevy. Pochopila jsem jeho prosbu asi moc doslova. Řekla jsem mu, kdo je v pořádku a kdo je komunista nebo špión SB. Wałęsa absolutně nesouhlasil s mým úsudkem – agenty bránil. Neodnesla jsem si z tohoto setkání dobrý dojem. Wałęsa také ne, neboť jsem mu řekla, že si dám pozor i na něj.“*³⁵⁸ Od roku 1982 spolupracovala Jadwiga s organizací *Solidarność Walcząca*³⁵⁹ a za svoji činnost v opozici získala v roce 2009 vyznamenání od prezidenta Litvy Valdase Adamkuse.³⁶⁰

---

³⁵⁷ HERBICH, *Dziewczyny z Solidarności*, cit. d., s. 123-127.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 302-303: *„Nigdy nie zapomnę spotkania naszego MKZ-u z Lechem Wałęsą na Śląsku. To było w czerwcu 1981 roku. Spotkanie było zamknięte, odyło się w hotelu „Silesia“. Wałęsa zobaczył, że gadam dość rozsądnie, i poprosił, żebym usiadła koło niego i powiedziała mu w kilku słowach o ludziach, którzy przemawiali. Zrozumiałam jego prośbę chyba zbyt dosłownie. Powiedziałam mu, kto jest w porządku, a kto jest komunistą lub szpiclem SB. Wałęsa całkowicie nie zgadzał się z moim osądem – agentów bronił. Nie wyniosłam z tego spotkania dobrego wrażenia. Wałęsa też nie. Powiedziałam mu bowiem, że zajmę się też nim.“*

³⁵⁹ Polská nelegální organizace, která vznikla v roce 1982 na základě postavení Solidarity mimo zákon. Více: JANKE, Igor, *Twierdza: Solidarność Walcząca: podziemna armia*, Warszawa, 2014.

³⁶⁰ HERBICH, *Dziewczyny z Solidarności*, cit. d., s. 292-321.

7. Vězení

7.1 Vězení Václava Havla

První delší pobyt Václava Havla byl ve vyšetřovací vazbě, kdy zatčen 15. ledna 1977, domů se nevrátil a ve vazbě zůstal pět měsíců. Několik dní po zatčení byl obviněn z trestného činu podvracení republiky za otevřený dopis prezidentu republiky dr. Husákovi z dubna 1975. Zatímco Václava Havla drželi ve vazbě, Jiřího Hájka a Jana Patočku neustále volali k výsledkům, které trvaly i 24 hodin. Dle Michala Žantovského když se Havel o smrti Jana Patočky dozvěděl, cítil vinu, neboť on filozofa přesvědčil, aby se stal mluvčím Charty 77.³⁶¹ Václav Havel si během vazby podal žádost o předčasné propuštění, což si příslušníci vyložili jako slabost a k dokumentu dopsali, že se vzdává funkce mluvčího Charty, přičemž Havel uvěřil jejich lžím, že ostatní opozičníci své snažení už vzdali a že se Charta rozpadla. Eda Kriseová se Havla jistým způsobem snaží zastat, neboť si tuto svoji slabost měl později vyčítat. Dne 20. května 1977 byl Havel propuštěn, načež hned 21. května 1977 vydal prohlášení³⁶², ve kterém vysvětloval, jak to doopravdy bylo se vzdáním se funkce mluvčího. Znovu byl Havel vzat do vazby 12. ledna 1978 a v březnu společně se skupinou Ornest a spol. odsouzen k trestu odnětí svobody na 14 měsíců s podmíněným odkladem na tři roky, mělo jít o údajné pašování textu prohlášení Charty na Západ.³⁶³ Dříve než se Kriseová dostane k popisu vězení, věnuje se Havlovým společenským a kulturním aktivitám, především vzpomíná na pobyty na Hrádečku, kde Havlovi pořádali pro své blízké přátele divadelní představení, kam jezdilo spoustu jejich známých, přičemž všichni se zde cítili klidně a bezpečně. Zmiňuje se i o tajných přednáškách, jež na tomto venkovském sídle probíhaly a koncertech undergroundových hudebních skupin. *„Václavův akční rádius je obrovský, znal obyčejné lidi, kteří s ním seděli v kriminále a potom ho na svobodě navštěvovali kulisy, dělníky, herce, zpěváky, filozofy, výtvarníky z establishmentu i z undergroundu. Uměl dávat lidi dohromady, uměl je hostit, seznamovat. Tolik lidí ho osobně zná, tyká si s ním a miluje ho. Snad to mělo hlavní vliv na skutečnost, že se v rozhodující chvíli vždycky kolem něho shromáždila společnost a v ní zástupci nejširšího společenského spektra, které pojila společná myšlenka a vzájemná úcta a důvěra. Ukázalo se to při Chartě 77, při listopadové revoluci, a nakonec když se stal prezidentem.“*³⁶⁴ Vzpomínky a popisy Kriseové jsou velice emotivní a je v nich patrný obdiv, dokonce vypráví, že Václav

---

³⁶¹ ŽANTOVSKÝ, s. 195.

³⁶² *Zpráva o mé účasti na plesu železničářů (20. března 1978)*, HRON, Jan, *Perzekuce Václava Havla: Dopisy a dokumenty z let 1968-1989*, Praha, 2015.

³⁶³ KRISEOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 83-90.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 93.

Havel vypadal jako anděl: „*Vypadá jako boží člověk a také je, ale jaký má postřeh a intuici.*“³⁶⁵ Zmiňuje se i o setkáních českých a polských opozičních osobností na státních hranicích v Krkonoších³⁶⁶, druhé proběhlo v září, třetí schůzka KOR a Charty byla naplánována na 1. listopadu 1978 na cestě československo-polského přátelství na Sněžce, všechny cesty však byly hlídané a polská policie zadržela polské účastníky Michnika, Naimského a Lityňského, česká bezpečnost na české straně pak Šabatu, Němce a Petřivého. Václav Havel se zatčení uchránil, neboť místo cesty pěšky se vydal lanovkou. Kriseová dodává i úsměvnou citaci (jakých je knize ostatně spousta): „*Nebejt služby na záchranu národa, tak člověk nepřijde ani na vzduch!*“³⁶⁷ – měl pravit na lanovce. Když přijeli nahoru, nikdo tam nebyl, neboť již všichni byli zatčeni.³⁶⁸ Touto a dalšími citacemi a vyprávěními se snaží Kriseová představit čtenářům Havla ze svého pohledu, jako vtipného, bystrého a inteligentního člověka, zároveň však lidského. Ve své chvále pokračuje Kriseová i nadále, tentokrát vystavuje na odiv jeho slušnost a schopnost empatie. Od srpna 1978 měl Havel trvalý policejní dohled, ale Kriseová popisuje, že byl klidný a trpělivý. Dokázal se ovládat a nikdy se k policejním úředníkům nechoval špatně, přestože oni k němu ano. Kriseová zmiňuje, že si vždycky myslela, že je Václav zdvořilá a klidná osoba, ale vzpomíná, že jednou ho zažila i našťvaného. Mělo jít o jakousi drobnost („*Jednou ho dostal [záchvat] před zavřenými dveřmi vinárny, kam ho nechtěli pustit, přestože bylo uvnitř volno. Začal kopat do dveří a křičet.*“³⁶⁹)³⁷⁰, ale ve Václavovi se očividně hromadilo veškeré napětí, až najednou vybuchl. Kriseová ovšem tento zážitek opět obrací do emoční roviny a v podstatě ho lituje, „*že sebou nosí léta takové břemeno.*“ Havel se pak druhý den omluvil, že takové záchvaty vzteku dostává velice zřídka. Dále Kriseová zachycuje události, jež později vedly k Havlovu odsouzení, kdy 28. ledna 1978 ples železničářů, kterého se Havel s přáteli rozhodl zúčastnit, kam je ale odmítli vpustit. Havel tedy odešel a čekal na svého přítele herce Pavla Landovského, kterého posléze přivedli dva policisté. Landovský Havla poprosil, aby ho doprovodil na stanici a pomohl dosvědčit jeho nevinu. Na stanici však byli oba zatčeni, a bylo jim sděleno, že jsou obviněni z útoku na veřejného činitele. Havel zůstal ve vazbě šest týdnů a poté, co se vrátil z vězení, založil s kolegy Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) a opět přijal pozici mluvčího Charty. Havlovi přátelé podle Kriseové tušili, že činnost, kterou vyvíjí, povede k jeho opětovnému zavření a tento předpoklad se také splnil – 29. května 1979

---

³⁶⁵ KRISEOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 94.

³⁶⁶ Též Žantovský, s. 207-208; SUK, s. 116-117.

³⁶⁷ LANDOVSKÝ, *Hovory v Lánech*, 30. prosince 1990, Praha, s. 360.

³⁶⁸ Žantovský uvádí stejnou historku, ovšem píše, že Havel s Landovským šli pěšky. ŽANTOVSKÝ, s. 208.

³⁶⁹ KRISEOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 97.

³⁷⁰ Zmiňuje i Žantovský a dodává, že byl ve vinárně zmlácen. ŽANTOVSKÝ, s. 204.

byli členové zatčeni členové VONS a obviněni z trestného činu podvracení republiky. Soud, pro který byla záměrně vybrána nejmenší místnost, se konal ve dnech 22. a 23. října, dovnitř soudní síně bylo vpuštěno jen dvanáct rodinných příslušníků a Havel byl jeho verdiktem odsouzen k roku vězení. Když byl ve vězení dva měsíce, zemřel Václavův otec (22. července 1979). Havlovi bylo přes vězeňský trest dovoleno se pohřbu zúčastnit. Uvěznění slavného disidenta vyvolalo v zahraničí takovou vlnu odporu, že se pro režim stal snad ještě nebezpečnější osobou než na svobodě. I proto mu byla nabízeno vycestování do USA, na pozvánku, kterou mu zařídil Miloš Forman, ale pravděpodobně by jej už nepustili zpět, jak se to stalo Pavlu Kohoutovi nebo Pavlu Landovskému, a tak Havel tuto lákavou nabídku odmítl. Jeho hry se však v zahraničí hrály dále. Václav Havel se proti rozsudku pokusil odvolat, soud však trest potvrdil. Přechat klauzuru vězení bez možnosti širších společenských aktivit mu měly velmi pomáhat dopisy od bratra a Olgy³⁷¹, ale i od dalších přátel, díky nim mohl přemýšlet a filozofovat, byl se spojen s vnějším světem. Tak jak Kriseová prezentuje Havla v jeho vztahu k lidem, přátelům, ale i činitelům bezpečnosti, tak ho také popisuje ve vztahu ke spoluvězňům, na které měl dle jejích slov velký vliv: „*Jako politický vězeň sloužil Vašek vězňům jako farář, soudce, rádce, utěšitel, psycholog. Psal milostné dopisy, radil spoluvězňům, jestli se mají rozvést, nebo ne, rozsuzoval různé spory, rozmlouval jim úmysl spáchat sebevraždu. Politickému věřili, věděli, že je neudá, a tak mu řekli všechno.*“³⁷² Z jeho vězeňských kamarádů se stali přáteli i na svobodě, a Havel na své vězeňské „kolegy“ nikdy nezanevřel a vždy když bylo potřeba, našel si pro ně čas. Kriseová opět svému čtenáři dává najevo, jaký byl Václav Havel skvělý a chvályhodný člověk a přidává i historku o Havlově spoluvězni Láďovi, ze kterého se měl stát díky Václavovu vlivu dobrý člověk. Václava Havla propustili z vězení kvůli zápalu plic. Po převezení do nemocnice ho navštěvovali desítky známých a manželka Olga mu nosila láhve myslivecké, aby mohl návštěvy patřičně pohostit. V březnu 1983 byl Havel propuštěn domů a následovala schůzka spisovatelů na Moravě, které se Eda Kriseová zúčastnila a popisuje cestu vlakem, kde měl Havel kouřit v kupé, přestože to bylo zakázáno a když přišel průvodčí, okamžitě se přiznal, přestože jeho kamarádi kouření popřeli. I na takovéto malé epizodě podává Kriseová příklad toho, jaký byl Havel slušný a pravdomluvný člověk.³⁷³ Životopis Edy Kriseové, i přes svůj viditelný prohavlůvský až hagiografický nádech patrně velmi přesně vystihuje a celkové prostředí okolo Havla. Díky tomu, že z velké části jde o vzpomínky samotné autorky, a ne pouze o suché popisy faktů z jeho života, lze najít

---

³⁷¹ HAVEL, Václav, *Dopisy Olze*, cit. d.

³⁷² KRISOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 118.

³⁷³ Tamtéž, s. 92-124.

v životopise spoustu podrobných líčení o tom, jak Havel žil a jakých příkroستí se mu dostávalo. Kriseová na rozdíl od ostatní biografií popisuje daleko více a daleko podrobněji Havlova krátkodobé zatčení a výslechy. Ostatní autoři zmiňují spíše Havlovy delší tresty a vězeňské pobyty.

I John Keane se věnuje Havlovu pobytu ve vězení, kdy byl na konci května roku 1979 se svými kolegy obviněn za podvracení republiky. Keane uvádí, že se Havel rozhodl zachovat podle toho, jak předestřel v *Moci bezmocných* a pobyt ve vězení se rozhodl využít k sebezdokonalení a péči o své zdraví, především to psychické. Mluví o tom, že si Havel musel projít zkouškou fyzických útrap (rapidní úbytek váhy), ale psychické síly, kdy se přesvědčil o zodpovědnosti jedince, o které sám dříve mluvil. Popisuje také to, co vše měl Havel rád a co si musel odpustit, od jídla až po obyčejné návyky jako je káva nebo spánek v posteli. Také to, že mnoho četl, snažil psát nové hry, cvičil jógu. Zmiňuje se i o jeho snech o ženách (mimo jiné zde zmiňuje i Annu Kohoutovou, ale mnohem nenápadněji než například Bauer a teprve v poznámce dodává, že se jednalo o ni). Kromě běžného popisu, který můžeme najít i v dalších biografiích,³⁷⁴ Keane při popisu Havlova věznění obratně hraje na čtenářovi city „*Pozoroval vězně, jakou mají radost, když se mohou mlátit tím, co jim padne do ruky. Byl přesvědčen, že tragédie moderního člověka nespočívá v tom, že toho ví čím dál tím méně o smyslu života, ale v tom, že je mu to jedno. Tma a prázdná nuda. Za oknem si nehrají děti, nikdo mu nepodá ruku, s nikým nemá žádný fyzický kontakt, pokud do někoho náhodou nevráží nebo při návštěvách, několikrát do roka za ním přijde Olga a Ivan. Spoluvězni neustále žvaní o ženských. Pracně si vytváří pojem času.*“³⁷⁵ Jeho popis je především popisem psychického utrpení filozofa a myslitele, jehož muka by měla čtenáře dojímat a který je zbaven své přirozené potřeby tvořit. „*Dětská radost z malých úspěchů, například když potlačil vztek, zalátal si díru na ponožce nebo našel klidné místo na spaní. Zjistil, že psaní je pro něj biologická potřeba stejně jako dobrý noční spánek.*“³⁷⁶ Dokazuje to i popisy na dalších stranách, kdy mluví o jeho úpadku na duchu, o tom, že se cítí nemocen a slabý, dramatickým popisem toho, jak si světoznámý dramatik přinucen okolnostmi sám odstraňuje hnus ze zubů jehlou. Jak je nucen žít v malém prostoru a jak psychicky strádá a duševně chátrá. „*Začal se cítit nemocen, jde na něj zimní spánek, zachvacuje jej sladká duševní letargie vyvolaná deprimující jednotvárností vězeňského života. Chladné a smutné sny vyvolané padajícími podzimními listy, pak přichází smutná a pošmurná zima. Touží po alkoholu a musí se spokojit s čajem Earl Grey. [...] Je si jist, že jej brzy čeká*

³⁷⁴ ČERMÁK, s. 160-107; FORMÁČKOVÁ, s. 73-77; PUTNA, 180; KAISER trochu podrobněji, s. 163-169.

³⁷⁵ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 222.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 222.

*úpadek na duchu, postihne jej zapomnětlivost, zúží se mu všeobecný rozhled, ztratí talent psát. Koncem každého pracovního týdne je vyčerpaný, všechno jej bolí. Touží po sladkých jídlech, po čokoládě nebo mátových čokoládových bonbonech.*³⁷⁷ Zdá se, že John Keane se snaží čtenáře přimět k soucitu a vědomí, jak mladý nadějný dramatik musel trpět a prožívat nejhorší okamžiky svého života, že upadal na samé dno, fyzických i psychických běsů. Tomuto popisu utrpení a radosti z maličkostí jako je „vůně deště“ věnuje několik stran. Poutavé vyprávění v přítomném čase čtenáře Keanovy knihy ještě více vtahuje do děje. Nakonec se dostává k momentu, kdy jeho „vězeňský očištec“ po 189 týdnech končí, kdy se jeho zdravotní stav natolik zhoršuje, že je převezen do nemocnice. Tehdy píše Olze, jak je na tom se svým zdravotním stavem a že se obává smrti. Olga se v tu chvíli snaží k Václavovi dostat, ale není jí to umožněno, a tak bere situaci do svých vlastních rukou, Pavel Kohout obvolává zahraniční známé na vlivných místech a svět se opět začíná obracet k Václavu Havlovi a snaží se mu pomoci. Ten je nakonec propuštěn a jeho odchod z vězení sledují hlavní západoevropská média, informuje o něm rozhlasová stanice *Hlas Ameriky*. Keane dodává, že jedním z důvodů Havlova propuštění, byla kromě zdravotního stavu prezentace režimu vůči zahraničí.³⁷⁸ Zajímavé je, že na tomto místě se Bauerova kniha téměř totožně shoduje s Keanovou. Mimo to je Bauerův výklad daleko věcnější než rozvláčně emotivní popis Keanův. Mluví o tom, že Havlovi byla nabídnuta emigrace, dokonce měl i pozvánku do USA, ale tuto možnost on i Olga odmítli. Pak se o této nabídce zmínil ve své obhajovací řeči při procesu, kterého se účastnilo mnoho zahraničních organizací a diplomatů, proces však probíhal v malém sále, kam se vešli jen nejbližší příbuzní. Všichni obvinění byli odsouzeni, Václav Havel na 4,5 roku. Tento proces měl velkou odezvu v zahraničí a v několika zemích posloužil dokonce za námět pro divadelní dramatisaci. Havel nastoupil trest ve věznici v Heřmanicích u Ostravy a později byl přemístěn do věznice Bory u Plzně a Bauer tvrdí, že už zde plánoval vydání svých dopisů Olze jako knihu, což ovlivnilo i způsob, jakým jsou dopisy psány. Naprostý opak pak uvádí Martin C. Putna, podle něhož dopisy Olze vznikly neplánovaně a pro odsouzeného dramatika a občanského aktivistu byly jediným způsobem, jak se spojit s vnějším světem a alespoň trochu tvořit, což dokládá tím, že v první části svých dopisů Havel v dopisech píše především o praktických věcech. Filozofického rozměru nabývají dopisy až v roce 1980.³⁷⁹ Daniel Kaiser zase – a stěží lze jednoznačně rozhodnout zda s nadsázkou či bez ní – dodává: „*V Havlově díle mají Dopisy Olze asi takové místo jako Ingmar Bergman ve světové kinematografii: provází je skvělá pověst,*

---

³⁷⁷ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 223.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 218-227.

³⁷⁹ PUTNA, *Václav Havel*, cit. d., s. 184.

*málokdo je ale kompletně přečetl. A ani trpělivý čtenář z nich o drsných poměrech ve vězení mnoho nevyčte.*³⁸⁰ Bauer dále zmiňuje vzpomínky Havlova spoluvězně o tom, že Havel dostával z domu balíčky s potravinami a americkými cigaretami, o které se však prý nikdy nepoděлил. *„Je to jen pomluva? Už tehdy však prý sprádal plány na to, co bude, až budou jednou chartisté v Československu vládnout. Dokonce prý v legraci rozděloval ministerská křesla. Byl to však opravdu jenom vězeňský humor?“*³⁸¹ Tato jeho prezentace Havla-vězně i Havla-osobnosti se ocitá v přímém rozporu s Havlovou prezentací u Kriseové. Když roce 1983 Václav Havel dostal zápal plic, byl odvezen do vězeňské nemocnice na Pankráci. Poté, co se o manželově stavu dozvěděla Olga, chtěla mu přinést do nemocnice potraviny. Nebyla tam však vpuštěna a nedostala ani žádné informace, proto se obrátila na Pavla Kohouta, který byl v emigraci ve Vídni a ten se začal snažit o zjištění více informací a vyburcovat své známé na vysokých kulturních a dalších pozicích k nějakému kroku. Havel byl tehdy z vězení předčasně propuštěn, neboť se to hodilo do scénáře komunistického režimu, který propuštění světoznámého disidenta využil pro svou cílenou propagandu a ukázání vlídné tváře před západními zeměmi.³⁸² Jak bylo již zmíněno, Bauerův popis se téměř shoduje s Keanovým³⁸³, v popisu dalších událostí už však Bauer hovoří svými slovy. Havel po propuštění z vězení strávil měsíc v pražské nemocnici Pod Petřínem. O okolnostech tohoto pobytu píše Bauer velice jízlivě až pomlouvačně: *„[...] a jak se sám vyjádřil, byl to prý „nejkrásnější měsíc jeho života“.* *Podotkněme, že to řekl v Dálkovém výslechu, tedy čtyři roky předtím, než se stal prezidentem. Užíval si plnými doušky svobody, obletován sestřičkami a navštěvován přáteli, kteří mu nosili různé dárky a samizdaty. [...] Každý den mu Olga nosila láhev ginu z Tuzexu, z něhož a kompotů pak vyráběl bowli a popíjel se sestřičkami.“*³⁸⁴ Bauer také píše, že po návratu se dozvěděl o nevěře své manželky Olgy, což jím znatelně otrásl, neboť měl k manželství patriarchální vztah; své vlastní nevěry nepovažoval za špatné, ale žena si ve vztahu nemohla a neměla nic takového dovolit. Věren svému bulvarizujícímu pojetí biografie, dělá zde Jan Bauer z budoucího československého a českého prezidenta naprostého mužského šovinistu. To stejné pak prý prozradila i milenka Anna, které se s tím na schůzce svěřil, přičemž ona vyjádřila názor,

---

³⁸⁰ KAISER, *Disident*, cit. d., s. 161.

³⁸¹ BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 98.

³⁸² Tamtéž, s. 70-99.

³⁸³ Biografie Johna Keana vyšla v češtině v roce 1999, Bauerova 2003. Bauer uvádí Keana v seznamu použité literatury, je tedy více než pravděpodobně, že si Keanův popis vypůjčil.

³⁸⁴ BAUER, *Václav Havel*, cit. d., s. 100.

že on má přece také milenku, tak proč by nemohla mít někoho Olga. Havel prý na to opáčil, že u něj je to něco jiného, že nejhorší na tom je, že si toto Olga dovolila, když byl ve vězení.³⁸⁵

7.2 Internace Lecha Wałęsy a vyjimečný stav

V noci ze 13. na 14. prosince roku 1981 zhruba o půlnoci došlo v Polsku k vyhlášení výjimečného stavu. Následovalo zatýkání aktivistů Solidarity, mimo jiné i Lecha Wałęsy, který byl odvezen do Varšavy. Počet osob zatčených během noci překročil tři tisíce, většina byla odvedena násilím, ale Lechovi se dostalo lepšího zacházení. Přestože odmítl opustit byt, milicionáři si nedovolili dveře vylomit. Wałęsa pustil do bytu pouze dvě osoby – Tadeusze Fiszbacha (*I sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PZPR v Gdańsku*) a Tadeusze Kołodziejskiego (wojewoda gdański). Ti s ním poté debatovali až do páté hodiny ranní, dokud se jim nepodařilo ho přesvědčit, aby odešel s nimi. Dle oficiálních tvrzení nebyl internován, jen odvezen do hlavního města, k jednáním.³⁸⁶

Snažili se ho přesvědčit ke kolaboraci, měl se stát vůdcem nové organizace, která by samozřejmě byla kontrolována socialistickou vládou. Bezvýsledně. Zprvu byl Wałęsa ochoten mluvit s představiteli vlády, pouze však za podmínky, že jednání se budou účastnit další delegáti a poradci Solidarity. Po událostech v dolech *Wujek*³⁸⁷ však změnil názor a jakékoliv rozhovory odmítl s tím, že nebude mluvit se zločinci a rozhodl se i k protestní hladovce. Nejdříve byl držen v Chylicích u Varšavy, kde mohl sledovat televizi a poslouchat rádio. Každou neděli mu byla umožněna schůzka s knězem Orszulikiem a vídal i ženu a děti. Později byl převezen do o patnáct kilometrů vzdáleného Otwocku. Oba objekty byly vily patřící vládě. Dva dny před Vánoci se setkal s manželkou Danutou a knězem Jankowským a na Štědrý den mu byl doručen podpurný dopis od papeže, jehož součástí byl i dopis pro Jaruzelského. Po neúspěšných debatách s Wałęsou a neschopnosti strany přetáhnout vůdce Solidarity na svou stranu, bylo rozhodnuto o tom, že už není třeba předstírat, že Wałęsa není vězněm a byl mu předán oficiální dokument oznamující mu jeho internaci. Ten mu byl předán 26. prosince, ale na dokumentech bylo datum 12. prosince. Později se Wałęsa vyjádřil, že vláda opět klamala a lhala veřejnosti, toto jeho prohlášení vyšlo ve francouzském deníku *Le Monde*. Pro Wałęsu

---

³⁸⁵ BAUER, Václav Havel, cit. d., s. 100-101.

³⁸⁶ KOZŁOWSKI, Tomasz, MAJCHRZAK, Grzegorz, *Kryptonim 333: internowanie Lecha Wałęsy w raportach funkcjonariuszy Biura Ochrony Rządu*, Chorzów, 2012, s. 8-10.

³⁸⁷ V dolech *Wujek* v Katovicích došlo k pacifikaci stávkujících, kteří protestovali proti vyjimečnému stavu. Zemřelo 9 horníků a 40 bylo zraněno. NAWARA, Tomasz, *Kopalnia Wujek 13-16 grudnia 1981 roku*, Katowice, 2011, s. 224.

skončila fáze, kdy byl ochoten s komunisty jednat. Odmítl podepsat internační dokument. Nutno dodat, že s ním bylo nakládáno velice mírně, ale například mu bylo zabráněno, aby se účastnil křtu své dcery v roce 1982. Zúčastnilo se ho ovšem 30 tisíc podporovatelů a stal se další z manifestací Solidarity. Jedenáctého května 1982 byl helikoptérou dopraven do Arlamova u hranic s Ukrajinou. Mezitím, co byl vězněn, se ho snažila strana veřejně očernit. Šlo především o různé falešné dokumenty, které měli dokazovat spolupráci Wałęsy s bezpečností. Dle dokumentů byla poslední opravdová zpráva od Wałęsy z roku 1970. SB se však pokusila vytvořit falešné donášecké hlášení na dalších minimálně 10 let. Tyto dokumenty pak byly různě importovány mezi členy Solidarity – píše Skórzyński. Mimo jiné šlo také o informace, že na vedoucí post Solidarity byl podstrčen agenty bezpečnosti a ve sdružení měl především získávat a donášet informace o svých spolupracovnících a důležitých členech Solidarity. V létě dostal Wałęsa nabídky na obnovení jednání, ovšem s různými podmínkami, s požadavkem zákazu stávek a přiznáním chyb Solidarity. Wałęsa však tyto podmínky razantně odmítl, takže k jednáním nedošlo.³⁸⁸

Přestože se Wałęsa cítil v Arlamově osamoceně, píše³⁸⁹ Skórzyński o tom, že ke svým hlídačům necítil nenávisť. Nazvat jeho vztah s nimi přátelstvím by jistě bylo silné slovo, ale občas s nimi jedl oběd (tehdy si s hlídači zaměňoval talíře s tím, že má podezření, že ho chtějí otrávit), nebo hrál ping-pong. Na jídlo si rozhodně nemohl stěžovat a měl i přístup k nemalému množství alkoholu. Zpočátku mu bylo povoleno i rádio, na kterém však poslouchal rádio Svobodná Evropa, a proto mu byl přístroj zabaven. I tak si nechal si propašovat malé rádio se sluchátkem, a tak mohl v poslechu pokračovat.³⁹⁰

Zajímavé informace lze nalézt i v publikaci autorů Tomasze Kozłowského a Grzegorze Majchrzaka, *Kryptonim 333*, jež obsahuje dokumenty a zprávy agentů, kteří měli nad Lechem Wałęsou v období jeho internace dohled. Například zpráva ze dne 9. února 1982: „*Dne 9. února internovaná osoba oznámila, že drží hladovky, která bude trvat do té doby, než budou vyplněny všechny její požadavky*³⁹¹. [...] *Během telefonického rozhovoru se soudruhem ředitelem (hod. 15.30) během mé nepřítomnosti na „90“ – funkcionář SGO BOR*³⁹² *kaprál L. Mazur zastihl*

---

³⁸⁸ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 99-108.

³⁸⁹ Těž KOZŁOWSKI, MAJCHRZAK, *Kryptonim 333* – stejné informace.

³⁹⁰ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 108.

³⁹¹ Žádost o vpuštění kněze, informace o zdravotním stavu manželky, povolání lékařské rady, neboť LW tvrdí, že zubař, který mu přišel opravovat zub, mu bolest způsobil záměrně.

³⁹² *Specjalna Grupa Ochronna Biura Ochronny Rządu* – Speciální ochranná skupina spadající pod ministra vnitra.

internovanou osobu, jak jí čokoládu.“³⁹³ Zápis z 10. února: „[...] Podotýkám, že ve 2:10 internovaný vstal, šel ke skříni, vyndal sáček s praženou kukuřicí a tabulkou čokolády a zase si lehl. Po nějaké době jsem k němu vešel a všiml si, že jedl. Nevěnoval jsem tomu pozornost a zeptal se, jestli něco potřebuje, odpověděl, že ne. Znovu vstal ve 3:00 a schoval do skříně nedojedenou kukuřici.“³⁹⁴ Další den Wiesław Sosiński, jenž Wałęsu hlídal a podával zprávy, zaznamenal, že hladovka trvá už tři dny a „Lech Wałęsa neuvádí důvody ani termíny ukončení hladovky. S pravděpodobností nastane ve chvíli, kdy se vyčerpají jeho soukromé zásoby potravin v podobě zbytků čokolády a pražené kukuřice.“³⁹⁵

I Cenckiewicz ve své publikaci uvádí, že měl v internaci velice dobré podmínky – rádio, jídlo, návštěvy, možnost vídat kněží, kontroly Červeného kříže. Vysloveně bulvárně se také věnuje průběhu internaci. Píše například, že se Wałęsa málo hýbal a hodně jedl, což způsobilo, že znatelně ztloustnul, pil velké množství alkoholu³⁹⁶, a dokonce si stěžoval, že ho má k dispozici málo. Pít měl i se svými hlídači. Manželka Danuta měla v jeho nepřítomnosti přijímat vysoké finanční příspěvky ze Západu, přičemž Wałęsa po takových darech, které přicházely Danutě do Gdaňsku velice rád vedl proslovy o skromnosti. Zároveň dodává, že velice ztrácel na sebevědomí, neboť popularita jeho samotného i celé Solidarity upadala a Lech Wałęsa již nikoho nezajímal, nepřišel veřejnosti důležitý.³⁹⁷ Vyjadřuje se i k tvrzení, že v září mu byla ministrem Cioskem nabídnuta vysoká funkce ve vládě a zároveň mu byla oznámena změna ústavy a zákaz Solidarity. Wałęsa ale odmítl svobodu i s funkcí v nové Solidaritě, která měla být vytvořena shodně s režimními požadavky. Taktéž mu byl nabízen výjezd za hranice – ani na tuto nabídku Wałęsa nekývnul. Oproti tomu Cenckiewicz tuto možnost vyvrací: „Tvrzení jeho [Wałęsových] obránců, že se Wałęsa nedal zatáhnout do projektu nové Solidarity má základ sotva v tom, že mu vlastně nikdo takovou možnost nenabídl.“³⁹⁸ Cenckiewicz také tvrdí,

---

³⁹³ KOZŁOWSKI, MAJCHRZAK, *Kryptonim 333*, cit. d., s. 118-119: „W dniu 9.02 br. Osoba internowana oświadczyła, że podejmuje głodówkę, która trwać będzie do momentu, aż zostaną spełnione jego żądania. [...] W trakcie rozmowy telefonicznej z Towarzyszem Dyrektorem (godz. 15.30) w czasie mojej nieobecności na „90“ – funkcjonariusz SGO BOR kpr. L. Mazur zastał osobę internowaną jedzącą czekoladę.“

³⁹⁴ Tamtéž, s. 121: „[...] Nadmiemam, że o godz. 2.10 internowany wstał, podszedł do szafy, wyjął torebkę z prażoną kukurydzą oraz tabliczkę czekolady, a następnie położył się. Po jakimś czasie wszedłem do niego, zauważyłem, że jadł. Nie zwróciłem jednak na to uwagi i zapytałem się, czy czegoś mu nie potrzeba, odpowiedział, że nie. Wstał ponownie o godz. 3.00 i schował do szafy niezjedzoną kukurydze.“

³⁹⁵ Tamtéž, s. 122: „Lech Wałęsa nie podaje powodów ani terminu zakończenia głodówki. Prawdopodobnie nastąpi ono z chwilą wyczerpania jego prywatnych środków spożywczych w postaci resztek czekolady i dmuchanej kukurydzy.“

³⁹⁶ Dle dokumentu z internaci 26. července 1982 měl Wałęsa od 13. prosince 1981 do 26. července sám nebo ve společnosti zkonsumovat: 85 lahví vodky, 35 lahví vína, 29 lahví koňaku, 42 lahví šampaňského, 512 lahví piva a také dostal 638 balíčků cigaret. Tamtéž, s. 275.

³⁹⁷ CENCKIEWICZ, *Wałęsa. Człowiek z teczki*, cit. d., s. 154-160.

³⁹⁸ Tamtéž, s. 155: „Twierdzenie jego obrońców, że Wałęsa nie dał się wpasować w projekt nowej „Solidarności”, ma podstawę zaledwie w tym, że w istocie nikt mu takiej propozycji nie przedstawił.“

že Wałęsa sice nevěděl, kdy bude vyhlášen výjimečný stav, ale věděl, že vyhlášen bude, a proto byl tak klidný, když ho zatkli a nechal se bez protestů převézt do Chylic, kde byl hostem polské komunistické vlády a kam ho podle Cenckiewiczových slov převezli „staří známí“. Wałęsa byl dle tvrzení Cenckiewiczze ještě během pobytu v Chylicích přesvědčen, že je důležitým partnerem vlády, ale v tomto mínění se přepočítal. Nikdo v Polsku totiž dle jeho kvůli „Leszkovi“ nestávkoval, a nakonec měl Wałęsa prosit, aby mu neubližovali. Přišel o popularitu nejen veřejnosti, ale i podporu komunistů.³⁹⁹

V červnu a červenci strávila v Arlamově několik týdnů i jeho manželka Danuta se všemi sedmi dětmi a téměř každou neděli k němu chodil kněz Orszulik. Ten byl také tím, kdo mu nosil tiskoviny a texty vydávané opozičními aktivisty na svobodě, ale i texty od internovaných osobností Gwiazdy, Geremka, nebo Mazowieckiego. Kromě běžného popisu Skórzyński chválí Wałęsu za to, že odmítl napsat Jaruzelskému prosbu o propuštění z internace. Naděje na jednání ztratil v srpnu, přesto však dle Skórzyńského velice dobře chápal situaci a věděl, že většina obyvatelstva i vláda chtějí klid, urovnání situace a žádné stávky či manifestace v ulicích. Orszulik podával episkopátu zprávy o Wałęsově stavu, ale zároveň byl ve spojení i s Římem. Wałęsovi názory se tak dříve nebo později skrze různé komunikační kanály dostávaly i mezi širokou veřejnost. V polovině října však byly Orszulikovi návštěvy u Wałęsy zakázány. Šlo o snahu Wałęsu absolutně izolovat. Danuta kvůli tomu psala papeži, se žádostí o přímluvu a pomoc, ten ale zasahovat nakonec nemusel. V plánu bylo uvolnění většiny internovaných. Bylo rozhodnuto o utlumení výjimečného stavu a existence Solidarity byla definitivně postavena mimo zákon. Wałęsa nadále požadoval debaty a kompromisy, dokonce s ním byl realizován rozhovor, který bylo v plánu odvysílat v televizi, ale po konečném shlednutí materiálů členy politbyra bylo rozhodnuto, že rozhovor do televize nepustí. Bylo také rozhodnuto o tom, že Wałęsa bude propuštěn, neboť jeho věznění je jim spíše na škodu než ku prospěchu a na základě tohoto rozhodnutí byl 13. listopadu převezen do Varšavy. Usnesení o Wałęsově propuštění vyvolalo nevoli v Moskvě, ale Jaruzelski osobně ujistil Moskvu, že antikampaň proti Wałęsowi bude i nadále pokračovat. Wałęsa byl varován před další činností a nakonec deklaroval, že se nebude na svobodě dopouštět žádných kroků, které by společnost v zemi vyvedly z rovnováhy. Zároveň ale odmítl cokoliv podepsat. Vyslovil se ovšem, že nehodlá zůstat z očí veřejnosti a že dostupnými cestami, bude dále prezentovat své názory. Poté byl dne 14. listopadu propuštěn. Přestože tisk ohlásil, že Lech Wałęsa je odted' pouze běžným občanem, nikoliv vedoucím Solidarity, po jeho návratu do v Gdaňsku na něj čekaly před jeho bytem davy lidí s transparenty

---

³⁹⁹ CENCKIEWICZ, *Wałęsa. Człowiek z teczki*, cit. d., s. 138.

a srdečně ho vítali. Wałęsa pronesl proslov, v němž sdělil, že nic nepodepsal, k ničemu se nezavázal a hned druhý den po návratu se v jeho bytu konala tisková konference pro zahraniční novináře, kde oznámil, že se nehodlá stáhnout z veřejné scény a bude dále válčit o nezávislé odbory. Oficiálně nebyl Wałęsa nikdy odvolán z funkce vedoucího Solidarity, a tak po jeho návratu i zbytek vedení již nelegální Solidarity, většina z nich v ukrytí deklarovala, že Wałęsu i nadále podporují a považují za svého vedoucího. Byly odvolány plánované protesty, neboť propuštění Wałęsy i návštěvu papeže vnímali opozičníci jako krok vpřed ze strany komunistické moci a opět získali naději, že by mohlo dojít k dohodě. Na výročí tragédie 1970 ovšem nebylo Wałęsovi dovoleno pronést řeč a poté co ho příslušníci *SB* vyvedli z domu, vozili ho autem dlouho po městě, aby se události nemohl zúčastnit. Přesto byla při slavnosti puštěna nahrávka jeho proslovu, ve které mluvil o tom, že není třeba se vzdávat vytyčených cílů a je potřeba v úsilí o svobodné Polsko pokračovat. Zde Skórzyński již po několikáté upozorňuje na Wałęsův sklon ke kompromisům: „*Věrný své linii kompromisu ohlásil hned po propuštění připravenost k debatám s generálem Jaruzelským. Odpovědi se však nedočkal.*“⁴⁰⁰ Jaruzelski se sice rozhodl s Wałęsou nejednat, 22. listopadu 1982 však Wałęsu přijal primas Józef Glemp⁴⁰¹. „*Gdaňský byt předsedy se změnil v tiskové centrum Solidarity. Téměř každodenně tu přijímali zpravodaje ze západu. Wałęsa měl novináře rád a nebál se žádných otázek, nikomu neodmítal rozhovor, neboť věděl, jak je důležité udržovat obraz polského demokratického ruchu ve světových médiích. Západní tisk a rozhlasové stanice byli zároveň důležitým komunikačním kanálem s domácím veřejným míněním. Lídr svazu dokázal využít svoji mezinárodní popularitu, aby propagoval cíle hnutí.*“⁴⁰² V tomto roce Wałęsa vyslovil, že až bude on prezidentem, stejná situace jako za výjimečného stavu nenastane. Je tedy patrné, že více než devět let před tím, než se jím stal, o této možnosti již uvažovat.⁴⁰³

Výjimečný stav skončil v roce 1982 a v polských vězeních poté zbylo zadržováno už jen 11 hlavních představitelů opozice. Wałęsa dále pokračoval ve své činnosti, ovšem už ne tak radikálně, chtěl se vyhnout otevřené válce s režimem. V jeho činnosti ho doprovázeli i nejbližší

---

⁴⁰⁰ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 117: „*Wierny swej kompromisowej linii, ogłosił zaraz po uwolnieniu gotowość do podjęcia rozmów z generałem Jaruzelskim. Odzewu nie było.*“

⁴⁰¹ Józef Glemp (*1929-2013) Polský římskokatolický duchovní, vystudovaný právník, biskup a arcibiskup, od roku 1983 kardinál. DZIUBA, Andrzej Franciszek, *Życiorys Józefa Kardynała Glempa Prymasa Polski*, Warszawa, 1998.

⁴⁰² SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 117: „*Gdańskie mieszkanie przewodniczącego zamienilo się w biuro prasowe Solidarności. Niemal codziennie przyjmowano tu zachodnich korespondentów. Wałęsa lubił dziennikarzy, nie bał się żadnych pytań i nikomu nie odmawiał wywiadów, wiedząc, jak istotne jest podtrzymywanie wizerunku polskiego ruchu demokratycznego w światowych mediach. Zachodnia prasa i rozgłośnie radiowe były też ważnym kanałem komunikacji z krajową opinią publiczną. Lider związku potrafił wykorzystać swoją międzynarodową popularność do promocji celów ruchu.*“

⁴⁰³ Tamtéž, s. 109-118.

spolupracovníci, mezi něž patřili například Lech Kaczyński, Arkadiusz Rybicki, Aleksander Hall, Jacek Talor a další. Činnost Solidarity byla v této době zaměřena především na vydávání prohlášení a na komunikaci se západními médii, což bylo důvodem organizování množství tiskových konferencí. Jednou z významných osobností Solidarity v této době byl i kněz Henryk Jankowski, který byl představeným kostela sv. Brigity. V tomto gdaňském církevním stánku se odehrávala důležitá shromáždění, manifestace i proslovy. Postupem času se kolem Wałęsy vytvořila skupina varšavských poradců, do níž patřili především Tadeusz Mazowiecki, Bronisław Geremek a Andrzej Wielowieyski. Wałęsa jezdil po celém Polsku a setkával se s občany i novináři. Komunistická strana se mu snažila v jeho agitační činnosti co nejvíce bránit, ale už nebyl znovu zatčen. Jeho složka pod názvem „Bolek“, která jej měla zneškodnit, byla v roce 1983 přejmenována na „Zadra“ (Střepina).⁴⁰⁴ Cenckiewicz se taktéž zmiňuje, že od roku 1983 dostalo Wałęsovo krycí jméno ve složkách bezpečnosti novou podobu a to – *Zadra*. Ve stejném duchu, v jakém píše o Wałęsovi v internaci pokračuje i po jeho propuštění a tvrdí, že od té doby, co byl propuštěn na svobodu, bylo jeho největší starostí, aby se nezjistilo, že spolupracoval s režimem. Díky tomu, že měla vláda k dispozici usvědčující materiály, mohla Wałęsu „držet v šachu“ a vyžadovat poslušnost, kterou dle Cenckiewiczova názoru také plnil.⁴⁰⁵

7.3 Rok 1981 a internace Lecha Wałęsy v memoárové literatuře

Autentickým záznamem období internace je deník dvou gdaňských autorů a publicistů, historika Andrzeje Drzymcimskieho a právníka Adama Kinaszewskieho, kteří tento deník vydali pod společným pseudonymem Jan Mur. Nejdříve v Paříži a v San Diegu, později i v Polsku. Oba dva byli blízkými spolupracovníky Lecha Wałęsy a spoluautory autobiografie *Droga nadziei* (1988). Oba byli internováni v Strzeblinku od 13. prosince 1981. Vzpomínky vypráví už o prvním sjezdu Solidarity, kdy se Wałęsa podle deníkových zápisků dopustil té chyby, že když se jednalo o televizním přenosu ze sjezdu, přidal se na stranu delegátů, kteří zastávali názor, že televizní přenos bude buď v rukou Solidarity nebo nebude vůbec. Nakonec bylo rozhodnuto, že sjezd se bude konat bez účasti televizních štábů, za což Wałęsa sklidil velký aplaus, ale novináři byli z tohoto rozhodnutí rozladěni, neboť Solidarita, vždy otevřená k médiím se najednou před veřejností uzavřela. Autoři knihy byli zatčeni a odvezeni do internačního, Vánoce tedy byli nuceni strávit ve vězení. V deníku se nachází i vzpomínka na tento, jindy tak oblíbený den. Zatčení měli stromek, dokonce ozdobený a slavnostní večeři

⁴⁰⁴ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 119-120.

⁴⁰⁵ CENCKIEWICZ, *Wałęsa. Człowiek z teczki*, cit. d., s. 183.

sestavenou z různých od svých blízkých zaslaných balíčků. Zajímavý je lidsky účastný vztah dozorců, kteří přišli vězňům ve sváteční večer popřát a podělili se s nimi oplatkem⁴⁰⁶. Tento den pocítili vězni kousek solidarity i ze strany dozorců. Sami autoři reflektují, že slovo solidarita použité v deníku nemá nic společného s gdaňským sdružením, ale vyjadřuje původní význam tohoto slova. Co se týče dělení oplatek, tak tento zvyk hrál roli i ve vztahu internovaných a Wałęsy. „Napsali jsme Lechovi přání: „Na Štědrý večer, dělic se o oplatek, dělíme se i s tebou. Ať ti tento symbol jednoty dodá naději, jakou čerpáme z narození Páně a kterou především ty v tento čas potřebuješ. Vyjdeme ven! Internovaní – Strzeblinek, Štědrý večer 1981“. Do obálky s přáním jsme vložili oplatek, se kterým jsme se dělili. Podaří se nám předat toto přání? Dostane se k němu?“⁴⁰⁷ Je fascinující, že přestože vězni neměli jistotu (a šance byla dokonce velice malá), že se oplatek opravdu dostane k Lechu Wałęsowi, přesto byl jednou z osob, na kterou při Štědrém večeru mysleli, kromě svých rodin a blízkých. Byl pro ně a jejich víru v dobrý konec velice důležitý, stal se symbolem vzdoru a svobody. Den po Štědrém dnu, 25. prosince se v deníku nachází zápis, že internovaní mají rádio. Informace, zda bylo povolené nebo ne, zde není uvedena, ale pravděpodobně si jej obstarali „na černo“, neboť poslouchali i západní stanice a ve svých deníkových záznamech konfrontují informace z polských režimních rádií a informací, které vysílají rádia západní. Ve vzpomínce z 25. prosince se čtenář jejich vzpomínkové výpovědi dozvídá, že poprvé získali několik málo informací o Lechu Wałęsowi, o tom, že drží hladovku, a podle internovaných ve Strzeblinku nevěrohodné zprávy o tom, že vyzývá k další generální stávce. Další zmínka o Wałęsowi pochází ze Silvestra téhož roku, kdy zase internovaní reflektují mediální popularitu Wałęsy v západních médiích. Zmiňují se například o tom, že časopis *Time* vyhlásil Wałęsu Člověkem roku a obecně si všimají podpory hnutí *Solidarita* Západem. Vědomí tohoto zájmu muselo být pro internované velkou psychickou vzpruhou a podporou. Devátého února se mezi vězně dostal dokument o internaci Lecha Wałęsy a jeho komentář, který byl mimo jiné otištěn i ve francouzském časopise *Le Monde*. Reakcí vlády na tento dopis byl zákaz stýkání se s kněžími, kteří se doté doby mohli k LW dostat.⁴⁰⁸ Kromě únorového dopisu se do internačního tábora dostávaly informace jen těžko a zřídka. Když 19. března 1982 navštívila tábor delegace

---

⁴⁰⁶ Polská štědrovečerní tradice, jde o předkřesťanskou tradici, kdy oplatek symbolizoval dar duchům, který jim osoby lámající oplatek nabízejí. BLAŽKOVÁ, Ivana, *Vánoce v kontextu polské lidové kultury*. Magisterská diplomová práce, Ústav historických věd, Fakulta filozofická, Univerzita Pardubice, Pardubice, 2016, s. 46.

⁴⁰⁷ MUR, Jan, *Dziennik internowanego: (grudzień 1981-1982)*, Gdaňsk-Warszawa, 1989, s. 43: „Napisałiśmy życzenia dla Lecha: *W wigilijny wieczór łamiąc się oplatkiem, dzieliliśmy się nim z tobą. Niech ten symbol jedności da Tobie nadzieję, jaką czerpiemy z Narodzin Pańskich i której szczególnie Ty potrzebujesz na ten czas. Wyjdziemy z tego! Internowani – Strzeblinek, Wigilia 1981*“. *W koperte z życzeniami włożyliśmy oplatek, którym dzieliliśmy się. Czy uda nam się przekazać te życzenia, czy dotrą do niego?*“

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 26-73.

Červeného kříže, která měla kontrolovat podmínky v internačních táborech, snažili se internovaní zjistit více informací, ale delegace byla vpuštěna jen pod podmínkou, že nebude sdělovat žádné informace. To, co internované zajímalo především, byla situace v jiných táborech a informace o Lechu Wałęsovi. Podle záznamů se na Wałęsu ptali mnohokrát, ale nedostalo se jim žádné odpovědi. Osobnost Lecha Wałęsy pro ně byla velice důležitá, a i přes nedostatek informací nebo jakýkoliv kontakt s ním, byl pro ně stále vůdcem a příkladem, neboť s ním sdíleli stejný osud. Také vyjadřují obavy o Wałęsu, který je již několik měsíců sám, jen s agenty bezpečnosti, se kterými tráví spoustu času. Obávají se především o jejich působení a tlak na Wałęsu, tedy potažmo se strachují o to, jestli se nenechá „zlomit“, když nemůže hledat podporu u spoluvězňů nebo jiných osob. Většina internovaných byla propuštěna z tábora ve Strzeblinku 22. července 1982 a ze 130 vězňů zbylo přibližně 30, kteří byli propuštěni až 2. srpna 1982. Ten den byli propuštěni i autoři knihy, avšak deníkové zápisky pokračují i s jejich pobytem na svobodě (přestože jak je psáno v deníku, svobodní se rozhodně necítili vzhledem k pokračujícím kontrolám, pravidelným rozhovorům v kanceláři SB apod.).⁴⁰⁹ Z 11. listopadu je v deníku zápis o mši, která toho večera probíhala v bazilice Panny Marie, kde bylo okolo pěti tisíc osob (podle autora méně než obvykle), při které kněz Stanisław Bogdanowicz ohlásil, že Lech Wałęsa bude propuštěn z internace, což bylo oceněno dlouhým potleskem. Deník pokračuje zápisem z 15. listopadu, kdy se Lech Wałęsa vrátil domů. Před jeho domem na Zaspie na něj již čekal dav několika tisíc lidí, ke kterému té noci mluvil z okna⁴¹⁰. Před rozbouřený dav se musel vrátit téměř dvacetkrát. Autor také vyjadřuje obavy z toho, jestli bude Lech Wałęsa dále schopný vést lid a dělníky, neboť režim nyní ukázal, že není nedotknutelný a že je také jenom člověk, který sice má své názory, ale v podstatě nic neznamena. Jeho síla vždy vyplývala především z toho, že dokázal jednat s vládnoucími osobnostmi jako rovný s rovným, a jak říkají autoři, mluvil jménem lidu. Nebál se a byl schopen občany zastoupit a promluvit hlasem většiny, hlasem společnosti.⁴¹¹ *„Byl silný, protože říkal naším jazykem pravdu, o které se ví, že má hrozivou moc, jestli je to úplná pravda. Bude Wałęsa teď, po výjimečném stavu, stojící v prázdnotě, propuštěn z milosti velitele milice, kdy nikdo nemá právo říkat pravdu, schopen pokračovat ve svém dialogu, být partnerem a oslovit publikum? Možná je to v Polsku v roce 1982 a 1983 absolutně nemožné? Alespoň na několik, nebo mnoho let... [...] Ještě nevíme, kým je Lechu dnes, po propuštění z Arlamova. Po příjezdu a během prvních rozhovorů se zdálo, že si neuvědomuje, že organizace jako mocná struktura neexistuje, že svá gesta věnuje*

---

⁴⁰⁹ MUR, Jan, *Dziennik internowanego*, cit. d., s. 94-161.

⁴¹⁰ Vzpomíná i Wałęsa ve své autobiografii WAŁĘSA, *Droga do prawdy*, s.197-198.

⁴¹¹ MUR, Jan, *Dziennik internowanego*, cit. d, s. 183-184.

lidem, kteří sice reagují, ale Solidarity ztratila sílu domáhat se toho, co požadoval její program.“⁴¹² Patnáctého listopadu se konala první tisková konference po propuštění Wałęsy z internace, které se Lech účastnil. Provázely ji obavy, zda propuštěný předseda Solidarity situaci zvládne, jestli bude stejný, jako před zatčením. Autoři dávají Wałęsowi nejenom velkou důvěru, ale i zodpovědnost: „*Velice záleží na něm, velice záleží na tom, jaký bude začátek.*“⁴¹³ Wałęsa na této tiskové konferenci udělal na autory dobrý dojem, byl vyrovnaný, sebevědomý a připravený na další střet s režimem. Hlásil se ke svým názorům ze srpna, což bylo dobré rozhodnutí a podle deníku to byl jediný způsob, aby ho lidé dále poslouchali, neboť kdyby změnil své názory a postoje, pravděpodobně by ho veřejnost zavrhla. Dvacátého prvního srpna se na další mši v bazilice sv. Brigity projevila kuráž veřejnosti. Byla vyvěšena vlajka s emblémem gdaňských loděnic, orla s korunou⁴¹⁴ a zlatě vyšitým nápisem *Solidarity*. Na konci všichni společně zpívali píseň „*Boże coś Polskę*“⁴¹⁵ a deset tisíc rukou se zvedlo nad hlavy davu se symbolem vítězství vytvořené písmenem V. Rozvinul se ohromný transparent se znakem Solidarity a lidé skandovali hesla, mimo jiné „*A’ż żyje generał Wałęsa*“ (měl hodnost kaprála). Do baziliky svaté Brigity chodil pravidelně i Wałęsa se svou rodinou, tentokrát se však mše nezúčastnil a šel na mši ve své farnosti na Zaspie. Jan Mur to považuje za dobrý krok, za který mu připsal plusové body, neboť jako důvod neúčasti pokládá Lechovo rozhodnutí, že nechce nikoho dráždit, že nechce dělat gesta a vyvolávat ve společnosti teatrální obdiv vůči své osobě.⁴¹⁶

Jedna ze vzpomínek syna Lecha Wałęsy Bogdana zachycuje právě období internace. Poprvé, kdy mohla Danuta svého manžela navštívit, bylo na Vánoce roku 1981. Jela tehdy sama a Bogdan si Vánoce tohoto roku pamatuje jako nejhorší, neboť doma chyběli oba rodiče. Naštěstí v dalším roce mohli navštívit otce i děti. Danuta s sebou střídavě brávala nejstarší syny a když byl Wałęsa převezen do věznice v Przemysłu, mohli tam dokonce strávit prázdniny, které však nebyly opravdovými prázdninami, neboť byli po celou dobu v uzavřeném areálu a

---

⁴¹² MUR, Jan, *Dziennik internowanego*, cit. d., s. 183-184: „*Był mocny, bo mówił naszym językiem prawdę, o której mówią, że ma moc porażającą, jeśli jest całą prawdą. Czy teraz, w stanie wojennym, zawieszony w próżni, wypuszczony z łaski komendanta milicji, kiedy nikt nie ma prawa powiedzenia całej prawdy – nadal znajdzie sposób, partnera i audytorium, by prowadzić ten swój dialog? A może w Polsce 1982 a 1983 roku jest to w ogóle niemożliwe? Przynajmniej na kilka – kilkanaście lat...*“ [...] „*Jeszcze nie wiemy, kim jest Lechu dziś, po wyjściu z Aralamowa. Po przyjeździe, w trakcie pierwszych rozmów wydawał się nie zdawać sobie sprawy, że Związek jako potężna struktura przestał istnieć, że gesty swe kieruje do ludzi, którzy reagują, ale „Solidarność” straciła moc egzekucji tego, czego wymagałby jej program.*“

⁴¹³ Tamtéž, s. 185: „*Wiele od niego zależy, wiele zależy od tego, jaki będzie początek.*“

⁴¹⁴ Poté co se komunisté v Polsku dostali k moci, bylo rozhodnuto o změně polského znaku a byla z něj odstraněna hvězda. Zobrazení původního znaku bylo zakázané.

⁴¹⁵ Polská katolická duchovní píseň, symbol osvobození Polska v roce 1918.

⁴¹⁶ MUR, Jan, *Dziennik internowanego*, cit. d., s. 185-187.

pod kontrolou dozorců. Přesto to však byla velká změna a rodina se konečně mohla se svým otcem setkat pohromadě, po dlouhých měsících smutku ze samoty. Součástí Bogdanových vzpomínek je i reflexe běžného života devatenáctiletého chlapce. Wałęsův nejstarší potomek v této souvislosti vypráví, že ve škole nepocíťoval žádné nepříjemné pocity, jeho učitelé i spolužáci se k němu chovali normálně a nic na sobě nedávali znát. Po návratu z internace se Wałęsa vrátil se „stíny“, jak je nazývá Bogdan. Jednalo se o příslušníky bezpečnosti, kteří Lecha, ale i celou jeho rodinu dnem i nocí doprovázeli, kamkoliv se hnuli. Bogdan vypráví, že ze začátku byli tito agenti téměř agresivní, ale postupem času se jakýmsi způsobem začali s rodinou dorozumívat. Wałęsa je (pravděpodobně z ironie) zval na silvestrovský přípitek, nebo když jeli o víkendu na letní dům, z žertu jim říkal, ať si vezmou rybářské pruty. S tímto se váže i, lze-li to tak říci, veselá vzpomínka, kdy tito agenti „doprovázeli“ rodinu Wałęsových z letiště, přišli k nim a poprosili je, aby se rodina cestou zastavila v restauraci, protože už mají strašný hlad. Wałęsa tento vstřícný krok učinil a počáteční neshoda se přetavila v jakési porozumění obou stran. Bogdan byl také ten, kdo roku 1983 letěl se svojí matkou Danutou do Osla, převzít Nobelovu cenu míru udělenou otci. Po návratu, kdy na ně Wałęsa čekal na letišti, se manželé rozhodli odvézt medaili i cenu do kláštera na Jasné hoře. Cesta se pro ně stala noční můrou, neboť je každých několik set metrů zastavovaly silniční kontroly a dožadovaly se prohlídky automobilu. Bogdan mluví o tom, že si stejně jako otec rychle zvykl na nepřetržitou kontrolu a pronásledování, odposlechy, na rozdíl od matky, která takový stav velice špatně snášela a příslušníky *SB* z duše nenáviděla. Bogdan dodává, že byl na svého otce vždy hrdý. Obdivoval jeho schopnost nepoddat se, jeho optimismus a to, že i v nepříjemných chvílích byl schopen žertovat a být za každé situace optimistou. Přesto dodává, že po návratu z internace, byl poněkud „ušlápnutý“.⁴¹⁷

Wałęsovo oslavování po jeho návratu z internace ukazuje i vzpomínka Jerzyho Eislera, zachycená v rozhovoru Barbary Polak v roce 2001. V rozhovoru o propagandě v období *PRL* mluví o tom, že sportovci byli využíváni propagandou jako prezentace socialistického státu, slavní a úspěšní sportovci byli prezentováni jako národní úspěch. Posléze se však v osmdesátých letech se staly fotbalové zápasy jedním z míst svobodných manifestací. *„Docházelo k takovým fotbalovým utkáním, na kterých několik tisíc lidí místo toho, aby se věnovali nezajímavé hře skandovalo „Solidarita! Lech Wałęsa“, což absolutně nemělo*

---

⁴¹⁷ GABRYEL, Piotr, JACKOWSKI, Karol, *Jabłoń i jabłko: [mówią dzieci prominentów i opozycjonistów Wałęsy, Messnera, Kurońia, Sokorskiego, Mazowieckiego, Gucwy, Moczulskiego i innych]*, Warszawa, 1990, s. 82-83.

souvislost s hrou, která probíhala na trávníku. Pamatuji si také živé vysílání z mistrovství světa ve Španělsku v roce 1982, kdy během zápasu Polsko-SSSR španělští kameramani ukazovali polské fanoušky s velkými transparenty Solidarity.⁴¹⁸ Také dodává, že pokud by tento přenos měli na starosti polští kameramani, nic takového by nebylo možné na obrazovce ukázat. V jiném rozhovoru autorky s Grzegorzem Majchrzakiem z roku 2002, oceňuje zpovídaný Wałęsovu vůli během internace. V rozhovoru mluví o tom, že po vyhlášení stanného práva se aparát pokusil vytvořit novou Solidaritu, která by měla být plně pod kontrolou vlády. To, že se Wałęsa odmítl stát vůdcem této nové Solidarity, pokládá za jeho velkou zásluhu. Zajímavostí, kterou Majchrzak připojuje je, že před zavedením stanného práva existovaly i v MO (*Milicja Obywatelska*) aktivity milicionářů, kteří také chtěli založit své nezávislé sdružení Solidarity právě v rámci milicí. K těmto změnám v myšlení některých milicionářů začalo docházet od jara 1981. Byl dokonce vytvořen zakladatelský výbor, ale k opravdovému založení nikdy nedošlo, záměry byly zmařeny na podzim 1981 a důsledkem bylo propuštění více než 100 zaměstnanců milice. Zajímavý paradox.⁴¹⁹ O stejném plánu na „komunistickou“ Solidaritu mluví i Sławomir Cenckiewicz v dalším z rozhovorů z roku 2002, kdy upozorňuje na to, že Solidarity byla zakázána až v roce 1982, protože byly pravděpodobně plány, jak ji ponechat v legalitě, ale pod kontrolou státu, a kdy hledali vhodnou osobu, která by zajistila dobrou „image“ pro veřejnost.⁴²⁰

Vzpomínkami „z druhé strany barikády“ jsou vzpomínky Tadeusze Lupara, který byl jedním z mužů BOR-u, kteří dohlíželi na Lecha Wałęsu během jeho internace. Sám v předmluvě uvádí, že knihu se rozhodl napsat, aby uvedl na pravou míru absurdní mýty a představy o Wałęsově pobytu v Arlamově. Přestože se jednalo o zaměstnance bezpečnosti i on reflektuje pozitivní náhled na Wałęsu. Popisuje, jak bylo jeho oddílu sděleno, že právě oni budou dohlížet na slavného opozičníka. „*Všichni pociťovali vzrušení, možná dokonce lehké rozčilení a také zvědavost. Jak se Wałęsa v této situaci zachová? Společně s jeho rostoucí popularitou budil v našem prostředí rozdílné pocity. Od negativních po pozitivní. Část kolegů, těch s mírnějším postojem, včetně mě, si dokonce nechala narůst vousy á la Wałęsa. V SGO⁴²¹ byli skoro jen*

---

⁴¹⁸ POLAK, Barbara, *Rozmowy*, Warszawa, 2007, s. 109: „Zdarzały się mecze piłkarskie, na których kilkanaście tysięcy ludzi, zamiast zajmować się nieciekawą grą skandowało: «Solidarność! Lech Wałęsa», co nie miało nic wspólnego z rozgrywanymi się na murawie wydarzeniami. Pamiętam także bezpośrednią transmisję z mistrzostw świata w Hiszpanii w 1982 r., gdzie w czasie meczu Polska-ZSRR kamerzyści hiszpańscy pokazywali polskich kibiców z wielkimi transparentami «Solidarność!».“

⁴¹⁹ POLAK, Barbara, *Rozmowy*, cit. d., s. 198-199.

⁴²⁰ Tamtéž, s. 295.

⁴²¹ Jednotka střežící Wałęsu a internační objekt.

sami „vousáči“.⁴²² Je tedy patrné, že podpory se Wałęsovi dostávalo nejen ze strany dělníků, ale své příznivce měl i mezi agenty, což mu muselo pobyt v internaci značně ulehčit.

---

⁴²² LUPAR, Tadeusz, *Pozłacana klatka*, Warszawa, 2013, s. 27: „*Wszystkim udzieliło się podniecenie, może nawet lekkie zdenerwowanie, a także ciekawość, jak Wałęsa się zachowa w tej sytuacji? Wraz z jego rosnącą popularnością wzbudzał w naszym środowisku sprzeczne odczucia. Od negatywnych do pozytywnych, część kolegów, tych lepiej nastawionych, łącznie ze mną, zapuściła nawet wąsy á la Wałęsa. W SGO byli prawie sami „wąsale“.*“

8. Cesta k převratu

8.1 Václav Havel a cesta k revoluci

V prosinci roku 1988 se konala první povolená manifestace na Škroupově náměstí, uspořádaná⁴²³ ku příležitosti Dne lidských práv (10. prosinec). Přestože se jí účastnilo několik tisíc osob, nepřinesl tento protest žádné hmatatelné výsledky⁴²⁴. Důvodem povolení demonstrace byla oficiální návštěva francouzského prezidenta Francois Mitteranda. Havel zde však mohl po dlouhé době pronést veřejně povolený projev. John Keane ve své biografii tvrdí, že bylo tehdy na Havlovi vidět, jak mu veřejná vystoupení a potlesk chyběly: „[...] a je vidět, jakou má radost ze svého vystoupení na veřejnosti, jako by to bylo jeviště.“⁴²⁵

V roce 1988 chtěly nezávislé občanské iniciativy uspořádat pietní akt k uctění smrti Jana Palacha, vládnoucím režimem byl však samozřejmě zakázán. Kriseová mluví o anonymním dopisu, který přišel Václavu Havlovi, a ve kterém údajný student psal, že hodlá následovat příklad Jana Palacha. Havel požádal o povolení veřejně pisatele odradit, což mu však nebylo umožněno. Musel tedy zvolit cestu otevřeného dopisu, který byl přečten v zahraničních rádiích⁴²⁶. Kriseová polemizuje o tom, že mohlo jít jen o léčku tajné policie, neboť Havlova odpověď byla interpretována jako podněcování k účasti na manifestaci, neboť v něm otevřeně mluvil o pietní akci. Ve výroční den (15. ledna) se i přes zákaz manifestace na Václavském náměstí shromáždily davy lidí. Mezitím však bylo náměstí obklíčeno a policejní jednotky tlampači vyzývaly k opuštění prostoru. Václav Havel se na náměstí přes policejní hradbu nedostal. Přestože podle Kriseové Havel na náměstí ani nebyl a na obklíčené demonstranty se díval z dálky, následné policejní represe se dotkly i jeho osoby a to tak absurdně jakoby se jednalo o nonsensovou scénu hodnou jeho vlastních divadelních her. Byl totiž obviněn za neuposlechnutí příkazu k opuštění prostoru náměstí (tedy za něco, co pro svou nepřítomnost nemohl udělat), zatčen a 21. února 1988 byl znovu odsouzen, tentokrát k devíti měsícům vězení. Proti tomuto rozhodnutí podal Havel odvolání a byla sepsána petice za jeho propuštění, kterou podepsalo přes téměř čtyři tisíce lidí z různých skupin obyvatelstva. Celá tato petiční akce se konala a podařila díky scénáristovi Jiřímu Křížanovi. Kriseová vzpomíná, že na oslavném večírku u Václava Havla doma se v jeden večer vyměnilo přes tisíc lidí. Havel byl propuštěn pod podmínkou, že dále nebude politicky aktivní. Přesto se po této události spřátelil s Jiřím

---

⁴²³ Uspořádáno nezávislými opozičními hnutími, mimo jiné se na organizaci podílela Charta 77 a VONS.

⁴²⁴ Manifestace byla později prohlášena za nezákonnou.

⁴²⁵ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 273.

⁴²⁶ Také ŽANTOVSKÝ, *Havel*, cit. d., s. 292.

Křižanem a společně s Alexandrem Vondrou, ze kterých dle Kriseové již v tomto roce vytvořil své poradce a společně se podíleli na textu *Několik věř*^{427, 428}. I Jan Bauer zmiňuje zatčení Václava Havla během Palachova týdne a jeho podmíněčné propuštění z vězení za dobré chování a mimo jiné se zmiňuje také o jeho nominaci na Nobelovu cenu⁴²⁹. Ohledně Havlových nových spolupracovníků se ovšem vyjadřuje velice nevhodně až pejorativně. „*Raději měl ochotné naslouchače a přitakávače, které nacházel mezi štamgasty z restaurace Na rybárně, jako byl absolvent studia geografie a momentálně topič v podniku Knižní velkoobchod Saša Vondra, za hudebního publicistu se vydávající Vladimír Hanzel, písničkář Ladislav Kantor či už zmiňovaný konferenciér z lipnického festivalu Jan Rejžek.*“⁴³⁰ Bauer píše, že po návratu z vězení se měl Václav Havel začít obklopotovat těmito mladšími spolupracovníky, neboť ve svých vrstevnících a bývalých spolupracovnících viděl konkurenci. Dále pak vyjadřuje domněnku, že Havel patrně již předem přemýšlel o svém prezidenství. Usuzuje tak, neboť když za ním přišli zástupci *Obrody*⁴³¹ s tím, zda by podpořil Alexandra Dubčeka na funkci prezidenta republiky, Havel se k žádosti nevyjádřil s tím, že by musel znát více informací ohledně jeho politického programu.⁴³²

8.1.1 Sametová revoluce

Události 17. listopadu 1989 v Praze odstartovala povolená studentská demonstrace u příležitosti padesátiletého výročí smrti Jana Opletala, která měla mít formu průvodu a skončit na Vyšehradském hřbitově. Po oficiálním ukončení vzpomínkového pochodu však několik tisíc účastníků dále zůstávalo na místě a v pozdních odpoledních hodinách se dav vydal na Václavské náměstí. Tato část již však povolená nebyla a během cesty do centra Prahy se pochod střetl s jednotkami pořádkové policie, která je vyzývala k rozchodu, zároveň však policie blokovala možné únikové cesty. Okolo deváté hodiny večerní přijela policejní dodávka a najela do davu, strážníci pak začali bít obušky studenty a další účastníky, kteří se snažili dostat pryč.⁴³³ Události, které se odehrály na Václavském náměstí popisuje⁴³⁴ i John Keane a připojuje

---

⁴²⁷ Petice z června 1989 sepsaná V. Havlem, J. Křižanem, S. Devátým a A. Vondrou. Autoři požadovali propuštění politických vězňů, svobodná média a možnost vytvářet nerezimní hnutí.

⁴²⁸ KRISEOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 139-145.

⁴²⁹ Václav Havel byl na Nobelovu cenu navržen vícekrát. Nejblíže jejímu udělení byl v roce 1989, kdy jeho nominaci různými způsoby aktivně podporoval František Janouch, česko-švédský jaderný fyzik, disident a zakladatel Nadace Charty 77. Dokládá to mj. jejich nedávno tiskem vydaná korespondence. Viz Václav Havel a František Janouch, *Korespondence 1978-2001*. Praha, Akropolis, 2007.

⁴³⁰ BAUER, *Havel*, cit. d., s. 119-120.

⁴³¹ Klub za socialistickou přestavbu Obroda – opoziční klub vytvořený především vyloučenými členy Komunistické strany.

⁴³² BAUER, *Havel*, cit. d., s. 112-121.

⁴³³ SEBESTYEN, Victor, *1989: Pád východního bloku*, Brno, 2011, s. 352-353.

⁴³⁴ Obdobný popis KRISEOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 146; BAUER, *Havel*, cit. d., s. 129-132.

informaci, že 17. listopadu se Václav Havel nacházel na Hrádečku, neboť se již předem obával zatčení. Když ale dostal zprávu o aktuálním dění v Praze, okamžitě se do hlavního města vrátil. Dodává, že Havel označil revoluci jako „krok do neznáma“ a „hru, která ještě nebyla dopsána“.⁴³⁵ Kromě zpráv o zbitých studentech se mohli posluchači na vlnách rádia Svobodná Evropa dozvědět i zprávu o zabití studenta Martina Šmída, která se později ukázala jako nepravdivá.⁴³⁶ I Jan Bauer spekuluje o této poplašné zprávě a přidává, že není dosud vyjasněno, zda šlo o nápad studentky, jež nepravdivě vypověděla, nebo zda jí myšlenku vnukla StB, nebo někdo z disidentů.⁴³⁷ Údajná smrt však nepopíratelně způsobila rozhořčení veřejnosti a zatvrzení v odporu, jež společnost již delší dobu projevovala, a která vyvrcholila 17. listopadu a během dalších dní. V tomto se ostatně shoduje s Jiřím Sukem, který dodává, že představa další tragické smrti vinou režimu nespokojené občany ještě více protestně naladila.⁴³⁸

Po návratu Václava Havla do Prahy se u něj doma sešli chartisté a další aktivisté opozice (Obroda, Demokratická iniciativa). Zde bylo rozhodnuto o založení Občanského fóra. Na neděli v osm hodin večer bylo naplánováno ustavující setkání v Činoherním klubu. Byl vybrán zakládající výbor dvaceti členů OF a jeho mluvčím ustanoven Alexandr Vondra.⁴³⁹ Havel přednesl shromážděným ustavující prohlášení a v pozdních hodinách bylo setkání, jehož výsledkem bylo založení Občanského fóra, zakončeno.⁴⁴⁰ Už během těchto jednání, kterých se účastnili osoby profesně často absolutně rozdílné – herci, spisovatelé, novináři, umělci, studenti, ale i členové KSČ. Jak Michael Žantovský, tak i Jiří Suk⁴⁴¹, se vyjadřují pochvalně k fungování Václava Havla v této náročné situaci. Podle Žantovského byl jedinou osobou, která mohla spojit všechny různorodé názory a pohledy a udržet ve vypjaté atmosféře kontrolu nad situací. Odkazuje se zde na práci filozofa Ladislava Hejdánka *Havel je uhlík*⁴⁴², který metaforicky přirovnal Václava Havla právě k tomuto chemickému prvku, neboť uhlík⁴⁴³ je „chemický prvek schopný spojit se s mnoha jinými a vytvořit sloučeninu neodolatelné síly a pevnosti, plnou neuvěřitelných rozporů, a přesto pro tuto chvíli dostatečně stabilní, aby uvedla v pohyb zásadní změny.“⁴⁴⁴

⁴³⁵ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 259-265.

⁴³⁶ SUK, *Politika jako*, cit. d., s.326, také KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 265.

⁴³⁷ BAUER, *Havel*, cit. d., 134-135.

⁴³⁸ SUK, *Politika jako*, cit. d., s. 326.

⁴³⁹ KRISOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., 147

⁴⁴⁰ KAISER, *Disident*, cit. d., s. 213-215.

⁴⁴¹ SUK, *Politika jako*, cit. d., s. 327.

⁴⁴² HEJDÁNEK, Ladislav, *Havel je uhlík: filosof a politická odpovědnost*, Praha, 2009.

⁴⁴³ Kromě jiného „všechny myslitelné organické látky v tělech pozemských organismů obsahují uhlík“. [cit. 2018-01-30]. URL: < <https://cs.wikipedia.org/wiki/Uhl%C3%ADk>>

⁴⁴⁴ ŽANTOVSKÝ, *Havel*, cit. d., s. 311.

V pondělí se opět na Václavském náměstí shromáždily davy nespokojených občanů, jejichž počet dosáhl až 150 000 osob. Občanské fórum mezitím shánělo prostory, ve kterých by bylo možné se scházet a jednat. Nejdříve se členové scházeli v galerii u Řečických, později se kvůli jejím malým prostorům přesunuli do divadla Laterna Magika v prostorách paláce Adria na Národní třídě. V této době se do činnosti OF zapojila i Eda Kriseová. V 22. listopadu poprvé promluvil k davům na Václavském náměstí Václav Havel. Pro svůj projev využil balkónu budovy nakladatelství Melantrichu, kam vpustil aktivisty Občanského fóra Havlův známý ze školních let Jan Škoda. Zároveň v tento den probíhala diskuze s Ladislavem Adamcem, který souhlasil, že bude s Občanským fórem jednat, ovšem jak Kriseová vzpomíná, s Havlem jednat nechtěl. Občanské fórum rozhodlo, že debaty jsou možné jedině s jeho účastí. Na jednání přesto vpuštěn nebyl. Kriseová připojuje vzpomínku, která dokládá, že přestože musel Václav Havel zůstat za zavřenými dveřmi i tak nezůstal nečinný: „*Seděl celou dobu v hale předsednictva vlády a rozmlouval s všelijakými lidmi, místo vrátného přijímal různé delegace s peticemi ze škol a podniků.*“⁴⁴⁵ Dne 24. listopadu podal demisi nejen generální tajemník Milouš Jakeš⁴⁴⁶, ale i celé politbyro.⁴⁴⁷

Po generální stávce 27. listopadu pak OF vyzvalo prezidenta Gustava Husáka, aby odstoupil z funkce. Tlak na Komunistickou stranu se stal nadále neúnosným bez její reakce. O den později se poslanec Federálního shromáždění Ladislav Adamec zavázal k vytvoření nové vlády, která byla ohlášena 3. prosince. V nové vládě však nadále převládali komunisté a OF varovalo před další varovnou stávkou, pokud nedojde k nápravě. Vláda, která byla přesto jmenována, však o čtyři dny rezignovala. Premiérem se stal Marián Čalfá a Občanské fórum rozhodlo o kandidatuře Václava Havla na prezidentský post.⁴⁴⁸ Havel se tehdy vyjádřil ohledně své kandidatury jako o nutnosti. Deklaroval, že prezidentem být nechce, ale pokud je to v zájmu vlasti, kandidovat bude.⁴⁴⁹

Eda Kriseová, která byla jednou z mluvčích Občanského fóra, připojuje v Havlově biografii vlastní vzpomínky ohledně prezidentské kandidatury. Vzpomíná, že Václavovi vařila čaje, prepisovala připravované proslovy a také, že sama nechtěla, aby se Václav Havel stal prezidentem. Podotýká, že si to nepřála ani Václavova manželka Olga, ale nikdo jiný jím v dané dějinné situaci být nemohl. Davy až do umdlení skandovaly „Havel na hrad“ a stejné heslo se

---

⁴⁴⁵ KRISEOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 148-149.

⁴⁴⁶ VÍCE JAKES, Miloš, *Dva roky generálním tajemníkem*, Praha, 1996.

⁴⁴⁷ KRISEOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 150.

⁴⁴⁸ KAISER, *Disident*, cit. d., s. 220-222.

⁴⁴⁹ SUK, Jiří, *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize*, Praha, 2003, s. 196.

objevovalo i na všudypřítomných pouličních plakátech.⁴⁵⁰ K vyhlášení Havlovy kandidatury 10. prosince 1989 Jiřím Bartoškou na balkóně Melantrichu se vyjadřuje i Jan Bauer. Dle jeho tvrzení Václav Havel sice prohlašoval, že chce pro zemi jen svobodné volby, dělal však pro post prezidenta vše co bylo v jeho silách. Od kandidatury prý odradil Ladislava Adamce a zároveň činil kroky, aby si na svou stranu naklonil ministra národní obrany generála Miroslava Vacka. „[...] nyní sice sliboval že „pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí“, čemuž navzdory prosincovému mrazu přeplněná náměstí skálopevně věřila podobně jako malé děti rády věří pohádkám, ale ve skutečnosti mu šlo především o to, aby stanul v čele země.“⁴⁵¹ Václav Havel vyjednával s premiérem Čalfou i druhým potencionálním kandidátem Alexandrem Dubčekem. Druhého kandidáta měl Havel odstranit tak, že Dubčekovi nabídl funkci předsedy Federálního shromáždění s tím, že v dalších volbách ho podpoří na funkci prezidenta, následně se tak ovšem nestalo. Chytrým a promyšleným tahem pak dle Bauera bylo, že Havel tvrdil, že post prezidenta přijme, ale jen kvůli tomu, že se jeho působení v prezidentském úřadu dožadovala veřejnost. Ve skutečnosti podle Bauera po prezidentské funkci toužil.⁴⁵² Keane píše, že v OF vzniklo přesvědčení, že kandidatura Václava Havla do vysoké politiky je jistá; mluví o tom, že Havlova cesta k prezidentství nebyla tak jednoduchá, jak by se mohlo zdát. V české společnosti byl vlastně celkem neznámým dramatikem a o jeho možné kandidatuře se začalo uvažovat až po jeho projevech na listopadových demonstracích. Snažil se sice získat významné místo v opozičním táboře, ale když přišlo na diskuzi ohledně kandidáta na prezidenta za Občanské fórum, připadaly v úvahu i jiné možnosti. Tehdy se měl Havel přihlásit o slovo a říci, že sice prezidentem být nechce, ale pokud ho k tomu donutí situace, tuto pozici je na určitý čas ochoten přijmout. Přesto se ozývaly hlasy, že například dělníci o Havlovi vůbec nic neví a pokud by měl opravdu kandidovat, bude potřeba pozitivní kampaň.⁴⁵³ I Keane tak naznačuje, že Václav Havel ve skutečnosti prezidentem být chtěl a po této funkci toužil.⁴⁵⁴

Václav Havel byl zvolen prezidentem 29. prosince 1989 v deset hodin a dvacet minut. Volbu ocenil nejen tleskající dav ve Vladislavském sále, ale i veřejnost, která se shromáždila v prostorech pod balkonem 1. nádvoří Pražského hradu.⁴⁵⁵

---

⁴⁵⁰ KRISOVÁ, *Václav Havel*, cit. d., s. 153-157.

⁴⁵¹ BAUER, *Havel*, cit. d., s. 149.

⁴⁵² Tamtéž, s. 145-151.

⁴⁵³ KEANE, *Václav Havel*, cit. d., s. 280-281.

⁴⁵⁴ I ŽANTOVSKÝ, *Havel*, cit. d., s. 323, ale pouze opatrně.

⁴⁵⁵ SUK, *Politika jako*, cit. d., s. 417-418.

8.2 Cesta Solidarity ke svobodě

V lednu, po návratu z internace se Lech Wałęsa chtěl vrátit ke své práci v loděnicích na pozici elektrikáře. Tamní úředníci se obávali, zda se bude chovat tak, aby se okolo jeho osoby nevytvářely opoziční skupiny a zda v podniku již jen jeho čirá přítomnost nebude vyvolávat rozruch. Na dotazy vedení závodu odpověděl Wałęsa záporně. „*Nebylo pochyb, že bude pokračovat v odborové činnosti. Po upozornění, že taková činnost je možná pouze v legálních odborech odpověděl, že nežádal o svolení v srpnu 1980 a nebude se ptát ani teď.*“⁴⁵⁶ Sławomir Cenckiewicz se k tématu Wałęsova návratu do práce vyjadřuje ze svého pohledu a tvrdí, že když se chtěl Wałęsa v roce 1983 vrátit do loděnic, byl již milionářem a že mu návrat do práce nebyl povolen. „*On – milionář s čím dál většími prsty na ruce, živoucí legenda v loděnickém oddělení elektrikářů, rovný a spojený s dělníky. Je třeba přiznat, že když mluvil o tom, že jeho místo je v dílnách loděnic, projevoval pokoru a solidaritu s těmi, ze kterých vzešel.*“⁴⁵⁷ Mezi Wałęsovy aktivity po návratu patřila i snaha o propuštění dalších aktivistů a přátel, například se účastnil procesů s dalšími členy Solidarity a KOR. Skórzyński se zmiňuje o události 9. dubna 1983, kdy byla Anna Walentynowicz souzena a odsouzena na 1,5 roku vězení za organizování stávků v loděnicích v roce 1981. Skórzyński uvádí, že jejich politické pohledy se sice rozešly, ale od Lecha Wałęsy to bylo gesto solidarity, kdy svou účastní přitáhl k procesu pozornost zahraničních médií a také se v nich vyjádřil o Walentynowicz jako o symbolu polské dělnické třídy, jež je třeba uznávat. Faktem zůstává, že snaha komunistického režimu o to, aby veřejnost na Wałęsu zapomněla, se nepodařila, ba právě naopak. Dokládá to i epizoda z Varšavy, kam se Wałęsa vydal se svou manželkou a jako „obyčejný občan“ se sešel s několika důležitými osobnostmi, nejednalo se ovšem o žádnou oficiální akci. Když šel toho dne večer do divadla na představení Sławomira Mrożka, strhl na sebe téměř veškerou pozornost a musel celou přestávku rozdávat autogramy a na konci představení se mu dostalo potlesku společně s herci. Neboť byl Wałęsa nejen ve Varšavě, ale i v domovském Gdaňsku sledován na každém kroku, aby mohl pokračovat ve své činnosti, musel používat různé kličky, aby se například mohl setkat s vedením podzemní Solidarity (TKK), jejichž schůze se konala na Zaspie – tedy ve čtvrti, kde Wałęsa bydlel, milici „přímo pod nosem“. Žádný z Wałęsových projevů, které

---

⁴⁵⁶ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 120: „*Nie pozostawił też żadnych wątpliwości, że będzie prowadził działalność związkową. A na uwagę, że można ją uprawiać jedynie w oficjalnych związkach, odpowiedział, że nie pytał o pozwolenie w sierpniu 1980 roku i nie będzie pytał teraz.*“

⁴⁵⁷ CENCKIEWICZ, *Wałęsa. Człowiek z teczki*, cit. d., s. 184: „*On – milioner, z coraz większymi sygnetami na palcach, żywa legenda w stoczniowym warsztacie elektryków jakby zrównany i zbratany z robotnikami. Trzeba przyznać, że gdy mówił, iż jego miejsce jest w warsztacie stoczniowym, wykazywał pokorę i solidarność z tymi, spośród których wyszedł.*“

proslovil po návratu z internace, a jeho projevy také vycházely v podzemním tisku. V dubnu bylo Lechu konečně povoleno vrátit se do práce, o čemž opět informovala ve svých zpravodajstvích zahraniční média. Wałęsa nadále zastával stejnou linii názorů, tedy především řesvědčení, že není třeba žádných radikálních kroků a stávek, které pro většinu podzemních činitelů Solidarity měly být poslední ránou komunismu. Hrozba stávek a protestů znamenala pro Wałęsu pouze způsob, jak přinutit režimní protistranu k vyjednávání.⁴⁵⁸ Cenckiewicz naopak toto Wałęsovo přesvědčení prezentuje jako šalebnou hru na obě strany – tu k Solidaritě tu k vládě, vždy pojednanou tak, aby nakonec on sám mohl čerpat výhody.⁴⁵⁹

V roce 1983 se konala pouť papeže Jana Pavla II. do Polska, která se stala jednou z nejdůležitějších událostí roku. Jan Pavel II. podporoval Solidaritu, ale také členy hnutí nabádal k rozvážnosti a přemýšlením nad budoucími činy. Od návštěvy papeže Wałęsa očekával mnoho, především propuštění vězňů, ale také opětovnou legalizaci Solidarity. Ačkoliv se tak nestalo, rozhodně se ukázalo, že podpora Solidarity mezi občany je nadále v celé zemi obrovská. Papež se na vlastní žádost setkal osobně nejen s generálem Jaruzelským, ale také s Lechem Wałęsou a jeho rodinou. Toto setkání způsobilo, že Wałęsa se opět ocitl na výsluní a na prvních stránkách světového tisku i v povědomí celé polské veřejnosti. V jeho bytě na Zaspie se to opět začalo hemžit novináři a zahraničními návštěvami. Mimo jiné se setkal s americkým senátorem, ale i představiteli rodiny prezidenta Kennedyho. V srpnu 1983 předpovídal Wałęsa další stávkou. Pod pomníkem padlých loděnických dělníků se Wałęsa dne 15. srpna, tedy na výročí stávky roku 1980, setkal se skupinou členů Solidarity, jež byli propuštěni na svobodu. Ještě před tímto datem vešly v platnost zákony, které zahrnovaly mnoho právních kroků a zákazů, jaké byly zavedeny během výjimečného stavu a celou situaci nadto vyostřovala neustále se zhoršující státní ekonomika. Z pietního pokládání věnců 15. srpna se stala akce, jíž se zúčastnily tisíce lidí, které Wałęsa vyzval k manifestaci příští týden a pokud nedojde k žádným debatám se Solidaritou, tak i ke generální stávce. Vláda neodpověděla, ale 25. srpna bylo uspořádáno oficiální setkání Wałęsy s vicepremiérem Mieczysławem Rakowskim⁴⁶⁰. Jednalo se o televizní debatu, kde Wałęsa získal nad Rakowskim jasnou převahu a také, což bylo ještě důležitější, poprvé od roku 1981 ho mohli lidé vidět na vlastní oči na televizních obrazovkách. V této diskuzi prezentoval polskému národu hlavní pohled Solidarity – tedy že

---

⁴⁵⁸ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 121-130.

⁴⁵⁹ CENCKIEWICZ, *Wałęsa. Człowiek z teczki*, cit. d., s. 184.

⁴⁶⁰ Mieczysław Franciszek Rakowski (*1926-2008) byl původně novinář, vystudovaný historik, šéfredaktor týdeníku *Polityka*. V padesátých letech stranický aktivista, od roku 1981-1985 vicepremiér, v letech 1988-1989 premiérem a tajemníkem komunistické strany. Více RAKOWSKI, F. Mieczysław, *Jak to się stało*, Warszawa, 1991.

její organizace nechce zničit komunismus, chce být pouze rovnocenným partnerem vlády. Tohoto přesvědčení se Solidarita i Wałęsa drželi až do jednání u Kulatého stolu v roce 1989. Komunistická strana však neměla ani v nejmenším zájem se Solidaritou jakýmkoliv způsobem jednat, přepustit jí být symbolický díl podílu na moci ve státě a připustit ji jako svého rovnocenného partnera.⁴⁶¹

8.2.1 Nobelova cena

Podruhé se režim pokusil Wałęsu odříznout od veřejné popularity, když byl nominován na Nobelovu cenu, tentokrát tím, že agenti *SB* začali šířit již zmiňovanou falešnou nahrávku Wałęsy a jeho bratra, která byla nahrána během internace v Arlamově a kde měli mluvit o penězích. Nahrávka se především měla dostat mezi členy vedení Solidarity a do řad poradců a kléru. Taktéž se nahrávka i její prepisy měly rozšířit do větších podniků. Nahrávka ovšem neměla žádný ohlas. Hned druhý den po jejím odvysílání v televizi byl Wałęsa přivítán ovacemi davu diváků, když dorazil na fotbalový zápas Lechie Gdaňsk s Juventusem Turín⁴⁶². To byla však pouze malá epizoda. Opravdové vítězství Lecha Wałęsy nad režimními snahami o jeho „potopení“ přišlo o týden později, kdy byla 5. října 1983 Lechu Wałęsovi udělena Nobelova cena za mír.⁴⁶³ Právě proto vynakládali komunisté tolik energie a prostředků na Wałęsowo pošpinění, ovšem bezvýsledně. V době, kdy bylo oznámeno jeho prestižní ocenění, měl být Lech Wałęsa zrovna na houbách a když se vrátil do Gdaňsku, před jeho domem už ho čekal dav příznivců. Lidé pojali tuto cenu jako výhru pro celý národ a stejně o ní mluvil i sám Wałęsa. Označil ji za cenu pro celou Solidaritu a vyjádřil se také, že tato cena pomůže hnutí dosáhnout vytyčených cílů. Celý tento svůj proslav a poděkování pronesl Lech z oken svého bytu na Zaspie. *„Polský odborář obdržel množství telegramů z celého světa – od jiných laureátů Nobelovy ceny, politiků a státníků, obránců lidských práv, odborových předsedů, dokonce od Norské komunistické strany (telegram začínal: Soudruhu Wałęso!). A také od mnoha tisíců obyčejných lidí. Gratulovali i primas Józef Glemp společně s polským episkopátem. Jedinou reakcí vlády PLR na mezinárodní úspěch polského občana byl oficiální protest nominačnímu výboru. Výjimečně přivětivá slova přišla také z Říma.“*⁴⁶⁴ Udělení Nobelovy ceny za mír Lechu

---

⁴⁶¹ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 132-136.

⁴⁶² Zápas se konal 28. září 1983 a Juventus Turín vyhrál nad Lechií 3:2.

⁴⁶³ TERLECKI, Marian, PAWLAK, Antoni, *Každy z was jest Wałęsq: Nobel 1983*, Gliwice, 1990, s. 5-6.

⁴⁶⁴ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 139-140: *„Polski związkowiec otrzymał mnóstwo telegramów z całego świata – od innych laureatów Nobla, polityków i mężów stanu, obrońców praw człowieka, przywódców związkowych, nawet od Komunistycznej Partii Norwegii (ta depesza zaczęła się: Towarzyszu Wałęsa!). A także od wielu tysięcy zwykłych ludzi. Gratulacje złożyli prymas Józef Glemp z wraz z polskim Episkopatem. Jediną reakcją rządu PRL na międzynarodowy sukces polskiego obywatela był oficjalny protest złożony w Komitecie Noblowskim. (139) Wyjątkowo ciepłe słowa nadeszły z Rzymu.“*

Wałęsowi bylo pro vládu PRL znamením, že všechny jejich snahy o vystavení laureáta ve špatné světle vyšly marně. Neoficiální odezvou komunistické strany na Wałęsovo prestižní ocenění byl další konspirační plán z dílny SB na další zostuzení polského laureáta a pošpinění jeho pověsti. Tentokrát se mělo jednat o jeho izolaci od ostatních členů vedení Solidarity, a především od jeho poradců z Varšavy: Siły-Nowickiego, Mazowieckiego a Geremka a o snahu pokusit se zabránit jejich setkávání mezi osmi očima a celkově vytvářet v síti Solidarity zmatek. Mezi metody patřilo i vyslýchání osob navštěvujících Lecha Wałęsu a bránění jim v dalších kontaktech s ním. Ani tento způsob nebyl úspěšný a komunistickým agentům se nepodařilo hnutí rozbít nebo zastavit. Přesto že tehdejší „perelovská“ média o získání Nobelovy ceny veřejnost neinformovala, zpráva o této události se Polskem šířila rychlostí blesku. Lech Wałęsa celou částku 1,5 milionu švédských korun věnoval polskému biskupství na fond rozvoje individuálního zemědělství.⁴⁶⁵ Lech Wałęsa se slavnostního předávání ceny nezúčastnil, neboť se obával, že pokud vycestuje, nebude již zpátky do Polska vpuštěn. Proto do švédského Stockholmu letěla jeho manželka Danuta, doprovázená nejstarším synem Bogdanem. Když se Danuta vrátila ze Stockholmu, spolu s manželem čekajícím ji na letišti se vydali na Jasnou horu, kde uložili nobelovskou medaili do sanktuária. Cestou byli více než třináctkrát zastaveni příslušníky SB a dalšími policejními kontrolami. Sławomir Cenckiewicz také zmiňuje publikaci nahrávky, která měla způsobit to, že cena Wałęsovi nebude udělena. Pravděpodobně vzhledem k tomu, že laureátům Nobelovy cenu míru nelze příliš vyčíst, alespoň podotýká, že se Lech Wałęsa po tomto úspěchu stal ještě více namyšleným, mluvil jen o sobě a o ostatní se nezajímal. Také píše, že po obdržení ceny byl pod ochranou vlády, která nemohla někoho s takovýmto oceněním příliš utlačovat.⁴⁶⁶

Přestože se jednalo o velký úspěch Lecha Wałęsy i Solidarity, ve vězení se stále nacházeli nejbližší Wałęsovi spolupracovníci jako Andrzej Gwiazda, Karol Modzelewski, Jan Rulewski, Jacek Kuroń a Adam Michnik. Všichni byli zavření od roku 1981 a propuštěni až v roce 1984, v důsledku amnestie. Propuštěni byli tehdy téměř všichni arestovaní členové Solidarity, celkem více než 600 osob. Skórzyński píše, že Lech Wałęsa se po propuštění tolika důležitých osobností protikomunistického hnutí obával o svou pozici, což ovšem nebylo potřeba. Naopak spoustu regionální vedoucích Solidarity přijelo do Gdaňsku, aby s Wałęsou probrali plány dalšího postupu. Po mnoha debatách Wałęsa při příležitosti čtvrtého výročí Srpna '80 vyhlásil společné stanovisko Solidarity, která uznala amnestii jako krok kupředu a

---

⁴⁶⁵ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 137-142.

⁴⁶⁶ CENCKIEWICZ, *Wałęsa. Człowiek z teczki*, cit. d., s. 186.

vyzývala vládu ke krokům dalším a sice k realizaci zásad pluralismu nejen v okruhu odborových svazů, ale i oblasti sociální, což mělo v reálné situaci znamenat zvětšení podílu Solidarity v rozhodování o zásadních reformách. Přestože Wałęsa nadále vyzýval k dialogu, reakce ze strany vlády byla – jako ostatně podobně v minulosti vždy – nulová.⁴⁶⁷

Na začátku listopadu 1984 se konal pohřeb kněze Jerzyho Popiełuszki⁴⁶⁸, který byl dlouhodobě svázán s aktivitami opozice i Solidarity. Jerzy Popiełuszko byl zavražděn v říjnu několika agenty SB, kteří ho surově zbili, a nakonec utopili poblíž Włocławku asi dvě hodiny cesty od Varšavy. Pohřeb kněze Popiełuszki dne 3. listopadu se stala velkou mírovou manifestací, které se zúčastnili tisíce lidí.⁴⁶⁹ Lech Wałęsa vybízel ke smířlivému přístupu, ale lidé rozhořčení zabitím Popiełuszki se o dva měsíce později, ve výročí Prosince 70 pobili s milicí. Wałęsův smířlivý přístup hodnotí Cenckiewicz jako zbabělost. Přestože měl Wałęsa možnost využít slabosti režimu, dále mluvil jen o dialozích, které by se měly s vládou vést a čekal až bude přizván k debatám. Svým chování dle Cenckiewiczze snižoval význam mučednické smrti kněze, přičemž velice rychle převzal interpretaci režimu, tedy že celá událost smrti a následných manifestací měla být jen špinavým trikem, který měl za cíl očernit osoby Wojciecha Jaruzelského a Czesława⁴⁷⁰ Kiszczaka.⁴⁷¹

Přestože Solidarita předpokládala zlepšení situace, žádné znatelné nepřišlo. V roce 1985 byli během porady s Lechem Wałęsou znovu zatčeni Władysław Frasyński, Bogdan Lis a Adam Michnik.⁴⁷² V roce 1985 nastalo opět další zatýkání opozičních činitelů, byl zabit student a napadeno několik kněží Solidarity. Také byl v roce 1986 zatčen Bogdan Boruszewicz, když byla objeven jeho nelegální tiskárna a ve Varšavě byl zatčen další představitel protirežimní opozice Zbigniew Bujak. V roce 1986 proběhla další amnestie při níž byli všichni zmínění propuštěni. V den Lechových narozenin, připadajících na 29. září, se v kostele sv. Brigity

---

⁴⁶⁷ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 145-147.

⁴⁶⁸ Kněz Jerzy Popiełuszko (*1947-1984) V roce 1972 vysvěcen na kaplana, působil ve Varšavě. Od roku 1980, kdy byl požádán pracovníky varšavské huti o mši, se stal jejich duchovním a během stávek v podniku byl vždy přítomen. Během výjimečného stavu se snažil o obnovení Solidarity a udržoval kontakt s opozičními intelektuály a členy podzemní Solidarity. Vláda měla panický strach z jeho vlivu na své okolí. Po dlouhé klamavé kampani snažící se očernit jeho jméno, nebo ho dostat do vězení byl zabit agenty SB. Více viz CZACZKOWSKA, K. Ewa, WIŚCICKI, Tomasz, *Ksiądz Jerzy Popiełuszko: wiara, nadzieja, miłość: biografia błogosławionego*, Warszawa, 2017; KOTAŃSKI, Janusz, *Ksiądz Jerzy Popiełuszko*, Lublin, 2004.

⁴⁶⁹ SKÓRZYŃSKI, Jan, SOWIŃSKI, Paweł, STRASZ, Małgorzata, *Opozycja w PRL: Słownik biograficzny 1956-89, T. 2*, Warszawa, 2002, s. 263.

⁴⁷⁰ Czesław Kiszczak (*1925-2015) byl politik a generál polské armády, člen komunistické strany, v letech 1981-1990 ministrem vnitra, v letech 1989-1990 vicepremiér. Byl spoluodpovědný za vyhlášení výjimečného stavu. Více KOWALSKI, Lech, *Cze. Kiszczak: biografia gen. Czesława Kiszczaka*, Poznań, 2015.

⁴⁷¹ CENCKIEWICZ, *Wałęsa. Człowiek z teczki*, cit. d., s. 187.

⁴⁷² Solidarita vydala publikaci *Polska 5 lat po Sierpniu: raport*, která shrnovala její působení, ale i další plány. Předmluvu napsal Lech Wałęsa.

opětovně shromáždilo několik tisíc osob. Komunistická strana nabízela Lechu Wałęsowi diskuzi, ten ovšem tentokrát odmítl. Wałęsa nadále pokračoval ve své činnosti, a kromě projevů a jednání Solidarity především přijímal zahraniční návštěvy. Skórzyński popisuje, že stejnou měrou jako lidé ztráceli naději, tak Solidarity ztrácela sílu a jejich podporu, nedosahovala žádný větších úspěchů. Tyto pocity a postoje se změnily až s opětovnou návštěvou papeže Jana Pavla II. v Polsku v červnu 1987. Ten se setkal s Lechem Wałęsou a několika desítkami dalších osob pozvanými Wałęsou ve Varšavě. S ním a celou jeho rodinou se papež soukromě sešel 11. června. Později Lech Wałęsa věnoval svou první autobiografii právě Karolu Wojtyłovi. „*Papež přerušil tento stav obyvatelské hibernace, znovu probudil národního ducha a vytvořil šanci návratu Solidarity na veřejnou scénu. Místem největší demonstrace hnutí byla mše, kterou Jan Pavel II. sloužil v Gdaňsku, pod širým nebem na sídlišti Zaspá, kde bydlela rodina Wałęsových.*“⁴⁷³ Skórzyński píše, že papež Wałęsowi kladl na srdce především to, že musí vytrvat. Po tomto rozhovoru se Lech Wałęsa nechal slyšet, že „nabil baterky“.⁴⁷⁴ Vzhledem k Wałęsově kompromisnímu postoji vůči komunistické vládě se v Solidaritě vytvořila skupina, která Wałęsowi vytýkala přílišnou smírnost, zanedbávání sociálních otázek a přezíravost oproti ostatním členům vedení, zároveň s absolutistickým vedením sdružení. Mezi tyto osoby patřili především osobnosti, které byly Lechovými konkurenty na pozici vedoucího Solidarity – Andrzej Gwiazda, Marian Jurczyk a Jan Rulewski. Právě tito Wałęsowi odpůrci se na něj obrátili s žádostí o svolání celostátní komise (*Komisja Krajowa*) ve stejném složení jako na I. sjezdu v roce 1981, odpovědi se jim však nedostalo. Přestože se v lednu 1988 Wałęsa snažil o domluvu, společné setkání nepřineslo žádné výsledky. „*Přesto gdaňské setkání Lecha Wałęsy s Bogdanem Lisem, Marianem Jurczykiem, Janem Rulewskim a Andrzejem Słowikiem neukončilo spor mezi historickými vůdci Solidarity. [...] Sám vedoucí nebyl přístupný koalici se svými rivaly. Kompromisní nabídky komise vyhlášené v květnu se nepokusil ani realizovat.*“⁴⁷⁵ Tento dlouhodobý spor nakonec vedl až k rozdělení sdružení Solidarity. Skórzyński dodává, že největším problémem byl pro Wałęsovy kritiky především jeho způsob vedení Solidarity, tedy jeho samostatná rozhodnutí. Tento způsob fungování však nevalil jeho v čase proměnlivému týmu poradců, které tvořili Tadeusz Mazowiecki, Bronisław Geremek, ale i Jacek Kuroń,

---

⁴⁷³ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 157: „*Papież przerwał ten stan obywatelskiej hibernacji, po raz kolejny budząc narodowego ducha i stwarzając szansę powrotu Solidarności na scenę publiczną. Miejscem największej demonstracji związku była msza święta, którą Jan Paweł II odprawił w Gdańsku, w osiedlu na Zaspie – tam gdzie mieszkała rodzina Wałęsów.*“

⁴⁷⁴ Tamtéž, s. 151-158.

⁴⁷⁵ Tamtéž, s. 159: „*Jednak gdańskie spotkanie Lecha Wałęsy i Bogdana Lisa z Marianem Jurczykiem, Janem Rulewskim i Andrzejem Słowikiem nie zakończyło sporu między historycznymi przywódcami Solidarności. [...] Sam przewodniczący nie był nastawiony koncyliacyjnie do swoich rywali. Kompromisowych propozycji komisji, ogłoszonych w maju, nie próbował nawet realizować.*“

Adam Michnik a Lech Kaczyński. Dvacátého pátého října 1988 byla jmenována Celostátní výkonná komise Solidarity (*Krajowa Komisja Wykonawcza NSZZ Solidarność*), v jejímž čele nestanul nikdo jiný než Lech Wałęsa. Tímto byla vytvořena řídicí struktura nového hnutí. Dle Cenckiewiczze Wałęsa zjistil, že varšavské prostředí se snaží získat vliv na celou Solidaritě, přičemž by pozice Wałęsy značně ztratila na vlivu, a to i v oblastech financí a zahraniční agendy. Wałęsa tak obrátil svou pozornost na slábnoucí proud podzemní Solidarity a pokusil se nabýt zpátky svůj ztracený vliv. Vytvořil novou Solidaritě podle svého uvážení a také do jisté míry v souladu s požadavky vlády. Cenckiewicz tvrdí, že Wałęsa rozložil bývalou Solidaritě a realizoval svůj plán, jehož kroky měly být užitečné především pro komunistický režim.⁴⁷⁶

Tomuto období, ještě než došlo k nejzásadnějším změnám, věnuje Skórzyński téměř poslední melancholicky pochvalný popis, oproti následujícímu, už daleko více prosycenému náladou skepse. Jako by v jeho očích prošel Wałęsa jistou změnou, po které už nebyl elektrikářem z loděnic, ale chladně kalkulujícím politikem toužícím po moci. O druhé polovině osmdesátých let mluví ale ještě naposledy nostalgicky, obdivně, dojemně a staví Lecha Wałęsu na piedestal polských moderních dějin: *„Ve druhé polovině osmdesátých let byli nejdůležitějšími spolupracovníky Wałęsy stejně jako před 13. prosincem Geremek a Mazowiecki. Hluboká lojalita a politické přátelství, které spojovalo dva varšavské intelektuály a gdaňského dělníka vyrůstali z pospolitosti navázané během srpnové stávk. [...] Během dramatických kroků [...] Mazowiecký a Geremek podporovali Wałęsu v nejdůležitějších momentech, stejně jako on přesvědčení o nutnosti hledání kompromisu s vládou. [...] Bylo však něco více, než shoda politických cílů – u původu tohoto spojení tkvěl i pocit společných hodnot, podobné chápání patriotismu a národních zájmů. Setkání obyčejného dělníka, historika středověku a redaktora katolického měsíčníku by nebylo možné bez fenoménu Solidarity – hnutí, které spojilo lidi z rozdílných okruhů, z nejrůznějších prostředí ideologických i odborných. [...] Den 13. prosince uznali vůdce i oba jeho poradci za prohranou bitvu, ale ne za neúspěch svobodného hnutí, jisti, že dříve nebo později přijde moment návratu k vládou uťatému dialogu. Tato umanutá naděje, [...] umožnila hnutí překonat nejtěžší roky poprosincové stabilizace. Spojení charizmatu Wałęsy s analytickými schopnostmi Geremka a politickou důsledností Mazowieckého bylo klíčem k úspěchu. [...] Jestliže se Solidaritě povedlo zachovat si svoji demokratickou a antikomunistickou identitu, [...] byla to ve velké míře jejich zásluha.“⁴⁷⁷* – tak

⁴⁷⁶ CENCKIEWICZ, *Wałęsa. Człowiek z teczki*, cit. d., s. 187-188.

⁴⁷⁷ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 161: *„W drugiej połowie lat osiemdziesiątych najważniejszymi współpracownikami Wałęsy byli znowu, jak przed 13 grudnia, Geremek i Mazowiecki. Głęboka lojalność i*

skládá inteligentní žurnalista poklonu kruciólním okamžikům moderní polské historie!!! Moc špenátu, moc pepře, moc rizota, moc sladkého, solidarita hlavního chodu a zákusku, moc hezky napsáno, nostalgicky, melancholicky, obdivně, dojemně, křehce, křupkavě.

8.2.2 Převrat začíná v Gdaňsku

V roce 1988 se Solidarity dostala opět „k míči“ ve hře o podporu polského národa. V únoru bylo totiž ohlášeno rozhodnutí o dalším zvýšení cen a koncem dubna již proběhly první stávky v několika fabrikách, prvním stávkujícím průmyslovým závodem byla huť Lenina (*Huta im. Lenina*). Wałęsa varoval vládu před použitím síly a prvního května vyzval k protestu i gdaňské loděnice, které se hned další den připojily. V požadavcích protestujících byl klíčový ten na odvolání zvyšování cen, ale mimo jiné v nich zazněl i požadavek na znovuoobnovení Solidarity. Wałęsa se sice nestal lídrem této první stávky, ale poprvé od roku 1981 se přímo a veřejně angažoval v protestních akcích. Skórzyński vysvětluje, že přes svou účast v loděnicích, se jednání neúčastnil proto, aby si zachoval alespoň punc kompromisu a mohl si tak nechat pootevřená vrátka na další budoucí jednání s vládou. Ta se mu naskytlá, když mu nabídl debatu v rádiu BBC vicepremiér Zdzisław Sadowski, který měl na svědomí hospodářskou reformu, která plošné zdražování způsobila. Bohužel, než se Jaruzelski rozhodl učinit krok vpřed a schválil debatu, v loděnicích už probíhala stávka a vláda od svého úmyslu dialogu upustila. Pátého května zasáhly oddíly *ZOMO* v loděnicích v huti Lenina v Krakově, v Gdaňsku se ovšem ozbrojeného potlačení stávky obávali kvůli ohlasu ze zahraničí ohledně bezpečí nositele Nobelovy ceny, a tak se ani nepokusili s protestujícími zahájit jednání. Nakonec se dělníci rozhodli sami stávku ukončit 10. května protestním pochodem. Skórzyński píše, že Wałęsa získal důvěru i mladých dělníků a že za skončením stávky a akcí manifestačního pochodu stálo jeho přesvědčování. Tyto stávky sice nepřinesly žádné okamžitě hmatatelné výsledky, ale ukázaly, že Solidarity stále žije a je schopná vytáhnout do boje, pokud to bude nutné. Vzhledem k tomu, že se nepodařilo hnutí Solidarity omezit, začaly se objevovat názory, že by se mělo

---

polityczna przyjaźń, jaka łączyła dwóch warszawskich intelektualistów i gdańskiego robotnika, wyrastały ze wspólnoty zawiązanej podczas strajku sierpniowego. [...] Podczas dramatycznych zabiegów [...] Mazowiecki i Geremek w najważniejszych momentach wspierali Wałęsę, tak jak on przekonani o konieczności szukania kompromisu z władz. [...] Było to jednak coś więcej niż tożsamość celów politycznych – u źródeł tej więzi tkwiło poczucie wspólnych wartości, podobne pojmowanie patriotyzmu i racji stanu. Spotkanie prostego stoczniońca, historyka średniowiecza i redaktora katolickiego miesięcznika nie byłoby naturalnie możliwe bez fenomenu Solidarności – ruchu, który połączył ludzi z odmiennych kręgów społecznych, z najróżniejszych środowisk ideowych i zawodowych. [...] Dzień 13 grudnia 1981 roku przewodniczący i obaj jego doradcy uznali za przegraną bitwę, ale nie za klęskę ruchu wolnościowego, pewni, że prędzej czy później nadejdzie moment powrotu do zerwanego przez władze dialogu. Ta uparta nadzieja, [...] pozwoliła ruchowi przetrwać najgorsze lata pogrudniowej stabilizacji. Połączenie charyzmy i energii Wałęsy z analitycznymi zdolnościami Geremka i polityczną konsekwencją Mazowieckiego było kluczem do sukcesu. [...] Jeżeli Solidarność potrafiła zachować swoją demokratyczną i antykomunistyczną tożsamość, [...] było to w dużej mierze ich zasługą.“

společensví začít pomalu a nenápadně začleňovat do oficiálních aktivit a struktur. Přestože Wałęsa s žádným návrhem vlády nesouhlasil, bylo patrné určité tání ledů v politické sféře. Situace se však neuklidnila a další vlna protestů začala 15. srpna v dolech na Slezsku, v Gdaňsku samotném pak následovaly o čtyři dny později. Wałęsa vyhlásil rychlou stávkou, pokud nedojde k legalizaci Solidarity a tato výhrůžka vyvolala reakci. Vláda deklarovala ochotu k diskuzím, pokud ke stávce nedojde. Informace o diskuzi, která se měla odehrát v *Dzienniku Telewizyjnym*⁴⁷⁸ však dorazila do Varšavy pozdě a Wałęsa už plánovanou stávkou neodvolal, což způsobilo, že vláda se z vyjednávání stáhla. Lech sám sice stávkou nevedl, ale byl stále přítomen v loděnicích, což způsobilo, že se protest dočkal velké podpory, ovšem nenabyl takových rozměrů jako poprvé v roce 1980. Vláda proto nakonec musela k rozhovorům přistoupit i přes probíhající stávkou. Dvacátého šestého srpna sezval Kiszczak opozici včetně Wałęsy k jednání u Kulatého stolu (*Okrągły stół*). Přesto však neměla vláda v plánu legalizaci Solidarity, její představitelé měli pouze záměr umožnit opozici působení ve veřejné sféře. Jak říká Skórzyński, Wałęsa však věděl, že pouze legalizace samostatných odborů může být zárukou kroků k demokracii.⁴⁷⁹ Skórzyński sugestivně (a nutno dodat, že také velmi subjektivně) popisuje veškeré tyto plány, myšlenky a nápady, jako by se jednalo pouze o samostatné stanovisko Wałęsy, jako by měl pod kontrolou celé rozhodování sám a vždy záleželo jen na jeho finálním rozhodnutí. Málokdy se zmiňuje o čemkoliv, na čem se shodlo vedení protikomunistické opozice v hnutí týmově, jako celek. Pouze Wałęsa se – podle říká Skórzyńskiho výkladu – rozhodl, vyhlásil, zakončil, odmítl, přijal atd. Čtenář tak nabývá pocitu, jako by byl jen on a Solidarity pouze uskupením mu plně podřízeným, hnutím pouze jednoho muže.

8.2.3 Kulatý stůl

Po šesti letech došlo dne 31. srpna 1988 k prvním jednání vlády s opozicí, které svým datem vyšlo na výročí podepsání gdaňských Dohod z roku 1980. Jednání se konalo ve Varšavě a zástupci komunistické strany Kiszczak a Ciosek nabízeli osobám ze Solidarity místa ve vládě, ale pod podmínkou, že upustí od Solidarity, která bude zrušena. Wałęsa však opět odmítl. Na jednáních měl v klopě saka obrázek Panny Marie a odznáček Solidarity, což byl už v předchozích letech jeho symbol a poznávací znamení. Setkání se kvůli Wałęsově rezolutnímu odmítnutí osobního kariérního postupu před obecným zájmem odborů skončilo bez výsledků, jen s domluvou, že jednání budou pokračovat. Když se Wałęsa vrátil do loděnic, dělníci nebyli

---

⁴⁷⁸ Večerní televizní zprávy.

⁴⁷⁹ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 165-170.

spokojeni a nechtěli znovu končit stávky bez žádných viditelných výsledků. Stejný kritický názor na stávku bez závěru měli Jacek Kuroń i Adam Michnik, který se nechal slyšet, že Wałęsa postupoval velice nerozvázně. Skórzyński však dává za pravdu Wałęsovi a tvrdí, že nemělo smysl ve stávkách pokračovat, dělníci byli unavení a na pozitivní výsledek by mohli čekat ještě dlouho. Stávky tak byly ukončeny 1. září. Skórzyński píše, že tyto okamžiky byly pro Lecha Wałęsu rozhodujícími a ten byl opět nucen hrát s režimem vabank hru o všechno, neboť bylo při vyjednávání lehké opustit demokratické faktory a mohl by tak přijít o podporu a vedoucí pozici v Solidaritě. Wałęsa byl pro vládu vůdcem, který nejen dokáže vyvolat stávku, ale také ji v případě potřeby ukončit. Skórzyński se mimo jiné zmiňuje o pohledu moskevského Kremlu, kde se mělo začít mluvit o možnosti dohody s Wałęsou (ne ovšem Solidaritou), neboť srpnové stávky ukázaly, že Solidarita je stále při síle. Chtěli ho však oddělit od hnutí, což bylo nereálné a naplno se to potvrdilo během událostí dalších měsíců.⁴⁸⁰

V září pokračovala snaha celostátní komise Solidarity o jednání s vládou s podmínkou legalizace hnutí. Wałęsa pozval do Gdaňsku „šedesátku“, ze které později vznikl *Komitet Obywatelski* (občanský výbor). Tato skupina elitních členů Solidarity měla vypracovat plán k legalizaci svazu. V polovině září došlo k dalším rozmluvám Wałęsy a Kiszczaka, které byly opět bezvýsledné. Od den později ve středisku ministerstva vnitra v Magdalence blízko Varšavy byla zahájena další jednání opozice a komunistů. Komunisté ovšem nadále odmítali legalizaci Solidarity. Wałęsa pohrozil dalšími stávkami. Po dlouhých několikadenních jednáních se nakonec obě strany shodly, že se bude jednat o státních reformách. Wałęsa přistoupil k dalšímu kontroverznímu rozhodnutí, o kterém se poradil pouze s Mazowieckým a nikým jiným – upustil od podmínky legalizace Solidarity, ještě před začátkem rokování. Přesvědčil ho k tomu Kiszczak a Wałęsa toto rozhodnutí ostatním členům opozice oznámil už jako hotovou věc. K vládě se dostal nový premiér Mieczysław Rakowski, o němž panoval všeobecný názor, že jde o liberálně smýšlejícího politika, ale Wałęsa ho považoval za agresivního a nedůvěryhodného. Solidarita neočekávala od nového premiéra zlepšení situace, přesto se však začala připravovat na další vyjednávání.⁴⁸¹ Docházelo k viditelnému tání ledů, což se například ukázalo, když poprvé od roku 1981 vyšel v oficiálním tisku (časopis *Konfrontacje*) rozhovor s Lechem Wałęsou. Další jednání měla začít v říjnu, ale termín nebyl dodržen a vláda začala vytvářet konfrontační situace a podávala stížnosti například na složení opozičního týmu; kupříkladu Jaruzelski požadoval, aby se jednání neúčastnili Kuroń a Michnik.

---

⁴⁸⁰ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 171-173.

⁴⁸¹ PILIKOWSKI, Jerzy, *Historia 1939-1990*.

Poradci na toto chtěli přistoupit, ale Wałęsa zatvrzele odmítal. Skórzyński zde opět oceňuje, že si Lech Wałęsa stál na svém a nechtěl ustoupit. Komunisté se mezitím začali stahovat a připravovat na boj jinými prostředky. Premiér Rakowski rozhodl o likvidaci gdaňských loděnic, ospravedlňující krok ekonomickými okolnostmi. Skórzyński připisuje Wałęsovi kredit za to, jak Rakowského odhadl a také píše, že z Wałęsovi strany nešlo vůči premiérovi o osobní antipatie, ale o strategické myšlení a výtečnou schopnost vnímat události v budoucnostním kontextu. Alfred Miodowicz⁴⁸² vyzval Wałęsu k televizní debatě s jistotou, že ho lehce překoná. Okruh Lecha Wałęsy si tak nebyl jistý, zda je v debatě účast jejich lídra vhodná. Ten ale nabídku okamžitě přijal, neboť jak správně hodnotí Skórzyński, věděl, že je to neopakovatelná šance ukázat se široké veřejnosti. Jeho tým se ho snažil na otevřený mediální střet všemožně připravit, doplnit jeho znalosti z různých oblastí. I v popisu televizní debaty prezentuje Skórzyński Wałęsu jako tvrdohlavého vůdce, který se zařizuje jen podle vlastního uvážení, ovšem až na jednu výjimku: „*Jedinými radami, které dokonce využil, byly technické instrukce televizního novináře Andrzeje Bobera a upozornění Andrzeje Wajdy, aby nezapomněl říci: „Dobry den damy a panove.“*“⁴⁸³ Wałęsa se této rady opravdu držel, ale nebyl to jediný důvod, proč debata vyzněla v jeho prospěch. „Lídr Solidarity byl v bojové náladě. Těsně před začátkem řekl Miodowiczowi: „*Zničím Vás!*“ [...] *A na samé začátku, ignorujíc partnera, se s nimi [diváky] přivítal: „Dobry večer damy a panove. Mam z naszego setkani radost. Dękuji tęm, kteří během sedmi let nepochybovali.“*“⁴⁸⁴ Během debaty mluvil Wałęsa především o potřebě nových pohledů, kompromisů, legalizaci Solidarity, postupných změn a reform, pluralismu. Byla to první televizní politická debata v *PLR*, kterou sice sám Wałęsa hodnotil kriticky, ale všeobecně všichni ji uznali za jeho úspěch. Dokonce i Jaruzelski se vyjádřil, že na něho obratně diskutující a přesvědčivě argumentující Lech Wałęsa udělal dojem. Návrat staronového Wałęsy do obecného podvědomí znamenal i návrat Solidarity na scénu a přelom ve veřejném mínění. Podle realizovaných průzkumů z roku 1988 bylo pro návrat Solidarity 75 procent občanů, přičemž ještě v roce 1987 to bylo pouhých 18 procent. Skórzyński velice oceňuje Wałęsovo chování a postup během debaty, která ho opět vyšvihla na vrchol. Dle jeho hodnocení byl Wałęsa nejúspěšnější, když byl pod tlakem, ale zároveň v kontaktu s lidmi a

---

⁴⁸² Alfred Władysław Miodowicz (*1929) vedoucí prorežimní centrály Národního porozumění odborových svazů (*Ogólnopolskeigo Porozumienia Związków Zawodowych*), člen strany a poslanec.

⁴⁸³ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 179: „*Jedynymi radami, z jakich nawet skorzystał, były techniczne wskazówki dziennikarza telewizyjnego Andrzeja Bobera oraz uwaga Andrzeja Wajdy, by pamiętać, aby powiedzieć: „Dzień dobry państwu.“*“

⁴⁸⁴ Tamtéž, s. 179: „*Lider Solidarności był w bojowy nastroju, tuż przed wejściem do studia powiedział do Miodowicza: „Zniszczę Pana!” [...] Na początku, ignorując partnera, Wałęsa przywitał się z nimi (diváky): „Dobry wieczór państwu. Cieszę się z naszego spotkania. Dziękuję tym, którzy nie zwątpili przez siedem lat.“*“

když mohl rozhodovat sám za sebe. Wałęsa měl charisma národního hrdiny a jeho protivníci ho podceňovali a nebyli si vědomi těchto jeho schopností, naopak si mysleli, že je pod kontrolou svých poradců a dělá jen to, co mu doporučí. Jeho úspěch mu také přinesl povolení od vlády poprvé po sedmi letech vycestovat do zahraničí.⁴⁸⁵

V prosinci 1988 Wałęsa uspořádal opětovné setkání „šedesátky“, tentokrát bylo však účastníků více než sto a pocházeli z různých nezávislých organizací. Měli vypracovat plán přechodu k pluralizaci v různých oblastech. Vznikl *Komitet Obywatelski*⁴⁸⁶ a několik dalších odborných komisí, jejichž úkolem bylo vypracovat plán vyjednávání a nástupu demokratické transformace. Skupina radikálních antikomunistů však považovala možnost dohodnout se s komunistickou stranou za nemožnou. Považovali pád komunistického systému za nevyhnutelný a dle jejich názoru stačilo jen trpělivě vyčkávat. Dominující skupina umírněných čeká nechtěla a báli se, důsledků takového váhání, neboť stát byl už tak v ekonomické krizi a mimo jiné se obávali i nevládnutelných těžkostí přechodového období. Upřednostňovali proto pozvolné tempo přechodu pomocí kompromisů a reform. Součástí neradikální skupiny byli především osobnosti z podzemní Solidarity, vedení hnutí a samozřejmě Lech Wałęsa, kterého toto umírněné křídlo uznávalo za svého vedoucího. Podpory se jim dostávalo též od členů bývalého *KORu*, ale i dalších institucí, například podpory církve a papeže Jana Pavla II.⁴⁸⁷

V lednu 1989 otevřel Výbor polské komunistické strany cestu k vyjednávání u kulatého stolu, když konečně svolil k legalizaci Solidarity, přestože se komunisté snažili tento krok odsunout na co nejzazší termín. Na konci se ustálily podmínky Kulatého stolu a první návrh Dohod. Heslo Lecha Wałęsy a Solidarity při jednáních znělo „*Nie ma wolności bez Solidarności*“ (bez Solidarity není svoboda). Kiszczak se stále pokoušel Wałęsu a další zástupce Solidarity nalákat na důležitá místa ve vládě, pokud by došlo k brzkým a nekomplikovaným volbám, ale Wałęsa a jeho věrní tuto možnost stále odmítali. Přijatelnější pro ně byly částečně demokratické volby. Bylo rozhodnuto, že jednání u kulatého stolu se bude konat na Krakovském předměstí ve Varšavě. Od 6. února byla oficiálně započata jednání, kterých se účastnilo celkem 56 osob. Za komunistickou stranu byl hlavním zástupcem Czesław Kiszczak, za vyjednávací stranu Lech Wałęsa. Ten pronesl vyjádření, že stát je v ruinách a že změnám už se nelze vyhnout. Většina jednání se však konala bez účasti Lecha Wałęsy. Ve dnech, kdy u vyjednávacího stolu chyběl, rokování za Solidadritu vedli Geremek, Mazowiecki

---

⁴⁸⁵ WYRWICH, Mateusz, WYRWICH, Joanna, *Czarne i białe*, Warszawa, 2000, s. 176-181.

⁴⁸⁶ Původně *Komitet Obywatelski przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność” Lechu Wałęsie*, pololegální organizace, po ukončení jednání Kulatého stolu se přeměnil ve stranu kandidující ve volbách.

⁴⁸⁷ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 182-184.

a Trzeciakowski. Wałęsa mezitím jezdil po Polsku a vedl debaty s nerozhodnutým obyvatelstvem a získával podporu. Jen na těch klíčových jednáních nikdy nechyběl a opravdu rozhodující důvěrné rozhovory se odehrávaly v Magdalence, kde se scházeli vůdci jednajících stran, aby rokovali o záležitostech a tématech v nichž ve Varšavě ustrnuli na mrtvém bodě. Tato metoda se ukázala jako dobře zvolená a fungující. Již na prvním „výjezdním zasedání“ bylo rozhodnuto o uspořádání z části demokratických voleb, kdy 65 % míst ve sněmovně mělo připadnout komunistům a zbylých 35 % měly naplnit další strany a politická seskupení. Po dvou měsících vyčerpávajících jednání stála před Solidaritou další výzva – volby. Jednání a podpis Dohod však znamenal velký krok k demokracii a vítězství Solidarity i samotného Wałęsy. Vládnoucí komunistická strana konečně přistoupila na politický pluralismus a působení demokratické opozice v parlamentu. Komunisté sice měli zajištěnou většinu ve sněmovně a očekávali i zastoupení v mnoha pozicích v senátu i svého prezidenta, ale nakonec se ukázalo, že se se svými předpoklady přepočítali. Už jen uznání částečně svobodných voleb, které bylo zaneseno ve smlouvách Kulatého stolu znamenalo otevření dveří demokracii a další volby byly předpokládáné za plně svobodné. Komunistický systém se začal rozpadat – jedním z největších vítězství bylo uznání Solidarity jako samostatného nezávislého odborového hnutí, které bylo zaregistrováno 17. dubna 1989. Smlouvy z jednání Kulatého stolu měly stanovit přechod mezi diktaturou a demokracií, nikdo však nepředpokládal, že v realitě se tato transformace uskuteční za pouhých několik měsíců. Wałęsa byl vůči nadcházejícím volbám skeptický a předpovídal opozici ve sněmovně pouze tři čtvrtě míst z poloviny možných. Solidarita se jako odborový svaz voleb účastnit nechtěla, a tak bylo navrženo, aby to udělal *Komitet Obywatelski*. Přestože Lech Wałęsa neměl žádnou oficiální vládní funkci, účastnil se zahraničních návštěv a byla pro něho vytvořena výjimka. Stal se téměř delegátem Polska. Solidarita i Wałęsa se začala připravovat na volby, jejichž termín byl stanoven na 4. června 1989. Bylo vybráno 261 kandidátů a součástí předvolební kampaně byly plakáty každého z kandidátů vyfoceného s Lechem Wałęsou, což byl velice chytrý, téměř marketingový tah, který se stal jedním ze symbolů budoucího Polska. *„Úspěšnost tohoto kroku ocenil vlastní volební porážkou rozhořčený Aleksander Kwaśniewski⁴⁸⁸, který tvrdil, že by se 4. června do parlamentu dostala i kráva, kdyby měla fotku s Wałęsou.“⁴⁸⁹* Wałęsa podporoval kandidáty i na

---

⁴⁸⁸ Aleksander Kwaśniewski (*1954) ministr mládeže a sportu (1985-1989), novinář, v letech 1995-2005 prezident Polské republiky (protikandidát Lecha Wałęsy). Více INDULSKI, Grzegorz, WILCZAK, Dariusz, *On Kwaśniewski: kulisy władzy*, Grodzisk Mazowiecki, 2005.

⁴⁸⁹ SKÓRZYŃSKI, Zadra, cit. d., s. 201: „Skuteczność tego zabiegu docenił rozgoryczony własną porażką wyborczą Aleksander Kwaśniewski, który twierdził, że 4 czerwca nawet krowa by się dostała do parlamentu, gdyby miała zdjęcie z Wałęsą.“

zasedáních a besedách s obyvatelstvem. Dalším z ústupků vlády byla možnost založení dvou opozičních časopisů, jimiž se staly *Gazeta Wyborcza* a jejím šéfredaktorem Adam Michnik a druhým *Tygodnik*, v jehož čele stanul Tadeusz Mazowiecki. Oba patřili k Wałęsovým nejbližším spolupracovníkům, ale jak říká Jan Skórzyński, ve svobodném Polsku se však oba dva měli rychle octnout v táboře jeho protivníků. Zatím byl však Wałęsa mezi intelektuály i obyčejnými lidmi osobou, vůči níž projevovaný obdiv místy hraničil až s kultem osobnosti. Například Czesław Miłosz se o něm vyjádřil jako o osobě klíčové pro osud země, která nese a v níž je zkoncentrována veškerá naděje na lepší časy. Čtvrtého června 1989 se v Polsku odehrály první polosvobodné volby, které byly úspěchem tak nedozírným, že do stavu ohromení dostal i samotnou Solidaritu. Opozice získala 252 z 261 míst určených pro nestraničné kandidáty v senátu a poslanecké sněmovně. Druhé kolo voleb 18. června potvrdilo vítězství Solidarity a získala dalších 8 mandátů. Padaly návrhy na vlastního nekomunistického prezidenta, ale Wałęsa odmítal, s odůvodněním, že je třeba plnit dohodnutá ustanovení a netřeba nic uspěchat. Když se Jaruzelski rozhodl odstoupit od své kandidatury na prezidenta a navrhnul na post Kiszczaka, začaly se v Solidaritě ozývat hlasy, že by měl kandidovat Wałęsa. Ten mezitím přijímal významné zahraniční návštěvy, mimo jiné třeba prezidenta Francie Francois Mitterranda nebo v červenci George Bushe. Po nátlaku Moskvy nakonec Jaruzelski svoji kandidaturu obnovil a 19. července byl vybrán za hlavu státu, k čemuž mu Lech Wałęsa vyjádřil gratulace.⁴⁹⁰ Začaly debaty o budoucím premiérovi. V červenci roku 1989 napsal Adam Michnik v *Gazecie Wyborczej* článek nazvaný „Váš prezident, náš premiér“, který se ukázal jako prorocký. Přestože sám Michnik i další osoby ze Solidarity navrhovali na premiéra Wałęsu, ten post nechtěl přijmout a místo toho doporučil Tadeusze Mazowieckého, který byl oopravdu Jaruzelským 19. srpna na pozici premiéra jmenován.⁴⁹¹

Jan Skórzyński hodnotí Wałęsovy politické postupy jako chytrý taktický krok, za který ho chválí. To on měl všechno „pod palcem“ a on byl ten, kdo vytvořil koalici, vybral Mazowieckého na premiéra a také vedl debaty s Jaruzelskim a všemu velel. „*Energie, s jakou přistoupil do budování nového systému zaskočila jeho politické stoupence stejně jako protivníky. Byl jedním z prvních v táboře Solidarity, který pochopil, že etapy cesty ke svobodě*

---

⁴⁹⁰ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 185-214.

⁴⁹¹ DEBECKI, Roman, KWAŚNIEWSKA, Teresa, ŻMIJEWSKA, Barbara, *Demony Belwederu*, Warszawa, 1992, s. 141.

stanovené u kulatého stolu je třeba zkrátit, že volby daly demokratické opozici oprávnění k vládě a lidé nepochopí a neprominou promarněnou šanci na odebrání vlády komunistům.“⁴⁹²

Přestože Wałęsa chválí Mazowieckého a novou vládu, mezi ním a Tadeuszem začaly záhy vznikat neshody. Nelíbilo se mu, že Mazowiecký vybírá ministry bez jeho shody a připomínal mu, že to on z něj udělal ministra. Mazowiecký vyhlásil radikální reformu. Dalším sporem mezi ním a Wałęsou bylo pomalé tempo změn v Polsku, oproti ostatním původně sovětským satelitům. V Polsku stále komunisti zastávali mnoho významných pozic ve vládě, armádě i policii. Wałęsa z ničeho nic ztratil svou rozhodovací pozici, všechna místa byla obsazena jeho poradci, kteří teď pracovali každý sám za sebe a každý řídil svou vlastní agendu. a Wałęsa se nechal slyšet, že je již po dvaceti letech práce pro stát unavený a chce si odpočinout. Skórzyński píše, že přesto, že toto Wałęsa tvrdil, realita byla jinde. Nehodlal odejít do politického důchodu a byl si jistý svou rolí ve společnosti. Podle Skórzyňského bylo jen otázkou času, kdy se s novou energií vrhne do hlavního proudu politiky. Život bez záře reflektorů nebyl pro něj. Také mluví o tom, že v hloubi duše měl Lechu zájem o prezidentské křeslo. Další spory Wałęsy s bývalými představiteli Solidarity se týkaly budoucnosti a společenské role samotného nezávislého hnutí. Z obavy před konkurencí začal Wałęsa tlačit na zrušení regionálních poboček, které ovšem odmítaly ukončit svoji činnost. Nastal spor o budoucnost Solidarity a o kontrolu nad celým jejím svazkem, o nějž šlo Wałęsovi především. Úměrně tomu, jak mnoholetý lídr protikomunistické opozice začal v Polsku ztrácet na věhlasu a popularitě, v cizině se jeho popularita upevňovala a jeho pověst nabývala mnohdy až gigantických rozměrů. Navštívil několik zemí a uskutečnil proslov před americkým kongresem⁴⁹³, kde se dočkal ovací ve stoje a také byl na sebe po návratu náležitě hrdý. Mělo dojít i na setkání s Václavem Havlem. To se nakonec sice uskutečnilo, ale neodbylo se bez komplikací. Václav Havel, již na postu prezidenta navštívil Polsko, neměl však čas, aby jel i do Gdaňsku a Wałęsa zase nechtěl jet do Varšavy. Členové Česko-polské Solidarity tak vymysleli a naplánovali jejich setkání v Krkonoších na Sněžce. Bylo to symbolické setkání, neboť ještě před nedávnou dobou se přes hranice v Krkonoších z jednoho státu do druhého nelegálně přenášely protirežimní tiskoviny. Václav Havel i Lech Wałęsa přiletěli helikoptérou a setkali se 19. března 1990. V této době panovaly pomluvy, že Wałęsa a Havel si nejsou přátelsky nakloněni a Wałęsa závidí

---

⁴⁹² SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 215: „*Energia, z jaką przystąpił do budowania nowego układu, zaskoczyła zarówno jego politycznych przyjaciół, jak i przeciwników. Był jednym z pierwszych w obozie Solidarności, który zrozumiał, że ustalone przy Okrągłym Stole etapy drogi do wolności można i trzeba skrócić, że wybory dały demokratycznej opozycji mandat do rządu, że ludzie nie rozumieją i nie wybaczają zmarnowania szansy na odebranie władzy komunistom.*“

⁴⁹³ 15. listopadu 1989.

Havlovi jeho prezidentství, po vřelém setkání a rozhovoru se však společnost uklidnila. Po zahraničních návštěvách se Wałęsa vrátil do země. Pokračoval ve své politické činnosti a kritizoval pomalý postup změn, přestože dříve tvrdil, že už se nechce politice věnovat. Nakrátko se vrátil do práce v loděnicích, ale ani zde dlouho nevydržel a vydal se na cestu na jejímž konci byl úřad prezidenta.⁴⁹⁴

Naopak Sławomir Cenckiewicz hodnotí jednání Kulatého stolu ne jako úspěch, ale „transakci epochy“. Mluví také o názorových kolizích Tadeusze Mazowického a Lecha Wałęsy, kterému měl jeho někdejší blízký spolupracovník vyčíst, že se Wałęsa vyšplhal ke slávě a vlivu po zádech svých poradců. Během zákulisních jednání v Magdalence měl pak být Wałęsa dle již tradičně záštiplného výkladu Cenckiewicze jen vyprázdněným symbolem a osobou, kterou nikdo nebere vážně. Moc měl mít v rukou Jaruzelský. *Komitet Obywatelski* pak Cenckiewicz hodnotí jako politickou oprátku, kterou si nedemokratickým výběrem členů Solidarita uvázala kolem vlastního krku.⁴⁹⁵

8.3 Lech Wałęsa a převrat v memoárové literatuře

Jak probíhal život Lecha Wałęsy před osudnými historickými událostmi Polska reflektuje jeho syn, Bogdan Wałęsa. V roce 1988 se rodina znovu přestěhovala, tentokrát už do vlastního domu, který byl ve čtvrti Wrzeszcze v Gdaňsku. Z Bogdanových vzpomínek vyplývá, že ať už se jednalo o jejich nový domov, anebo předchozí bydlení ve Stogach nebo na Zaspie, nikdy u nich doma nebyl klid. Vždy se v bytě nacházelo spoustu dalších osob, od rána až do noci. Ze všech, kteří jejich domácnost navštěvovali, měl Bogdan nejradši Adama Michnika. „*Je to člověk neobyčejně slušný, upřímný. Takový, o kterém lze s jistotou prohlásit, že hraje s otcem s vyloženými kartami.*“⁴⁹⁶ Z důvodu častých návštěv Bogdan často litoval svoji matku. Nejenže měla na starosti osm dětí, ale zároveň musela obsluhovat spoustu hostů a návštěvníků a k tomu se ještě pokusit starat sama o sebe, jako žena. Danuta má podle slov Bogdana velice ráda společenský život plný plesů, společenských událostí a zároveň větší ambice, než její muž očekává – očekává totiž a přál by si, aby se Danuta starala jen o domácnost, děti a svého manžela. Ta mu vyčítá, že svoje přání si může plnit jen málokdy a že ji málo bere do společnosti. Bogdan Wałęsa měl možnost studovat na Západě, sám si však vybral studium v Gdaňsku, a to obor Ekonomika transportu. Chce žít a pracovat v Polsku, čemuž přikládá vliv svého otce.

⁴⁹⁴ SKÓRZYŃSKI, *Zadra*, cit. d., s. 216-224.

⁴⁹⁵ CENCKIEWICZ, *Wałęsa. Człowiek z teczki*, cit. d., s. 189-192.

⁴⁹⁶ GABRYEL, JACKOWSKI, *Jabłoń i jabłko* cit. d., s. 83: „*Jest człowiekiem niezwykle uczciwym, szczerym. Takim, o którym z całą pewnością można powiedzieć, że gra z ojcem w otwarte karty...*“.

Bogdan měl v době rozhovoru přítelkyni Agniezku, která ho podle jeho slov brala jako obyčejného člověka, ne jako syna slavného Lecha Wałęsy. To mu otevřelo obzory, ale zároveň dodalo sebevědomí. Nepřímo tedy říká, že být synem Wałęsy, mu přinášelo pocit studu. Neznamená to, že byl se styděl za svého otce – naopak, je na něj hrdý, ale jeho obavy a stydlivost je ovlivněná strachem, že na něj všichni hledí jen z pozice syna slavného otce. S tímto pocitem musel dlouho bojovat, ale postupně je schopen se mu vyhnout. Myslí si, že podobné pocity zažívali a zažívají i jeho sourozenci. Svého otce obdivuje, ale nechce zůstat v jeho stínu. Bogdan také dodává, že nehodlá jít ve stopách svého otce, neboť necítí potřebu a touhu se veřejně ukazovat, nebo se jakkoliv angažovat v politice. Zajímá se o ni, jak sám říká, jako každý běžný Polák. Ne moc a ne málo. Necítí v sobě pudy vůdce.⁴⁹⁷

Knihy Ewy Berberysz je dalším příkladem publikace, napsané novinářkou, jež se pohybovala v blízkosti Lecha Wałęsy. Je souborem rozhovorů, které Ewa Berberysz vedla s různými osobnostmi období Solidarity, ale vše je doplněné jejím vlastním komentářem, vzpomínkami nebo příběhem. Většina z těchto rozhovorů vznikla a byla publikována během osmdesátých let v opozičních časopisech. Ewa Berberysz sama sebe popisuje jako bývalou obdivovatelku Lecha Wałęsy, která v touze po rozhovoru se slavných dělníkem Wałęsu „pronásledovala“ kamkoliv, kam se hnul a čekala, až bude mít trochu času si s ní popovídat. Její obdiv se ale postupně měnil přes údiv až ke zklamání, když zjistila, že to, co od něj očekávala není v jeho silách. Dle jejího názoru měl svůj veřejný život skončit s úspěchem let 1980/1981, neboť všim, co udělal po roce 1989 akorát uškodil sám sobě a své pověsti. I pro ni byl Wałęsa hrdinou, charismatickým vůdcem a jak sama říká, téměř objektem uctívání. Dnes to již považuje za chybu a dokonce past, do které se nechala lapit. Mimo jiné mu vyčítá nesoustředění, malichernost a zuřivost, se kterou odporoval všem, kteří měli jiný názor, nebo se vůči němu vyjádřili negativně. Mimo jiné vzpomíná na proslov Lecha Wałęsy při odhalování pomníku 17. prosince 1980, kdy Wałęsa přečetl svůj proslov, který nezvládl vyslovit bez koktání. Ewa Berberysz se tehdy za Wałęsu styděla, i když dodává, že zpočátku ji jazyk Lecha Wałęsy fascinoval. Nedalo se o něm říct, že by byl vesnický nebo buranský. Byl jen jeho, svébytný a jedinečný. „Fascinovala mě šťavnatá obrazotvornost jeho jazykových chyb. Nemluvil vesnický, mluvil svým vlastním jazykem – jadrným a uchvacujícím, ale s probublávajícím hněvem a vášní. Líbilo se mi, jak o sobě mluví ve třetí nebo v první osobě

---

⁴⁹⁷ GABRYEL, JACKOWSKI, *Jabłoń i jablko* cit. d., s. 83-84.

množného čísla. Přesto jsem se však studem červenala, když četl – slabikoval jako malé dítě.“⁴⁹⁸ Dalším okamžikem, kdy se za svého oblíbence styděla, byl první sjezd Solidarity v roce 1981, kde byl Wałęsa zvolen předsedou hnutí. Ewa však měla pocit, že to byl jediný důvod, proč Wałęsa na sjezd dorazil. Byl nepozorný, nervózní a čekal jen na okamžik, kdy vyhlásí výsledek hlasování i když jeho výhra byla téměř jistá. I toto sobecké a neuctivé chování přičítá Ewa k jeho mínusům, jako například i jeho pohodlnost a jistou lenost, pokud šlo jeho návštěvy v zahraničí. Také podle ní mohl svou internaci v Arlamově využít k samostudiu, čas svého věznění k jejímu zklamání efektivně nevyužil. Dodává však, že si alespoň vylepšil své veřejné vystupování a mluvený projev. Jiné své vlastnosti bohužel ne. Přestože byla Ewa Berberyszowa jeho obdivovatelkou a zastánkyní, postupem času se její názor měnil až k zahořklému konstatování, že vůdce nového demokratického Polska je pyšný a přesvědčený o své neomylnosti. Takto ho dle jejího hodnocení změnila sláva a pozornost, jíž se mu dostávalo. Podle svých slov Ewa Berberyszowa zpočátku psala o Wałęsovi s velkou dávkou entuziasmu, který později ztratila.⁴⁹⁹ „*Dnes je pro mě Wałęsa člověk, který se z neobyčejného stal ve svých bojích o nejvyšší postavení osobou žalostně ostudnou.*“⁵⁰⁰ Ke slovu se v knize Ewy Berberyszowej dostává i Tadeusz Mazowiecki, se kterým vedla rozhovor v 1983 a byl publikovaný v ilegálním časopise „*Kurs*“. Tadeusz Mazowiecki mluví v tomto rozhovoru o Wałęsovi z pohledu katolické víry. Mazowiecký i Wałęsa jsou věřícími katolíky, ale o společném tématu se spolu příliš nebavili. Víra Wałęsy je dle Mazowieckého podobná té jeho a pokládá ji za něco co mají společné a proč si rozuměli. Projev této víry vidí i v Wałęsových proklamacích Solidarity jako klidného, mírového hnutí a je toho názoru, že za tímto postupem a stanoviskem je jistá hlubší etická vrstva, která je jim blízká oběma. Stejně jako společný pohled na změnu, která nemá být agresivní, ale je třeba se v klidu dohodnout.⁵⁰¹ Domnívá se, že gesto „tlusté čáry“⁵⁰², prosazované Tadeuszem Mazowieckým, bylo velice potřebné. Nešlo podle ní o akt prominutí a odpuštění, jak mu mnozí vytýkají, ale o to, aby se rozdělené Polsko mohla posunout dále a nevytvářet další rozbroje uvnitř vlády. Z vlády Ewa Berberyszowa odešla ze solidarity společně s Mazowieckým, který podal demisi po patnácti měsících na pozici premiéra. Důvod odchodu,

---

⁴⁹⁸ BERBERYSZOWA, Ewa, *Ale się porąbało*, Warszawa, 2000, s. 9: „*Zachwycała mnie krwista obrazowość jego błędów językowych; nie mówił z chłopska. Mówił własnym językiem – jędrnym i zachwycającym, ale z pomrukami gniewu gdzieś pod spodem. Podobało mi się jego mówienie o sobie w trzeciej osobie lub w pierwszej – liczby mnogiej. Jednakże rumieniłam się ze wstydu, gdy czytał; sylabizował jak dziecko.*“

⁴⁹⁹ Tamtéž, s. 9-10.

⁵⁰⁰ Tamtéž, s.10: „*Dla mnie Wałęsa z człowieka niezwykłego stał się dziś, w swoich zabiegach o najwyższą władzę kimś żałośnie zawstydzającym.*“

⁵⁰¹ Tamtéž, s. 69-70.

⁵⁰² Gruba kreska – Politické heslo používané premiérem Tadeuszem Mazowieckým, které označovalo symbolický konec jednoho období a nástup nového.

byl podle Ewy prohra v prezidentských volbách, které vyhrál Lech Wałęsa. Dle jejího názoru proti němu neměl nikdo šanci. Dále pracovala jako režisérka, točila televizní seriály a v roce 2011 přestala pracovat.⁵⁰³

Jednou z osobností, které stály u zrodu Solidarity a provázely ji až do konce je Anna Walentynowicz. Z tou bylo od roku 1981, kdy se stala jednou z hlavních akterek gdaňské stávkový, realizováno mnoho rozhovorů, ve kterých se, často velmi kriticky, vyjadřovala o Wałęsovi. Anna měla být ze Solidarity odsunuta díky cílené snaze Wałęsy, přestože byla důležitou členkou WZZ a také to byla ona, která se snažila dělníky zadržet. Ze svého odstranění viní nejen Wałęsu, ale i agenty SB, přestože byla pro veřejnost známá a populární osobnost. Její přátelé se jí pokoušeli bránit, ovšem neúspěšně. Anna, která v gdaňských loděnicích pracovala jako jeřábnice, dle svých slov protestovala proti změně názvu pomníku padlých dělníků z roku 1970⁵⁰⁴ a tehdy se stala nepohodlnou. Wałęsa vyhrožoval, že se nebude konat slavnostní odhalení pomníku, dokud nebude zaručeno, že Anna Walentynowicz už není členkou Solidarity. Wałęsa si měl Annu pozvat k osobnímu pohovoru a důrazně žádat ji, aby odešla ze Solidarity dobrovolně, jinak se sám postará vyloučení. Nakonec v Solidaritě zůstala, slavnost se konala, ale Anna se nemohla zúčastnit ani slavnosti, ani mše, která se při té příležitosti konala. Walentynowicz dodává, že Solidarita, která funguje dnes není tou, kterou ona zakládala⁵⁰⁵. „*Samozřejmě, že to není ta stejná Solidarita. Je to Solidarita, která vznikla za podpory tajných spolupracovníků. Wałęsa na příkaz Kiszczaka zaregistroval 17. dubna 1989 nový odborový svaz s ukradeným názvem a tento svaz není ničím jiným než splněným přáním komunistů.*“⁵⁰⁶ Anna Walentynowicz nesouhlasí s názorem, že bez Kulatého stolu by nebylo svobodné Polsko. Podlé ní stačilo podepsání Dohod a víc nebylo třeba, neboť Polsko bylo pod ochranou Reagana a Jana Pavla II (který podle Walentynowicz napsal Leonidu Brežněvovi, že pokud dojde k sovětské intervenci, pojede do Polska a zahyne se svým národem). Anna také vzpomíná, že jí velice záleželo na tom, aby v Katovicích byla položena památní deska u černouhelných dolů Wujek. S žádostí o její zřízení se v roce 1983 obrátila na Lecha Wałęsu, kterému řekla svůj názor, že podle ní, jde o velkou skvrnu na jeho cti, že ještě nebyl ve Slezsku, ale že tímto gestem

---

⁵⁰³ BERBERYUSZ, Ewa, *Ale się porąbało*, cit. d., s. 198.

⁵⁰⁴ Název měl být změněn na „padlých“ a ne „padlých dělníků“. Anna nesouhlasila s tím, aby na pomníku byla uvedena i jména agentů bezpečnosti a milice, kteří také při událostech v Prosinci 1970 zemřeli, neboť si tyto osoby takovou čest nezaslouží.

⁵⁰⁵ Rozhovor je z roku 2006.

⁵⁰⁶ ZALEWSKI, Jerzy, *Pod prąd. Przewodnik po IV. Rzeczpospolitej. Tom I.*, Warszawa, 2013, s. 127: „*Oczywiście, to nie jest ta sama Solidarność, to jest Solidarność powołana w oparciu o tajnych współpracowników. Wałęsa na polecenie Kiszczaka zarejestrował 17 kwietnia 1989 roku nowy związek pod ukradzioną nazwą i ten związek to jest nic innego jak spełnienie życzeń komunistów.*“.

může svoji chybu napravit. Wałęsa prý slíbil ve věci jednat, ale později už se neozval. To se stalo v roce 1983. Vzpomíná také, že roce 1986 za ní přišel Bogdan Boruszewicz, kterého Wałęsa jmenoval vedoucím správy gdaňského regionu, a nabízel jí 5 tisíc zlotých měsíčně, když Anna přestane Wałęsu kritizovat a škodit jeho pověsti. Walentynowicz prý odmítla, neboť existovaly důkazy o Wałęsově spolupráci s SB. Podle Walentynowicz existovala páska, kterou nahrál jeden z jejích spolupracovníků Andrzej Bulc, a kterou Anna předala právě Boruszewiczovi, ten posléze Wałęsovi a ten měl důkazy zničit.⁵⁰⁷ Nakonec Anna Walentynowicz dodává, že Lech Wałęsa je „schopný čehokoliv“.⁵⁰⁸

Další z pamětnic, jejíž výpovědi zaznamenala v roce 2016 novinářka Anna Herbich, byla Joanna Gwiazda, manželka Andrzeje Gwiazdy, Wałęsova protivníka ucházejícího se taktéž o post předsedy Solidarity. Wałęsa byl dle Joanny tím, kdo manželům Gwiazdových nedovolil vstoupit na jednání do sálu BHP. Joanna také mluví o Anně Walentynowicz jako o skvělé ženě, jejíž zásluhou se stalo slovo „solidarita“ heslem stávky a později celého sdružení, neboť když začaly podniky upouštět od stávky, vyrazila s Joanniným manželem Andrzejem a megafonem k branám podniků a žádala solidaritu a pokračování stávek. Mimo jiné byla podle Joanny ta, která se snažila dělníky z loděnic zadržet od odchodu. Po dvou týdnech vyjednávání přijala komunistická vláda všechny požadavky a vznikl Nezávislý odbor, který byl nazván Solidarita a jehož předsedajícím se stal Wałęsa. Vše však bylo později přerušeno vyhlášením výjimečného stavu a Joanna i její muž byli jakožto členové vedení Solidarity zatčeni. Ven z vězení se Joanna Gwiazda dostala 22. července 1982 díky amnestii. Jejího manžela se bohužel amnestie netýkala, neboť byl jedním z deseti čelních představitelů KOR-u i Solidarity. Z vězení tak byl propuštěn až 22. července 1984. Dle vyprávění Joanny byl politický převrat roku 1989 jen druhem masky. Pád komunismu podle ní v podstatě neproběhl, neboť už o několik let dříve se začaly poměry uvolňovat.⁵⁰⁹ *„Exploze radosti, ke které došlo v roce 1989 mě velice překvapila. Lidé se radovali, že komunismus padl, ale já to vůbec nepostřehla. To, co se stalo, bylo jen změnou tváře. Komunistům se nestalo nic, ponechali si svůj vliv i majetek. U Kulatého stolu se dohodli s částí opozice, která jim zaručila nedotknutelnost. U Kulatého stolu vedle sebe seděli Czesław Kiszczak a Lech Wałęsa, tedy šéf bezpečnosti a její agent – „Bolek“. A společně vymýšleli, jak z lidí udělat hlupáky.“*⁵¹⁰

---

⁵⁰⁷ ZALEWSKI, *Pod prąd*, cit. d., s. 127-135.

⁵⁰⁸ Tamtéž, s. 135: „*zdolny do wszystkiego*“.

⁵⁰⁹ HERBICH, *Dziewczyny z Solidarności*, cit. d., s. 90-105.

⁵¹⁰ Tamtéž, s. 104-105: „*Explozja radości, do której doszło w 1989 roku, bardzo mnie zdziwiła. Ludzie cieszyli się, że „komuna padła“.* Ale ja to w ogóle nie zauważyłam. To, co się stało, to była tylko zmiana maski. Komunistom nie spadł włos z głowy, zachowali swoje wpływy i majątki. Przy Okrągłym Stole dogadali się z częścią

Jednou z nejzajímavějších publikací, reflektujících dramatické události nejmodernějších polských dějin, je kniha rozhovorů a vzpomínek Adama Michnika, Józefa Tischnera a Jacka Żakowskiego. Jedná se v podstatě 675 stránkový přepis jednoho rozhovoru tří mužů. Během celého rozhovoru účastníci diskuze prochází moderním obdobím historie Polska, do které byl Michnik zaangažovaný po dobu celého čtvrtstoletí (1970 až 1995). Například Józef Tischner vypráví, že když jel v roce 1978 do Německa, kde se snažil získat pomoc a podporu, němečtí spolupracovníci se ptali, proč si myslí, že Polákům pomáhají. Odpovědí bylo, že proto, že dali Evropě papeže, Wałęsu a Solidaritu. Adam Michnik toto tvrzení podporuje a dle jeho názoru, když se v srpnu 1980 objevil Wałęsa „na scéně“, byl přesně tím, co Polsko v té chvíli potřebovalo. Již mělo Jana Pavla II a navíc získalo Wałęsu, který byl ztělesněním polského dělníka, zastával a představoval tradici hodnot pracujícího stavu, vzdorného, bouřlivého a samostatného. Michnik také dodává, že zpočátku nebyl obdivovatelem Wałęsy a v sedmdesátých letech o něm nenapsal ani jeden podbízivý článek. Svůj problematický názor na jeho osobu změnil až během výjimečného stavu. Do té doby se nepodílel na posilování kultu Wałęsy.⁵¹¹ Ještě před 13. prosincem byl oponentem a kritikem Wałęsy, ale v roce 1984, když dostal Lech Nobelovu cen, napsal Adam Michnik v „Dopise z Mokotowa“ (*Liście z Mokotowa*)⁵¹², že „si ji zasloužil [Nobelovu cenu] jako nikdo jiný na světě“⁵¹³. Poté co byl Adam Michnik propuštěn z vězení, setkal se Lechem Wałęsou a zůstal v jeho blízkém okruhu. Vzpomíná také, že v roce 1983 napsal Wałęsovi z vězení dopis s přáním k narozeninám, na který Wałęsa odpověděl velice srdečně. Michnik je toho názoru, že právě proto, že nikdy nebyl Wałęsovým příznivcem má jeho slovo o to větší význam. Velice si váží Lecha Wałęsy za rok 1981 a celé období internace, neboť je jasně vidět, že Lech byl v tu chvíli klíčovou osobou, na které spočívala celá tíha osudu polského národa a důležitý faktor, díky kterému se nakonec systém rozpadl.⁵¹⁴ Michnik také nesouhlasí s nařčeními, že když Solidarita vešla do senátu, Mazowiecki se stal premiérem a Jaruzelski prezidentem, šlo o předem domluvený scénář. Nakonec Michnik dodává, že v roce 1990 začalo mezi ním a Wałęsou docházet k neshodám, neboť Wałęsa byl tehdy u moci a mohl rozhodovat. Nechtěl ale žádnou politickou strukturu, se kterou by se musel srovnávat a dával přednost beztvárnému

---

opozycji, która zapewniła im nietykalność. Obok siebie przy Okrągłym stole siedzieli Czesław Kiszcak i Lech Wałęsa. A więc szef bezpieki i jej agent – „Bolek“. I razem ustalali, jak zrobić społeczeństwo w konia.“

⁵¹¹ Miedzy 318-320

⁵¹² Dopis-esej, který Adam Michnik napsal během své internace ve varšavské věznici ve čtvrti Mokotów. MICHNIK, Adam, *List z Mokotowa: grudniowe rekolekcje*, Warszawa, 1984.

⁵¹³ TISCHNER, Józef, MICHNIK, Adam, ŻAKOWSKI, Jacek, *Między Panem a Plebanem*, Kraków, 1995, s. 453: „zasłużył na nią jak nikt inny na świecie“.

⁵¹⁴ Tamtéž, s. 453-454.

hnutí, ve kterém mohl být charismatickým předsedou. Michnik znovu opakuje, že role Wałęsy v historii Polska byla před důležitá, ale že se Wałęsa nehodí do moderního demokratického státu, neboť v režimu, založeném na přerozdělení politické moci a její vzájemné kontrole nemůže prezidentský lídr očekávat, že jej všichni budou poslouchat.⁵¹⁵

8.3.1 Adam Michnik v obraně Lecha Wałęsy

Adam Michnik se vyjadřuje k polským dějinám a samotnému Lechu Wałęsowi nejednou. Jeho kniha *W poszukiwaniu utraconego sensu* je cyklem esejů, zabývající se polskou historií, politikou a literaturou. Michnik v ní ze svého pohledu vykresluje historii nezávislého Polska až po současnost. Mimo jiné se i zmiňuje o Lechu Wałęsowi. Jestliže jsou vzpomínky na Wałęsu rozděleny mnoha názory, lze ty Michnikovi do skupiny těch, kteří se Wałęsy a jeho klíčové role v novodobé polské historii zastávají. Hned v úvodu knihy Michnik líčí Wałęsu, jako hrdinu současného Polska – ke škodě Polska však současně hrdiny mnohými Poláky často zneuznaného, zapomínaného a nespravedlivě zatracovaného. V tomto hodnocení má Michnik na mysli především bývalého prezidenta Kaczyńského. Ten měl neslušně obviňovat hrdiny nejnovější polské historie, mimo Wałęsu, Geremka nebo Mazowieckého ze zrady a spolupráce. Dle Michnika není správné, aby největší úspěch polské politiky dvacátého století byl zatracován. Michnik přirovnává Wałęsu k dalším ikonickým příkladům duchovních hrdinů polské svobody jako je Czesław Miłosz nebo Wisława Szymborska. Během posledních padesáti let byli Poláci dle Michnika schopní prezentovat světu jen to nejlepší – Jana Pavla II., Solidaritu a Wałęsu, Witolda Gombrowicze, Kuroně, Mazowieckého a další a haněním Wałęsy se nabraný směr obrací a Poláci vytahují špínu sami na sebe. Je tedy patrné, že i Adam Michnik považuje Lecha Wałęsu za symbol současného Polska, především svobodného Polska a transformace státního aparátu.⁵¹⁶ Ve své knize mimo jiné reflektuje i změnu v myšlení opozice, tvůrců a představitelů Solidarity, změnu, kterou prošlo hnutí od svých počátků až po velké vítězství. Ze začátku panovalo přesvědčení, že je třeba především komunikovat a vytvořit možnost fungování svobodných odborů v „mírových“ podmínkách za současného fungování komunistické vlády; ukázalo se však, že aparát komunistické moci funguje, jen pokud je k jednáním dotlačen za pomoci stávek a odporu a zároveň se režimní činitelé snažili rozbít a zničit Solidaritu. Víra v poklidný, dialogem obou stran provázený vývoj se ztrácela a

---

⁵¹⁵ TISCHNER, MICHNIK, ŻAKOWSKI, *Między Panem*, cit. d., s. 535-578.

⁵¹⁶ MICHNIK, Adam, *W poszukiwaniu utraconego sensu*, Warszawa, 2007, s. 9-10.

přesvědčení, že se režim snaží za jakoukoliv cenu a za použití manipulace, mediální dezinformace, zastrašování a donucování oslabit vliv Solidarity a odvrátit její příznivce od další podpory reformních snah. Dle Michnika se v současnosti společnost konfrontuje s historií spíše negativně. Místo reflexe nad mechanismem fungování režimního aparátu čteme obvinění ze spolupráce Lecha Wałęsy se SB, která má tvořit klíč k celé Solidaritě. „*V té fascinaci reporty a hlášeními bezpečnostní služby nacházím jakýsi divný národní nihilismus, jakési specifické znamení neúcty k hrdinům polské historie a k národní tradici. Proč by měla svědectví speciálních služeb mít větší hodnotu, než sdělení hrdinů hnutí Solidarity? Proč se umíněně citují relace vyšetřovatelů a agentů, a ne svědectví Lecha Wałęsy. [...] Přeci Solidarity byla nejmasovějším svobodným hnutím na evropském kontinentu ve dvacátém století. Bylo to hnutí miliónů lidí, kteří se snažili o emancipaci a občanská práva. [...] Jeho vůdcům a aktivistům náleží vděčnost a obdiv, a ne bláto pomluv čerpané z estébáckých archivů. Když dnes slyším a čtu obvinění o spolupráci na adresu Lecha Wałęsy – se kterým jsem však nejednou vedl politické spory – rodí se ve mně obavy.*“⁵¹⁷ Adam Michnik se také vyhraňuje proti výtkám vůči jednání u Kulatého stolu a nařčení, že šlo spiknutí a připomíná, že díky těmto jednáním je dnes Polsko v Evropské unii a členem NATO⁵¹⁸. Shazuje ty, kteří tento fakt neberou v potaz a kteří se vůči této tématice staví negativně. Michnik ve své knize razantně prohlašuje, že události přerodu k demokratickému Polsku rozhodně žádným temným spiknutím Lecha Wałęsy s vládnoucí, prosovětsky orientovanou komunistickou garniturou nebyly. Že šlo o nezbytný kompromis, který Polsko zachránil. Dle jeho názoru mohlo k této změně dojít právě díky Lechu Wałęsowi a Wojciechu Jaruzelskému. „*Jejich životopisy – přestože tak odlišné – zasluhují pero nejlepšího dějepisce, neboť dobře ukazují rozporuplnost, dramatickosti a nezvyklost polského osudu. Oba se museli potýkat se stereotypy vlastních biografii a vlastního utváření. Oba uměli nést ducha kompromisu a jim oběma za to náleží vděčnost Poláků.*“⁵¹⁹ Je tedy více než zřejmé, že Adam Michnik pokládá Lecha Wałęsu za osobnost, jež je v současnosti nespravedlivě haněna a které

---

⁵¹⁷ MICHNIK, *W poszukiwaniu*, cit. d., s. 234-235: „*W tej fascynacji raportami i donosami Służby Bezpieczeństwa dostrzegam jakiś dziwny nihilizm narodowy, jakiś osobliwy znak pogardy dla bohaterów polskiej historii, dla narodowej tradycji. Dlaczego świadectwo służb specjalnych miałyby mieć większą wartość niż przekazy bohaterów ruchu „Solidarności“? Dlaczego cytuje się uparcie relacje oficerów śledczych i agentów, a nie świadectwa Lecha Wałęsy. [...] Przecież „Solidarność“ była najbardziej masowym ruchem wolnościowym w XX w. na kontynencie europejskim. Był to ruch milionów ludzi na rzecz emancypacji i swobód obywatelskich. [...] Jego przywódcom i działaczom należy więc wdzięczność i podziw, a nie błoto pomówień czerpanych z ubeckich archiwów. Gdy dzisiaj słucham i czytam podle oskarżenia o agenturalność formułowane pod adresem Lecha Wałęsy – z którym nieraz wszak bywałem w politycznych sporach – rodzi się we mnie obawa.*“

⁵¹⁸ Kam Polsko vstoupilo podobně jako Česká republika vstoupilo v roce 1999 a v roce 2004 také současně s ČR.

⁵¹⁹ MICHNIK, *W poszukiwaniu*, cit. d., s. 245: „*Ich życiorysy – tak odmienne przecież – zasługują na pióro pierwszego dziejopisarza, dobrze bowiem obrazują paradoksalność, dramatyzm i niepospolitość polskich losów. Oba musieli zmagać się ze stereotypami własnej biografii i własnej formacji. I oboj umieli przełamać ducha kompromisu. I obu im należy się za to wdzięczność Polaków.*“

by Poláci měli projevovat vděk a úctu, kterých se mu nedostává a na jeho hlavu se naopak snáší mnohé výčitky a obvinění. Lecha Wałęsu považuje za tak významnou osobnost, že jej pro sebe Michnik vyhlašuje za jeden ze tří polských zázraků, které se udály v druhé polovině 20. století. Prvním byl výběr Karola Wojtyły za papeže a jeho návštěva Polska v roce 1979, která způsobila, že se ve společnosti začal projevovat mnohem větší klid, sebejistota, důvěra v lepší časy, a naopak se lidé přestali tolik bát. Druhým zázrakem byla pro Michnika Nobelova cena pro polského spisovatele Czesława Miłosze a posledním právě srpnové události v loděnicích a Lech Wałęsa. „*Jan Pavel II se stal znakem nejlepší strany polské katolické církve, gdaňská stávká a Lech Wałęsa zase vítězi a symbolem vzpoury polských dělníků. Czesław Miłosz je pak symbolem polské nepoddajné inteligence.*“⁵²⁰ Dle Michnika, toto byla tři znamení, jež byla rozhodující a důležitá nejen pro postupnou změnu režimu, ale především změnu nálady v polské společnosti, v níž se skrze ně posilovala víra v novou a lepší budoucnost. Wałęsovi také Michnik přisuzuje zásluhu přetrvání Solidarity během výjimečného stavu i po jeho ukončení se i přesto, že bylo mnoho osob zatčených, zavražďovaných či vystavených represím ze strany komunistického režimu a jeho špinavé ruky – SB. Pod Wałęsovým vedením Solidarita pod zesíleným útlakem režimu vnitřně sjednotila a pomalu pokračovala ve své činnosti, tentokrát zase v ilegalitě. Samozřejmě Michnik netvrdí, že toto celé bylo možné jen díky Wałęsovi, zmiňuje další vůdčí postavy „podzemní“ Solidarity a také uvězněné osobnosti, které se nenechaly zlomit a vytrvaly ve svém přesvědčení (především šlo o Jacka Kuronia, Karola Modelewskiego, Bronisława Geremka, Tadeusza Mazowieckiego) a také Jana Pavla II. a katolické kněží, podporu zahraničních médií i stovek tisíc obyvatel. Přesto všechno uvádí Lecha Wałęsu a jeho postoj na prvním místě. Michnik se dotýká i tématu spolupráce Lecha Wałęsy s bezpečností, i když jen okrajově. Vzpomíná, že na začátku roku 2005 se začalo v médiích hlasitě mluvit o různých dokumentech, jež mají dokazovat spolupráci vysoce postavených členů Solidarity a SB. Tato nařčení byla podkládána dokumenty z torzálně zachovaných policejních archivů. Mezi jinými se na tomto „seznamu“ našel i Lech Wałęsa. Adam Michnik pokládá tato vyšetřování za zbytečné činy, které šíří ve společnosti jed, rozpory a atmosféru vzájemné zášti.⁵²¹ Je tedy vidět, že přestože existují osoby, které se vyžívají ve vyhledávání starých dokumentů, pravdivých, nepravdivých či podvržených a jejich neobezřetně nekritickému publikování, Adam Michnik se řadí mezi ty, kteří za Lechem Wałęsou stojí, a to

---

⁵²⁰ MICHNIK, *W poszukiwaniu*, cit. d., s. 255: „*Jan Paweł II stał się znakiem najlepszej twarzy polskiego Kościoła katolickiego. Strajk gdański i Lech Wałęsa stali się zwieńczeniem i symbolem buntu polskich robotników. Czesław Miłosz stał się symbolem polskiej niepokornej inteligencji.*“

⁵²¹ Tamtéž, s. 233-262.

i přes řadu chybných či diskutabilních postojů a činů, které jsou s jeho působením v polském politickém životě po roce 1989 spjaty. I přesto (jak sám zmiňuje), že byl s Wałęsou ve sporech o mnohé politické záležitosti, nesnaží se mu upřít jeho historickou roli a fakt, že byl symbolem změny a nového svobodného Polska a také tyto skutečnosti opakovaně vyzdvihuje. „*Solidarita měla vyjíměčný trumf: Lecha Wałęsu, který ztělesňoval sny milionů lidí o svobodě, spravedlnosti a solidaritě. Ten elektrikář s Pannou Marií v klopě dokázal fascinovat a uchvátit davy.*“⁵²²

---

⁵²² MICHNIK, *W poszukiwaniu*, cit. d., s. 267: „«Solidarność» miała wspaniały atut: Lecha Wałęsę, który ucieleśniał marzenia milionów ludzi o wolności, sprawiedliwości i solidarności. Ten elektryk z Matką Boską w klapie potrafił fascynować i porywać tłumy.“

9. Závěr

Ve své práci jsem si vytkla za cíl přinést všestranné srovnání vybraných biografí dvou velkých osobností společensko-politických převratů, uskutečněných v roce 1989 ve dvou zemích někdejšího socialistického tábora – v Československu a v Polsku, Václava Havla a Lecha Wałęsy. Mým záměrem bylo v analyzovaných biografích zjistit a interpretovat vyskytlé shody a rozdíly v podání a důrazu při náhledu a líčení jednotlivých událostí u různých autorů. Jak je z provedeného výzkumu patrné, všichni autoři biografických prací připisují velký význam rodině a původu hlavních aktérů mé práce a snaží se již v zárodcích najít spojitost s jejich budoucím osudem a působením, stejně jako vlastnosti, které mohli podědit i další schopnosti, ke kterým byli vedeni nebo vychováni. Každý z autorů stejnou událost popisuje různě, v některých případech velice podrobně, jindy zase velice kuse, čímž už působí na své čtenáře a podvědomě jim naznačují, co z událostí je důležité a klíčové a co naopak podružné. Například Keane přisuzuje Havlovi původu daleko více důležitosti a rodinu popisuje daleko velkolepěji než jiní autoři. V případě Lecha Wałęsy zase Cenckiewicz vyhledává a dopátrává se nejdrobnějších detailů jakýchkoliv skandálů, které se mohly Lecha Wałęsy týkat jen okrajově, nebo se nemusely vůbec stát, ale už tím, že o nich píše, chce informovat a vysvětlit, jak jsou důležité, přestože jiní autoři je třeba úplně pominuli (nebo se k těmto informacím nedostali). Každopádně to, v jakém světle podává Wałęsovu rodinu, je pouhou kapkou v oceánu obvinění a potupných popisů, jimž jsou Wałęsa a jeho blízcí vystaveni po zbytek knihy. Pokud vezmeme v úvahu rozdílné původy a zázemí obou mužů i rozdílné interpretace autorů, přesto lze najít jisté spojitosti a vlastnosti, které jsou jim připisovány, mezi něž patří již od dětství projevovaný organizační talent, chuť být ve středu pozornosti, jisté předurčení a vůdčí osobnost, ale i určité útrapy, přestože jiného druhu a s jinými důsledky. Do fungování rodin obou budoucích státníků však zasáhl režimem a podstatně ovlivnil jejich dětství. V případě Havla šlo o zabavování majetku a zákazy studia, u Wałęsy zase ztráta otce, způsobená držením v pracovním táboře, na jehož následky zemřel. Oba si tak již od mladých let vytvářeli jistý pohled na fungování světa a o tom, že není na světě vše jednoduché. Mimo jiné oba navštěvovali internátní školu a oba absolvovali povinnou vojenskou službu, přestože poté pokračovali jejich životy již jiným způsobem. Je také zajímavé, jak jeden fakt může být prezentován dvěma naprosto odlišnými způsoby (viz. Wałęsova práce a škola, jak „vedl“ bratry – zobrazení vůdčích schopností u Cenckiewicze v negativním světle a „vedl“ kolegy v práci, stejná vlastnost, ale v pozitivním kontextu u Jana Skórzyńského, nejstřízlivějšího Wałęsova biografisty). U Václava Havla se tak příliš neděje, spíše různí autoři připisují stejným událostem

odlišnou důležitost. Některé informace vynechávají, neboť jim přijdou nedůležité, jiné naopak vypichují jako zásadní. U Cenckiewiczovy prezentace je ovšem jasné, že jako zásadní je schopen popsat i nejmenší detail, jen pokud mu umožní Wałęsu nasvítit ve špatném světle.

V období, kdy se Wałęsa i Havel již odpoutali od rodiny a začali žít samostatně, lze taktéž přes mnohé rozdíly nalézt určité styčné body a spřízněnost mezi aktivním konáním obou mužů – vplynutím do veřejného života a přijetí rolí opozičních lídrů, přestože dějinné okolnosti v tehdejšímu Polsku a Československu jsou podstatně jiné. U obou, mužů, kteří se ocitli v centru dění, se také projeví určité podobné povahové rysy. Mimo jiné jim autoři přisuzují vůdčí schopnosti a první reflexe složitého a často protikladného světa, která se u Havla projevila v divadelních hrách a u Wałęsy zase působením loděnicích, uvědomováním si nevhodných podmínek k práci a taktéž podporou studentských stávek. Dále pak již přímým veřejným působením při událostech Prosince 1970 a Pražského jara. V jejich prvním počínání taktéž autoři nacházejí sklony k organizaci a řízení lidí a touhu či schopnost být na výsluní, předvádět se, být slyšet a vidět nebo se dokonce chovat nadřazeně. Tyto ambice a touha po hlavní roli jsou v různých publikacích prezentovány značně různorodě, někdy pozitivně, jindy v negativním smyslu, objevují se však ve zřetelné většině. U Václava Havla šlo především o působení v časopise *Tvář*, u Wałęsy zase aktivity ve vyjednávací delegaci či při událostech v budově gdaňské milice v roce 1970. Hodnocení Václava Havla v publikaci Jana Bauera je taktéž podobné s prezentací Lecha Wałęsy Sławomirem Cenckiewiczem – tedy, že dokud se nedostali do svých vedoucích pozic, byli v podstatě prospěšnými osobnostmi, ale jakmile se dostali k vůdčím rolím v politice, zamotala jim tato moc natolik hlavu, že se stali sebestřednými a namyšlenými⁵²³. Pokud jde o podezřívání a diskuze o spolupráci Lecha Wałęsy s polskou státní bezpečností o které se zmiňují i „prowałęsovské“ publikace, jde o jednu z věcí, jež v českém prostředí a publikacích o Havlovi nemá obdobu. Je zde tedy patrná jistá spojitost mezi Václavem Havlem a Lechem Wałęsou, kteří oba již při svém prvním pracovním působení projevovali zájem o okolní dění a osudy spolupracovníků a spoluobčanů, i když každý je prezentoval svým způsobem a také popisy charakterů jejich osobností, jež jsou shodné – přátelští, v kolektivu oblíbení a veselí.

Je patrné, že v biografických se nacházejí i průsečíky ohledně vztahu k ženám, ve kterých se popisy Havla a Wałęsy střetávají. Popisy jejich touhy po obdivu a slávě jdou vlastně ruku v ruce s jejich touhami po obdivu žen. Zároveň si oba vybrali manželky, které o ně pečovaly,

---

⁵²³ Jde především o zmínky z období prezidentství, jemuž se sice v práci věnovat nebudu, ale jehož líčení a reflexe které tvoří podstatnou část většiny z analyzovaných publikací.

byly jim oporami a většina životopisců se také shoduje, že na svých manželkách byli oba muži závislí a potřebovali je, přesto jim jistým způsobem odporovali a byli jim nevěrní. I když pokud jde o manželskou nevěru, jediný, kdo píše o nevěře u Wałęsy je Sławomir Cenckiewicz. Je také patrné, že Danuta Wałęsová i Olga Havlová byly obě silné ženy s ochrannými sklony a se svými manžely měly velice blízký, přátelský a upřímný vztah. Nutno dodat, že Havlovo druhé manželství do této koncepce již nezapadá a biografisté popisují jeho druhou ženu – herečku Dagmar Veškrnovou spíše v negativním světle. V životopisech Jana Bauera a Sławomira Cenckiewicze lze také nalézt ještě jeden shodný bod – když byl Václav Havel ve vězení a Lech Wałęsa v internaci, pro oba se mělo jednat o úlevu a odpočinek od záletnických afér a okamžik, kdy si uvědomili potřebu svých právoplatných žen ve svých životech. Z biografii také vyplývá, že oba svým vztahem k ženám dávali najevo vzpuru a vzdor proti matce, traumatu z dětství, které jednoho i druhého provázelo i dospělostí. U Havla se jednalo o svatbu s Olgou a bohémský styl života, u Wałęsy zase odchod do velkého města z vesnice, která mu již byla malá.

Dalším shodným rysem obou mužů je jejich fyzická práce a průchodnost mezi různými kolektivy. U Václava Havla se sice jednalo o práci z donucení, neboť nemohl tvořit a proto nastoupil do pivovaru, jisté ale je, že jak Lech Wałęsa v loděnicích (a dalších následných prací), tak Václav Havel v pivovarech projevovali nejen zručnost, ale oba se stali oblíbenými mezi svými spolupracovníky a měli schopnost sžít se s jakýmkoliv prostředím. Všichni biografisté se shodují, že Havel se s prací v pivovaru i pracovníky rychle sžil a brzy byl v tomto prostředí jako doma. U Wałęsy byl průběh opačný, ale shodný. Nejprve byl dělníkem v loděnicích, kde byl taktéž oblíbený a poté při událostech stávek v loděnicích, kam dorazili zástupci inteligence z Varšavy, byl schopen se s nimi dohodnout a dokonce na ně udělal dojem. Shodným rysem je i jejich opoziční působení (Havel v Chartě 77 a Lech Wałęsa ve WZZ), což způsobilo zájem režimních vlád i tajné policie. Velkým rozdílem je ovšem obviňování Lecha Wałęsy ze spolupráce s agenty tajné policie, jež začalo právě v období jeho zapojení do opozičních struktur. Podporu, jež Václav Havel získal v prostředí českého undergroundu a u představitelů domácí neoficiální kultury je pak možné srovnat s podporou gdaňských dělníků. Šlo o skupiny lidí, ač odlišných, ale vždy připravených se obou osobností zastat. Tyto skupiny se zasadily o to, že se z Václava Havla a Lecha Wałęsy začaly stávat symboly opozice. U obou se také projevil řečnický talent a schopnost oslovovat veřejnost různého původu, od akademiků po běžné občany. O oba také začala projevovat zájem západní média a důležité zahraniční návštěvy je vyhledávaly při svých pobytech v Československu a Polsku.

To, že Václav Havel i Lech Wałęsa byli oba věznění je už samo o sobě velká shoda. Oba byli také přivyklí vězeňskému prostředí, neboť již dříve byli zatýkáni a drženi ve vazbě různě dlouhé doby (Wałęsa zpravidla 48 hodin, Havel i déle). Způsob jejich věznění byl už ovšem rozdílný. Zatímco Wałęsa měl dostatek jídla, pití i pohodlí; Václav Havel takový komfort neměl. Shodné ovšem je, že nejen jejich spolupracovníci i rodiny, ale sympatizanty protikomunistické opozice, čekajících venku „na svobodě“ mělo strach, zda je věznění vnitřně nezlomí. Pravdou je, že oba psychicky strádali (Havel snad kvůli své filozofické duši o něco více), přesto vytrvali a zvládli vězeňský režim i deprese a jak je prezentováno v biografiích, na svobodu vyšli ještě psychicky ještě silnější. Ani jeden z nich se nenechal zastrašit a odradit od opoziční činnosti a hned po návratu z vězení se vrátili ke své činnosti. Wałęsa po svém propuštění už nebyl ani jednou zatčen (na rozdíl od Václava Havla). Společným rysem je i způsob, jakým se komunistická vláda pokusila s Wałęsou a Havlem vypořádat – oběma byla nabídnuta emigrace a ani jeden z nich nabídku vycestovat nepřijal. Shodný je také fakt, že po propuštění z vězení byli oba ještě proslavenější jak doma, tak v zahraničí; a v jejich bytech se střídala jedna novinářská návštěva za druhou. Ve svém dalším působení se oba zároveň obklopili novými spolupracovníky. Většina z nich přisuzuje oběma několik shodných rysů, které ostatně prolínají celý jejich život: touha po pozornosti a touha po moci. Zároveň však je jim přiznávána i určitá předurčenost. Společné biografistům je tvrzení (pouze u Žantovského s o poznání větší rezervou), že po prezidentském postu oba toužili, přestože veřejně se tvářili, že to dělají kvůli tlaku a požadavkům veřejnosti.

Z mého výzkumu vyplývá, že zobrazování Václava Havla v biografických publikacích je mnohem pozitivnější a mírnější než u Lecha Wałęsy. Jde v podstatě jen o jednu bulvární knihu Jana Bauera, který se ovšem pouze veze na vlně zájmu a řada jeho interpretací je tak absurdní, až je úsměvná. O tom, že knihu napsal poklesle novinářským způsobem jen z důvodu získání pozornosti svědčí i jeho další publikace, která je věnována Havlovi a Masarykovi, kde se ovšem o bývalém prezidentovi vyjadřuje naprosto emočně nezabarveně.⁵²⁴ Tato publikace je však špinavým smítkem na jinak čistém štítu havlovských biografií. Oproti tomu probírat se publikacemi o Lechu Wałęsovi je jako brodit se kalným bahnem.⁵²⁵ Pomyslný vrchol mezi nimi tvoří kniha Stanisława Cenckiewiczze, který vybírá všechny zlomové symbolické okamžiky

---

⁵²⁴ BAUER, Jan, *Jiná doba stejný osud: T. G. Masaryk a V. Havel*, Praha, 2012.

⁵²⁵ Mezi takové publikace řadím: GACH, Zbigniew, *Antybohater*, Wrocław, 1991; KURSKI, Jarosław, *Wódz*, Warszawa, 2013; SEMKA, Piotr, *Za, a nawet przeciw*, Kraków, 2013 (z období prezidentství); PIECUCH, Henryk, *Wałęsa i ...: kryptonim "Bolek": operacje tajnych służb MON i MSW: Tajna historia mojego życia*, Warszawa, 2012; ZYZAK, Paweł, *Lech Wałęsa: Idea i historia: biografia polityczna legendarnego przywódcy „Solidarności“ do 1988 roku*, Kraków, 2009 ad.

života Lecha Wałęsy a snaží se je vyvrátit a znehodnotit různými verzemi a zpola vyfabulovanými důkazy o tom, že se daný okamžik nemohl odehrát tak, jak je všeobecně uznáváno. Jisté ovšem je, že některé domněnky nabírají až absurdních rozměrů. Cenckiewicz staví veškeré své práce tak, aby z nich vzešel jako věrozvěst skutečné pravdy o událostech, bořitel wałęsovské legendy, ale přitom mnohdy sklouzává k neověřitelným hypotézám a porušuje standardní pravidla historické práce s prameny a míru jejich možné interpretace.⁵²⁶

Jestliže mají výše zmiňované biografie za cíl vylíčit Havla a Wałęsu ve špatném světle, pak biografie Edy Kriseové má za cíl představit Václava Havla v tom nejlepším světle. Jako dobráka, obyčejného člověka, neobyčejně slušného a upřímného, se smyslem pro spravedlnost a obdařeného jen samými příkladnými vlastnostmi. Zároveň zodpovědného, silného, pravdomluvného a tak dále. Její kniha má téměř hagiografický nádech, ke které se v polské historiografii věnující se Wałęsovi, nenachází ekvivalent.⁵²⁷

Keanova kniha je trochu jako film, v tomto případě osudová tragédie vyklenutá na půdoryse bezmála antického dramatu. Čtenáři je nejprve hlavní „hrdina“ představen jako „ten vyvolený“, pak přichází problémy, malé škobrtnutí hrdiny (Keanova kritika Havlova proslulého eseje *Moc bezmocných*, napsaného v říjnu 1978 na Hrádečku), aby nakonec mohl trpět a vyjít z vězení ještě silnější, lepší a přesvědčenější. Havel se svým opakovaným vězněním nenechal komunistickým režimem ve svém přesvědčení zviklat ani zlomit, ale čtenáři je – aspoň podle Keanova přesvědčení – nutné ukázat, jak to pro disidenta a dramatika bylo těžké a že byl téměř na pokraji sil, že už se málem vzdával. Po tomto velkém vzestupu pokračuje děj hrdinským vítězstvím nad zlem a tragická forma se projevuje smrtelností hrdiny, kdy si musí čtenář uvědomit, že se vlastně jeho život naplnil splnivše svou dějinnou úlohu, změnil svět k lepšímu a teď je to už na dalších generacích, jak se k tomuto novému začátku postaví a naloží s ním. Místy kniha australského politologa působí dojmem, jakoby byl John Keane pečlivým čtenářem známých tezí Ervinga Goffmana o lidech, naplňujících modely jednotlivých sociálních rolí s podobnou ochotou jako herci na divadelních prknech alternují a propůjčují svůj hlas „kůži“ jiné postavy.⁵²⁸

---

⁵²⁶ Kromě použité biografie vydal ještě publikace dvě další publikace podobného duchu: CENCKIEWICZ, Sławomir, *Sprawa Lecha Wałęsy*, Poznań, 2008 a CENCKIEWICZ, Sławomir, GONTARCZYK, Piotr, *SB a Lech Wałęsa: przyczynek do biografii*, Gdańsk, 2008).

⁵²⁷ Snad jen kniha Mary Craig, popř. Reinholda Vettera, u kterých ovšem dochází ke zkreslování a zjednodušování kvůli zahraničním čtenářům.

⁵²⁸ GOFFMAN, Erving, *Všichni hrajeme divadlo: sebereprezentace v každodenním životě*, Praha, 2018 (anglický originál vydán 1959) – tzv. dramaturgická perspektiva.

Jako objektivní a splňující předpoklady mé teze hodnotím knihu Jana Skórzyńskiego, který kromě drobných zmínek nepíše téměř nic osobního o postavě Lecha Wałęsy ani jeho rodiny nebo blízkých, vtipných historek či drbů připojuje velice málo a věnuje se především popisům politických situací. Pokud už někoho cituje, většinou je to sám Wałęsa ve svých proslavech nebo autobiografické knize. Často cituje osoby z nejbližšího okolí, ale ne z osobní sféry, téměř výhradně jen spolupracovníky, většinou jde o citace, které jsou bývalému polskému prezidentovi k dobru. Méně již cituje komunistické pohlaváry, nebo osoby z druhé „strany barikády“. V jistém smyslu je Skórzyńskiego práce spíše biografie Polského státu na pozadí života Lecha Wałęsy, jak ostatně sám Skórzyński v knize zmiňuje. Přesto se však jedná o dosud jedinou polskou objektivní a podrobnější biografii Lecha Wałęsy.

Je více než zřejmé, že v biografích i memoárové literatuře se nachází rovnice Wałęsa = Solidarita. Stejně jako Václav Havel je symbolem převratu v Československu, to stejné platí i pro postavu Lecha Wałęsy v Polsku. Na rozdíl od Wałęsy Václav Havel funguje a figuruje jako veřejná osobnost i mimo převrat. Samozřejmě je tento fakt daný jeho tvůrčí aktivitou v oblasti divadelní kultury, ale přesto je třeba konstatovat, že nebýt Solidarity, o Lechu Wałęsovi by pravděpodobně nikdo nikdy neslyšel. Jeho kult začíná a končí Solidaritou, zatímco Václav Havel by se v uměleckém světě mohl (a nepochybně i dokázal) prosadit i bez protirežimní činnosti. Přesto se Lech Wałęsa jednou provždy symbolem stal a je třeba ho tak brát. Jeho osobnost by si zasloužila více propracovanějších biografii, které by umožnili čtenářům vybrat a srovnat různé pohledy na Lecha Wałęsu, pokud možno emočně nezabarvené a napsané s větším historickým nadhledem, jež by bral v úvahu nejen Wałęsovi záporné, ale i pozitivní stránky. Naděje však umírá poslední, neboť, jak ve své knize říká Adam Michnik: „*V Polsku je všechno možné – dokonce změny k lepšímu.*“⁵²⁹

---

⁵²⁹ MICHNIK, *W poszukiwaniu*, cit. d., s. 263: „*W Polsce wszystko jest możliwe – nawet zmiany na lepsze.*“

Resume

A topic of this thesis is a reflection of the personalities of Lech Wałęsa and Václav Havel in autobiographies, biographies and memoir literature. These personalities are undoubtedly one of the most important figures of modern history era in Czechoslovakia and Poland. This thesis is comparing biographies, memories (diaries, interviews etc.) talking about these men. This thesis shows the historical reality of Poland in the second half of the twentieth century. Paper is mostly based on the life of Lech Wałęsa, because sources (biographies and memoirs) about his life are not translated to Czech language and it is difficult to reach them out of Poland. This thesis is first try of comparison of these important person with using in majority foreign-language sources in Czech ambience.

The thesis is structured to chapter chronologically by the course of the life of these personalities (childhood, school, family roots, first work, first activity in opposition and first jobs, women of their lives, Charta 77 and Solidarity, prisoning and revolution). Since life dates of both are different I am comprising theme-severance as well.

I am dividing biographies and other sources into three primary categories: 1.) objective type, 2.) abusive type and 3.) hagiographic type. These types are represented by: 1) Martin C. Putna – *Václav Havel: Duchovní portrét v rámu české kultury 20. století* (2011), Jan Skórzyński – *Zadra: Biografia Lecha Wałęsy* (2009); 2) Jan Bauer – *Václav Havel: necenzurovaný životopis* (2002), Sławomir Cenckiewicz – *Lech Wałęsa: Człowiek z teczki* (2010) and 3) Eda Kriseová – *Václav Havel* (1989), Mary Craig – *Lech Wałęsa: The leader of Solidarity and campaigner for freedom and human rights in Poland* (1989). I am using other biographies, which complete the view of these former presidents. The whole unit is accomplished by memoir source (interviews and diaries), which creates complete comparison of Lech Wałęsa and Václav Havel and their picture in modern historiography and memoir literature. As the most important chapters I consider chapters about Lech Wałęsa: chapter 6.2 about born of Solidarity in 1980 and chapter 7.2 about the Martial law in Poland in 1981-1983. These chapters determine the major topic of the paper.

It is not obvious, but these politicians have much more in common, than one could expect. I am focusing on these connections and implanting them into the historical reality. These comparisons are presented and explained in thesis conclusion.

Biografie

- BAUER, Jan, *Václav Havel: Necenzurovaný životopis*, Praha, 2002, ISBN 80-7181-852-6.
- BOYES, Roger, *The naked president. A political life of Lech Wałęsa*, London, 1994, ISBN 9780436200557.
- BRZEZIECKI, Andrzej, BURNETKO, Krzysztof, SKOCZYLAS, Jerzy, *Wałęsa – ludzie, epoka*, Warszawa, 2005, ISBN 83-60160-98-8.
- CENCKIEWICZ, Sławomir, *Wałęsa. Człowiek z teczki*, Poznań, 2013, ISBN 8377853566.
- CRAIG, Mary, *Lech Wałęsa: The leader of Solidarity and campaigner for freedom and human rights in Poland*, London, 1989, ISBN 1-85015-107-5.
- ČERMÁK, Petr, *Člověk Havel*, Praha, 2009, ISBN 978-80-904662-5-8.
- DZIUBA, Andrzej Franciszek, *Życiorys Józefa Kardynała Glempa Prymasa Polski*, Warszawa, 1998, ISBN 8386851856.
- FALLACI, Oriana, *Dwa wywiady*, Poznań, 1982.
- FORMÁČKOVÁ, Marie, *Václav Havel: Život jako absurdní drama*, Praha, 2012, ISBN 978-80-249-1812-9.
- GACH, Zbigniew, *Antybohater*, Wrocław, 1991.
- KAISER, Daniel, *Disident: Václav Havel 1936-1989*, Praha-Litomyšl, 2009, ISBN 978-80-7432-012-5.
- KEANE, John, *Václav Havel. Politická tragédie v šesti dějstvích*, Praha, 1999, ISBN 80-7207-308-7.
- KRISEOVÁ, Eda, *Václav Havel – životopis*, Brno, 1991, ISBN 80-7108-024-1.
- PUTNA, Martin, *Václav Havel: Duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*, Praha, 2011, ISBN 978-80-87490-08-2.
- SKÓRZYŃSKI, Jan, *Zadra: Biografia Lecha Wałęsy*, Gdańsk, 2009, ISBN 9788392765172.
- SUK, Jiří, *Politika jako absurdní drama: Václav Havel v letech 1975-1989*, Praha-Litomyšl, 2013, ISBN 978-80-7432-302-7.

VETTER, Reinhold, *Jak Lech Wałęsa przechytrzył komunistów*, Warszawa, 2013, ISBN 9788377478202.

ZYZAK, Paweł, *Lecha Wałęsa: Idea i historia: biografia polityczna legendarnego przywódcy „Solidarności“ do 1988 roku*, Kraków, 2009, ISBN 9788360940723

ŽANTOVSKÝ, Michael, *Havel*, Praha, 2015, ISBN 978-80-257-1396-9.

Autobiografie

WAŁĘSA, *Droga do prawdy*, Warszawa, 2008, ISBN 9788324711659.

WAŁĘSA, Lech, *Droga nadziei*, Kraków, 2006, ISBN 83-240-0727-X.

Meoárová literatura

BERBERYUSZ, Ewa, *Ale się porębało*, Warszawa, 2000, ISBN 8387893676.

FRANASZEK, Andrzej, *Miłosz: biografia*, Kraków, 2011, ISBN 9788324016143.

FREIMANOVÁ, Anna, *Příležitostný portrét Václava Havla*, Praha, 2013, ISBN 978-80-87490-16-7.

GABRYEL, Piotr, JACKOWSKI, Karol, *Jabłoń i jabłko: [mówią dzieci prominentów i opozycjonistów Wałęsy, Messnera, Kuronia, Sokorskiego, Mazowieckiego, Gucwy, Moczulskiego i innych]*, Warszawa, 1990, ISBN 8390002353

GRUPIŃSKA, Anka, WAWRZYŃIAK, Joanna, *Buntownicy: polskie lata 70. i 80.*, Warszawa, 2011, ISBN 9788324724734

HAVEL, Václav, *Dálkový výslech: Rozhovor s Karlem Hvižd'alou*, Praha, 1989, ISBN 80-7023-039-X.

HAVEL, Václav, *Dopisy Olze*, Praha, 1999, ISBN 80-7215-091-X.

HAVEL, Václav, *Rozhovory s Karlem Hvižd'alou*, Praha, 2011, ISBN 978-80-7262-718-9.

HERBICH, Anna, *Dziewczyny z Solidarności*, Kraków, 2016, ISBN 9788324034642

LUKEŠ, Jan, *„Právě proto, že jsem“: rozhovor s Ivanem M. Havlem*, Praha, 2017, ISBN 978-80-87490-77-8.

- LUPAR, Tadeusz, *Pozłacana klatka*, Warszawa, 2013, ISBN 9788311125834.
- MICHNIK, Adam, *List z Mokotowa: grudniowe rekolekcje*, Warszawa, 1984.
- MICHNIK, Adam, *W poszukiwaniu utraconego sensu*, Warszawa, 2007, ISBN 9788360046845.
- MUR, Jan, *Dziennik internowanego: (grudzień 1981 – 1982)*, Gdańsk-Warszawa, 1989, ISBN 8370430570.
- POLAK, Barbara, *Rozmowy*, Warszawa, 2007, ISBN 9788360464601
- Red. LATOSZKA, Marek, *Sierpień '80 we wspomieniach*, Gdańsk 1991, ISBN 832157856X
- STANKIEWICZ, Andrzej, WILCZAK, Dariusz, *Wałęsa, zdrajca czy bohater?: niedokończona rewolucja*, Warszawa, 2016, ISBN 978-83-65411-03-7.
- Stół bez kantów i inne rozmowy biuletynu IPN z lat 2003-2005*, Warszawa, 2008.
- SURDYKOWSKI, Jerzy, *Notatki gdańskie*, Szczecin, 1991, ISBN 8370072992.
- SZCZESIAK, Edmund, *Borusewicz: jak runął mur: rozmowy z liderem opozycji demokratycznej, legendą Sierpnia '80 oraz podziemia „Solidarności“, pierwowzorem „Człowieka z żelaza“*, Warszawa, 2005, ISBN 8372330204.
- TISCHNER, Józef, MICHNIK, Adam, ŻAKOWSKI, Jacek, *Między Panem a Plebanem*, Kraków, 1995, ISBN 8370062229.
- WAŁĘSA, Danuta, *Touhy a tajemství: život po boku Lecha Wałęsy: paměti první dámy Polska*, Praha, 2014, ISBN 978-80-249-2420-5.
- WAŁĘSA, Lech, *Cesta k pravdě: vlastní životopis*, Praha, 2011, ISBN 978-80-7391-251-2.
- WAŁĘSOVÁ, Danuta, *Touhy a tajemství: život po boku Lecha Wałęsy*, Praha, 2014, ISBN 978-80-249-2420-5.
- ZALEWSKI, Jerzy, *Pod prąd. Przewodnik po IV. Rzeczpospolitej. Tom I.*, Warszawa, 2013, ISBN 9788393653324.

Sekundární literatura

ADAMOWICZ, Piotr, DRZYCIMSKI, Andrzej, KINASZEWSKI, Adam, *Gdańsk według Lecha Wałęsy*, Gdańsk, 2008, ISBN 9788392809715.

BAUER, Jan, *Jiná doba stejný osud: T. G. Masaryk a V. Havel*, Praha, 2012, ISBN 978-80-7229-325-4. DEBECKI, Roman, KWAŚNIEWSKA, Teresa, ŹMIJEWSKA, Barbara, *Demony Belwederu*, Warszawa, 1992, ISBN 8385189173.

BLAŽKOVÁ, Ivana, *Vánoce v kontextu polské lidové kultury*, magisterská diplomová práce, Univerzita Pardubice, Pardubice, 2016.

BOLTON, Jonathan, *Světy disentu: Charta 77, Plastic People of Universe a česká kultura za komunismu*, Praha, 2015, ISBN 978-80-200-2462-6.

BORUCKI, Marek, *Historia Polski do 2009 roku*, Warszawa, 2009, ISBN 9788389624598.

BRZEZIECKI, Andrzej, *Tadeusz Mazowiecki: biografia naszego premiera*, Kraków, 2015, ISBN 9788324030286.

BUHLER, Pierre, *Anatomia oszustwa: Polska w czasach komunizmu*, Warszawa, 2014, ISBN 9788379820207.

BURAKOWSKI, Jan, *Uczniowie czarnoksiężnika: Jaruzelski, Kuroń, Rakowski i ich czasy*, Sierpc, 2005, ISBN 8390615851.

CENCKIEWICZ, Sławomir, *Anna Solidarność: życie i działalność Anny Walentynowicz na tle epoki (1929-2010)*, Poznań, 2010, ISBN 978-83-7506-507-7.

CENCKIEWICZ, Sławomir, GONTARCZYK, Piotr, *SB a Lech Wałęsa: przyczynek do biografii*, Gdańsk, 2008, 9788360464748.

CENCKIEWICZ, Sławomir, *Sprawa Lecha Wałęsy*, Poznań, 2008, 9788375062427.

CZACZKOWSKA, K. Ewa, WIŚCICKI, Tomasz, *Ksiądz Jerzy Popiełuszko: wiara, nadzieja, miłość: biografia błogosławionego*, Warszawa, 2017, ISBN 9788381170963.

DANAHER, David S., *Číst Václava Havla*, Praha, 2016, 978-80-257-1720-2.

DANILEWICZ, Jerzy, *Bursztynowy prałat*, Warszawa, 2014, ISBN 9788379432882.

DAVIES, Norman, *Polsko: Dějiny národa ve středu Evropy*, Praha, 2003, s. 343, ISBN 80-7260-083-4.

DONNE, John, *Komu zvoní hrana*, Praha, 2014, ISBN 978-80-7260-297-1.

DUDA-GWIAZDA, Joanna, *Gwiazdozbiór w „Solidarności“*, Łódź, 2009, ISBN 9788392600817.

DUDEK, Antoni, ZBLEWSKI, Zdisław, *Utopia nad Wisłą: historia Peerelu*, Warszawa – Bielsko-Biała, 2008, ISBN 9788374466677.

EISLER, Jerzy, *„Polskie miesiące“ czyli krzyzys(y) w PRL*, Warszawa, 2008, ISBN 9788376290195.

FRISZKE, Andrzej, *Czas KOR-u: Jacek Kuroń a geneza Solidarności*, Kraków, 2011, ISBN 9788324018130.

ĞŁAŻEWSKI, Jacek, *Bronisław Geremek: rozmowy polskie 1988-2008*, Kraków, 2015, ISBN 9788324226559.

GOFFMAN, Erving, *Všichni hrajeme divadlo: sebereprezentace v každodenním životě*, Praha, 2018, ISBN 978-80-262-1342-0.

GWIAZDA, Andrzej, DUDA-GWIAZDA, Joanna, *Poza układem: publicystyka z lat 1988-2006*, Łódź, 2008, ISBN 9788392600800.

HAVEL, Václav, JANOUC, František, *Korespondence 1978-2001*, Praha, 2007, ISBN 978-80-86903-54-5.

HAVLOVÁ, Božena, *Didasko-Učim: Naučené obrázky Boženy Havlové*, Praha, 2003, ISBN 80-86217-62-0.

HEJDÁNEK, Ladislav, *Havel je uhlík: filosof a politická odpovědnost*, Praha, 2009, ISBN 978-80-903518-7-5.

CHMIELEWSKI, Bogdan, *Polska Ludowa – Prawdy niechciane*, Kraków-Wrocław, 2015, ISBN 9788392813170.

INDULSKI, Grzegorz, WILCZAK, Dariusz, *On Kwaśniwski: kulisy władzy*, Grodzisk Mazowiecki, 2005, ISBN 8392239504.

JAKEŠ, Miloš, *Dva roky generálním tajemníkem*, Praha, 1996, ISBN 80-901564-3-6.

JANKE, Igor, *Twierdza: Solidarność Walcząca: podziemna armia*, Warszawa, 2014, ISBN 9788364142659.

JAROSZ, Dariusz, *Stalinizm w Polsce*, in: *PRL od lipca 44 do grudnia 70*, Warszawa, 2010.

JARUZELSKI, Wojciech, *Pod prąd: refleksje rocznicowe*, Warszawa, 2005, ISBN 8388329979.

JIROUS, Martin Ivan, *Pravdivý příběh Plastic People*, Praha, 2008, ISBN 978-80-7215-355-8.

KARPIŃSKI, Jakub, *Polska po przejściach*, Lublin, 2003, ISBN 8322719930.

KEMP-WELCH, Anthony, *Polska pod rządami komunistów: 1944-1989*, Kraków, 2010, ISBN 9788323328544.

KOLMASIAK, Mariusz, *Belweder oraz jego mieszkańcy i użytkownicy (1818-2014)*, Częstochowa, 2014, ISBN 9788393572663.

KOŁODZIEJ, Andrzej, *Wolne Związki Zawodowe*, Gdynia, 2012, ISBN 978-83-62631-00-1.

KOSATÍK, Pavel, „Člověk má dělat to, nač co má sílu“: život Olgy Havlové, Praha, 2008, ISBN 978-80-242-6085-3.

KOSMAN, Marcelli, *Wojciech Jaruzelski: mąż stanu w czasach przełomu*, Toruń, 2013, 9788377807316.

KOT, Wiesław, *Lata 70: od propagandy sukcesu do narodzin „Solidarności“*, Poznań, 2000, ISBN 9788323328544.

KOT, Wiesław, *PRL czas nonsensu: polskie dekady: kronika naszych czasów 1950-1990*, Poznań, 2007, ISBN 9788324513239.

KOTAŃSKI, Janusz, *Ksiądz Jerzy Popiełuszko*, Lublin, 2004, ISBN 8370381545.

KOWAŁ, Paweł, *Jaruzelski: życie paradoksalne*, Kraków, 2015, ISBN 9788324027002.

KOWALSKI, Lech, *Cze. Kiszczak: biografia gen. Czesława Kiszczaka*, Poznań, 2015, ISBN 9788377858363.

KOZŁOWSKI, Tomasz, MAJCHRZAK, Grzegorz, *Kryptonim 333: internowanie Lecha Wałęsy w raportach funkcjonariuszy Biura Ochrony Rządu*, Chorzów, 2012, ISBN 9788378351054.

KUDRNA, Ladislav, *Reflexe undergroundu*, Praha, 2016, ISBN 978-80-87912-55-3.

KURON, Jacek, ŻAKOWSKI, Jacek, *PRL dla początkujących*, Wrocław, 1997, ISBN 8370234615.

KURSKI, Jarosław, *Wódz*, Warszawa, 2013, ISBN 9788326812750.

LUKEŠ, Zdeněk, *Praha Václava Havla: Průvodce po stavbách spojených s životem dramatika, disidenta a prezidenta*, Praha, 2016, ISBN 978-80-87490-68-6.

MATEJA, Anna, *Ludzie znaku*, Kraków, 2015, ISBN 9788324034826.

MATERKA, Dorota, PILAK, Estera, Anna Walentynowicz in: *Solidarność: ludzie i idee*, red. Marek Górka, Koszalin, 2012, ISSN 0239-7129.

MICEWSKI, Andrzej, *Ludzie i opcje: 53 sylwetki sceny politycznej*, Warszawa, 1993, s. 149-152, ISBN 83-7066-538-1.

MIŁOSZ, Czesław, *Wiersze wszystkie*, Kraków, 2011, ISBN 9788324016006.

NAWARA, Tomasz, *Kopalnia Wujek 13-16 grudnia 1981 roku*, Katowice, 2011, ISBN 978-839-070-266-7.

PACZKOWSKI, Andrzej, *Pół wieku dziejów Polski 1939-1989*, Warszawa, 2000, ISBN 8301117567.

PENN, Shana, *Sekret „Solidarności”: Kobiety, które pokonały komunizm w Polsce*, Warszawa, 2014, ISBN 9788328008946.

PIECUCH, Henryk, *Wałęsa i ...: kryptonim "Bolek": operacje tajnych służb MON i MSW: Tajna historia mojego życia*, Warszawa, 2012, ISBN 8373390979.

PILIKOWSKI, Jerzy, *Historia 1939-1990*, Kraków, 1997, ISBN 8385434275.

PLESKOT, Patryk a kol., *Historia PRL: wielka kolekcja 1944-1945: politika, ludzie, życie codzienne*, sv. 7, Warszawa, 2009, ISBN 9788375585070.

Polska 5 lat po Sierpniu: raport, Warszawa, 1985.

RAKOWSKI, F. Mieczysław, *Jak to się stało*, Warszawa, 1991, ISBN 8385167390.

ROLICKI, Janusz, *Edward Gierek: Przerwana dekada*, Warszawa, 1990, 9788362121137.

SEBESTYEN, Victor, *1989: Pád východního bloku*, Brno, 2011, ISBN 978-80-251-3235-7.

SEMKA, Piotr, *My reakcja – Historia emocji antykomunistów 1944-1956*, Poznań, 2015, ISBN 9788377855874.

SEMKA, Piotr, *Za, a nawet przeciw*, Kraków, 2013, ISBN 978-83-7595-626-9.

SKÓRZYŃSKI, Jan, *Opozycja w PRL: Słownik biograficzny 1956-1980, T.1*, Warszawa, 2000, ISBN 8388288652.

SKÓRZYŃSKI, Jan, SOWIŃSKI, Paweł, STRASZ, Małgorzata, *Opozycja w PRL: Słownik biograficzny 1956-89, T. 2*, Warszawa, 2002, ISBN 8388288113.

SUK, Jiří, *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize*, Praha, 2003, ISBN 80-7260-099-0.

TERLECKI, Marian, PAWLAK, Antoni, *Każdy z was jest Wałęsą: Nobel 1983*, Gliwice, 1990.

TERLECKI, Ryszard, *Polska w niewoli 1945-1989: Historia sowieckiej kolonii*, Kraków, 2015, ISBN 9788378648529.

WANATOWICZOVÁ, Krystyna, *Miloš Havel: Český filmový magnát*, Praha, 2017, 978-80-87490-18-1.

WIŚNIEWSKA, Agnieszka, *Duża Solidarność, mała solidarność: Biografia Henryki Krzywonos*, Warszawa, 2010, ISBN 9788361006947.

WYRWICH, Mateusz, WYRWICH, Joanna, *Czarene i białe*, Warszawa, 2000, ISBN 8391412105.

Články

Tygodnik Solidarność, nr. 27/ 2. października 1981.

Internetové zdroje

Nadace Olgy Havlové: [cit. 2018-05-10]. URL: <<http://www.vdv.cz/o-nadaci/historie-nadace>>

Ruch Młodej polski: [cit. 2018-05-23]. URL: <<http://dzieje.pl/aktualnosci/ruch-mlodej-polski>>

Článek z rudého práva: [cit. 2018-06-09]. URL: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php>>

Zbigniew Bujak: [cit. 2018-05-10]. URL: <http://www.encysoł.pl/wiki/Zbigniew_Bujak>

Článek *Poslední rozhovor*: [cit. 2018-05-15]. URL: <<http://www.vaclavhavel-library.org/docs/archive/texty-1969-1989/posledni-rozhovor.pdf>>

Uhlík: [cit. 2018-01-30]. URL: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Uhl%C3%ADk>>